

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

VOLUMUL 13

EDITURA POLITICĂ
București-1962

KARL MARX

**Contribuții la critica
economiei politice¹**

Scris de K. Marx
în august 1858—ianuarie 1859

Publicat la Berlin în 1859

Semnat: *Karl Marx*

Se tipărește după textul
ediției din 1859

Tradus din limba germană

zur Kritik

der

Politischen Oekonomie

von

Karl Marx.

Erstes Heft

Berlin.

Verlag von Franz Duncker.
(fr. Wolffs Verlagsbuchhandlung)

1859.

Coperta primei ediții a lucrării
„Contribuții la critica economiei politice”

Prefață

Consider sistemul economiei burgheze în ordinea următoare : *capitalul, proprietatea funciară, munca sălariată, statul, comerțul exterior, piața mondială*. În primele trei rubrici cercetez condițiile economice de existență ale celor trei clase mari în care se împarte societatea burgheză modernă ; legătura dintre celelalte trei rubrici este evidentă. Secțiunea întâi a cărții întâi, care tratează despre capital, cuprinde următoarele capitole : 1) marfa ; 2) banii, sau circulația simplă ; 3) capitalul în general. Primele două capitole alcătuiesc conținutul volumului de față. Întregul material se află în fața mea sub forma unor monografii, scrise cu mari întreruperi în diferite perioade pentru propria mea lămurire și nu pentru tipar. Prelucrarea lor într-un tot sistematizat, potrivit planului arătat, va depinde de împrejurările exterioare.

Introducerea generală² pe care o schițasem o las la o parte, deoarece, după o matură chibzuință, am ajuns la convingerea că orice anticipare a unor rezultate care abia trebuie dovedite nu ar putea decât să strice, iar cititorul care va dori în genere să urmărească firul expunerii mele trebuie să se decidă a se ridica de la particular la general. Dar unele indicații cu privire la felul cum au decurs propriile mele studii de economie politică mi se par a fi indicate aici.

Obiectul meu de specialitate a fost dreptul, pe care însă l-am studiat numai ca o disciplină secundară pe lângă filozofie și istorie. În 1842—1843, în calitate de redactor la „Gazeta renană”³, a trebuit să mă pronunț pentru întâia oară asupra unor așa-numite interese materiale, și aceasta m-a pus într-o situație dificilă. Dezbaterile din Landtagul Renaniei cu privire la furturile de lemne și la fărîmițarea proprietății funciare, polemica oficială pe care d-l von Shaper, pe atunci Oberpräsident al Provinciei renane, o angajase cu „Gazeta

renană" în problema situației țăranilor din valea Moselei și, în sfârșit, dezbaterile în jurul liberului-schimb și al protecționismului vamal au dat primele imbolduri studiilor mele economice⁴. Pe de altă parte, pe vremea aceea, când dorița sinceră de „a merge înainte” depășea considerabil cunoașterea problemelor, în coloanele „Gazetei renane” se făceau auzite ecouri ale socialismului și comunismului francez, cu o slabă coloratură filozofică. M-am pronunțat împotriva acestui diletantism, dar în același timp, într-o controversă avută cu „Allgemeine Zeitung”⁵ din Augsburg, am mărturisit sincer că cunoștințele mele de atunci nu-mi îngăduiau să mă încumet a emite vreo părere asupra conținutului propriu-zis al curentelor franceze. Cu atât mai bucuros am profitat de iluzia garanților „Gazetei renane”, care sperau că printr-o atitudine mai moderată vor putea obține revocarea sentinței de moarte care fusese pronunțată împotriva ei, pentru a părăsi arena publică și a mă retrage în cabinetul de studiu.

Prima lucrare întreprinsă pentru limpezirea îndoielilor care mă frământau a fost o analiză critică a filozofiei hegeliene a dreptului, lucrare a cărei introducere a apărut în „Deutsch-Französische Jahrbücher”⁶, publicate în 1844 la Paris. Cercetările mele m-au dus la concluzia că relațiile juridice, ca și formele de stat, nu pot fi înțelese nici din ele însele, nici din așa-numita dezvoltare generală a spiritului omenesc, ci, dimpotrivă, ele își au rădăcinile în relațiile de trai materiale, a căror totalitate Hegel o cuprinde, după exemplul autorilor englezi și francezi din secolul al XVIII-lea, sub denumirea de „societate civilă”, și că deci anatomia societății civile trebuie căutată în economia politică. Studiul acesteia din urmă, pe care l-am început la Paris, a fost continuat apoi la Bruxelles, unde mă mutasem în urma unui ordin de expulzare al d-lui Guizot. Rezultatul general la care am ajuns și care, odată obținut, a slujit de fir călăuzitor în studiile mele ulterioare poate fi formulat pe scurt în felul următor. În producția socială a vieții lor, oamenii intră în relații determinate, necesare, independente de voința lor — relații de producție —, care corespund unei trepte de dezvoltare determinate a forțelor lor de producție materiale. Totalitatea acestor relații de producție constituie structura economică a societății, baza reală pe care se înalță o suprastructură juridică și politică și careia îi corespund forme determinate ale conștiinței sociale. Modul de producție al vieții materiale determină în genere procesul vieții sociale, politice și spi-

rituale. Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele de producție materiale ale societății intră în contradicție cu relațiile de producție existente, sau, ceea ce nu este decît expresia juridică a acestora din urmă, cu relațiile de proprietate în cadrul cărora ele s-au dezvoltat pînă atunci. Din forme ale dezvoltării forțelor de producție, aceste relații se transformă în cătușe ale lor. Atunci începe o epocă de revoluție socială. O dată cu schimbarea bazei economice are loc, mai încet sau mai repede, o revoluționare a întregii uriașe suprastructuri. Atunci cînd cercetăm asemenea revoluționări, trebuie să facem întotdeauna o deosebire între revoluționarea materială a condițiilor economice de producție, care poate fi constatată cu precizie științifică, și formele juridice, politice, religioase, artistice sau filozofice, într-un cuvînt formele ideologice, în care oamenii devin conștienți de acest conflict și-l rezolvă prin luptă. După cum un individ oarecare nu poate fi judecat după ceea ce gîndește despre sine, tot astfel o asemenea epocă de revoluție nu poate fi judecată prin prisma conștiinței sale. Dimpotrivă, această conștiință trebuie explicată prin contradicțiile vieții materiale, prin conflictul existent între forțele de producție sociale și relațiile de producție. O formațiune socială nu pierde niciodată înainte de a se fi dezvoltat toate forțele de producție, pentru care ea oferă suficient cîmp liber, și noi relații de producție, superioare, nu apar niciodată înainte ca în sînul vechii societăți să se fi copt condițiile materiale ale existenței lor. De aceea omenirea își pune întotdeauna numai sarcini pe care le poate rezolva, căci la o examinare mai aprofundată se va constata întotdeauna că sarcina însăși se naște numai atunci cînd condițiile materiale ale rezolvării ei există deja sau, cel puțin, sînt în proces de devenire. În linii generale, modurile de producție asiatic, antic, feudal și burghez-modern reprezentau respectiv epoci de progres ale formațiunii economice a societății. Relațiile de producție burgheze reprezintă ultima formă antagonistă a procesului de producție social, antagonistă nu în sensul unui antagonism individual, ci al unui antagonism care ia naștere din condițiile sociale de trai ale indivizilor; dar forțele de producție care se dezvoltă în sînul societății burgheze creează totodată condițiile materiale ale rezolvării acestui antagonism. De aceea cu formațiunea socială burgheză se încheie preistoria societății omenești.

Friedrich Engels, cu care de la publicarea geniale sale schițe a unei critici a categoriilor economice? (în „Deutsch-Französische Jahrbücher“) am întreținut în scris un neîntre-rup schimb de idei, ajunsese pe altă cale (vezi lucrarea sa „Situația clasei muncitoare din Anglia“⁸) la același rezultat ca și mine, iar atunci când în primăvara anului 1845 și dînsul se stabili la Bruxelles, am hotărît să elaborăm împreună concepția noastră în opoziție cu concepția ideologică a filozofiei germane, adică de fapt să ne răfuim cu conștiința noastră filozofică anterioară. Această hotărîre a fost realizată sub forma unei critici a filozofiei posthegeliene. Manuscrisul, cuprinzînd două volume groase in-octavo⁹, ajunsese de mult în Westfalia, unde urma să fie editat, cînd am fost încunoștințați că împrejurările schimbate nu mai permiteau tipărirea lui. Am abandonat acest manuscris criticii rozătoare a șoarecilor, cu atît mai mult cu cît scopul nostru principal — acela de a ne lămuri noi înșine — fusese atins. Din lucrările răzlețe în care am înfățișat în acea vreme publicului, sub un aspect sau altul, concepțiile noastre, menționez numai „Manifestul Partidului Comunist“, scris împreună cu Engels, și „Discurs asupra liber-schimbismului“¹⁰, publicat de mine. Punctele hotărîtoare ale concepției noastre au fost formulate pentru prima oară în mod științific, deși doar într-o formă polemică, în lucrarea mea „Mizeria filozofiei“¹¹, publicată în 1847 și îndreptată împotriva lui Proudhon. Tipărirea unei lucrări despre „Munca salariată“¹², scrisă în limba germană, în care adunaseam prelegerile ținute de mine asupra acestui subiect la Asociația muncitorilor germani¹³ din Bruxelles, a fost întreruptă de revoluția din februarie și de îndepărtarea mea samavolnică din Belgia ca urmare a acesteia.

Editarea „Noii gazete renane“¹⁴ în 1848—1849 și evenimentele care au urmat după aceea au întrerupt studiile mele economice, pe care le-am putut relua abia în 1850, la Londra. Imensul material cu privire la istoria economiei politice adunat la British Museum, faptul că Londra oferă un bun centru de observație pentru studierea societății burgheze și, în sfîrșit, noua etapă de dezvoltare în care aceasta din urmă părea să intre o dată cu descoperirea aurului californian și australian, toate acestea m-au determinat să reiau de la capăt studierea acestui obiect și să prelucrez în mod critic noul material. Aceste studii duceau, în parte de la sine, la probleme în aparență complet străine de subiect, dar asupra căroră a trebuit să mă opresc vreme mai mult sau mai puțin

îndelungată. Dar timpul de care dispuneam mi-a fost scurtat în special de nevoia imperioasă de a-mi agonisi pâinea. Colaborarea mea de 8 ani la „New York Daily Tribune”¹⁵, primul ziar anglo-american, a făcut să fie necesare întreruperi frecvente în studiile mele (dat fiind că corespondențe de ziar propriu-zise nu scriu decît în mod excepțional). Articolele în legătură cu evenimentele economice mai însemnate din Anglia și de pe continent au alcătuit însă o parte atît de considerabilă a muncii mele pentru ziar, încît am fost nevoit să mă familiarizez cu amănunte practice care se află în afara științei economiei politice propriu-zise.

Aceste sumare însemnări despre mersul studiilor mele în domeniul economiei politice nu au alt scop decît să arate că concepțiile mele, indiferent de felul cum vor fi judecate și oricît de puțin s-ar împăca cu prejudecățile egoiste ale claselor stăpînitoare, constituie rezultatul unor studii îndelungate și conștiințioase. Or, la porțile științei, ca și la porțile infernului, trebuie înscrisă cerința :

„Qui si convien lasciare ogni sospetto ;
Ogni viltà convien che qui sia morta” *.

Londra, ianuarie 1859

Karl Marx

* Se cade-aici să stingi orice prepus

Și-oricare spaimă moartă-aici să fie.

(Dante : „Divina Comedie”, traducere de George Coșbuc). — Nota

CARTEA INTII

Despre capital

SECTIUNEA I

Capitalul în general

Capitolul întâi

Marfa

La prima vedere, avuția burgheză apare ca o uriașă îngrădire de mărfuri, iar fiecare marfă în parte — ca existență elementară a acestei avuții. Orice marfă însă se înfățișează sub un dublu aspect: ca *valoare de întrebuințare* și ca *valoare de schimb* *.

Marfa este înainte de orice, după cum se exprimă economiștii englezi, „un obiect oarecare, necesar, folositor sau plăcut pentru viață”, un obiect al necesităților omenești, un mijloc de subzistență în sensul cel mai larg al cuvântului. Această existență a mărfii ca valoare de întrebuințare și existența ei naturală, palpabilă coincid. Grâul, de exemplu, este o valoare de întrebuințare aparte, spre deosebire de valorile de întrebuințare bumbac, sticlă, hîrtie etc. Valoarea de întrebuințare are valoare numai pentru întrebuințare și se realizează numai în procesul de consumație. Aceeași valoare de întrebuințare poate fi folosită în diferite feluri. Dar totalitatea întrebuințărilor ei posibile este cuprinsă în existența ei ca obiect cu proprietăți determinate. Apoi, valoarea de întrebuințare este determinată nu numai calitativ, ci și cantitativ. Potrivit cu specificul lor natural, diferite valori de întrebuințare posedă unități de măsură diferite, de exemplu o ba-niță de grâu, un top de hîrtie, un cot de pînză etc.

* Aristot. d. Rep. L. 1, C. 9 (edit. I. Bekkeri, Oxonii, 1837) [Aristoteel. „Politica”, cartea 1, cap. 1, pag. 13 (ed. I. Bekker, Oxford, 1837)]. „Fiecare bun poate fi folosit în două feluri... într-un caz lucrul este folosit potrivit destinației sale proprii, iar în celălalt este folosit într-un scop străin destinației sale; de pildă, o sandală poate fi folosită și ca încălțăminte, dar și pentru a fi schimbată pe un alt obiect. Și într-un caz, și în celălalt, sandala este obiect de folosință, căci și acela care schimbă sandala cu cineva care are nevoie de ea, primind în schimb bani sau alimente, o folosește tot ca sandală, dar nu potrivit destinației ei proprii, căci ea nu este menită să servească drept obiect de schimb. La fel stau lucrurile și cu celelalte bunuri”.

Oricare ar fi forma socială a avuției, valorile de întrebuițare constituie întotdeauna conținutul ei, care la început este indiferent față de această formă. După gustul griului nu se poate stabili cine l-a produs: un iobag rus, un țaran francez cu gospodărie mică sau un capitalist englez. Deși formează obiectul unor necesități sociale și de aceea este inclusă în conexiunea socială, valoarea de întrebuițare nu exprimă totuși nici o relație de producție socială. De pildă, o anumită marfă, ca valoare de întrebuițare, este un diamant. Nimic în acest diamant nu ne spune că el este o marfă. Acolo unde el servește ca valoare de întrebuițare, din punct de vedere estetic sau tehnic, la pieptul curtezanei sau în mîna șlefuitorului de sticlă, el este diamant și nu marfă. A fi valoare de întrebuițare apare ca o condiție necesară pentru marfă, dar a fi marfă este o destinație indiferentă pentru valoarea de întrebuițare. Valoarea de întrebuițare în această indiferență a ei față de determinarea economică a formei, adică valoarea de întrebuițare ca valoare de întrebuițare, se află dincolo de sfera preocupărilor economiei politice*. Valoarea de întrebuițare ține de domeniul acesteia din urmă numai atunci cînd ea însăși apare ca o determinare a formei. În mod nemijlocit ea este baza materială în care se exprimă o relație economică determinată, *valoarea de schimb*.

Valoarea de schimb apare înainte de orice ca *raport cantitativ*, în care valori de întrebuițare sînt schimbate una contra celeilalte. Într-un astfel de raport ele constituie aceeași mărime de schimb. Astfel, 1 volum de Propertiu și 8 uncii de tutun de prizat pot avea aceeași valoare de schimb, cu toată deosebirea esențială dintre valoarea de întrebuițare a tutunului și aceea a elegiei. Ca valoare de schimb, o valoare de întrebuițare are aceeași valoare ca oricare alta dacă ele sînt luate în proporție corespunzătoare. Valoarea de schimb a unui palat poate fi exprimată într-un anumit număr de cutii de cremă de ghetete, după cum, procedînd invers, fabricanții de cremă de ghetete din Londra au exprimat în palate valoarea de schimb a unui mare număr de cutii de cremă de ghetete. Prin urmare, cu totul indiferent de forma existenței lor naturale și de natura specifică a necesității pe care ele o sa-

* Tocmai din acest motiv compilatorii germani preferă să se ocupe de valoarea de întrebuițare, pe care ei o numesc „bun”. Vezi, de pildă, L. Stein. „System der Staatswissenschaften”, vol. I, secțiunea despre „bururi”. Lămuriri asupra „bunurilor” trebuie căutate în „indreptarele de merceologie”.

tisfac în calitatea lor de valori de întrebuințare, mărfuri luate în anumite cantități sînt egale între ele, se înlocuiesc unele pe altele în cadrul schimbului, contează ca echivalente și reprezintă astfel, în ciuda aparenței lor pestrițe, aceeași unitate.

Valorile de întrebuințare sînt, în mod neînjlocit, mijloace de subzistență. Dar, la rîndul lor, înseși aceste mijloace de subzistență sînt produse ale vieții sociale, un rezultat al forței vitale cheltuite de om, *muncă materializată*. Ca materializare a muncii sociale, toate mărfurile sînt cristalizarea uneia și aceleiași unități. Să analizăm acum caracterul determinat al acestei unități, adică al muncii reprezentate în valoarea de schimb.

Să presupunem că 1 uncie de aur, 1 tonă de fier, 1 cuarter de grîu și 20 de coți de mătase sînt valori de schimb de mărime egală. Ca asemenea echivalente, în care deosebirea calitativă dintre valorile lor de întrebuințare este ștearsă, ele reprezintă o cantitate egală de muncă identică. Munca materializată în ele în egală măsură trebuie să fie ea însăși muncă omogenă, lipsită de deosebiri, muncă simplă, căreia îi este tot atît de indiferent dacă apare în aur, în fier, în grîu sau în mătase pe cît de indiferent îi este oxigenului dacă se găsește în rugina fierului, în atmosferă, în zeama strugurelui sau în sîngele omului. Dar a extrage aur, a extrage fier din mină, a cultiva grîu și a țese mătase sînt feluri de muncă care diferă calitativ unul de altul. Într-adevăr, ceea ce apare materialmente ca diversitate a valorilor de întrebuințare apare în proces ca diversitate a activității care creează aceste valori de întrebuințare. Deoarece este indiferentă față de substanța specifică a valorilor de întrebuințare, munca creatoare de valori de schimb este indiferentă și față de forma specifică a muncii însăși. Apoi, diferitele valori de întrebuințare sînt produse ale activității unor indivizi diferiți, deci rezultatul unor feluri de muncă individual diferite. Dar ca valori de schimb ele reprezintă muncă identică, lipsită de deosebiri, adică muncă în care individualitatea lucrătorilor este ștearsă. De aceea munca creatoare de valoare de schimb este *muncă abstract-generală*.

Dacă 1 uncie de aur, 1 tonă de fier, 1 cuarter de grîu și 20 de coți de mătase sînt valori de schimb de mărime egală, sau echivalente, 1 uncie de aur, $\frac{1}{2}$ tonă de fier, 3 busheli de grîu și 5 coți de mătase sînt valori de schimb de o mărime cu totul diferită, și această deosebire cantitativă este în genere singura deosebire de care ele sînt susceptibile ca valori

de schimb. Ca valori de schimb de mărime diferită, ele reprezintă ceva mai mare sau ceva mai mic, cantități mai mari sau mai mici din acea muncă simplă, omogenă, abstract-generală care constituie substanța valorii de schimb. Se pune întrebarea : cum să măsurăm această cantitate ? Sau, mai bine zis, se pune întrebarea care este existența cantitativă a însăși acestei munci, deoarece deosebirea cantitativă dintre mărfuri ca valori de schimb nu sînt altceva decît deosebirile cantitative pe care le prezintă munca materializată în ele. După cum timpul este existența cantitativă a mișcării, tot așa *timpul de muncă* este existența cantitativă a muncii. Deosebirea în ceea ce privește durata muncii propriu-zise este singura deosebire de care este susceptibilă aceasta din urmă dacă presupunem dată calitatea ei. Ca timp de muncă, munca își găsește unitatea de măsură în măsurile naturale ale timpului : oră, zi, săptămână etc. Timpul de muncă este existența vie a muncii, indiferent de forma, conținutul și individualitatea ei ; el este existența vie cantitativă a muncii și totodată măsura immanentă a acestei existențe. Timpul de muncă materializat în valorile de întrebuițare ale mărfurilor constituie substanța care face din ele valori de schimb, deci mărfuri, după cum tot el măsoară mărimile determinate ale valorilor lor. Cantități corelative de valori de întrebuițare diferite în care este materializat același timp de muncă sînt echivalente, sau toate valorile de întrebuițare sînt echivalente în proporțiile în care ele cuprind același timp de muncă cheltuit, materializat. Ca valori de schimb, toate mărfurile sînt doar măsuri determinate de *timp de muncă solidificat*.

Pentru a înțelege determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă, trebuie să ținem seama de următoarele puncte principale : reducerea muncii la muncă simplă, lipsită, ca să zicem așa, de calitate ; modul specific în care munca creatoare de valoare de schimb, deci munca producătoare de mărfuri, este *muncă socială* ; în fine, deosebirea dintre muncă în măsura în care are drept rezultat valori de întrebuițare și muncă în măsura în care are drept rezultat valori de schimb.

Pentru a măsura valorile de schimb ale mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele, diferitele feluri de muncă trebuie să fie reduse la muncă omogenă, lipsită de deosebiri, la muncă simplă, într-un cuvînt la muncă identică din punct de vedere calitativ și care de aceea diferă numai din punct de vedere cantitativ.

Această reducere apare ca o abstracție, dar ea este o abstracție care are loc zilnic în procesul de producție social. Reducerea tuturor mărfurilor la timp de muncă nu este o abstracție mai mare și totodată nici mai puțin reală ca aceea a transformării tuturor corpurilor organice în aer. Munca, măsurată astfel cu ajutorul timpului, nu apare în fond ca muncă executată de indivizi diferiți; dimpotrivă, diferiții indivizi care muncesc apar ca simple organe ale acestei munci. Cu alte cuvinte, munca, așa cum este reprezentată în valorile de schimb, ar putea fi numită muncă *omenească în general*. Această abstracție a muncii omenești în general *există* în munca mijlocie pe care este în stare s-o execute orice individ mijlociu al unei societăți date și care reprezintă o anumită cheltuire productivă de mușchi, nervi, creier etc. omenești. Este munca *simplă* * pe care o poate învăța orice individ mijlociu și pe care el trebuie s-o execute într-o formă sau alta. Caracterul acestei munci mijlocii este diferit în diferite țări și în epoci de cultură diferite, dar el apare ca ceva dat în fiecare societate existentă. Munca simplă constituie partea covârșitoare a masei totale a muncii în societatea burgheză, lucru de care ne putem convinge din consultarea oricărei statistici. Fie că *A* produce timp de 6 ore fier și timp de 6 ore pînză, iar *B* produce de asemenea timp de 6 ore fier și timp de 6 ore pînză, fie că *A* produce timp de 12 ore fier și *B* produce timp de 12 ore pînză, este evident că avem aici doar întrebuintări diferite ale *unuia și aceluiași* timp de muncă. Dar cum stau lucrurile cu munca complexă, care se ridică deasupra nivelului mijlociu ca fiind o muncă mai intensă, cu o greutate specifică mai mare? Acest gen de muncă se reduce la muncă simplă adiționată, la muncă simplă potențată, astfel încît, de exemplu, o zi de muncă complexă este egală cu trei zile de muncă simplă. Aici nu este încă locul să examinăm legile care reglează această reducere. Dar că o astfel de reducere are loc este cît se poate de limpede, deoarece, ca valoare de schimb, produsul muncii celei mai complexe constituie într-o anumită proporție un echivalent al produsului muncii mijlocii simple și, prin urmare, este considerat a fi egal cu o anumită cantitate din această muncă simplă.

Determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă presupune apoi că într-o marfă oarecare, de exemplu într-o tonă

* Economisții englezi o numesc „unskilled labour” [„muncă necalificată”].

de fier, este materializată *aceeași* cantitate de muncă, indiferent de faptul că este vorba de munca lui A sau a lui B, sau că indivizi diferiți folosesc un timp de muncă egal pentru a produce aceeași valoare de întrebuințare, determinată din punct de vedere calitativ și cantitativ. Cu alte cuvinte, se presupune că timpul de muncă cuprins într-o marfă este timpul de muncă *necesar* pentru producerea ei, adică timpul de muncă cerut pentru a produce un nou exemplar din aceeași marfă în condiții generale de producție date.

Condițiile muncii creatoare de valoare de schimb, așa cum rezultă ele din analiza valorii de schimb, sînt *determinări sociale* ale muncii sau determinări ale *muncii sociale*, dar sociale nu în general, ci de un fel deosebit. Este o formă specifică a modului de a fi social. În primul rînd, simplitatea nediferențiată a muncii este *egalitatea* muncii efectuate de indivizi diferiți, raportarea reciprocă a muncilor lor ca munci egale, și anume prin reducerea de fapt a tuturor felurilor de muncă la muncă omogenă. Munca fiecărui individ posedă acest caracter social al egalității în măsura în care ea, această muncă, este reprezentată în valori de schimb, și este reprezentată în valori de schimb numai în măsura în care este raportată la munca tuturor celorlalți indivizi ca la o muncă egală.

Mai departe, în valoarea de schimb timpul de muncă al fiecărui individ apare în mod nemijlocit ca *timp de muncă general*, iar acest *caracter general* al muncii fiecărui individ în parte apare ca *caracter social* al acesteia. Timpul de muncă reprezentat în valoarea de schimb este timpul de muncă al individului, dar al individului considerat în afara oricăror deosebiri de alt individ; este timpul de muncă al tuturor indivizilor în măsura în care ei îndeplinesc o muncă egală; de aceea timpul de muncă de care are nevoie un individ pentru a produce o anumită marfă este timpul de muncă *necesar* pe care l-ar cheltui pentru producerea aceleiași mărfi oricare alt individ. Acesta este timpul de muncă al individului, este timpul *său* de muncă, dar numai ca timp de muncă comun tuturor, căruia îi este în consecință indiferent *al cui* timp de muncă este el. Ca timp de muncă general, el *se exprimă* într-un produs general, într-un *echivalent general*, într-o anumită cantitate de timp de muncă materializat, căreia îi este indiferentă forma concretă a valorii de întrebuințare în care ea apare în mod nemijlocit ca produs al unui individ, ea putînd să se transforme după voie în orice altă formă de va-

loare de întrebuințare în care se exprimă ca produs al oricărui alt individ. Această cantitate de timp de muncă este o mărime *socială* numai ca mărime *generală* de acest fel. Pentru ca munca unui individ să aibă ca rezultat o valoare de schimb, ea trebuie să aibă ca rezultat *un echivalent general*, adică timpul de muncă al individului ea trebuie să-l exprime ca timp de muncă general sau timpul de muncă general ca timp de muncă al individului. E ca și cum diferiții indivizi ar fi pus laolaltă timpul lor de muncă și ar fi exprimat în diferite valori de întrebuințare diferite cantități din timpul de muncă ce stă la dispoziția lor comună. Timpul de muncă al individului este deci, în fond, timpul de muncă de care societatea are nevoie pentru a produce o anumită valoare de întrebuințare, adică pentru a satisface o anumită trebuință. Aici este însă vorba numai de forma specifică în care munca capătă un caracter social. O anumită cantitate de timp de muncă al torcătorului se materializează, de pildă, în 100 de pfunzi de fire de in. Să presupunem că 100 de coți de pînză, produsul țesătorului, reprezintă aceeași cantitate de timp de muncă. Întrucît aceste două produse reprezintă aceeași cantitate de timp de muncă general și, ca atare, constituie echivalente pentru *orice* valoare de întrebuințare care conține o cantitate egală de timp de muncă, ele sînt echivalente una pentru cealaltă. Numai pentru că timpul de muncă al torcătorului și timpul de muncă al țesătorului reprezintă timp de muncă general, iar produsele lor reprezintă în consecința echivalente generale, numai de aceea munca țesătorului devine aici muncă pentru torcător și munca torcătorului muncă pentru țesător, munca unuia devine o muncă pentru celălalt, adică munca lor dobîndește o existență socială pentru amîndoi. Dimpotrivă, în industria țărănească patriarhală, cînd torcătorul și țesătorul locuiau sub același acoperiș, cînd partea femeiască a familiei torcea, iar partea bărbătească țesea, să zicem, pentru nevoile familiei proprii, firele și pînza erau produse *sociale*, iar torsul și țesutul erau munci *sociale* în cadrul familiei. Caracterul lor social nu consta însă în aceea că firele ca echivalent general se schimbau pe pînză ca echivalent general sau că amîndouă produsele se schimbau între ele ca expresii cu semnificație egală, echivalente, ale aceluiași timp de muncă general. Dimpotrivă, legătura de familie, cu diviziunea sa naturală a muncii, a imprimat produsului muncii pecetea sa socială specifică. Sau să luăm claca și dijma dîn timpul evului mediu. Aici legătura socială o con-

stituie muncile determinate ale indivizilor prestate în forma lor naturală, caracterul specific și nu caracterul general al muncii. Sau să luăm, în sfârșit, în forma ei primitivă, munca în cadrul comunității, așa cum o găsim în pragul istoriei la toate popoarele civilizate*. Aici caracterul social al muncii este mijlocit, evident, nu prin aceea că munca individului ia forma abstractă a generalității sau că produsul său ia forma unui echivalent general. Comunitatea, care este o premisă a producției, este aceea care împiedică munca individului să fie muncă privată și produsul său produs privat; dimpotrivă, ea face ca munca individului să apară nemijlocit ca funcție a unui membru al organismului social. Munca reprezentată în valoarea de schimb este presupusă ca muncă a individului izolat. Ea devine socială datorită faptului că ia forma contrariului său nemijlocit, forma generalității abstracte.

În sfârșit, munca creatoare de valoare de schimb se caracterizează prin aceea că relația socială dintre persoane apare, ca să zicem așa, inversată, și anume ca o relație socială între lucruri. Numai în măsura în care o valoare de întrebuințare se raportează la alta ca valoare de schimb, numai în această măsură munca diferitelor persoane se raportează una la alta ca muncă egală și generală. Dacă este deci just să se spună că valoarea de schimb este o relație între persoane**, nu este mai puțin adevărat însă că trebuie să se adauge: o relație ascunsă sub un înveliș material. După cum, cu toate proprietățile lor fizice și chimice diferite, un pfund de fier și un pfund de aur reprezintă *aceeași* greutate, tot astfel valorile de întrebuințare a două mărfuri care cuprind același timp de muncă reprezintă *aceeași valoare de schimb*. Valoarea de schimb apare astfel ca o determinare socială a

* În ultimul timp s-a răspândit prejudecata ridicolă că forma proprietății comunitare primitive ar fi o formă specific slavă sau chiar exclusiv rusă. Ea este forma primitivă a cărei evoluție o putem urmări la romani, la germani și la celți; o serie întreagă de diverse tipuri ale ei, deși în parte pe cale de descompunere, se mai întâlnesc și astăzi la indieni. Un studiu mai aprofundat al formelor de proprietate comunitară la asiatici, în special la indieni, ar arăta cum din forme diferite de proprietate comunitară primitivă rezultă forme diferite de descompunere a ei. Așa, de pildă, tipurile diferite, originale de proprietate privată romană și germanică pot fi deduse din forme diferite de proprietate comunitară indiană.

** „Avuția este o relație între două persoane” (Galiani. „Della Moneta”, pag. 221, în vol. III al culegerii apărute sub îngrijirea lui Custodi: „Scrittori classici italiani di economia politica. Parte moderrana”. Milano, 1803).

valorilor de întrebuintare, ca o determinare care de la natură le este inerentă în calitatea lor de lucruri și datorită căreia în procesul de schimb ele se înlocuiesc reciproc în proporții cantitative determinate și formează echivalente, exact așa cum substanțe chimice simple se combină în raporturi cantitative determinate și formează echivalente chimice. Numai datorită obișnuinței din viața de toate zilele ni se pare ceva banal și de la sine înțeles că o relație socială de producție ia forma unui lucru, astfel încît relația dintre persoane în cadrul muncii lor apare, dimpotrivă, ca o relație între lucruri și între lucruri și persoane. În cadrul mărfii această mistificare este încă foarte simplă. Toată lumea își dă seama, într-o măsură mai mare sau mai mică, că relația dintre mărfuri ca valori de schimb este, dimpotrivă, o relație între persoane în cadrul activității lor productive una pentru alta. Dar, în cadrul unor relații de producție superioare, această aparență de simplitate dispare. Toate iluziile sistemului monetar se datoresc faptului că nu s-a văzut că banii reprezintă o relație de producție socială, dar o reprezintă sub forma unui lucru natural cu proprietăți determinate. Economiiștii moderni, care cu aere de superioritate ironizează iluziile sistemului monetar, păcătuiesc prin aceeași iluzie de îndată ce trec la categorii economice superioare, de exemplu la capital. Această iluzie se manifestă la ei sub forma unei mirări naive, atunci cînd ceea ce ei tocmai definiseră aproximativ drept un lucru le apare dintr-o dată ca relație socială, iar ceea ce abia apuseră să fixeze ca relație socială îi sîcîie iarăși ca lucru.

Deoarece în realitate valoarea de schimb a mărfurilor nu este nimic altceva decît raportul reciproc dintre munca diferiților indivizi considerată ca egală și generală, nimic altceva decît expresia materială a unei forme specifice sociale a muncii, este o tautologie să se spună că munca este *unica* sursă a valorii de schimb, și deci a avuției, în măsura în care aceasta din urmă constă din valori de schimb. Aceeași tautologie o constituie afirmația că substanța naturii ca atare nu are valoare de schimb *, fiindcă nu conține muncă, și că valoarea de schimb ca atare nu conține nici o substanță a

* „În starea sa naturală, substanța este întotdeauna lipsită de valoare”. MacCulloch. „Discours sur l'origine de l'économie politique etc.”, traduit par Prévost. Geneva, 1825, pag. 57. De aici se vede că pînă și un MacCulloch este mult mai presus de fetișismul „gînditorilor” germani, la care „substanța” și frică o jumătate de duzină de alte substanțe sînt declarate elemente ale valorii. Comp., de pildă, L. Stein, op. cit., vol I, pag. 170.

naturii. Cînd însă William Petty spune că „munca e tatăl avuției, iar pămîntul mama ei”¹⁰, sau cînd episcopul Berkeley se întrebă :

„Oare cele patru elemente împreună cu munca pe care omul a încorporat-o în ele nu constituie adevărata sursă a avuției ?” *

sau cînd americanul Th. Cooper explică pe înțelesul tuturor :

„Dacă scoți dintr-o piine munca cheltuită pentru producerea ei, munca brutarului, a morarului, a agricultorului etc., ce mai rămîne din ea ? Cîteva grăunțe de iarbă sălbatică, care nu sînt bune pentru a fi consumate de om **,

în toate aceste considerații este vorba nu de munca abstractă ca sursă de valoare de schimb, ci de munca concretă ca sursă de avuție materială, într-un cuvînt de muncă în măsura în care produce valori de întrebuițare. Deoarece este presupusă valoarea de întrebuițare a mărfii, este presupusă implicit și utilitatea specifică a muncii cheltuite pentru producerea ei, este presupus că această muncă corespunde unui scop determinat ; cu aceasta însă se epuizează totodată, din punctul de vedere al mărfii, orice interes față de muncă, privită ca muncă utilă. În produsul piine ca valoare de întrebuițare, ne interesează proprietățile piinii ca aliment și nicidecum munca agricultorului, a morarului, a brutarului etc. Dacă în urma unei invenții această muncă s-ar reduce cu $\frac{19}{20}$, piinea ar aduce aceleași foloase ca și mai înainte. Chiar dacă piinea ar cădea de-a gata din cer, tot n-ar pierde nici un atom din valoarea ei de întrebuițare. În timp ce munca creatoare de valoare de schimb se realizează în egalitatea mărfurilor ca echivalente generale, munca în calitate de activitate productivă îndreptată asupra unui scop se realizează în diversitatea infinită a valorilor lor de întrebuițare. În timp ce munca creatoare de valoare de schimb este muncă *abstract-generală* și *egală*, munca creatoare de valoare de întrebuițare este muncă concretă și deosebită, care, după formă și material, se subdivide în feluri de muncă infinit de diferite.

În măsura în care munca este creatoare de valori de întrebuițare, este greșit să se spună despre ea că ar fi *unica* sursă a avuției create de ea, și anume a avuției materiale. Deoarece această muncă este activitatea menită să adapteze

* Berkeley „The Querist”. Londra, 1750 : „Whether the four elements and man's labour therein be not the true source of wealth ?”

** Th. Cooper. „Lectures on the elements of Political Economy. Londra, 1831 (Columbia, 1826), pag. 99.

elementele materiale unui scop sau altul, ea are nevoie de substanță ca premisă. În diferite valori de întrebuințare, proporția dintre muncă și substanța naturii este foarte diferită, dar valoarea de întrebuințare conține întotdeauna un substrat natural. Ca activitate conștientă avînd drept obiectiv adaptarea pentru diferite scopuri a elementelor naturale sub o formă sau alta, munca constituie o condiție naturală a existenței omenești, o condiție — independentă de orice forme sociale — a schimbului de substanțe dintre om și natură. Munca creatoare de valori de schimb este, dimpotrivă, o formă specific socială a muncii. În determinarea ei materială ca activitate productivă deosebită, munca croitorului, de exemplu, produce haina, dar nu valoarea de schimb a hainei. Pe aceasta din urmă ea o produce nu ca muncă a croitorului, ci ca muncă abstract-generală, și aceasta aparține unei conexiuni sociale pe care nu a creat-o croitorul. Așa, de pildă, în industria casnică antică femeile produceau haina, fără a produce valoarea de schimb a hainei. Munca ca sursă de bogăție materială era tot atît de bine cunoscută legiuitorului Moise ca și funcționarului vamal Adam Smith*.

Să examinăm acum unele determinări imediate care rezultă din reducerea valorii de schimb la timpul de muncă.

Ca valoare de întrebuințare, marfa acționează ca o cauză [ursächlich]. Grîul, de pildă, acționează ca aliment. O mașină înlocuiește munca în anumite proporții. Această acțiune a mărții, datorită căreia respectiva marfă este numai valoare de întrebuințare, obiect de consum, poate fi numită serviciul adus de marfă, serviciul pe care îl aduce marfa ca valoare de întrebuințare. Ca valoare de schimb însă, marfa e privită întotdeauna numai din punctul de vedere al rezultatului. Aici nu este vorba de serviciul pe care îl aduce ea, ci de serviciul** care i-a fost adus în timpul producerii ei. Prin urmare, valoarea de schimb a unei mașini, de exemplu, nu

* F. List, care n-a putut înțelege niciodată — căci mintea sa practică și interesată era în genere departe de a pricepe ceva — deosebirea dintre muncă în măsura în care servește la crearea utilului, a unei valori de întrebuințare, și muncă în măsura în care produce o formă socială determinată a avuției, valoarea de schimb, vedea de aceea în economiștii englezi moderni niște simpli plagiatori ai lui Moise din Egipt.

** Este lesne de înțeles ce „servicii” trebuie să aducă categoria „serviciu” („service”) unor economiști ca J.-B. Say și F. Bastiat, a căror înțelepciune de moralisti, după cum just a remarcat încă Malthus, face peste tot abstracție de modul specific determinat al formei relațiilor economice

este determinată de cantitatea de timp de muncă pe care ea o înlocuiește, ci de cantitatea de timp de muncă cheltuită pentru producerea ei și care este deci necesară pentru producerea unei noi mașini de același fel.

De aceea, dacă cantitatea de muncă necesară pentru producerea diferitelor mărfuri ar rămâne constantă, valoarea lor de schimb ar fi invariabilă. Dar caracterul lesnicios sau anevoios al producției variază neconținut. Dacă forța productivă a muncii crește, munca produce într-un timp mai scurt aceeași valoare de întrebuințare. Dacă forța productivă a muncii scade, se cere mai mult timp pentru producerea aceleiași valori de întrebuințare. De aceea cantitatea de timp de muncă cuprins într-o marfă, adică valoarea de schimb a mărfii, este o mărime variabilă, crescând sau scăzând în raport invers cu creșterea sau scăderea forței productive a muncii. Forța productivă a muncii, care în industria prelucrătoare se folosește la un grad dinainte determinat, în agricultură și în industria extractivă depinde și de condiții naturale care nu pot fi controlate de om. *Aceeași* cantitate de muncă poate să extragă o cantitate mai mare sau mai mică de metale diferite, după cum sînt relativ mai bogate sau mai sărace respectivele zăcăminte de metale din scoarța pămîntului. *Aceeași* cantitate de muncă se va materializa în 2 busheli de grâu într-un an cu recoltă bună, iar într-un an cu recoltă slabă, poate, într-un singur bushel. Aici se creează aparența că raritatea sau abundența, ca condiții naturale, ar determina valoarea de schimb a mărfurilor, pentru că ele determină forța productivă, legată de condiții naturale, a unei munci reale deosebite.

Diferite valori de întrebuințare conțin în volume inegale același timp de muncă sau aceeași valoare de schimb. Cu cît este mai mic, în comparație cu alte valori de întrebuințare, volumul valorii de întrebuințare în care o marfă conține o cantitate determinată de timp de muncă, cu atît este mai mare *valoarea ei de schimb specifică*. Cînd găsim că în diferite epoci de cultură, îndepărtate unele de altele, anumite valori de întrebuințare formează o serie de valori de schimb specifice, care, chiar dacă nu păstrează una față de alta exact aceeași proporție numerică, mențin totuși raportul general al unei ordini crescînde sau descrescînde, cum ar fi, de pildă, aurul, argintul, arama, fierul sau grăul, secara, orzul, ovăzul, aceasta nu înseamnă decît că dezvoltarea progresivă a forțelor de producție sociale a influențat în aceeași măsură, sau

aproape în aceeași măsură, timpul de muncă necesar pentru producerea acestor mărfuri diferite.

Valoarea de schimb a unei mărfi nu se manifestă în propria ei valoare de întrebuițare. Dar, ca materializare a timpului de muncă social general, valoarea de întrebuițare a unei mărfi este pusă în anumite raporturi cu valorile de întrebuițare ale altor mărfuri. În felul acesta valoarea de schimb a unei mărfi se manifestă în valorile de întrebuițare ale altor mărfuri. Echivalentul este, de fapt, valoarea de schimb a unei mărfi exprimată în valoarea de întrebuițare a unei alte mărfi. Dacă spun, de exemplu, că 1 cot de pînză valorează 2 pfunzi de cafea, aceasta înseamnă că valoarea de schimb a pînzei este exprimată în valoarea de întrebuițare a cafelei, și anume într-o cantitate determinată din această valoare de întrebuițare. Dacă această proporție este dată, pot exprima în cafea valoarea oricărei cantități de pînză. Este limpede că valoarea de schimb a unei mărfi, de exemplu a pînzei, nu se limitează la proporția în care o altă marfă deosebită, de exemplu cafeaua, formează echivalentul ei. Cantitatea de timp de muncă general reprezentată în 1 cot de pînză se realizează concomitent într-o serie nesfîrșită de volume diferite de valori de întrebuițare ale tuturor celorlalte mărfuri. Valoarea de întrebuițare a oricărei alte mărfi, luată în proporția în care ea reprezintă un timp de muncă de mărime egală, constituie un echivalent al cotului de pînză. De aceea valoarea de schimb a *acestei mărfi deosebite* se exprimă pe deplin numai în numărul infinit de egalități în care valorile de întrebuițare ale tuturor celorlalte mărfuri formează echivalentul ei. Numai în suma acestor egalități sau în totalitatea diferitelor proporții în care o marfă poate fi schimbată pe orice altă marfă, respectiva marfă este exprimată pe deplin ca *echivalent general*. De exemplu, seria de egalități :

$$\begin{aligned} 1 \text{ cot de pînză} &= \frac{1}{2} \text{ pfund de ceai,} \\ 1 \text{ cot de pînză} &= 2 \text{ pfunzi de cafea,} \\ 1 \text{ cot de pînză} &= 8 \text{ pfunzi de pîine,} \\ 1 \text{ cot de pînză} &= 6 \text{ coți de stambă} \end{aligned}$$

poate fi exprimată în felul următor :

$$1 \text{ cot de pînză} = \frac{1}{8} \text{ pfund de ceai} + \frac{1}{2} \text{ pfund de cafea} + 2 \text{ pfunzi de pîine} + 1\frac{1}{2} \text{ coți de ștambă.}$$

De aceea, dacă am avea înaintea noastră întreaga sumă a egalităților prin care valoarea unui cot de pînză este exprimată pe deplin, am putea înfățișa valoarea ei de schimb sub forma unei serii. În realitate, această serie este nesfîrșită, deoarece sfera mărfurilor nu se închide niciodată definitiv, ci se lărgeste într-una. Dar dacă, prin urmare, o marfă își măsoară valoarea de schimb în valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, înseamnă că, invers, valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri se măsoară în valoarea de întrebuințare a acestei mărfi care se măsoară în ele*. Dacă valoarea de schimb a unui cot de pînză se exprimă în $\frac{1}{2}$ pfund de ceai, sau în 2 pfunzi de cafea, sau în 6 coți de stambă, sau în 8 pfunzi de piine etc., înseamnă că în porțiunile în care sînt egale cu o a treia mărime, cu pînza, cafeaua, ceaiul, stamba, piinea etc., sînt egale între ele și că pînza servește deci ca măsură comună a valorilor lor de schimb. Orice marfă, ca timp de muncă general materializat, deci ca o cantitate determinată de timp de muncă general își exprimă valoarea de schimb, pe rînd, în cantități determinate din valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, și invers, valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri se măsoară prin valoarea de întrebuințare a acestei mărfi exclusive. Dar, ca valoare de schimb, fiecare marfă este totodată atît marfa exclusivă care servește ca măsură comună pentru valorile de schimb ale tuturor celorlalte mărfuri cît și numai una dintre numeroasele mărfuri în ale căror sferă totală orice altă marfă reprezintă nemijlocit valoarea ei de schimb.

Mărimea valorii unei mărfi nu depinde de împrejurarea dacă în afară de ea mai există multe sau puține mărfuri de alt soi. Dar de diversitatea mai mare sau mai mică a celorlalte mărfuri depinde dacă este mai mare sau mai mică seria de egalități în care se realizează valoarea ei de schimb. Seria de egalități în care este reprezentată, de exemplu, valoarea cafelei exprimă sfera posibilității sale de a se schimba pe alte mărfuri, limitele în cadrul cărora cafeaua funcționează ca valoare de schimb. Valorii de schimb a unei mărfi ca materializare a timpului de muncă social general îi corespunde expresia echivalenței sale în valori de întrebuințare infinit de variate.

* „O altă proprietate a măsurii este de a se afla într-un asemenea raport față de obiectul măsurat, încît obiectul măsurat devine într-un anumit fel măsura obiectului care măsoară”. Montanari. „Della Moneta”, pag. 41, în ediția Custodi, vol. III. Parte antica.

Am văzut că valoarea de schimb a unei mărfi variază o dată cu cantitatea de timp de muncă nemijlocit cuprins în ea însăși. Valoarea ei de schimb realizată, adică exprimată în valorile de întrebuintare ale altor mărfuri, trebuie să depindă de asemenea de proporția în care variază timpul de muncă folosit pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri. Dacă, de exemplu, timpul de muncă necesar pentru producerea unei banițe de grâu ar rămâne același, pe cînd timpul de muncă necesar pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri s-ar dubla, valoarea de schimb a baniței de grâu, exprimată în echivalentele sale, ar scădea la jumătate. În practică, rezultatul ar fi același ca și cînd timpul de muncă necesar pentru producerea unei banițe de grâu s-ar reduce la jumătate, iar timpul de muncă necesar pentru producerea tuturor celorlalte mărfuri ar rămîne neschimbat. Valoarea mărfurilor este determinată de proporția în care ele pot fi produse în cursul aceluiași timp de muncă. Pentru a urmări variațiile posibile cărora le este supusă această proporție, luăm două mărfuri: *A* și *B*. *Primul caz*. Să admitem că timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *B* rămîne neschimbat. În acest caz, valoarea de schimb a mărfii *A*, exprimată în *B*, scade sau crește direct proporțional cu scăderea sau creșterea timpului de muncă necesar pentru producerea mărfii *A*. *Al doilea caz*. Să admitem că timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *A* rămîne neschimbat. Valoarea de schimb a lui *A*, exprimată în *B*, scade sau crește invers proporțional cu scăderea sau creșterea timpului de muncă necesar pentru producerea mărfii *B*. *Al treilea caz*. Timpul de muncă necesar pentru producerea mărfurilor *A* și *B* scade sau crește în aceeași proporție. În acest caz, exprimarea echivalenței mărfii *A* în marfa *B* rămîne neschimbată. Dacă, datorită vreunei împrejurări anumite, forța productivă a tuturor felurilor de muncă s-ar micșora în aceeași măsură, astfel încît producerea tuturor mărfurilor ar cere în aceeași proporție un timp de muncă mai mare, valoarea *tuturor* mărfurilor ar crește, expresia reală a valorii lor de schimb ar rămîne neschimbată, iar avuția reală a societății ar scădea, deoarece ar fi nevoie de o cantitate mai mare de timp de muncă pentru a produce aceeași masă de valori de întrebuintare. *Al patrulea caz*. Timpul de muncă necesar pentru producerea mărfurilor *A* și *B* crește sau scade pentru ambele mărfuri, dar nu în aceeași măsură, sau timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii *A* crește, pe cînd timpul de muncă necesar pentru producerea

mărfii *B* scade, sau invers. Toate aceste cazuri pot fi reduse pur și simplu la acela că timpul de muncă necesar pentru producerea unei mărfi rămîne neschimbat, pe cînd cel necesar pentru producerea celorlalte mărfuri crește sau scade.

Valoarea de schimb a fiecărei mărfi se exprimă în valoarea de întrebuițare a oricărei alte mărfi, fie în unități întregi, fie în fracțiuni din această valoare de întrebuițare. Ca valoare de schimb, orice marfă este la fel de divizibilă ca și timpul de muncă materializat în ea. Echivalența mărfurilor este însă tot atît de independentă de divizibilitatea lor fizică ca valori de întrebuițare pe cît adîncării valorilor de schimb ale mărfurilor îi este indiferent ce schimbări de formă reale suferă valorile de întrebuițare ale acestor mărfuri cu prilejul transformării lor într-o *singură* marfă nouă.

Pînă acum marfa a fost examinată dintr-un dublu punct de vedere, ca valoare de întrebuițare și ca valoare de schimb, de fiecare dată unilateral. Dar marfa ca atare reprezintă *unitatea* nemijlocită a valorii de întrebuițare și a valorii de schimb; în același timp, ea este marfă numai în raport cu celelalte mărfuri. Raportul *real* dintre mărfuri este *procesul* lor de schimb. Acesta este un proces social, în care intră indivizi independenți unii de alții, dar intră în el numai ca posesori de mărfuri; existența lor reciprocă unul pentru altul este existența mărfurilor lor, și astfel ei apar în fond doar ca purtători conștienți ai procesului de schimb.

Marfa este valoare de întrebuițare: grîu, pînză, diamant, mașină etc., dar ca marfă ea este totodată *non-valoare* de întrebuițare. Dacă ar fi valoare de întrebuițare pentru posesorul ei, adică dacă ar fi nemijlocit un mijloc pentru satisfacerea trebuințelor lui proprii, ea nu ar fi marfă. Pentru posesorul ei, marfa este mai curînd *non-valoare de întrebuițare*, și anume ea este doar purtătoarea materială a *valorii de schimb*, sau pur și simplu *mijloc de schimb*; ca purtătoare activă a valorii de schimb, valoarea de întrebuițare devine mijloc de schimb. Pentru posesorul ei, marfa este valoare de întrebuițare numai în calitate de valoare de schimb*. Valoare de întrebuițare ea trebuie abia să devină, în primul rînd pentru alții. Deoarece ea nu este valoare de întrebuițare pentru propriul ei posesor, marfa este valoare de întrebuițare pentru posesorii altor mărfuri. În caz contrar, munca

* Acesta este modul în care Aristotel concepe valoarea de schimb (vezi pasajul citat la începutul acestui capitol).

lui a fost inutilă și, ca atare, rezultatul muncii nu este o marfă. Pe de altă parte, marfa trebuie să devină valoare de întrebuințare *pentru propriul ei posesor*, deoarece mijloacele lui de subzistență există în afara ei, în valorile de întrebuințare ale unor mărfuri străine. Pentru a deveni valoare de întrebuințare, marfa trebuie să se afle în fața trebuinței determinate pentru a cărei satisfacere servește ea. Prin urmare, valorile de întrebuințare ale mărfurilor devin valori de întrebuințare atunci când își schimbă omnilateral locurile, trecând de la cei în mâinile cărora ele servesc ca mijloace de schimb la cei în mâinile cărora ele servesc ca obiecte de consum. Numai prin această *înstrăinare* omnilaterală a mărfurilor munca cuprinsă în ele devine muncă utilă. În cadrul acestui proces de raportare reciprocă a mărfurilor ca valori de întrebuințare, ele nu capătă nici o nouă determinare economică de formă. Dimpotrivă, dispare și determinarea de formă care le caracteriza ca mărfuri. Piinea, de exemplu, trecând din mâna brutarului în mâna consumatorului, nu-și schimbă existența ei ca piine. Dimpotrivă, abia consumatorul este acela care se raportează la ea ca la o valoare de întrebuințare, ca la un aliment determinat, pe când în mâna brutarului ea era purtătoarea unei relații economice, un obiect suprasenzorial cu caracter senzorial. Singura schimbare de formă pe care o suferă mărfurile în procesul în cadrul căruia ele devin valori de întrebuințare este, așadar, desființarea existenței lor formale, în care ele erau non-valori de întrebuințare pentru posesorul lor și valori de întrebuințare pentru non-posesorul lor. Pentru a deveni valori de întrebuințare, mărfurile trebuie să treacă printr-o înstrăinare omnilaterală, să intre în procesul de schimb, dar existența lor în vederea schimbului este existența lor ca valori de schimb. De aceea, pentru a se realiza ca valori de întrebuințare, ele trebuie să se realizeze ca valori de schimb.

Dacă, din punctul de vedere al valorii de întrebuințare, marfa izolată apare inițial ca un obiect de sine stătător, apoi ca valoare de schimb ea era, dimpotrivă, din capul locului considerată în raport cu toate celelalte mărfuri. Dar acest raport nu era decît unul teoretic, imaginar. Abia în procesul schimbului el devine un raport real. Este adevărat că, pe de altă parte, marfa este valoare de schimb în măsura în care pentru producerea ei s-a cheltuit o anumită cantitate de timp de muncă, în măsura în care, prin urmare, ea reprezintă *timp de muncă materializat*. Dar, așa cum se prezintă ea nemijlo-

cit, marfa nu este decît timp de muncă individual materializat, avînd un conţinut special şi nu timp de muncă *general*. Ea *nu* este deci în mod nemijlocit valoare de schimb, ci abia trebuie să devină. În primul rînd, ea poate fi o materializare de timp de muncă general numai în măsura în care ea reprezintă timp de muncă cheltuit în vederea unui anumit scop util, adică pentru crearea unei valori de întrebuiţare. Numai sub rezerva acestei condiţii materiale timpul de muncă cuprins în mărfuri este considerat timp de muncă general, social. Prin urmare, dacă marfa poate deveni valoare de întrebuiţare numai datorită faptului că se realizează ca valoare de schimb, pe de altă parte ea se poate realiza ca valoare de schimb numai datorită faptului că în procesul înstrăinării sale ea se afirmă ca valoare de întrebuiţare. O marfă, ca valoare de întrebuiţare, poate fi înstrăinată numai aceluia pentru care ea este valoare de întrebuiţare, adică obiectul unei trebuinţe deosebite. Pe de altă parte, ea se înstrăinează numai în schimbul altei mărfi, sau, dacă privim lucrurile din punctul de vedere al posesorului celeilalte mărfi, vom vedea că şi el îşi poate înstrăina marfa, adică o poate realiza, numai atunci cînd o pune în contact cu trebuinţa deosebită pentru a cărei satisfacere serveşte ea. Prin urmare, în înstrăinarea omnilaterală a mărfurilor ca *valori de întrebuiţare*, mărfurile sînt raportate unele la altele în virtutea deosebirii lor materiale, ca obiecte deosebite care, prin proprietăţile lor specifice, satisfac trebuinţe deosebite. Dar ca simple valori de întrebuiţare ele sînt entităţi indiferente unele faţă de altele şi nici nu se află măcar în vreun raport între ele. Ca valori de întrebuiţare, ele pot fi schimbate numai în cadrul raportării la trebuinţe deosebite. Pe de altă parte însă, ele pot fi schimbate numai ca echivalente şi sînt echivalente numai în calitate de cantităţi egale de timp de muncă materializat, astfel încît proprietăţile naturale ale mărfurilor ca valori de întrebuiţare şi deci raportarea lor la trebuinţe deosebite nici nu sînt luate în considerare. Ca valoare de schimb, o marfă se realizează, dimpotrivă, prin aceea că, în calitate de echivalent, înlocuieşte o cantitate determinată din oricare altă marfă, indiferent dacă pentru posesorul celeilalte mărfi ea este sau nu valoare de întrebuiţare. Pentru posesorul celeilalte mărfi însă, ea este marfă numai în măsura în care reprezintă pentru el o valoare de întrebuiţare, iar pentru propriul ei posesor ea este valoare de schimb numai în măsura în care reprezintă pentru celălalt o marfă. De aceea, unul şi acelaşi raport

trebuie să fie un raport între mărfuri ca mărimi în esență egale, diferite numai din punct de vedere cantitativ; el trebuie să fie egalitatea lor ca obiecte în care e materializat timpul de muncă general și, totodată, un raport între mărfuri ca obiecte diferite din punct de vedere calitativ, ca valori de întrebuințare deosebite, care satisfac trebuințe deosebite; într-un cuvânt, el trebuie să fie un raport în care ele se deosebesc ca valori de întrebuințare reale. Dar această egalitate și această inegalitate se exclud reciproc. În felul acesta se constată că avem aici nu numai un cerc vicios de probleme, deoarece rezolvarea uneia dintre ele presupune rezolvarea prealabilă a celeilalte, ci și un întreg complex de cerințe contradictorii, deoarece îndeplinirea unei condiții este nemijlocit legată de îndeplinirea contrarului ei.

Procesul de schimb al mărfurilor trebuie să reprezinte atât desfășurarea cât și rezolvarea acestor contradicții, care totuși nu pot fi reprezentate în el în acest mod simplu. Până aici am văzut numai cum sînt raportate mărfurile unele la altele ca valori de întrebuințare, adică în ce mod apar mărfurile ca valori de întrebuințare în *cadrul* procesului de schimb. Valoarea de schimb, așa cum am considerat-o pînă acum, a existat, dimpotrivă, numai în abstracția noastră, sau, dacă vreți, în abstracția fiecărui posesor de mărfuri la care marfa, ca valoare de întrebuințare, se află în depozit, iar ca valoare de schimb — în conștiință. Dar în cadrul procesului de schimb mărfurile trebuie să existe unele pentru altele nu numai ca valori de întrebuințare, ci și ca valori de schimb, și această existență a lor trebuie să se manifeste ca propriul lor raport reciproc. Dificultatea de care ne-am lovit din capul locului constă în aceea că marfa, pentru a se înfățișa ca valoare de schimb, ca timp de muncă general materializat, trebuie să fie mai întii înstrăinată, plasată ca valoare de întrebuințare, pe cînd înstrăinarea ei ca valoare de întrebuințare presupune, dimpotrivă, existența ei ca valoare de schimb. Să presupunem însă că această dificultate a fost înlăturată. Să presupunem că marfa s-a lepădat de valoarea ei de întrebuințare specifică și că prin înstrăinarea acesteia a îndeplinit condiția materială de a fi muncă socialmente utilă și nu munca deosebită pe care nu individ izolat o depune pentru propriile sale nevoi. În acest caz, în procesul de schimb marfa trebuie să devină pentru celelalte mărfuri valoare de schimb, echivalent general, timp de muncă general materializat, dobîndind astfel, în locul efectului limitat al unei valori de

întrebuințare deosebite, capacitatea de a se exprima nemijlocit în toate valorile de întrebuințare ca în echivalente ale ei. Dar fiecare marfă este *acea* marfă care, în felul acesta, prin înstrăinarea valorii ei de întrebuințare deosebite trebuie să apară ca materializare nemijlocită a timpului de muncă general. Pe de altă parte însă, în procesul de schimb se găsesc față în față numai mărfuri deosebite, munci ale unor indivizi particulari, întruchipate în valori de întrebuințare deosebite. Însuși timpul de muncă general este o abstracție, care, ca atare, nu există pentru mărfuri.

Să examinăm suma egalităților în care valoarea de schimb a unei mărfi își găsește expresia reală ; de exemplu :

- 1 cot de pînză = 2 pfunzi de cafea,
 1 cot de pînză = $\frac{1}{2}$ pfund de ceai,
 1 cot de pînză = 8 pfunzi de piine etc.

Aceste egalități nu arată decît că în 1 cot de pînză, în 2 pfunzi de cafea, în $\frac{1}{2}$ pfund de ceai etc. sînt materializate cantități egale de timp de muncă social general. În realitate însă, muncile individuale reprezentate în aceste valori de întrebuințare deosebite devin muncă generală și, sub această formă, muncă socială numai datorită faptului că aceste valori de întrebuințare se schimbă realmente între ele proporțional cu durata timpului de muncă cuprins în ele. Timpul de muncă social există în aceste mărfuri, ca să zicem așa, numai în stare latentă și se manifestă abia în procesul lor de schimb. Punctul de plecare îl constituie nu munca indivizilor ca muncă socială, ci, dimpotrivă, muncile deosebite ale indivizilor particulari, munci care abia în procesul schimbului, prin înlăturarea caracterului lor inițial, se dovedesc a fi muncă socială generală. Prin urmare, munca socială generală nu este o premisă gata existentă, ci un rezultat în devenire. În felul acesta se ivește o nouă dificultate, constînd în aceea că, pe de o parte, mărfurile trebuie să intre în procesul de schimb ca timp de muncă general materializat, iar pe de altă parte materializarea timpului de muncă al indivizilor ca timp de muncă general este ea însăși doar un produs al procesului de schimb.

Prin înstrăinarea valorii ei de întrebuințare, adică a existenței sale inițiale, orice marfă trebuie să-și dobîndească existența corespunzătoare ca valoare de schimb. De aceea, în procesul de schimb marfa trebuie să-și dubleze existența. Pe de altă parte, a doua ei existență ca valoare de schimb nu poate

fi decît o altă marfă, deoarece în procesul de schimb stau față în față numai mărfuri. Dar cum să înfățișăm nemijlocit ca timp de muncă *general materializat* o marfă deosebită, sau, ceea ce este același lucru, în ce mod să imprimăm nemijlocit timpului de muncă individual, materializat într-o marfă deosebită, caracterul generalității? Expresia reală a valorii de schimb a unei mărfi, adică a fiecărei mărfi ca echivalent general, poate fi reprezentată într-un număr infinit de egalități, ca :

1 cot de pînză = 2 pfunzi de cafea,
 1 cot de pînză = $\frac{1}{2}$ pfund de ceai,
 1 cot de pînză = 8 pfunzi de pîine,
 1 cot de pînză = 6 coți de stambă,
 1 cot de pînză = etc.

Această reprezentare era teoretică atîta timp cît marfa era doar *gîndită* ca o cantitate determinată de timp de muncă general materializat. Dintr-o abstracție pură, existența unei mărfi deosebite ca echivalent general se transformă într-un rezultat *social* al procesului de schimb dacă procedăm la o simplă inversare a seriei de egalități de mai sus. De exemplu :

2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză,
 $\frac{1}{2}$ pfund de ceai = 1 cot de pînză,
 8 pfunzi de pîine = 1 cot de pînză,
 6 coți de stambă = 1 cot de pînză.

În timp ce cafeaua, ceaiul, pîinea, stamba, într-un cuvînt toate mărfurile, își exprimă în pînză timpul de muncă cuprins în ele, valoarea de schimb a pînzei se manifestă, invers, în toate celelalte mărfuri ca în echivalente ale ei, iar timpul de muncă materializat în ea devine nemijlocit timp de muncă general, care se exprimă deopotrivă în diferite cantități din toate celelalte mărfuri. Pînză devine aici *echivalent general* datorită *acțiunii omnilaterale* pe care toate celelalte mărfuri o exercită asupra ei. Ca valoare de schimb, fiecare marfă a devenit măsura valorilor tuturor celorlalte mărfuri. Aici însă, dimpotrivă, deoarece toate mărfurile își măsoară valoarea de schimb într-o singură marfă specială, această marfă exclusă din rîndul celorlalte mărfuri devine existența adecvată a valorii de schimb, existența ei ca echivalent general. Seria infinită sau numărul infinit de egalități

în care se exprima valoarea de schimb a fiecărei mărfi se reduce la o singură egalitate, care nu cuprinde decât 2 membri. Egalitatea : 2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză este acum expresia completă a valorii de schimb a cafelei, deoarece în această expresie valoarea de schimb a cafelei apare în mod nemijlocit ca echivalent al unei cantități determinate din orice altă marfă. Prin urmare, acum în însuși procesul de schimb mărfurile există unele pentru altele sau apar unele față de altele ca valori de schimb sub formă de pînză. Faptul că, în calitate de valori de schimb, toate mărfurile se raportează între ele numai ca diferite cantități de timp de muncă general materializat apare acum în așa fel că, în calitate de valori de schimb, ele nu reprezintă decât cantități diferite ale *unui și aceluiași* obiect : pînza. De aceea timpul de muncă general apare la rîndul lui ca un obiect special, ca o marfă existentă alături și în afară de toate celelalte mărfuri. În același timp însă, egalitatea în care o marfă apare față de o altă marfă ca valoare de schimb, de exemplu 2 pfunzi de cafea = 1 cot de pînză, este o egalitate care urmează abia să fie realizată. Numai prin înstrăinarea mărfii ca valoare de întrebuițare, înstrăinare care depinde de faptul dacă în procesul de schimb ea se dovedește a fi un obiect care poate să satisfacă vreo trebuință, marfa se transformă cu adevărat din existența ei sub forma cafea în existența ei sub forma pînză, luînd astfel forma de echivalent general și devenind cu adevărat valoare de schimb pentru toate celelalte mărfuri. Invers, întrucît prin înstrăinarea lor ca valori de întrebuițare toate mărfurile se transformă în pînză, pînza devine existența transformată a tuturor celorlalte mărfuri, și numai datorită faptului că toate celelalte mărfuri se transformă astfel în pînză, aceasta din urmă devine nemijlocit *materializare a timpului de muncă general*, adică produs al înstrăinării omnilaterale, al suprimării felurilor individuale de muncă. Dacă, prin urmare, pentru a apărea ca valori de schimb unele pentru altele mărfurile își dedublează existența, marfa exclusă din rîndul celorlalte mărfuri ca echivalent general își dedublează valoarea de întrebuițare. În afară de valoarea ei de întrebuițare specifică ca marfă deosebită, ea capătă și o valoare de întrebuițare generală. Această valoare de întrebuițare a ei este ea însăși o determinare de formă, adică rezultă din rolul specific pe care această marfă îl are datorită acțiunii omnilaterale exercitate asupra ei de celelalte mărfuri în procesul de schimb. Valoarea de întrebuițare a fiecărei mărfi ca obiect al unei trebuințe

deosebite are o valoare diferită în mâini diferite ; de exemplu, una este valoarea ei în mâna aceluia care o înstrăinează și alta în mâna aceluia care o dobîndește. Marfa care servește ca echivalent general este acum obiectul unei trebuințe generale, rezultate din însuși procesul de schimb, și are pentru toată lumea aceeași valoare de întrebuițare, aceea de a fi purtătoarea valorii de schimb, mijloc general de schimb. Astfel, în această marfă și numai în ea este rezolvată contradicția cuprinsă în marfă ca atare, și anume aceea de a fi valoare de întrebuițare deosebită și în același timp echivalent general, deci și valoare de întrebuițare pentru fiecare, valoare de întrebuițare generală. Prin urmare, în timp ce toate celelalte mărfuri își exprimă acum valoarea de schimb într-o egalitate ideală — care urmează abia să fie realizată — cu marfa exclusă din rîndul celorlalte mărfuri, valoarea de întrebuițare a acestora din urmă, deși există în mod real, apare în procesul însuși numai ca o simplă existență formală, care trebuie realizată abia prin transformare în valori de întrebuițare reale. Inițial marfa a apărut ca marfă în general, ca timp de muncă general, materializat într-o valoare de întrebuițare deosebită. În procesul de schimb toate mărfurile se raportează la marfa exclusivă ca la marfă în genere, ca la *marfa* mărfurilor, existență a timpului de muncă general într-o valoare de întrebuițare deosebită. De aceea, ca mărfuri *deosebite*, ele sînt opuse unei singure mărfi deosebite ca marfă *generală* *. Prin urmare, faptul că posesorii de mărfuri se comportă unul față de munca celuilalt ca față de muncă socială generală se prezintă în așa fel că ei se comportă față de mărfurile lor ca față de valori de schimb ; raportarea mărfurilor unele la altele ca valori de schimb apare în procesul de schimb sub forma raportării lor omni-laterale la o singură marfă deosebită, ca expresie adecvată a valorii lor de schimb, ceea ce la rîndul său apare, invers, ca raportare specifică a acestei mărfi deosebite la toate celelalte mărfuri și deci ca caracter social, determinat, apărut pe cale naturală, al unui obiect. Marfa deosebită care reprezintă astfel existența adecvată a valorii de schimb a tuturor mărfurilor, sau valoarea de schimb a mărfurilor ca o marfă deosebită, exclusivă, constituie *bani*. Bani sînt o cristalizare a valorii de schimb a mărfurilor, cristalizare pe care acestea o creează chiar în cadrul procesului de schimb. De aceea, în

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal : Această expresie se întilnește la Genovesi". — *Nota red.*

timp ce în cadrul procesului de schimb mărfurile devin unele pentru altele *valori de întrebuițare*, întrucît se debarasează de orice determinare de formă și se raportează unele la altele sub înfățișarea lor materială nemijlocită, — aceleași mărfuri, pentru a se manifesta unele față de altele ca *valori de schimb*, trebuie să capete o nouă determinare de formă, să treacă la forma bani. Banii nu sînt un simbol, după cum nici existența ca marfă a unei valori de întrebuițare nu e un simbol. Faptul că o relație de producție socială se înfățișează ca un obiect existent în afara indivizilor și că relațiile determinate în care intră aceștia în procesul de producție a vieții lor sociale se înfățișează ca proprietăți specifice ale unui obiect este o denaturare; această mistificare prozaic-reală și nu imaginară caracterizează toate formele sociale ale muncii creatoare de valoare de schimb. În bani acest lucru apare doar mai izbitor decît în marfă.

Proprietățile fizice necesare ale mărfii deosebite în care trebuie să se cristalizeze existența bănească a tuturor mărfurilor, în măsura în care aceste proprietăți rezultă nemijlocit din natura valorii de schimb, sînt: divizibilitatea după voie, omogenitatea părților și lipsa de deosebiri între toate exemplarele acestei mărfi. Ca materializare a timpului de muncă general, ea trebuie să fie omogenă și capabilă să prezinte doar deosebiri cantitative. Cealaltă proprietate necesară este durabilitatea valorii ei de întrebuițare, deoarece ea trebuie să se păstreze în cadrul procesului de schimb. Metalele nobile posedă într-un grad înalt aceste proprietăți. Deoarece banii nu sînt produsul conștiinței sau al unui acord prealabil, ci se creează instinctiv în procesul de schimb, funcția banilor a fost îndeplinită pe rînd de mărfuri foarte diferite, mai mult sau mai puțin necorespunzătoare. Apărută pe o anumită treaptă de dezvoltare a procesului de schimb, necesitatea unei împărțiri polare a mărfurilor, potrivit destinației lor, ca valoare de schimb și valoare de întrebuițare, astfel încît o marfă, de exemplu, să figureze ca mijloc de schimb în timp ce alta să fie înstrăinată ca valoare de întrebuițare, face ca pretutindeni marfa sau chiar cîteva mărfuri care posedă cea mai generală valoare de întrebuițare să îndeplinească, la început în mod întîmplător, rolul de bani. În cazul cînd aceste mărfuri nu formează obiectul unei necesități imediate, împrejurarea că ele formează materialmente partea cea mai importantă a avuției le asigură un caracter mai general decît celorlalte valori de întrebuițare.

Trocul, forma primitivă a procesului de schimb, reprezintă mai curînd începutul transformării valorilor de întrebuințare în mărfuri decît transformarea mărfurilor în bani. Valoarea de schimb nu capătă încă nici o formă de sine stătătoare; ea este încă nemijlocit legată de valoarea de întrebuințare. Acest lucru se manifestă în două feluri. Prin întreaga ei structură, producția însăși este orientată spre crearea de valori de întrebuințare și nu de valori de schimb; de aceea, numai datorită faptului că se produce mai mult decît e necesar pentru a acoperi nevoile consumului, surplusul valorilor de întrebuințare încetează a mai fi valori de întrebuințare și devin mijloace de schimb, mărfuri. Pe de altă parte, ele devin mărfuri numai în limitele valorii de întrebuințare nemijlocite, cu toate că se polarizează, astfel încît mărfurile pe care posesorii de mărfuri le schimbă între ei trebuie să fie pentru amîndoi valori de întrebuințare, dar fiecare dintre ele trebuie să fie valoare de întrebuințare pentru non-posesorul ei. În realitate, procesul schimbului de mărfuri apare mai întîi nu în sînul comunităților primitive*, ci acolo unde acestea iau sfîrșit, la hotarele lor, în puținele puncte unde ele intră în contact cu alte comunități. Aici începe trocul și de aici el pătrunde în sînul comunității, asupra căreia el are un efect dizolvant. De aceea valorile de întrebuințare deosebite care în trocul dintre diferitele comunități devin mărfuri, de pildă sclavii, vitele, metalele, constituie de cele mai multe ori primii bani chiar în cadrul comunității. Am văzut că valoarea de schimb a unei mărfi apare ca valoare de schimb într-o măsură cu atît mai mare, cu cît seria echivalentelor ei este mai lungă sau cu cît e *mai mare* sfera de schimb a mărfii. De aceea extinderea treptată a trocului, înmulțirea schimburilor și creșterea varietății mărfurilor care sînt schimbate în cadrul trocului fac ca marfa să se dezvolte ca valoare de schimb, duc în mod necesar la formarea banilor și în felul acesta exercită o acțiune dizolvantă asupra trocului. Economii au obiceiul de a deduce banii din dificultățile exterioare de care se lovește trocul dezvoltat, dar ei uită că aceste dificultăți se nasc din dezvoltarea valorii de schimb și deci din dezvoltarea

* Aristotel spune același lucru despre familia privată ca formă inițială de colectivitate. Dar forma inițială a familiei este familia gentilică și abia din descompunerea istorică a acesteia se naște familia privată. „Căci, în prima formă de colectivitate (adică în familie), schimbul era, evident, cu totul de prisos” (Aristotel, op. cit., pag. 14).

țarea muncii sociale ca muncă generală. De exemplu, mărfurile ca valori de întrebuințare nu sînt divizibile după voie, cum ar trebui să fie ca valori de schimb. Sau : marfa lui *A* poate fi valoare de întrebuințare pentru *B*, pe cînd marfa lui *B* nu este valoare de întrebuințare pentru *A*. Sau : s-ar putea ca, schimbînd reciproc mărfuri indivizibile, posesorii de mărfuri să aibă nevoie de ele în proporții de valoare inegale. Cu alte cuvinte, sub pretextul cercetării trocului simplu, economiștii își dau seama de anumite laturi ale contradicției care se ascunde în existența mărfii ca unitate nemijlocită a valorii de întrebuințare și a valorii de schimb. Pe de altă parte, ei promovează apoi în mod consecvent ideea că trocul este forma adecvată a procesului de schimb al mărfurilor, dar că este legat de anumite inconveniente tehnice, pentru înlăturarea cărora banii constituie un mijloc cît se poate de ingenios. Pornind de la acest punct de vedere cu totul superficial, un economist englez spiritual a afirmat pe bună dreptate că banii nu ar fi decît un instrument material, ca o navă sau ca o mașină cu aburi, iar nu expresia unei relații de producție sociale, și că prin urmare ei nu constituie o categorie economică. De aceea, după părerea sa, numai printr-o eroare banii sînt studiați în economia politică, care în realitate nu are nimic comun cu tehnologia*.

În lumea mărfurilor se presupune o diviziune dezvoltată a muncii, sau, mai bine zis, aceasta din urmă se manifestă nemijlocit în varietatea valorilor de întrebuințare care stau față în față ca mărfuri deosebite și în care sînt cuprinse feluri de muncă la fel de variate. *Diviziunea muncii*, ca ansamblu al tuturor felurilor deosebite de activitate productivă, este starea generală a muncii sociale, considerate sub aspectul ei material ca muncă producătoare de valori de întrebuințare. Însă ca atare diviziunea muncii există, din punctul de vedere al mărfurilor și în cadrul procesului de schimb, numai în rezultatul ei, în faptul că mărfurile înseși diferă unele de altele.

Schimbul de mărfuri este procesul în care schimbul social de substanțe, adică schimbul produselor deosebite ale indivizilor particulari, reprezintă totodată crearea unor relații de

* „Banii nu sînt în foră decît instrumentul pentru mijlocirea vânzărilor și cumpărărilor” (dar ce înțelegeți, mă rog, prin vânzări și cumpărări?), „iar studiul lor ține tot atît de puțin de domeniul economiei politice ca și studiul navelor, al mașinilor cu aburi sau al oricărui alt instrument folosit pentru a înlesni producția și repartitia avuției” (Th. Hodgskin. „Popular political economy etc.” Londra, 1827, pag. 178—179).

producție sociale determinate, în care indivizii intră în cadrul acestui schimb de substanțe. Raportările reciproce de mărfuri, devenind tot mai frecvente, se cristalizează ca determinări diferite ale echivalentului general, și astfel procesul de schimb este totodată procesul de formare a banilor. În ansamblu, acest proces, care apare ca o desfășurare de procese diferite, este *circulația*.

A. Din istoria analizei mării

Constatarea că marfa se reduce la muncă sub forma ei dublă, și anume valoarea de întrebuințare se reduce la muncă reală, sau la activitate productivă îndreptată asupra unui scop, iar valoarea de schimb se reduce la timp de muncă, sau la muncă socială egală, această constatare este rezultatul critic final a peste 150 de ani de cercetări ale economiei politice clasice, care în Anglia începe cu William Petty, în Franța cu Boisguillebert * și se încheie în Anglia cu Ricardo, iar în Franța cu Sismondi.

Petty reduce valoarea de întrebuințare la muncă, fără a se înșela cîtuși de puțin asupra condiționării naturale a forței ei creatoare. Din capul locului munca reală este concepută de el sub înfățișarea ei socială de ansamblu ca *diviziune a muncii* **. Această concepție asupra sursei avuției materiale

* Un studiu comparativ asupra scrierilor și personalității lui Petty și Boisguillebert, pe lângă faptul că ar arunca o lumină vie asupra deosebirii radicale dintre starea socială a Angliei și cea a Franței de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, ar constitui și o expunere genetică a contrastului național dintre economia politică engleză și cea franceză. Același contrast se repetă în încheiere la Ricardo și la Sismondi.

** Petty a scos la iveală însemnătatea pe care *diviziunea muncii* o are și ca forță productivă și chiar pe un plan mai larg decît a făcut-o Adam Smith. Vezi „An Essay concerning the multiplication of mankind etc.”, 3, edition, 1686, pag. 35—36. Vorbind despre diviziunea muncii, el arată aici avantajele ei pentru producție nu numai invocînd exemplul fabricării ceasurilor de buzunar, cum a făcut mai tîrziu Adam Smith invocînd exemplul fabricării acelor cu gămălie, ci și pe scara unui oraș și a unei țări întregi considerate ca mari întreprinderi industriale. „Spectator”¹⁷ din 26 noiembrie 1711 se referă la această „illustration of the admirable Sir William Petty” [„exemplificare a admirabilului sir William Petty”]. Greșit deci socoate MacCulloch că revista „Spectator” l-a confundat pe Petty cu un scriitor care era cu 40 de ani mai tînăr ca el

nu rămîne, ca la contemporanul său Hobbes, mai mult sau mai puțin sterilă, ci îl conduce la *aritmetica politică*, prima formă sub care economia politică se separă ca o știință de sine stătătoare. Cît privește însă valoarea de schimb, el o ia așa cum apare în procesul de schimb al mărfurilor, o ia ca bani, care la rîndul lor sînt luați ca marfă existentă, ca aur și argint. Prizonier al ideilor sistemului monetar, el consideră că felul deosebit de muncă reală prin care se extrage aur și argint constituie munca creatoare de valoare de schimb. În fond el socoate că munca în societatea burgheză nu trebuie să producă valoare de întrebuițare nemijlocită, ci marfă, o valoare de întrebuițare care, prin înstrăinarea ei în procesul de schimb, e capabilă să se înfățișeze ca aur și argint, deci ca bani, deci ca valoare de schimb, deci ca muncă generală materializată. Exemplul său arată de altfel foarte limpede că recunoașterea muncii ca sursă a avuției materiale nu exclude

(vezi MacCulloch. „The Literature of Political Economy, a classified catalogue”. Londra, 1845, pag. 102). Petty își dă seama că este fondatorul unei științe noi. Metoda sa, spune el, „nu este cea tradițională”. În loc să înșire termeni comparativi și superlativi și argumente speculative, el s-a hotărît să folosească terms of number, weight or measure [limbajul cifrelor, al greutăților și măsurilor], să recurgă exclusiv la argumente bazate pe experiența simțurilor și să ia în considerare numai cauze as have visible foundations in nature [care au temeieri vizibile în natură]. El lasă altora cercetarea cauzelor care depind de mutable minds, opinions, appetites and passions of particular men [aptitudinile intelectuale, opiniile, poftele și pasiunile schimbătoare ale indivizilor] („Political Arithmetic etc.” Londra, 1699. Preface). Cutezanța sa genială se vedește, de exemplu, în propunerea ca toți locuitorii Irlandei și ai regiunii muntoase a Scoției să fie mutați, împreună cu toate bunurile lor mobile, în partea disponibilă a Marii Britanii. Prin aceasta s-ar economisi timp de muncă, forța productivă a muncii ar spori, iar „regele și supușii săi ar deveni mai bogați și mai puternici” (op. cit., cap. 4). Sau, de pildă, în capitolul din „Political Arithmetic” în care, pe vremea cînd Olanda mai juca încă un rol predominant ca națiune comercială, iar Franța părea că este pe cale de a deveni o putere comercială dominantă, el demonstrează că Anglia este menită să cucerască piața mondială, „that the king of England's subjects have stock competent and convenient to drive the trade of the whole commercial world” [„că supușii regelui Angliei au mijloace suficiente și potrivite pentru a-și desfășura activitatea în întreaga lume comercială”] (op. cit., cap. 10), „that the impediments of England's greatness are but contingent and removable” [„că piedicile care stau în calea măreției Angliei sînt întimplătoare și pot fi înlăturate”], pag. 247 și urm. Un umor original străbate toate scrierile sale. Așa, de pildă, arată el că cucerirea pieței mondiale de către Olanda, care pe vremea aceea reprezenta pentru economiștii englezi o țară model, la fel cum azi Anglia reprezintă o țară model pentru economiștii de pe continent, s-a produs pe cale naturală, „without such angelical wits and judgments, as some attribute to the Hollanders” [„fără acea inteligență și chibzuință divină

cîtuși de puțin neînțelegerea formei sociale determinate în care munca este sursa valorii de schimb.

La rîndul său, *Boisguillebert* reduce — dacă nu în mod conștient, în orice caz reduce în fapt — valoarea de schimb a mărfii la timpul de muncă, determinînd „adevărata valoare” (la juste valeur) prin proporția justă în care timpul de muncă al indivizilor se repartizează între diferitele ramuri de producție, și prezintă concurența liberă ca fiind procesul social care creează această proporție justă. În același timp însă și în opoziție cu Petty, el luptă cu fanatism împotriva banilor, care, după părerea sa, tulbură prin interpunerea lor echilibrul natural al schimbului de mărfuri sau armonia lui și, asemenea unui Moloh fantastic, cer să li se jertfească toată averea naturală. Dacă, pe de o parte, această polemică împotriva banilor este legată de anumite împrejurări istorice, întrucît *Boisguillebert* atacă oarba și ruinătoarea lăcomie de aur a curții lui Ludovic al XIV-lea, a intendenților generali ai finanțelor și

pe care unii o atribuie olandezilor”] (op. cit., pag. 175—176). El apără libertatea conștiinței ca fiind o condiție a comerțului, „pentru că săracii sînt harnici și consideră munca și sirguința ca pe o datorie față de Dumnezeu, atîta timp cît li se îngăduie să creadă că, avînd mai puțină bogăție, ei au mai mult spirit și mai multă pricepere în cele divine, pe care ei le consideră ca aparținînd exclusiv săracilor”. De aceea comerțul nu este „legat de vreo religie oarecare, ci mai curînd de partea eterodoxă a populației (op. cit., pag. 183—186). El preconizează instituirea unui impozit public în favoarea pungașilor, pentru că e mai bine pentru public să plătească de bunăvoie un impozit în folosul pungașilor decît să se lase impus de ei (op. cit., pag. 199). În schimb, el condamnă impozitele care fac ca averea să treacă din mîinile populației active în mîinile acelor care „nu fac decît să mînce, să bea, să cînte, să joace, să danseze și să se ocupe de metafizică”. Scrierile lui Petty au devenit aproape niște rarități bibliografice și există numai risipite în ediții vechi și proaste, ceea ce este cu atît mai surprinzător cu cît *William Petty* nu este numai părintele economiei politice engleze, ci totodată și strămoșul lui *Henry Petty*, alias marchiz de *Lansdowne*, acest *Nestor* al whigilor englezi. De altfel e greu de presupus că familia *Lansdowne* ar putea publica o ediție completă a operelor lui *Petty* fără a pune în fruntea ei o biografie a acestuia; or, în acest caz, ca întotdeauna cînd este vorba de originea celor mai multe familii de vază din tabăra whigilor, e valabil principiul: *the less said of them the better* [cu cît se vorbește mai puțin de ei, cu atît mai bine]. Cugetător plin de cutezanță, dar extrem de frivol chirurg militar, la fel de inclinat să jefuiască Irlanda sub egida lui *Cromwell* ca și să cerșească de la Carol al II-lea titlul de baronet pentru acest jaf, el nu este o figură de strămoș care să-ți convină s-o expui în public. În afară de aceasta, în majoritatea scrierilor pe care le-a publicat în timpul vieții sale, *Petty* caută să demonstreze că epoca de înflorire a Angliei coincide cu domnia lui Carol al II-lea, ceea ce constituie o idee eretică pentru niște profitori ereditari ai „glorioasei revoluții”¹⁸.

a nobilimii *, în timp ce Petty laudă lăcomia de aur, văzînd în ea un stimulent puternic care determină un popor să pornească pe calea dezvoltării industriale și a cuceririi pieței mondiale, în același timp aici iese la iveală opoziția principială mai profundă, care se repetă ca contrast permanent, dintre economia politică autentic engleză și cea autentic franceză **. Boisguillebert vede de fapt numai conținutul material al avuției, valoarea de întrebuințare, consumul ***, și consideră forma burgheză a muncii, producția de valori de întrebuințare ca mărfuri și procesul de schimb al mărfurilor, ca formă socială naturală în care munca individuală atinge scopul arătat. De aceea, acolo unde el se lovește de particularitatea specifică a avuției burgheze, ca, de pildă, la bani, el crede că este vorba de intervenția unor elemente străine uzurpatoare și, ridicîndu-se împotriva muncii burgheze sub o formă a ei, o idealizează totodată, într-o manieră utopică, sub cealaltă formă ****. Boisguillebert ne oferă un exemplu de felul cum timpul de muncă poate fi considerat ca măsură a mărimii valorii mărfurilor, pe toate că munca materializată în valoarea de schimb a mărfurilor și măsurată cu ajutorul timpului este confundată cu activitatea naturală nemijlocită a indivizilor.

Prima analiză în care valoarea de schimb este redusă în mod conștient, aproape trivial de clar, la timpul de muncă aparține unui om din Lumea Nouă, unde relațiile de producție burgheze, importate o dată cu purtătorii lor, s-au dez-

* În opoziție cu „magia neagră financiară” a acelei epoci, Boisguillebert spune: „Știința financiară nu este decît cunoașterea aprofundată a intereselor agriculturii și ale comerțului”. „Le détail de la France”. 1697. Apărută sub îngrijirea lui Eugène Daire în „Economistes financiers du XVIIIe siècle”. Paris, 1843, vol. I, pag. 241.

** Dar nu economia politică *romanică*, căci italienii din ambele școli, atît cea napolitană cît și cea milaneză, reeditează opoziția dintre economia politică engleză și cea franceză, în timp ce spaniolii din epoca anterioară fie că sînt pur și simplu mercantiliști sau mercantiliști modificați, ca Uztariz, fie că, asemenea lui Jovellanos (vezi lucrarea sa Obras. Barcelona, 1839—1840), se mențin împreună cu Adam Smith pe linia de mijloc.

*** „Adevărata avuție... constă în a te bucura pe deplin nu numai de obiectele de strictă necesitate, ci și de toate prisosințele și de tot ce poate procura o plăcere simțurilor”. Boisguillebert, „Dissertation sur la nature de la richesse etc.”, l.c., pag. 403. Dar în timp ce Petty era un aventurier frivol, lipsit de caracter și pornit pe jaf, Boisguillebert, deși a fost unul dintre intențenții lui Ludovic al XIV-lea, a luat atitudine în favoarea claselor asuprite, dînd dovadă de multă inteligență și de un mare curaj în apărarea lor.

**** Socialismul francez în forma preconizată de Proudhon suferă de aceeași boală națională ereditară.

voltat cu repeziciune pe un teren pe care lipsa unei tradiții istorice se compensa printr-un prisos de humus. Acest om este *Benjamin Franklin*, care, în prima sa lucrare de tinerețe, scrisă în 1729 și tipărită în 1731, a formulat legea fundamentală a economiei politice moderne*. El declară că trebuie căutată o altă măsură a valorilor decât metalele nobile. Această măsură este munca.

„Prin muncă putem măsura tot atât de bine valoarea argintului ca și aceea a oricărui alt lucru. Să presupunem, de exemplu, că un om produce grâu, în timp ce un altul extrage argint și îl rafinează. La sfârșitul anului sau al unei alte perioade de timp determinate, produsul finit grâu și produsul finit argint reprezintă fiecare prețul natural al celuilalt, și dacă s-au produs 20 de busheli de grâu și 20 de uncii de argint, o uncie de argint valorează o cantitate de muncă egală cu cea cheltuită pentru producerea unui bushel de grâu. Dacă însă, în urma descoperirii unor mine mai apropiate, mai ușor accesibile și mai bogate, un om poate produce acum 40 de uncii de argint cu aceeași ușurință cu care producea înainte 20, în timp ce producerea a 20 de busheli de grâu necesită aceeași cantitate de muncă ca și înainte, 2 uncii de argint nu vor valora mai mult decât aceeași muncă care s-a cheltuit pentru producerea unui bushel de grâu, iar bushelul care valora înainte 1 uncie va valora acum, caeteris paribus**, 2 uncii de argint. De aceea avuția unei țări poate fi apreciată după *cantitatea de muncă* pe care locuitorii ei sînt în stare s-o cumpere”***.

La Franklin, timpul de muncă apare din capul locului sub aspectul economic este unilateral de măsură a valorilor. Transformarea produselor reale în valori de schimb este la el de la sine înțeleasă, și de aceea este vorba numai de găsirea unei măsuri a mărimii valorii lor.

„Întrucît comerțul — spune el — nu este în genere altceva decît schimbul de muncă pe muncă, valoarea tuturor lucrurilor se evaluează cel mai just prin muncă”****.

Dacă în locul cuvîntului „muncă” punem aici muncă reală, iese îndată la iveală confuzia care se face între munca sub o formă și munca sub cealaltă formă. Deoarece comerțul constă în schimbul ce se face, de exemplu, între munca cizmarului,

* Franklin, B. *The Works of etc.*, ed. by J. Sparks, vol. II. Boston, 1836: „A modest inquiry into the nature and necessity of a paper currency”.

** — celelalte condiții rămînînd neschimbate. — *Nota trad.*

*** Op. cit., pag. 265: „Thus the riches of a country are to be valued by the quantity of labour its inhabitants are able to purchase”.

**** „Trade in general being nothing else but the exchange of labour for labour, the value of all things is, as I have said before, most justly measured by labour”, op. cit., pag. 267.

aceea a minerului, a torcătorului, a pictorului etc., nu este oare evident că valoarea cizmelor se evaluează cel mai just în munca pictorului? Franklin susținea contrariul, și anume că valoarea cizmelor, a produselor miniere, a firelor toarse, a picturilor etc. este determinată de munca abstractă, care nu posedă nici o calitate specială și de aceea poate fi măsurată numai sub raport cantitativ*. Deoarece însă noțiunea de muncă cuprinsă în valoarea de schimb el nu o dezvoltă ca muncă socială abstract-generală care rezultă din înstrăinarea omnilaterală a muncilor individuale, în mod necesar el nu înțelege că banii reprezintă forma nemijlocită de existență a acestei munci înstrăinate. De aceea între bani și munca creatoare de valori de schimb nu există la el nici un fel de legătură lăuntrică; în concepția sa, banii sînt mai curînd un instrument introdus din afară în procesul de schimb din considerente de comoditate tehnică**. Analiza valorii de schimb făcută de Franklin a rămas fără influență directă asupra evoluției generale a științei, deoarece el nu s-a ocupat decît de unele probleme ale economiei politice în legătură cu chestiuni practice determinate.

Opoziția dintre munca utilă reală și munca creatoare de valoare de schimb a frămîntat Europa în cursul secolului al XVIII-lea sub forma următoarei probleme: care fel deosebit de muncă reală constituie sursa avuției burgheze? Prin aceasta se presupunea că nu orice muncă ce se realizează în valori de întrebuițare sau furnizează produse este, implicît, direct creatoare de avuție. Pentru fiziocrați însă, ca și pentru adversarii lor, problema aprig controversată nu era aceea de a ști care muncă creează *valoare*, ci care creează *plusvaloare*. De aceea ei au examinat această problemă într-o formă complicată, înainte de a o fi soluționat sub forma ei elementară; la fel cum dezvoltarea istorică a tuturor științelor duce la punctele lor de plecare reale abia după ce parcurge nenumărate căi întortocheate, care se întretaie reciproc. Spre deosebire de alți arhitecți, știința nu se limitează numai să zugrăvească castele aeriene, ci și zidește unele etaje locuibile ale edificiului înainte de a-i pune temelie. Fără a ne opri aici îndelung asupra fiziocraților și trecînd peste o serie întregă de economiști italieni care, în formulări mai mult sau mai

* L. c.: „Remarks and facts relative to the American paper money”, 1764.

** Vezi „Papers on American politics”. „Remarks and facts relative to the American paper money”, 1764 (op. cit.).

puțin reușite, se apropie de analiza justă a mărfii *, trecem acum la examinarea ideilor lui sir *James Steuart*, primul autor britanic care a elaborat sistemul complet al economiei politice burgheze **. Așa cum la el categoriile abstracte ale economiei politice se află încă în procesul separării de conținutul lor material și de aceea apar fluctuante și oscilante, tot așa stau lucrurile la el și cu categoria valoare de schimb. Într-un loc el determină *valoarea reală* (what a workman can perform in a day ***) prin timpul de muncă, dar alături figurează în mod confuz salariul și materia primă ****. Într-alt loc, lupta sa cu conținutul material iese la iveală într-un mod și mai izbitor. Materialul natural cuprins într-o marfă, de exemplu argintul dintr-o împletitură de argint, este numit de el *valoarea intrinsecă* (intrinsic worth) a mărfii, pe cînd timpul de muncă cuprins în ea este numit *valoarea ei de întrebuințare* (useful value).

„Prima — spune el — este în sine ceva real... Valoarea de întrebuințare, dimpotrivă, trebuie evaluată după munca care a fost cheltuită pentru producerea ei. Munca folosită pentru transformarea materialului reprezintă o parte din timpul unui om etc.” *****

Ceea ce îl deosebește pe Steuart de predecesorii și succesorii săi este faptul că el face o distincție netă între munca specific socială care apare în valoarea de schimb și munca reală care creează valori de întrebuințare. Munca, spune el, care prin înstrăinarea ei (alienation) creează un echivalent general (universal equivalent) eu o numesc *industrie*. În concepția sa, munca-industrie se deosebește nu numai de munca reală, ci și de alte forme sociale de muncă. Această muncă este pentru el forma burgheză de muncă în opoziție cu formele ei antice și medievale. În mod special îl interesează pe

* Vezi, de pildă, Galiani. „Della Moneta”, vol. III, în „Scrittori classici italiani di economia politica” (ed. Custodi). Parte moderna, Milano, 1803: „Osteneala [la fatica] — spune el — este singura care dă valoare unui lucru”, pag. 74. Desemnarea muncii prin cuvîntul fatica este caracteristică meridionalilor.

** Lucrarea lui Steuart „An inquiry into the principles of political economy, being an essay on the science of domestic policy in free nations” a apărut pentru prima oară în 1767, în două volume in-cvarto, la Londra, cu 10 ani înaintea lucrării „Wealth of nations” a lui Adam Smith. Citez după ediția din Dublin, apărută în 1770.

*** — ceea ce un lucrător poate să producă într-o zi. — *Nota trad.*

**** Steuart, op. cit., vol. I, pag. 181—183.

***** Steuart, op. cit., vol. I, pag. 361—362: „represents a portion of a man's time”.

el deosebirea dintre munca burgheză și cea feudală; pe aceasta din urmă el a avut prilejul s-o observe în faza declinului ei atît în Scoția propriu-zisă cît și în cursul lungilor sale călătorii pe continent. Steuart, bineînțeles, știa foarte bine că și în epocile premergătoare celei burgheze produsul ia formă de marfă, iar marfa ia formă de bani, dar el demonstrează amănunțit că marfa ca formă elementară de bază a avuției și instrăinarea ca formă dominantă de însușire aparțin numai perioadei burgheze a producției și că deci caracterul muncii creatoare de valoare de schimb este specific burghez*.

După ce diferitele forme de muncă reală — agricultura, manufactura, navigația, comerțul etc. — au fost declarate pe rînd ca fiind adevăratele surse ale avuției, *Adam Smith* a proclamat munca în genere, — și anume munca în totalitatea ei socială, privită ca *diviziune a muncii*, — drept singura sursă a avuției materiale, sau a valorilor de întrebuințare. În timp ce aici el pierde cu totul din vedere elementul natural, acesta din urmă îl urmărește pe el în sfera avuției pur sociale, în sfera valorii de schimb. Adam, ce-i drept, determină valoarea mărfii prin timpul de muncă cuprins în ea, dar după aceea declară din nou că această determinare a valorii este valabilă pentru timpurile dinaintea lui Adam. Cu alte cuvinte, ceea ce îi apare just din punctul de vedere al mărfii simple devine pentru el neclar de îndată ce locul ei a fost luat de forme superioare, mai complicate, cum sînt: capitalul, munca salariată, renta funciară etc. Acest lucru el îl exprimă în termeni din care rezultă că măsurarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele avea loc în the paradise lost** al burgheziei, unde oamenii încă nu stăteau față în față în calitate de capitaliști, muncitori salariați, proprietari funciari, arendași, cămătari etc., ci numai ca simpli producători de mărfuri și ca persoane care făc schimb de mărfuri. El confundă mereu determinarea valorii mărfurilor prin timpul de muncă cuprins în ele cu determi-

* De aceea, vorbind despre agricultura patriarhală, care are ca scop nemijlocit producerea de valori de întrebuințare pentru stăpînul pămîntului, el o califică drept un „abuz”, ce-i drept nu în Sparta, la Roma sau chiar la Atena, ci în țările industriale din secolul al XVIII-lea. Această „abusivă agricultură” [„agricultură abuzivă”] nu este „trade” [„o activitate productivă”], ci „un simplu mijloc de existență”. Așa cum agricultura burgheză elimină din sat gurile de prisos, tot așa manufactura burgheză elimină din fabrică brațele de prisos.

** — paradisul pierdut. — *Nota trad.*

narea valorii lor prin valoarea muncii, dă dovadă de inconsecvență în analiza detaliată și greșește luînd drept egalizare subiectivă a muncilor individuale egalitatea obiectivă pe care procesul social o stabilește forțat între muncile inegale*. Trecerea de la munca reală la munca creatoare de valoare de schimb, adică la munca burgheză sub forma ei de bază, el încearcă s-o realizeze prin intermediul *diviziunii muncii*. Dar pe cît e de adevărat că schimbul privat presupune diviziunea muncii, pe atît de fals e că diviziunea muncii presupune schimbul privat. La peruvieni, de exemplu, diviziunea muncii era extrem de dezvoltată, cu toate că la ei nu a existat nici un schimb privat, nici un schimb de produse sub formă de mărfuri.

În opoziție cu Adam Smith, *David Ricardo* a elaborat determinarea riguroasă a valorii mărfii prin timpul de muncă și a arătat că această lege guvernează și relațiile de producție burgheze, care în aparență o contrazic cel mai mult. Cercetările lui Ricardo se limitează exclusiv la *mărimea valorii*, dar în legătură cu aceasta el intuiește, cel puțin, că acțiunea acestei legi depinde de premise istorice determinate. El spune, într-adevăr, că determinarea mărimii valorii prin timpul de muncă e valabilă numai pentru mărfurile

„a căror cantitate poate fi sporită după plac cu ajutorul industriei și a căror producție e dominată de o concurență nelimitată”**.

În realitate, aceasta nu înseamnă decît că dezvoltarea deplină a legii valorii presupune o societate în care există marea producție industrială și în care acționează libera concurență, adică presupune societatea burgheză modernă. În rest, Ricardo vede în forma burgheză de muncă forma naturală veșnică a muncii sociale. Ca posesori de mărfuri, pescarul primitiv și vînătorul primitiv sînt puși de Ricardo să

* Așa, de pildă, Adam Smith spune: „Cantități egale de muncă trebuie să aibă întotdeauna și pretutindeni o valoare egală pentru cel care muncește. În starea sa normală de sărăcie, forță și activitate și cu gradul mijlociu de îndeminare pe care o posedă, el trebuie să sacrifice totdeauna aceleași parte din odihna, libertatea și fericirea sa. Oricare ar fi deci cantitatea de mărfuri pe care o primește ca răsplată pentru munca sa, prețul pe care îl plătește este întotdeauna același. Ce-i drept, cu acest preț se poate cumpăra cînd o cantitate mai mare, cînd una mai mică din aceste mărfuri, dar numai fiindcă se schimbă valoarea lor și nu valoarea muncii care le cumpără. Prin urmare, numai munca nu-și schimbă niciodată propria ei valoare. Ea este, așadar, prețul real al mărfurilor” etc.

** Ricardo, David. „On the principles of political economy and taxation”, 3. edition. Londra, 1821, pag. 3.

schimbe de la început peștele și vînatul proporțional cu timpul de muncă materializat în aceste valori de schimb. În același timp el comite un anacronism, presupunînd că, la evaluarea uneltelor lor de muncă, pescarul primitiv și vînatul primitiv consultă tabelele de anuități care erau în vigoare în 1817 la bursa din Londra. „Paralelogramele d-lui Owen”¹⁹ par să fie singura formă de societate pe care o cunoștea în afară de cea burgheză. Deși limitat de acest orizont burghez, Ricardo analizează economia burgheză — care în adîncurile ei arată cu totul altfel decît pare la suprafață — cu o asemenea putere de pătrundere teoretică, încît lordul Brougham a putut spune despre el :

„D-l Ricardo pare a fi căzut din altă planetă”.

Într-o polemică directă cu Ricardo, *Sismondi* a subliniat caracterul specific social al muncii creatoare de valoare de schimb*, arătînd totodată că „trăsătura caracteristică a progresului nostru economic” constă în faptul că mărimea valorii se reduce la timpul de muncă *necesar*, la

„raportul dintre nevoia întregii societăți și cantitatea de muncă suficientă pentru a satisface această nevoie”**.

Sismondi nu mai împărtășește ideea lui Boisguillebert că banii denaturează munca creatoare de valoare de schimb, dar el atacă marele capital industrial, așa cum Boisguillebert atacă banii. Dacă în persoana lui Ricardo economia politică trage implacabil ultimele consecințe și prin aceasta ajunge la încheiere, Sismondi completează această încheiere prin faptul că reprezintă în propria sa persoană îndoielile economiei politice.

Deoarece Ricardo, ca unul care a desăvîrșit economia politică clasică, a formulat și a dezvoltat în modul cel mai consecvent determinarea valorii de schimb prin timpul de muncă, e firesc ca polemica economiștilor să se îndrepte împotriva lui. Dacă degajăm această polemică de forma ei de cele mai multe ori stupidă***, ea se reduce la următoarele puncte :

* Sismondi. „Etudes sur l'économie politique”, t. 2, pag. 162. Bruxelles, 1838: „Comerțul a redus orice lucru la opoziția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb” etc.

** Sismondi, op. cit., pag. 163—166 și urm.

*** În forma ei cea mai stupidă, această polemică apare în adnotările lui J.-B. Say la traducerea franceză a lui Ricardo, făcută de Constancio; în forma cea mai pretențioasă și mai pedantă, în cartea recent apărută a d-lui Macleod: „Theory of Exchange”²⁰, Londra, 1858.

In primul rînd: Munca însăși are valoare de schimb și diferitele feluri de muncă au valori de schimb diferite. A face din valoarea de schimb măsura valorii de schimb înseamnă a crea un cerc vicios, deoarece valoarea de schimb care servește ca măsură trebuie, la rîndul ei, să fie măsurată. Această obiecție se reduce la următoarea problemă: timpul de muncă ca măsură imanentă a valorii de schimb fiind dat, trebuie dezvoltat pe această bază salariul. Teoria muncii salariate ne dă răspunsul.

In al doilea rînd: Dacă valoarea de schimb a unui produs este egală cu timpul de muncă cuprins în el, valoarea de schimb a unei zile de muncă este egală cu produsul acesteia din urmă. Cu alte cuvinte, salariul trebuie să fie egal cu produsul muncii*. Or, în realitate lucrurile stau invers. Ergo**, această obiecție se reduce la următoarea problemă: cum se explică faptul că producția pe baza valorii de schimb determinate exclusiv prin timpul de muncă duce la rezultatul că valoarea de schimb a muncii e mai mică decît valoarea de schimb a produsului ei? Această problemă o rezolvăm în cadrul analizei capitalului.

In al treilea rînd: Prețul de piață al mărfurilor scade sub sau crește peste valoarea lor de schimb o dată cu schimbarea raportului dintre cerere și ofertă. De aceea valoarea de schimb a mărfurilor este determinată de raportul dintre cerere și ofertă și nu de timpul de muncă cuprins în aceste mărfuri. În realitate, această concluzie stranie nu face decît să pună problema în ce mod se dezvoltă pe baza valorii de schimb un preț pe piață diferit de aceasta, sau, mai bine zis, în ce mod legea valorii de schimb se realizează numai în propriul

* Această obiecție, formulată de economiștii burghezi împotriva lui Ricardo, a fost adoptată mai tîrziu de socialiști. Admițînd justetea teoretică a formulei, ei acuzau practica de a fi în contradicție cu teoria și cereau societății burgheze să tragă în practică preținsele consecințe ale principiului ei teoretic. În orice caz, în felul acesta au întors socialiștii englezi formula ricardiană a valorii de schimb împotriva economiei politice. D-lui Proudhon i-a rămas nu numai să proclame principiul de bază al vechii societăți ca fiind principiul unei noi societăți, ci să se și proclame totodată creatorul formulei în care Ricardo a rezumat rezultatul total al economiei politice clasice engleze. S-a demonstrat că pînă și interpretarea utopistă a formulei lui Ricardo dispăruse de mult în Anglia cînd de partea cealaltă a canalului a „descoperit-o” d-l Proudhon (comp. lucrarea mea „Misère de la Philosophie etc.” Paris, 1847, paragraful referitor la *la valeur constituée* [valoarea constituită]).

** — Prin urmare. — *Nota trad.*

său contrariu. Această problemă este rezolvată în teoria concurenței.

În al patrulea rînd : Ultima contradicție și, după cîte se pare, cea mai flagrantă, deși nu e prezentată, ca de obicei, sub forma unor exemple ciudate : dacă valoarea de schimb nu este altceva decît timpul de muncă cuprins într-o marfă, cum pot poseda valoare de schimb mărfuri care nu conțin nici un fel de muncă, sau, cu alte cuvinte, de unde provine valoarea de schimb a ceea ce este creat exclusiv de forțe naturale ? Această problemă este rezolvată în teoria rentei funciare.

Capitolul al doilea

Banii, sau circulația simplă

În cadrul dezbaterilor parlamentare în legătură cu legile bancare ale lui sir Robert Peel din 1844 și 1845²¹, Gladstone a remarcat că nici dragostea n-a zăpăcit atîția oameni cîți au zăpăcit speculațiile asupra naturii banilor. El vorbea despre englezi și se adresa unor englezi. Dimpotrivă, olandezii, acești oameni care, contrar îndoielilor lui Petty, au posedat dintotdeauna „o inteligență divină” în speculații cu banii, nu și-au pierdut niciodată acest dar în speculațiile asupra banilor.

Principala dificultate în analiza banilor a fost învinsă de îndată ce s-a înțeles că ei își au originea în marfa însăși. Pornind de la această premisă, nu ne mai rămîne decît să înțelegem în forma lor pură determinările de formă specifice, inerente banilor, ceea ce este întrucîtva îngreuiat de faptul că toate relațiile burgheze apar aurite sau argintate, ca relații bănești, și deci forma bani pare să posede un conținut infinit de variat, care în realitate îi este străin.

În cercetarea care urmează trebuie reținut faptul că este vorba numai de formele de bani care rezultă direct din schimbul de mărfuri și nu de formele de bani care aparțin unei trepte mai înalte a procesului de producție, cum sînt, de exemplu, banii de credit. Pentru simplificare se presupune că peste tot marfa-bani o constituie aurul.

1. Măsură a valorilor

Primul proces al circulației este, ca să zicem așa, un proces pregătitor teoretic în vederea circulației reale. Mărfurile care există ca valori de întrebuintare își creează mai întii forma sub care ele se manifestă una față de alta în

mod ideal ca valori de schimb, ca cantități determinate de timp de muncă *general* materializat. Primul act necesar al acestui proces constă, după cum am văzut, în aceea că mărfurile exclud din mijlocul lor o marfă specifică, să zicem *aurul*, ca materializare nemijlocită a timpului de muncă general sau ca echivalent general. Să ne întoarcem o clipă la forma în care mărfurile transformă aurul în bani :

1 tonă de fier = 2 uncii de aur
 1 cuarter de grâu = 1 uncie de aur
 1 chintal de cafea Mocca = $\frac{1}{4}$ uncie de aur
 1 chintal de potasă = $\frac{1}{2}$ uncie de aur
 1 tonă de lemn brazilian = $1\frac{1}{2}$ uncie de aur
 Y marfă = X uncii de aur.

În această serie de egalități, fierul, grâul, cafeaua, potasa etc. își apar reciproc ca materializări de muncă omogenă, și anume de muncă materializată în aur, în care sînt cu desăvîrșire șterse toate deosebirile dintre felurile reale de muncă reprezentate în valorile de întrebuițare diferite ale acestor mărfuri. Ca valori, ele sînt identice; ele sînt întruchiparea *aceleiași* munci sau *aceeași* întruchipare a muncii, sînt aur. Ca materializare omogenă a *aceleiași* munci, ele prezintă o *singură* deosebire, cantitativă, sau apar ca valori de mărime diferită, pentru că valorile lor de întrebuițare cuprind cantități *inegale* de timp de muncă. Ca asemenea mărfuri diferite, ele se comportă totodată unele față de altele ca materializare a timpului de muncă general, întrucit față de timpul de muncă general însuși ele se comportă ca față de o marfă exclusă, ca față de aur. Același raport — cu caracter de proces — în cadrul căruia ele își apar reciproc ca valori de schimb reprezintă timpul de muncă cuprins în aur ca timp de muncă general, din care o cantitate dată se exprimă în diferite cantități de fier, grâu, cafea etc., într-un cuvînt în valorile de întrebuițare ale tuturor mărfurilor, sau se desfășoară în mod nemijlocit în seria nesfîrșită a echivalentelor-marfă. În timp ce mărfurile își exprimă omilateral valorile lor de schimb în aur, aurul își exprimă nemijlocit valoarea sa de schimb în toate mărfurile. În timp ce mărfurile își dau lor înseși forma de valoare de schimb în raportul lor reciproc, ele dau aurului forma de echivalent general, sau forma bani.

Deoarece *toate* mărfurile își măsoară valorile lor de schimb în aur potrivit unui raport în care o cantitate deter-

minată de aur și o cantitate determinată de marfă conțin aceeași cantitate de timp de muncă, aurul devine *măsură a valorilor*; și, la început, numai în virtutea acestei determinări ca măsură a valorilor, în care calitate el își măsoară propria sa valoare în mod nemijlocit în toate echivalentele-marfă existente, aurul devine echivalent general, sau bani. Pe de altă parte, valoarea de schimb a tuturor mărfurilor se exprimă acum în aur. În această exprimare trebuie să deosebim un moment calitativ și unul cantitativ. Valoarea de schimb a mărfii există ca materializare a unuia și aceluiași timp de muncă omogen; mărimea valorii mărfii este reprezentată în întregime, deoarece în același raport în care mărfurile sînt echivalate cu aurul ele sînt echivalate și între ele. Pe de o parte apare aici caracterul *general* al timpului de muncă cuprins în ele, iar pe de altă parte cantitatea acestui timp de muncă în echivalentul lor aur. Valoarea de schimb a mărfurilor, exprimată astfel ca echivalență generală și totodată ca grad al acestei echivalențe într-o marfă specifică sau într-o singură egalitate a mărfurilor cu o marfă specifică, este *prețul*. Prețul este forma transformată în care valoarea de schimb a mărfurilor apare în procesul de circulație.

Prin urmare, în cadrul aceluiași proces prin care mărfurile își exprimă valorile ca prețuri în aur, ele reprezintă aurul ca măsură a valorilor, deci ca bani. Dacă mărfurile și-ar măsura în mod general valorile în argint, grîu sau aramă și, în consecință, le-ar exprima ca prețuri în argint, grîu sau aramă, argintul, grîul sau arama ar deveni măsura valorilor și prin aceasta echivalent general. Pentru a apărea în circulație ca prețuri, mărfurile trebuie să fie, înainte de a intra în circulație, valori de schimb. Aurul devine măsură a valorii numai pentru că toate mărfurile își evaluează în el valoarea lor de schimb. Caracterul omnilateral al acestui raport aflat în stare de proces, singurul raport din care rezultă caracterul aurului ca măsură a valorii, presupune însă că fiecare marfă se măsoară în aur potrivit cu timpul de muncă cuprins în ele amîndouă, că, prin urmare, adevărata măsură a mărfii și aurului este însăși munca, sau că printr-un troc nemijlocit marfa și aurul sînt echivalate între ele ca valori de schimb. În ce mod decurge în practică această echivalare este o chestiune care nu poate fi cercetată în sfera circulației simple. Un lucru este însă evident: în țările producătoare de aur și argint, o anumită cantitate de timp de muncă

se întruchoiează nemijlocit într-o anumită cantitate de aur și argint, pe cînd în țările care nu produc nici aur, nici argint același rezultat este atins pe căi ocolite, prin schimbul direct sau indirect al mărfurilor țării respective, adică prin schimbul unei părți determinate din munca mijlocie națională pe o cantitate determinată de timp de muncă, materializat în aur și argint, din țările care posedă mine. Pentru a putea servi ca măsură a valorii, aurul trebuie să fie o valoare susceptibilă de variație, căci numai ca materializare a timpului de muncă poate el să devină un echivalent pentru alte mărfuri ; or, o dată cu variația forței productive a muncii reale, același timp de muncă se realizează în cantități inegale ale acelorași valori de întrebuițare. Ca și la exprimarea valorii de schimb a oricărei mărfi în valoarea de întrebuițare a unei alte mărfi, la evaluarea tuturor mărfurilor în aur se presupune doar că în momentul respectiv aurul reprezintă o cantitate determinată de timp de muncă. În ceea ce privește variația valorii aurului, este aplicabilă legea valorilor de schimb pe care am dezvoltat-o mai sus. Dacă valoarea de schimb a mărfurilor rămîne neschimbată, o urcare generală a prețurilor lor în aur e posibilă numai în cazul cînd valoarea de schimb a aurului scade. Dacă valoarea de schimb a aurului rămîne neschimbată, o urcare generală a prețurilor în aur e posibilă numai în cazul cînd valorile de schimb ale tuturor mărfurilor cresc. Lucrurile se petrec invers în cazul unei scăderi generale a prețurilor mărfurilor. Dacă valoarea unei uncii de aur scade sau crește pentru că s-a schimbat timpul de muncă necesar pentru producerea ei, ea scade sau crește *uniform* pentru toate celelalte mărfuri ; prin urmare, ea reprezintă, ca și pînă acum, față de toate mărfurile timp de muncă de o mărime *dată*. Aceleași valori de schimb sînt evaluate acum în cantități mai mari sau mai mici de aur ca mai înainte, dar ele sînt evaluate în raport cu mărimea valorii lor, ceea ce înseamnă că valorile lor păstrează același raport una față de alta. Raportul 2:4:8 este același ca și 1:2:4 sau 4:8:16. Cantitatea diferită de aur în care sînt evaluate valorile de schimb atunci cînd valoarea aurului se schimbă împiedică tot atît de puțin aurul să îndeplinească funcția de măsură a valorilor pe cît de puțin valoarea de 15 ori mai mică a argintului în comparație cu aurul împiedică înlăturarea aurului din această funcție. Deoarece aurul și marfa se măsoară prin timpul de muncă, iar aurul devine măsură a valorilor numai în măsura în care toate mărfurile se măsoară prin el,

ideea că banii fac ca mărfurile să fie comparabile nu este decît o aparență a procesului de circulație*. Dimpotrivă, numai comparabilitatea mărfurilor ca timp de muncă materializat este aceea care face ca aurul să devină bani.

Forma reală sub care mărfurile intră în procesul de schimb este aceea a valorilor lor de întrebuințare. Ele trebuie să devină echivalent general real abia prin instrăinarea lor. Stabilirea prețurilor lor nu este decît transformarea lor ideală în echivalent general, este o echivalare cu aurul care abia urmează să fie realizată. Cum însă în prețurile lor mărfurile sînt numai în mod ideal transformate în aur sau sînt transformate doar în aur imaginar, și cum în realitate existența lor ca bani nu este încă separată de existența lor reală, aurul s-a transformat deocamdată numai în bani ideali, el încă nu este decît măsură a valorilor, și cantități determinate de aur funcționează în realitate deocamdată numai ca denumiri pentru cantități determinate de timp de muncă. Determinarea formei în care aurul se cristalizează ca bani depinde în fiecare caz de modul determinat în care mărfurile își exprimă unele față de altele propria lor valoare de schimb.

Mărfurile stau acum față în față ca obiecte cu dublă existență: în mod real ca valori de întrebuințare, în mod ideal ca valori de schimb. Mărfurile reprezintă acum în așa fel unele față de altele forma dublă a muncii cuprinse în ele, încît munca reală deosebită există în mod real în valoarea

* Aristotel își dă seama, de altfel, că valoarea de schimb a mărfurilor este o premisă a prețurilor lor: „Este clar că... schimbul a existat înainte de a fi existat banii, căci nu e nici o deosebire dacă în schimbul unei case se iau cinci perne sau atîția bani cît valorează cinci perne”. Pe de altă parte însă, deoarece numai în preț mărfurile capătă forma de valoare de schimb una față de alta, Aristotel consideră că ele devin comparabile numai cu ajutorul banilor. „De aceea este necesar ca totul să aibă preț, pentru că numai astfel va exista totdeauna schimbul, deci și societatea. Într-adevăr, banii ca măsură fac ca toate obiectele să fie comensurabile și după aceasta ele sînt echivalente între ele. Căci dacă n-ar exista schimbul n-ar exista nici societatea, dacă nu ar exista echivalarea nu ar exista schimbul și dacă nu ar exista comparabilitatea nu ar exista echivalarea”. Aristotel nu-și ascunde faptul că aceste obiecte diferite, măsurate cu ajutorul banilor, reprezintă mărimi absolut incomparabile. Ceea ce caută el este urîtatea mărfurilor ca valori de schimb, pe care el, ca grec din antichitate, nu putea s-o găsească. El iese din acest impas presupunînd că obiecte care în sine sînt incomparabile devin comparabile cu ajutorul banilor, în măsura în care acest lucru e necesar pentru trebuințele practice: „În fond este imposibil ca obiecte atît de diferite să fie comparabile; totuși, acest lucru se face pentru nevoile practice” (Aristotel. „Ethica Nicomachea”, L. 5., C. 8, edit. Bekkeri, Oxonii 1837).

rea lor de întrebuințare, pe cînd timpul de muncă abstract general capătă în prețul lor o existență imaginară, în care ele sînt o materializare omogenă și numai cantitativ diferită a aceleiași substanțe a valorii.

Deosebirea dintre valoarea de schimb și preț apare, pe de o parte, ca una pur nominală; Adam Smith, de pildă, spune că munca este prețul real, iar banii prețul nominal al mărfurilor. În loc de a evalua 1 cuarter de grîu prin 30 de zile de muncă, el este evaluat acum prin 1 uncie de aur dacă 1 uncie de aur reprezintă produsul a 30 de zile de muncă. Pe de altă parte însă, această deosebire este cu atît mai puțin o simplă deosebire nominală, cu cît în ea sînt concentrate toate vicisitudinile care amenință marfa în procesul real de circulație. 30 de zile de muncă sînt deja cuprinse în cuarterul de grîu, și de aceea nu este necesar ca el să fie reprezentat abia acum în timp de muncă. Aurul însă este o marfă diferită de grîu, și numai în cadrul circulației se poate constata dacă cuarterul de grîu va deveni realmente 1 uncie de aur, așa cum declară anticipat prețul său. Aceasta depinde de faptul dacă cuarterul de grîu se va dovedi a fi sau nu o valoare de întrebuințare, dacă cantitatea de timp de muncă cuprins în el se va dovedi a fi sau nu timpul de muncă socialmente necesar pentru producerea unui cuarter de grîu. Marfa ca atare este valoare de schimb, ea are preț. În această deosebire dintre valoarea de schimb și preț iese la iveală faptul că munca individuală deosebită cuprinsă în marfă trebuie abia prin procesul de înstrăinare să se înfățișeze ca contrariul ei, ca muncă lipsită de individualitate, abstract-generală și numai sub această formă ca muncă socială, adică ca bani. Chestiunea dacă munca este sau nu susceptibilă de o asemenea transformare pare a ține de domeniul întîmplării. De aceea, deși în preț valoarea de schimb a mărfii capătă o existență diferită de aceasta din urmă numai în mod ideal, iar dubla existență a muncii cuprinse în marfă există deocamdată numai ca deosebire în modul de exprimare, și de aceea, pe de altă parte, materializarea timpului de muncă general, aurul, stă în fața mărfii reale deocamdată numai ca măsură imaginară a valorilor, totuși în existența valorii de schimb ca preț sau în aceea a aurului ca măsură a valorilor este deja cuprinsă în mod latent necesitatea înstrăinării mărfii pe aur sunător și posibilitatea ca ea să nu fie înstrăinată, într-un cuvînt este cuprinsă în mod latent întreaga contradicție care decurge

din faptul că produsul e o marfă sau că, pentru a avea valabilitate socială, munca deosebită a individului particular trebuie să se înfățișeze ca contrariul ei direct, ca muncă abstract-generală. Utopiștii care vor să păstreze marfa, dar nu și banii, care vor să păstreze producția bazată pe schimbul privat, dar fără condițiile necesare ale acestei producții, sînt de aceea consecvenți atunci cînd „desființează” banii nu numai sub forma lor palpabilă, ci chiar sub forma lor gazoasă și iluzorie de măsură a valorii. Sub invizibila măsură a valorilor se ascund banii reali.

O dată presupus procesul prin care aurul a devenit măsură a valorilor, iar valoarea de schimb a devenit preț, toate mărfurile nu sînt în prețurile lor decît imagine cantitativă de aur de mărimi diferite. Ca atare cantități diferite ale unuia și aceluiași lucru, ale aurului, ele se echivalează, se compară și se măsoară între ele; astfel se ivește necesitatea tehnică de a le raporta la o cantitate determinată de aur ca *unitate de măsură*; aceasta din urmă se dezvoltă apoi și devine etalon, datorită faptului că ea se divizează în părți alicote, iar acestea, la rîndul lor, se divizează din nou în părți alicote *. Cantitățile de aur, ca atare, se măsoară însă prin greutate. Prin urmare, etalonul există gata pregătit sub forma măsurilor generale de greutate ale metalelor, și de aceea în orice circulație de bani de metal aceste măsuri de greutate servesc la început și ca etalon al prețurilor. Deoarece mărfurile nu se mai raportează unele la altele ca valori de schimb care urmează a fi măsurate prin timp de muncă, ci ca mărimi de același fel măsurate în aur, aurul se transformă din *măsură a valorilor* în *etalon al prețurilor*. Compararea prețurilor mărfurilor între ele, ca diferite cantități de aur, se cristalizează astfel în semne care corespund unei cantități imaginare de aur și o reprezintă pe aceasta din urmă ca etalon împărțit în părți alicote. Aurul ca măsură a valorilor și ca etalon al prețurilor posedă determinări de formă cu totul diferite, și confundarea uneia cu cealaltă a dat naștere celor mai extravagante teorii. În calitate de timp de muncă

* Faptul ciudat că în Anglia uncia de aur, ca unitate de măsură a banilor, nu se împarte într-un număr întreg de părți alicote se explică în modul următor: „La început, sistemul nostru monetar era adaptat exclusiv folosirii argintului, de aceea o uncie de argint poate fi întotdeauna împărțită într-un anumit număr de monede egale; pe cînd o uncie de aur, deoarece acesta din urmă a fost introdus abia mai tîrziu într-un sistem monetar adaptat exclusiv folosirii argintului, nu se poate împărți într-un număr întreg de monede de aceeași valoare”. Maclaren. „History of the currency”, pag. 16, Londra, 1858.

materializat, aurul îndeplinește funcția de măsură a valorii, în timp ce în calitate de greutate determinată de metal, aurul îndeplinește funcția de etalon al prețurilor. Aurul devine măsură a valorilor datorită faptului că, în calitate de valoare de schimb, el este raportat la mărfuri ca valori de schimb; pe cînd, ca etalon al prețurilor, o cantitate determinată de aur servește ca unitate pentru alte cantități de aur. Aurul este măsură a valorilor pentru că valoarea lui e variabilă; el este etalon al prețurilor pentru că e fixat ca unitate invariabilă de greutate. Aici, ca la orice determinări de măsură a unor mărimi de același fel, fixitatea și caracterul determinat al raporturilor dintre măsuri constituie momentul hotărîtor. Necesitatea de a se stabili o cantitate determinată de aur ca unitate de măsură și părți alicote ca subdiviziuni ale acestei unități a generat ideea că o cantitate determinată de aur, care are bineînțeles o valoare variabilă, ar fi pusă într-un raport de valoare constant față de valorile de schimb ale mărfurilor, pierzîndu-se din vedere numai că valorile de schimb ale mărfurilor se transformă în prețuri, în cantități de aur, mai înainte ca aurul să devină etalon al prețurilor. Oricît de mult ar varia valoarea aurului, diferite cantități de aur se află întotdeauna în același raport de valoare între ele. Dacă valoarea aurului ar scădea cu 1000%, și în acest caz 12 uncii de aur ar avea, ca și mai înainte, o valoare de 12 ori mai mare decît o uncie de aur; or, în materie de prețuri este vorba numai de raportul dintre diferite cantități de aur. Deoarece, pe de altă parte, o uncie de aur nu-și schimbă nicidecum greutatea ori de cîte ori valoarea ei scade sau crește, nu se schimbă nici greutatea părților ei alicote și, în felul acesta, aurul, ca etalon fix al prețurilor, prestează același serviciu, oricum ar varia valoarea lui*.

* „Banii își pot schimba neconținut valoarea și, cu toate acestea, servesc tot atît de bine ca măsură a valorii ca și cînd valoarea lor ar rămîne complet neschimbată. Să presupunem, de exemplu, că valoarea lor scade... Înainte de această scădere, cu o guinee se puteau cumpăra 3 busheli de grîu, sau 6 zile de muncă; după scădere se pot cumpăra cu ea numai 2 busheli de grîu, sau 4 zile de muncă. În ambele cazuri, dacă este dat raportul dintre grîu și muncă, de o parte, și bani, de altă parte, raportul lor reciproc poate fi dedus: cu alte cuvinte, putem afirma că un bushel de grîu valorează 2 zile de muncă. Aceasta e tot ce ne poate oferi măsura valorilor, și ea ne prestează acest serviciu după scăderea valorii tot atît de bine ca și înainte. Calitatea unui obiect de a putea servi ca măsură a valorii nu depinde cîtusi de puțin de variabilitatea propriei sale valori” (Bailey. „Money and its vicissitudes”. Londra, 1837, pag. 9—10).

Un proces istoric, pe care îl vom explica mai încolo prin însăși natura circulației metalice, a avut drept urmare faptul că aceeași denumire de greutate a fost menținută pentru o greutate mereu schimbătoare și descrescândă de metale nobile în funcția lor de etalon al prețurilor. Astfel, lira sterlină engleză înseamnă mai puțin decît $\frac{1}{3}$ din greutatea ei inițială, lira scoțiană în ajunul unirii²² numai $\frac{1}{30}$, lira franceză $\frac{1}{74}$, maravediul spaniol mai puțin ca $\frac{1}{1\ 000}$, moneda portugheză rei o parte și mai mică. În felul acesta, în decursul istoriei denumirile monetare ale părților de greutate a metalului s-au separat de denumirile lor generale ca măsuri de greutate *. Deoarece determinarea unității de măsură, a părților ei alicote și a denumirilor lor are pe de o parte un caracter pur convențional, iar pe de altă parte trebuie să aibă în cadrul circulației un caracter unanim recunoscut și obligatoriu, ea a trebuit să devină necesarmente o determinare stabilită prin lege. Operația pur formală le-a revenit deci guvernelor **. Metalul determinat care a servit ca mate-

* „Monedele ale căror denumiri sînt astăzi doar ideale sînt cele mai vechi la fiecare națiune; toate au fost însă cîndva reale” (această din urmă afirmație nu este exactă într-o măsură atît de largă) „și, deoarece erau reale, socotelile se făceau în aceste mor.ede” (Galiani. „Della Moneta”, I. c., pag. 153).

** Romanticul A. Müller spune: „După concepția noastră, fiecare suveran independent are dreptul de a pune în circulație bani de metal, de a le fixa o valoare nominală socială, un rang, o stare, un titlu” (S. 288. Zweiter Teil. A. H. Müller. „Die Elemente der Staatskunst”. Berlin, 1809). În ceea ce privește titlul, d-l consilier aulic are dreptate; el uită numai *conținutul*. Cît de confuze erau „concepțiile” sale se vede, de pildă, din următorul pasaj: „Oricine va înțelege importanța deosebită pe care o are justa stabilire a prețului monedei mai cu seamă într-o țară ca Anglia, unde guvernul, pătruns de *magnanimă generozitate*, bate moneda gratuit (d-l Müller își închipuie, probabil, că funcționarii guvernului englez plătesc din propria lor pungă cheltuielile legate de baterea monedei), nu percepe nici o taxă pentru baterea monedei etc. Prin urmare, dacă acest guvern ar majora considerabil prețul monetar al aurului în comparație cu prețul lui pe piață, dacă ar stabili, de pildă, prețul monetar al unei uncii de aur la 3 l. st. și 19 șilingi în loc de 3 l. st., 17 șilingi și 10 $\frac{1}{2}$ pence, tot aurul ar lua calea monetăriei, argintul obținut acolo ar fi schimbat pe aur mai ieftin, pe piață, și acest aur ar lua și el calea monetăriei și în felul acesta s-ar produce o dezordine în sistemul monetar” (pag. 280—281, op. cit.). Pentru a păstra ordinea la monetăria engleză, Müller creează o „dezordine” în propriul său cap. În timp ce șiling și pence nu sînt decît denumiri ale unor părți determinate dintr-o uncie de aur, denumiri reprezentate prin semne de argint și aramă, Müller își închipuie că uncia de aur este evaluată în aur, argint și aramă, ferindu-i astfel pe englezi cu un triplu standard of value [măsură a valorilor]. Ce-i drept, argintul ca măsură bănească existentă alături de aur a fost suprimat for-

rial bănesc era dat de condițiile sociale. În diferite țări, etalonul legal al prețurilor este, firește, diferit. În Anglia, de exemplu, uncia ca unitate de măsură a greutateii metalelor se împarte în pennyweights, grains și carats troy, pe când uncia de aur ca unitate de măsură a banilor se împarte în $3\frac{7}{8}$ sovereigni, sovereignul în 20 de șilingi, șilingul în 12 pence, astfel încît 100 de pfunzi de aur de 22 de carate (1 200 de uncii) = 4 672 de sovereigni și 10 șilingi. Pe piața mondială însă, unde granițele dintre state dispar, dispar, la rîndul lor, și aceste caractere naționale ale măsurii banilor, cedînd locul măsurilor de greutate generale ale metalelor.

Prețul unei mărfi, sau cantitatea de aur în care e transformată în mod ideal o marfă, se exprimă acum, așadar, în denumirile bănești ale etalonului aur. Prin urmare, în loc de a se spune că cuarțterul de grîu este egal cu o uncie de aur, în Anglia se va spune că el este egal cu 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence. Toate prețurile se exprimă astfel în aceleași denumiri. Forma specifică pe care mărfurile o dau valorii lor de schimb s-a transformat în *denumiri bănești* prin care își declară reciproc cît valorează ele. Banii, la rîndul lor, devin *bani de calcul* *.

Transformarea mărfurilor în bani de calcul — în minte, pe hîrtie, în vorbire — are loc de fiecare dată cînd un fel oarecare de avuție este evaluat din punctul de vedere al valorii de schimb **. Pentru această transformare e necesar materialul aur, dar numai reprezentat în minte. Pentru a evalua într-un anumit număr de uncii de aur valoarea a 1 000 de baloturi de bumbac și pentru a exprima apoi din nou acest

mal abia în 1816, printr-o lege din anul 56 al domniei lui George al III-lea, capitolul 68. În fond însă el a fost suprimat încă în 1734, printr-o lege emisă în anul 14 al domniei lui George al II-lea, capitolul 42, iar în practică cu mult mai înainte. Două au fost împrejurările cărora A. Müller le datora în mod special capacitatea sa de a avea o concepție așa-zisă *mai înaltă* despre economia politică. Acestea au fost, pe de o parte, totala sa necunoaștere a faptelor economice, iar pe de altă parte faptul că a avut față de filozofie o atitudine de diletant, de visător.

* „Cînd îl întrebară pe Anacharsis pentru ce le trebuie elenilor banii, el răspunse: pentru calcul” (Athenaeus. „Deipnosophistae”, L. IV. 49, v. 2, ed. Schweighäuser, 1802).

** G. Garnier, unul dintre primii traducători francezi ai lui Adam Smith, a avut ciudata inspirație să stabilească o proporție între folosirea banilor de calcul și folosirea banilor reali. Proporția este de 10 la 1 (Garnier, G. „Histoire de la monnaie depuis les temps de la plus haute antiquité etc.”, t. I, pag. 78).

număr de uncii în denumirile de calcul ale unciei, adică în lire sterline, șilingi și pence, nu e nevoie de nici un atom de aur real. Astfel, înainte de legea bancară a lui sir Robert Peel din 1845, în Scoția nu se afla în circulație nici o uncie de aur, deși uncia de aur, ca etalon englez de calcul exprimat în 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence, servea ca măsură legală a prețurilor. Sau, de pildă, argintul servește ca măsură a prețurilor în schimbul de mărfuri dintre Siberia și China, deși în realitate comerțul acesta nu este altceva decât un simplu troc. De aceea aurului ca bani de calcul îi este indiferent dacă unitatea sa de măsură și subdiviziunile ei sînt sau nu realmente bătute sub formă de monedă. În Anglia, pe vremea lui Wilhelm Cuceritorul, lira sterlină, pe atunci egală cu 1 pfund de argint pur, și șilingul, egal cu $\frac{1}{20}$ dintr-un pfund, nu existau decât ca bani de calcul, pe cînd penny-ul, reprezentînd $\frac{1}{240}$ dintr-un pfund de argint, era cea mai mare monedă de argint care exista în timpul acela. În Anglia de azi, dimpotrivă, nu există nici șilingi, nici pence, cu toate că ele reprezintă denumiri de calcul legale ale unor părți determinate dintr-o uncie de aur. Ca bani de calcul, banii pot exista în general numai în mod ideal, pe cînd banii care există realmente sînt bătuți ca monedă după cu totul alt etalon. Astfel, în multe colonii engleze din America de Nord, banii aflați în circulație pînă pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea erau monede spaniole și portugheze, în timp ce banii de calcul erau peste tot aceiași ca în Anglia*.

Deoarece ca etalon al prețurilor aurul apare sub aceleași denumiri de calcul ca și prețurile mărfurilor, de pildă o uncie de aur, la fel ca și o tonă de fier, se exprimă în 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence, aceste denumiri de calcul ale aurului au fost numite *preț monetar* al aurului. De aici provine ideea stranie că aurul s-ar evalua în propriul său material și că, spre deosebire de toate celelalte mărfuri, el ar căpăta din partea statului un preț *fix*. Stabilirea unor denumiri de calcul pentru greutăți determinate de aur a fost considerată în mod

* În Maryland a fost emisă în 1723 o lege prin care tutunul a fost decretat monedă legală, dar valoarea lui a fost exprimată în banii de aur englezești, respectiv un penny pentru un pfund de tutun. Această lege amintește de *leges barbarorum*²³, în care, dimpotrivă, anumite sume de bani erau echivalate cu boi, vaci etc. În acest din urmă caz, nici aurul și nici argintul, ci boul și vaca erau adevăratul material al banilor de calcul.

greșit drept stabilire a valorii acestor greutateți*. Acolo unde servește ca element al determinării prețului și deci ca bani de calcul, aurul nu numai că nu are un preț *fix*, dar nu are în genere *nici un* preț. Pentru ca aurul să aibă preț, adică pentru ca el să se exprime într-o marfă *specifică* ca echivalent *general*, această marfă specifică ar trebui să aibă în procesul de circulație același rol exclusiv ca și aurul. Dar două mărfuri care exclud toate celelalte mărfuri se exclud reciproc una pe cealaltă. De aceea acolo unde, potrivit legii, aurul și argintul funcționează simultan ca bani, adică ca măsură a valorii, s-au făcut mereu încercări zadarnice de a le considera drept *una și aceeași materie*. A presupune că același timp de muncă se materializează invariabil în aceleași proporții de argint și aur înseamnă a presupune în fond că argintul și aurul sînt una și aceeași materie și că argintul, acest metal mai puțin valoros, reprezintă o fracțiune invariabilă a aurului. De pe vremea domniei lui Eduard al III-lea și pînă în timpul lui George al II-lea, istoria circulației bănești din Anglia constituie o serie neîntreruptă de perturbări provocate de ciocnirea dintre raportul de valoare legal stabilit între aur și argint și oscilațiile reale ale valorilor acestor metale. Cînd aurul era evaluat la un nivel prea ridicat, cînd argintul. Metalul evaluat la un nivel prea scăzut era retras din circulație, retopit și exportat sub formă de lingouri. Atunci raportul dintre valorile celor două metale era din nou modificat pe cale de lege, dar foarte curînd noua valoare nominală intra în același conflict cu raportul real al valorilor ca și vechea valoare nominală. În vremea noastră, chiar și scăderea neînsemnată și trecătoare a valorii aurului în raport cu argintul, ca urmare a cererii de argint din partea Indiei și a Chinei, a provocat în Franța pe o scară foarte largă același fenomen, și anume exportarea argintului și înlocuirea lui în circulație prin aur. În anii 1855, 1856, 1857, importul de aur în Franța depășea cu 41 580 000 l. st. exportul lui din această țară, în timp ce excedentul exportului de argint asupra importului de argint reprezenta 34 704 000 l. st.

* Așa, de pildă, citim, în „Familiar words” a d-lui *David Urquhart*: „Valoarea aurului trebuie să se măsoare cu ajutorul aurului însuși; dar cum ar putea o substanță să fie măsura propriei sale valori în alte obiecte? Valoarea aurului trebuie să fie stabilită cu ajutorul propriei sale greutateți, căreia i se dă totodată o altă denumire, falsificată; în felul acesta rezultă că o uncie de aur valorează atîtea lire și fracțiuni de liră. Aceasta este însă falsificarea unei măsuri și nu stabilirea unui etalon”.

De fapt, în țări ca Franța, unde potrivit legii ambele metale sînt măsuri ale valorii și ambele trebuie să fie acceptate la plată, dar oricine poate plăti după dorință în oricare dintre ele, metalul cu valoarea în creștere dobîndește un agio și, asemenea oricărei alte mărfi, își măsoară prețul în metalul evaluat la un nivel prea ridicat, în timp ce numai acesta din urmă servește ca măsură a valorii. Întreaga experiență istorică în acest domeniu se reduce pur și simplu la aceea că, acolo unde în virtutea legii două mărfuri îndeplinesc funcția de măsură a valorii, de fapt această funcție a revenit întotdeauna numai uneia dintre ele *.

B. Teorii asupra unității de măsură a banilor

Împrejurarea că, în prețurile lor, mărfurile se transformă în aur numai în mod ideal și că de aceea numai în mod ideal aurul se transformă în bani a făcut să apară teoria *unității de măsură ideale a banilor*. Deoarece la determinarea prețului aurul și argintul funcționează numai ca aur sau ca argint imaginar, adică numai ca bani de calcul, unii au început să susțină că denumirile de liră sterlină, șiling, penny, taler, franc etc. nu desemnează fracțiuni de greutate de aur sau de argint, sau muncă materializată sub altă formă, ci desemnează, dimpotrivă, atomi de valoare ideali. Prin urmare, dacă se urcă, de pildă, valoarea unei uncii de argint, ea va conține mai mulți atomi de acest fel și de aceea va trebui să fie socotită ca reprezentînd un număr mai mare de șilingi, iar din materialul ei se vor bate un număr corespunzător de monede. Această doctrină, din nou pusă în circulație în timpul ultimei crize comerciale din Anglia și chiar expusă în două rapoarte parlamentare speciale, anexate la raportul comitetului bancar pe anul 1858, a apărut la sfîrșitul secolului al XVII-lea. La începutul domniei lui Wilhelm al III-lea, prețul monetar al unei uncii de argint era în Anglia de 5 șilingi și 2 pence, adică $\frac{1}{62}$ dintr-o uncie de argint se numea penny,

* „Banii, ca măsură folosită în comerț, ar trebui, ca orice altă măsură, să-și păstreze cit mai mult stabilitatea. Acest lucru nu e cu puțință acolo unde banii constau din două metale al căror raport de valoare variază într-una” (John Locke. „Some considerations on the lowering of interest etc.” 1691; pag. 65, „Works, 7. ed., London 1768, vol. II).

iar 12 pence de acestea se numeau șiling. În conformitate cu acest etalon, dintr-o bucată de argint în greutate de 6 uncii, de pildă, se băteau 31 de monezi cu denumirea de șiling. Dar *prețul de piață* al unciei de argint s-a ridicat peste *prețul ei monetar*, de la 5 șilingi și 2 pence la 6 șilingi și 3 pence, ceea ce înseamnă că pentru a cumpăra o uncie de argint pur trebuia plătit 6 șilingi și 3 pence. Cum putea prețul de piață al unei uncii de argint să depășească prețul ei monetar dacă prețul monetar nu e decît o denumire de calcul pentru părți alicote ale unei uncii de argint? Enigma se rezolva ușor. Din cele 5 600 000 l. st. în bani de argint care se aflau în circulație pe vremea aceea, 4 000 000 erau în monede uzate și ciuntite. La o verificare s-a constatat că 57 200 l. st. în monede de argint, care ar fi trebuit să cîntărească 220 000 de uncii, cîntăreau numai 141 000 de uncii. Monetăria continua să bată moneda după același etalon, dar șilingii mai ușori aflați în circulație reprezentau în realitate părți alicote mai mici ale unciei decît indica denumirea lor. În consecință, uncia de argint a trebuit să fie plătită pe piață cu un număr mai mare din acești șilingi cu greutate micșorată. Cînd, în urma perturbării produse în felul acesta, s-a hotărît să se procedeze la o rebatere generală a monedelor, Lowndes, secretary to the treasury*, a susținut că valoarea unciei de argint s-a urcat și că de aceea pe viitor dintr-o uncie de argint trebuie să fie bătuți 6 șilingi și 3 pence, în loc de 5 șilingi și 2 pence ca pînă acum. În fond el susținea, așadar, că, deoarece valoarea unciei a crescut, valoarea părților ei alicote a scăzut. Această teorie falsă nu era însă decît un mijloc pentru înfrumusețarea unui scop practic just. Datoriile statului fuseseră contractate în șilingi ușori; trebuiau ele oare plătite în șilingi grei? În loc să spună: restituiți 4 uncii de argint acolo unde ați primit nominal 5 uncii, dar în realitate nu ați primit decît 4, el a spus invers: restituiți nominal 5 uncii, dar reduceți conținutul lor metalic la 4 uncii și numiți șiling ceea ce pînă acum numeați $\frac{4}{5}$ de șiling. Așadar, în fapt Lowndes se călăuzea după conținutul metalic, pe cînd în teorie apăra denumirea de calcul. Adversarii săi, care se călăuzeau numai după denumirea de calcul și, ca atare, declarau că un șiling care a pierdut 25—50% din greutatea sa este egal cu un șiling avînd greutatea deplină, pretindeau, dimpotrivă, că se călăuzesc numai după conținutul metalic. *John Locke*, care reprezenta noua burghezie sub toate

* — secretarul trezoreriei. — *Nota trad.*

formele ei — pe industriași împotriva muncitorilor și pauperilor, pe comercianți împotriva cămătarilor de modă veche, pe reprezentanții marii finanțe împotriva debitorilor statului — și care, într-una dintre lucrările sale, a căutat chiar să demonstreze că rațiunea burgheză este rațiunea omenească normală, a ridicat și mănușa aruncată de Lowndes. John Locke a ieșit învingător și banii luați cu împrumut în guinee conținând între 10 și 14 șilingi au fost restituiți în guinee conținând 20 de șilingi *. Sir *James Steuart* descrie ironic întreaga operație în modul următor :

„Guvernul a cîștigat mult la impozite, creditorii la capital și dobânzi, iar poporul, singurul înșelat, a fost foarte bucuros că *standardul* său (etalonul propriei sale valori) nu a scăzut” **.

* Locke spune printre altele : „Numiți coroană ceea ce înainte se numea o jumătate de coroană. Valoarea ei va fi determinată, ca și înainte, de conținutul metalic. Dacă ați putea reduce cu $\frac{1}{20}$ greutatea unei monede de argint fără a-i micșora valoarea, ați putea tot atât de bine să-i reduceți greutatea cu $\frac{19}{20}$. Potrivit acestei teorii, dacă am da unui farthing denumirea de coroană, am putea cumpăra în schimbul lui tot atâtea mirodenii, mătase sau orice alte mărfuri cît am putea cumpăra în schimbul unei coroane cu valoare deplină care conține de 60 de ori mai mult argint. Tot ce puteți face e să dați unei cantități mai mici de argint amprenta și denumirea unei cantități mai mari. Dar plata datoriilor și cumpărările de mărfuri se fac cu argintul monedei și nu cu denumirea ei. Dacă, după părerea voastră, sporirea valorii banilor nu înseamnă altceva decît a da denumiri arbitrare părților alicote ale unei bucăți de argint, de pildă a da unei optimi dintr-o uncie de argint denumirea de penny, atunci puteți într-adevăr să ridicați valoarea banilor oricît de sus ați dori”²⁴. În același timp, Locke i-a răspuns lui Lowndes că creșterea prețului de piață al argintului peste prețul lui monetar nu se datorește „creșterii valorii argintului, ci micșorării greutății monedelor de argint”. 77 de șilingi uzați și ciunțiți nu cîntăresc nici un dram mai mult decît 62 de șilingi cu greutate deplină. În sfîrșit, el a subliniat cu drept cuvînt că, independent de micșorarea cantității de argint pe care o conțin monedele aflate în circulație, în Anglia prețul de piață al argintului în lingouri poate să depășească întrucîtva prețul lui monetar, pentru că exportul de argint în lingouri e permis, pe cînd cel al monedei de argint este prohibit (vezi op. cit., pag. 54—116 passim). Locke se ferea ca de foc să atingă problema arzătoare a datoriilor publice, după cum evita cu grijă să discute o anumită problemă economică delicată. Problema era următoarea : cursul de schimb și raportul dintre argintul în lingouri și moneda de argint arătau că deprecierea banilor aflați în circulație nu era cîtuși de puțin proporțională cu micșorarea reală a cantității de argint cuprinse în ei. Vom reveni asupra acestei chestiuni într-o formă generală în secțiunea referitoare la mijloacele de circulație. *Nicholas Barbon*, în „A discourse concerning coining the new money lighter, in answer to Mr. Locke's considerations etc.”, Londra, 1696, a încercat zadarnic să-l atragă pe Locke pe un teren alunecos.

** Steuart, op. cit., vol. II, pag. 156.

Steuart credea că, pe măsura dezvoltării comerțului, națiunea se va arăta mai perspicace. Dar s-a înșelat. Aproximativ cu 120 de ani mai târziu s-a repetat același quid pro quo*.

Era în firea lucrurilor ca episcopul *Berkeley*, reprezentantul unui idealism mistic în filozofia engleză, să dea un caracter teoretic doctrinei cu privire la unitatea de măsură ideală a banilor, adică să facă ceea ce a omis să facă practicul „secretar al trezoreriei”. El se întreabă :

„Oare denumirile de livră, liră sterlină, coroană etc. nu trebuie considerate doar ca simple *denumiri ale unor raporturi* (și anume ale raporturilor legate de valoarea abstractă ca atare)? Aurul, argintul sau hirtia sînt oare mai mult decît simple bilete sau semne pentru calcularea, înregistrarea și controlul (raporturilor de valoare)? Oare *puterea* care-ți permite să comanzi munca productivă a altora (munca socială) nu este *avuție*? Sînt oare în fapt banii altceva decît o marcă sau un semn pentru transmiterea și înregistrarea unei asemenea puteri și are oare mare importanță din ce material sînt făcute aceste mărci?”**

Aici se face confuzie, pe de o parte, între măsura valorilor și etalonul prețurilor, iar pe de altă parte între aur sau argint ca măsură a valorilor și ca mijloc de circulație. Din faptul că în actul circulației metalele nobile pot fi înlocuite prin semne, Berkeley trage concluzia că, la rîndul lor, aceste semne nu reprezintă *nimic*, respectiv reprezintă noțiunea abstractă de valoare.

La sir *James Steuart* teoria unității de măsură ideale a banilor este dezvoltată într-o măsură atît de deplină, încît succesorii săi — succesori inconstienți, deoarece nu știau de el — nu găsesc nici o nouă formă de exprimare și nici măcar vreun exemplu nou.

„Banii de calcul — spune el — nu sînt altceva decît un etalon arbitrar cu subdiviziuni egale, inventat pentru măsurarea valorii relative a obiectelor care urmează să fie vîndute. Banii de calcul sînt cu totul diferiți de banii-monedă (money coin), care constituie prețul***; ei ar putea să existe chiar dacă nu ar exista pe lume nici o substanță care să reprezinte un echivalent proporțional pentru toate mărfurile.

* — confuzie. — *Nota trad.*

** „The Querist”. Secțiunea „Queries on money” e scrisă de altfel cu multă finețe de spirit. Printre altele, Berkeley observă pe bună dreptate că tocmai dezvoltarea coloniilor nord-americane „a arătat cît se poate de limpede că aurul și argintul nu sînt atît de necesare pentru *avuția* unei națiuni, cum își închipuie profanii de toate rangurile”.

*** *Preț* înseamnă aici echivalent real, ca la autorii economiști englezi din secolul al XVII-lea.

Banii de calcul îndeplinesc la măsurarea valorii obiectelor același serviciu pe care-l îndeplinesc gradele, minutele, secunde etc. la măsurarea unghiurilor sau scara la întocmirea hărților geografice etc. În toate aceste invenții o denumire oarecare se adoptă ca unitate. Așa cum utilitatea tuturor statornicirilor de acest fel este limitată pur și simplu la *indicarea proporției*, tot așa și aceea a unității bănești se limitează la același lucru. De aceea unitatea bănească nu poate avea nici o proporție invariabil determinată față de vreo parte oarecare a valorii, adică nu poate fi fixată la o cantitate determinată de aur, argint sau orice altă marfă. Dar dacă această unitate este dată, putem ajunge prin multiplicare la cea mai înaltă valoare. Deoarece valoarea mărfurilor depinde de un concurs general de împrejurări care influențează asupra lor, precum și de capriciile oamenilor, valorile mărfurilor trebuie să fie considerate schimbătoare numai în raportul dintre ele. Tot ce tulbură și încurcă stabilirea precisă a variației proporțiilor, stabilirea care se face cu ajutorul unui etalon general, determinat și invariabil, trebuie să aibă efecte dăunătoare și asupra comerțului. Banii nu sînt decît un *etalon ideal* cu subdiviziuni egale. Dacă voi fi întrebat ce anume trebuie să servească drept unitate de măsură a valorii vreuneia dintre aceste subdiviziuni, voi răspunde printr-o altă întrebare : care este mărimea normală a unui grad, a unui minut sau a unei secunde ? Ele nu posedă nici o mărime normală ; dar, dacă este stabilită o subdiviziune oarecare, atunci, potrivit cu natura etalonului, toate celelalte subdiviziuni trebuie stabilite în raport cu subdiviziunea dată. Exemple de astfel de bani ideali sînt banii de bancă din Amsterdam și banii din Angola, pe coasta africană” *.

Steuart se limitează pur și simplu la *aparitia* banilor în circulație ca *etalon al prețurilor* și ca *bani de calcul*. Dacă, într-un catalog de prețuri, diferite mărfuri figurează cu prețurile de 15, 20 și 36 de șilingi, la compararea mărimii valorilor lor nu mă interesează de fapt nici conținutul de argint al șilingului, nici denumirea sa. Raportul numerelor 15 : 20 : 36 ne spune acum totul și cifra 1 a devenit unica unitate de măsură. Expresia pur abstractă a proporției este în general numai însăși proporția abstractă a numerelor. Pentru a fi consecvent, Steuart ar fi trebuit de aceea să ignoreze nu numai aurul și argintul, ci și denumirile lor monetare stabilite prin lege. Deoarece nu înțelege transformarea măsurii valorii în etalon al prețurilor, el își închipuie, firește, că acea cantitate determinată de aur care servește ca unitate de măsură se raportează ca măsură nu la alte cantități de aur, ci la valori ca atare. Deoarece, în urma transformării valorilor lor de schimb în prețuri, mărfurile apar ca mărimi cu același nume, el contestă acel specific calitativ al măsurii datorită căruia ele devin mărimi cu același nume ; deoarece în această comparare a unor cantități de aur diferite mărimea cantității

* Steuart, op. cit., vol. II, pag. 102—107.

de aur care servește ca unitate de măsură este convențională, el contestă că această mărime trebuie în genere să fie stabilită. În loc de a numi grad $\frac{1}{360}$ dintr-un cerc, el poate numi grad $\frac{1}{180}$ dintr-un cerc; unghiul drept ar avea atunci 45 de grade în loc de 90 și, corespunzător cu aceasta, s-ar schimba măsurarea unghiurilor ascuțite și obtuze. Cu toate acestea, drept măsură a unghiului ar servi, ca și mai înainte, în primul rând o figură matematică calitativ determinată, cercul, și, în al doilea rând, o porțiune de cerc cantitativ determinată. Cît privește exemplele economice ale lui Steuart, cu unul dintre ele el se combate pe sine însuși, iar cu celălalt nu dovedește nimic. Banii de bancă din Amsterdam nu erau în realitate decît denumiri de calcul pentru dublonii spanioli, care își păstrau neatinsă grăsimea, zăcînd nemișcați în subsolurile băncii, în timp ce moneda curentă cu circulație activă slăbea de pe urma frecării ei continue cu lumea exterioară. Cît despre idealistii africani, trebuie să-i lăsăm în voia soartei lor pînă cînd exploratori cu simț critic ne vor furniza în descrierile lor informații mai precise asupra lor *. Drept bani aproape ideali în sensul pe care l-a avut în vedere Steuart ar putea fi considerată asignația franceză : „*Proprietate națională. Asignație de 100 de franci*”. Aici, ce-i drept, era specificată valoarea de întrebuițare pe care trebuia s-o reprezinte asignația, și anume pămîntul confiscat; dar determinarea cantitativă a unității de măsură a fost uitată, și de aceea „francul” a devenit un cuvînt lipsit de sens. Cît de mult sau cît de puțin pămînt reprezenta un franc în asignații depindea de rezultatul licitațiilor publice. În practică însă francul în asignații a circulat ca semn al valorii banilor de argint, și de aceea deprecierea sa se măsura în acest etalon argint.

Perioada în care Banca Angliei suspendase convertibilitatea în aur a bancnotelor nu a fost, poate, mai puțin bogată în teorii asupra banilor decît în comunicate de luptă. Deprecierea bancnotelor și creșterea prețului de piață al aurului peste prețul său monetar au făcut ca unii apărători

* În legătură cu ultima criză comercială, anumite cercuri din Anglia au proslăvit banii ideali africani, cu deosebirea că de data aceasta sediul lor a fost mutat de pe litoral în inima Berberiei. Faptul că berberii nu cunosc crizele comerciale și industriale a fost explicat prin aceea că barele lor de metal reprezintă o unitate ideală de măsură. Nu ar fi oare mai simplu să se spună că o condiție sine qua non a crizelor comerciale și industriale este existența comerțului și a industriei?

ai băncii să reediteze doctrina cu privire la măsura ideală a banilor. Acestei teorii confuze i-a dat o expresie clasic confuză lordul *Castlereagh*, care a definit unitatea de măsură a banilor ca „a sense of value in reference to currency as compared with commodities” *. După câțiva ani de la încheierea păcii de la Paris, când împrejurările au permis restabilirea convertibilității bancnotelor în aur, s-a pus într-o formă aproape neschimbată aceeași chestiune pe care Lowndes o pusese sub Wilhelm al III-lea. O datorie publică uriașă și o masă enormă de datorii particulare, obligații ferme etc., acumulată în decurs de peste 20 de ani, fuseseră contractate în bancnote depreciate. Trebuiau oare ele plătite în bancnote care în suma de 4 672 l. st. și 10 șilingi reprezentau efectiv — și nu numai nominal — 100 de pfunzi de aur de 22 de carate? *Thomas Attwood*, bancher din Birmingham, apără pe scenă ca un Lowndes redivivus. Attwood considera că creditorii trebuie să primească nominal exact atâția șilingi câți prevedea nominal contractul, dar pe când, după vechiul conținut al monedei, șiling se numea $\frac{1}{78}$ uncie de aur, acum ar trebui să fie botezat șiling, să zicem, $\frac{1}{90}$ uncie. Adepții lui Attwood sînt cunoscuți sub numele de școala birminghamiană a așa-zişilor „little Shillingmen” **. Controversa în jurul măsurii ideale a banilor, începută în 1819, mai continua încă în 1845 între sir Robert Peel și Attwood, a cărui înțelepciune — în tot ce privește funcția banilor ca măsură — este expusă în întregime în următorul citat :

„În polemica sa cu Camera de comerț din Birmingham, sir Robert Peel întreabă : ce va reprezenta bancnota voastră de o liră sterlină ? Ce este o liră sterlină ?... Sau, dimpotrivă, ce trebuie să înțelegem sub actuala unitate de măsură a valorii ? Reprezintă oare 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence o uncie de aur sau valoarea ei ? Dacă reprezintă însăși uncia, de ce să nu spurăm lucrurilor pe nume și, în loc de liră sterlină, șiling, penny, să spunem uncie, penny-weight și gran ? Atunci ne-am întoarce la sistemul trocului... Sau ele reprezintă valoarea ? Dacă o uncie = 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence, atunci de ce în diferite timpuri ea a valorat cînd 5 l. st. și 4 șilingi, cînd 3 l. st., 17 șilingi și 9 pence ? Expresia «liră sterlină» (£) se referă la valoare, dar nu la valoarea fixată într-o anumită greutate invariabilă de aur. Lira sterlină este o unitate ideală... Munca este substanța la care se reduc cheltuielile de producție, și ea dă aurului, ca și fierului, valoarea sa relativă. De aceea, oricare ar

* — „o idee despre valoare decurgînd din compararea banilor cu mărfurile”. — *Nota trad.*

** — „adepti ai șilingului mic”. — *Nota trad.*

*„I denumirea de calcul specială ce se folosește pentru desemnarea muncii depuse de un om într-o zi sau într-o săptămână, această denumire exprimă de asemenea valoarea mărfii produse” **.

În aceste ultime cuvinte se destramă concepția nebuloasă despre măsura ideală a banilor și iese la iveală adevăratul ei conținut de idei. Denumirile de calcul ale aurului — lira sterlină, șilingul etc. — trebuie să devină denumiri ale unor cantități determinate de timp de muncă. Deoarece timpul de muncă este substanța și măsura imanentă a valorilor, aceste denumiri vor reprezenta de fapt înseși proporțiile valorii. Cu alte cuvinte, timpul de muncă este considerat ca adevărata unitate de măsură a banilor. Cu aceasta noi depășim cadrul școlii birminghamiene; în treacăt însă vom menționa de asemenea că teoria măsurii ideale a banilor a căpătat o nouă semnificație în controversata problemă a convertibilității sau neconvertibilității bancnotelor. Dacă denumirea banilor de hîrtie se trage de la aur sau argint, convertibilitatea bancnotei, adică capacitatea ei de a se schimba în aur sau argint, rămîne o lege economică, oricare ar fi legea juridică. Astfel, un taler prusian de hîrtie, deși neconvertibil prin lege, s-ar deprecia imediat dacă în circulația zilnică ar valora mai puțin decît un taler de argint, adică dacă n-ar fi convertibil în practică. De aceea în Anglia apărătorii consecvenți ai banilor de hîrtie neconvertibili și-au căutat un refugiu în măsura ideală a banilor. Dacă denumirile de calcul ale banilor — lira sterlină, șilingul etc. — sînt denumiri ale unei sume determinate de atomi de valoare, pe care, atunci cînd e schimbată pe alte mărfuri, o marfă îi absoarbe sau îi degajează într-o măsură cînd mai mare, cînd mai mică, atunci o bancnotă engleză de 5 lire, de exemplu, este tot atît de independentă de raportul ei față de aur ca și de raportul ei față de fier și bumbac. Deoarece denumirea acestei bancnote ar înceta să exprime echivalarea ei teoretică cu o cantitate determinată de aur sau de orice altă marfă, cerința ca ea să fie convertibilă, adică cerința echivalării ei practice cu o cantitate determinată dintr-un lucru specificat, ar fi exclusă prin însăși noțiunea de bancnotă.

Teoria timpului de muncă ca unitate de măsură nemijlocită a banilor a fost dezvoltată sistematic pentru prima oară

* „The currency question, the Gemini Letters”. Londra, 1844, pag. 266—272 passim.

de John Gray *. El preconizează ca o bancă centrală națională să certifice, prin intermediul sucursalelor ei, timpul de muncă cheltuit pentru producerea diverselor mărfuri. În schimbul mărfii sale, producătorul primește un certificat de valoare oficial, adică o recipisă pentru cantitatea de timp de muncă cuprinsă în marfa sa ** ; aceste bancnote pentru o săptămână de muncă, o zi de muncă, o oră de muncă etc. constituie totodată certificate care dau dreptul de a primi un echivalent în orice altă marfă aflată în depozitele băncii ***. Acesta este principiul fundamental al lui Gray, pe care el l-a elaborat minuțios în amănunte și l-a adaptat întru totul instituțiilor engleze existente. În cadrul acestui sistem, zice Gray,

„ar fi în orice moment la fel de ușor să vinzi pe bani pe cât de ușor este acum să cumperi pe bani ; producția ar fi sursa uniformă și mereu nesecată a cererii” ****.

Metalele nobile și-ar pierde „privilegiul” față de celelalte mărfuri și

„ar ocupa pe piață locul ce li se cuvine alături de unt, ouă, postav și stambă, iar valoarea lor nu ne-ar interesa mai mult decât aceea a diamantelor” *****.

„Trebuie oare să păstrăm imaginara noastră măsură a valorii, aurul, încătușind astfel forțele de producție ale țării, sau trebuie să ne adresăm măsurii firești a valorii, muncii, descătușind astfel forțele de producție ale țării” *****.

* John Gray. „The social system. A treatise on the principle of exchange”. Edinburgh, 1831. Comp. „Lectures on the nature and use of money”. Edinburgh, 1848, de același autor. După revoluția din februarie, Gray a înaintat guvernului provizoriu francez un memoriu în care a căutat să-l convingă că Franța nu are nevoie de o „organisation of labour” [„organizare a muncii”], ci de o „organisation of exchange” [„organizare a schimbului”], al cărei plan este complet elaborat în sistemul bănesc inventat de el. Bunul John nu bănuia că, 16 ani după apariția lucrării sale „Social system”, inventivul Proudhon avea să obțină un brevet pentru aceeași descoperire.

** Gray. „The social system etc.”, pag. 63 : „Banii ar trebui să fie doar o recipisă, un certificat doveditor că deținătorul său fie că a adăugat o anumită valoare la fondul avuției naționale, fie că a dobândit un drept asupra valorii menționate de la cineva care a adăugat-o la acest fond”.

*** „Cînd o anumită valoare este deja materializată într-un produs, ea poate fi depusă la bancă și poate fi retrasă la prima cerere, dar cu condiția unanim admisă că acela care depune un burz oarecare la proiectata bancă națională poate retrage o valoare egală sub orice altă formă, fără să fie obligat să retragă chiar bunul depus”. Op. cit., pag. 67—68.

**** Op. cit., pag. 16.

***** Gray. „Lectures on money etc.”, pag. 182.

***** Op. cit., pag. 169.

Dacă timpul de muncă este măsura immanentă a valorilor, de ce există alături de el o altă măsură, exterioară? De ce valoarea de schimb se dezvoltă și devine preț? De ce toate mărfurile își măsoară valoarea într-o singură marfă exclusivă, care se transformă astfel în existența adecvată a valorii de schimb, în bani? Aceasta era problema pe care trebuia s-o rezolve Gray. În loc s-o rezolve, el își închipuie că mărfurile s-ar putea raporta unele la altele în mod nemijlocit ca produse ale muncii sociale. Dar ele nu se pot raporta unele la altele decât în calitate de ceea ce sînt în realitate. În mod nemijlocit mărfurile sînt produse ale unor munci particulare izolate, independente, care prin înstrăinarea lor în procesul schimbului privat trebuie să-și dovedească caracterul de muncă socială generală; cu alte cuvinte, munca pe baza producției de mărfuri devine muncă socială abia prin înstrăinarea omnilaterală a muncilor individuale. Dacă însă Gray ia drept timp de muncă *nemijlocit social* timpul de muncă cuprins în mărfuri înseamnă că el îl ia drept timp de muncă socializat sau drept timp de muncă al unor indivizi direct asociați. În acest caz, o marfă deosebită oarecare, cum sînt aurul și argintul, n-ar putea într-adevăr să stea în fața celorlalte mărfuri ca întruchipare a muncii generale, iar valoarea de schimb nu s-ar transforma în preț; în același timp însă nici valoarea de întrebuințare n-ar deveni valoare de schimb, produsul n-ar deveni marfă și, în felul acesta, ar fi suprimată însăși baza producției burgheze. Dar nu aceasta este ceea ce are în vedere Gray. El consideră că *produsele trebuie să fie produse ca mărfuri, dar schimbate nu ca mărfuri*. Gray dă în sarcina unei bănci naționale realizarea acestui deziderat pios. Pe de o parte, societatea reprezentată prin bancă îi face pe indivizi independenți de condițiile schimbului privat, iar pe de altă parte îi pune să continue a produce pe baza schimbului privat. Or, pentru a fi consecvent în sistemul său, Gray se vede nevoit să respingă una după alta condițiile producției burgheze, deși el vrea „să reformeze” numai banii care au luat naștere din schimbul de mărfuri. Astfel, el transformă capitalul în capital național*, proprietatea funciară în proprietate națională**, și, dacă cercetăm mai îndeaproape activitatea băncii sale, con-

* „În orice țară, activitatea economică trebuie să se desfășoare pe baza unui capital național” (John Gray. „The social system etc.”, pag. 171).

** „Pămîntul trebuie să devină proprietate națională” (op. cit., pag. 298).

statăm că ea nu se limitează să primească cu o mână mărfuri și să elibereze cu alta certificate pentru munca prestată, ci că reglementează însăși producția. În ultima sa scriere, „Lectures on money”, în care Gray se străduiește plin de teamă să prezinte drept o reformă pur burgheză banii-muncă preconizați de el, îl vedem încurcându-se în absurdități și mai flagrante.

Orice marfă este în mod nemijlocit bani. Aceasta era teoria lui Gray, dedusă din analiza sa incompletă și deci falsă a mărfii. Construirea „organică” a „banilor-muncă”, a „băncii naționale” și a „depozitelor de mărfuri” nu e decît o fan- tezie în care dogma e în mod fals prezentată drept o lege care guvernează lumea. Dogma potrivit căreia marfa este în mod nemijlocit bani, sau munca deosebită a individului particular, cuprinsă în ea, este în mod nemijlocit muncă socială, nu devine, desigur, adevărată de pe urma faptului că o bancă crede în această dogmă și i se conformează în opera- țiile sale. Dimpotrivă, în acest caz falimentul și-ar asuma ro- lul criticii practice. Ceea ce la Gray rămîne ascuns și chiar necunoscut lui însuși, și anume că banii-muncă sînt o vorbă goală cu rezonanță economică, menită să ascundă dorința pioasă de a desființa banii, o dată cu ei valoarea de schimb, o dată cu valoarea de schimb marfa și o dată cu marfa forma burgheză a producției, toate acestea au fost enunțate fățiș de unii socialiști englezi, care au scris parte înainte, parte după Gray *. Dar numai d-lui *Proudhon* și școlii sale i-a fost dat să predice cu seriozitate suprimarea *banilor* și ridicarea în slăvi a *mărfii* ca esență a socialismului, reducînd astfel so- cialismul la o elementară neînțelegere a legăturii necesare dintre marfă și bani **.

2. Mijloc de circulație

După ce, în procesul stabilirii prețului, marfa a căpătat forma care o face aptă de circulație și aurul a căpătat caracte- rul său de bani, circulația a început să reprezinte și tot- odată să rezolve contradicțiile pe care le cuprindea în sine

* Vezi, de exemplu, W. Thompson. „An inquiry into the distribu- tion of wealth etc.”. Londra, 1824. Bray. „Labours wrongs and labours remedy”. Leeds, 1839.

** Cartea lui Alfred Darimon „De la réforme des banques”. Paris, 1856, poate fi considerată ca un compendiu al acestei melodramatice teorii asupra banilor.

procesul schimbului de mărfuri. Schimbul real de mărfuri, adică schimbul social de substanțe, se produce printr-o schimbare de forme în cadrul căreia se desfășoară dubla natură a mărfii ca valoare de întrebuințare și valoare de schimb, dar în care în același timp schimbarea de forme a mărfii înseși se cristalizează în forme determinate ale banilor. A înfățișa această schimbare de forme înseamnă a înfățișa circulația. Așa cum marfa, după cum am văzut, este valoare de schimb dezvoltată numai atunci când se presupune existența lumii mărfurilor și implicit o diviziune a muncii dezvoltată efectiv, tot așa circulația presupune acte omnilaterale de schimb și reînnoirea lor continuă. A doua premisă este că mărfurile intră în procesul de schimb ca mărfuri cu *prețuri determinate*, sau că în cadrul lui ele apar într-o dublă existență unele pentru altele: în mod real ca valori de întrebuințare, în mod ideal — în preț — ca valori de schimb.

Pe cele mai animate străzi ale Londrei se înșiră, unele lângă altele, numeroase magazine în vitrinele cărora strălucesc toate bogățiile lumii: șaluri indiene, revolvere americane, porțelanuri chinezești, corsete pariziene, blănuri rusești și mirodenii din țări tropicale, dar toate aceste obiecte destinate să procure plăceri lumești poartă pe frunte fatale etichete albe cu cifre arabe și inscripții laconice £, s., d. *. Așa arată mărfurile care intră în circulație.

a) Metamorfoza mărfurilor

La o examinare mai atentă, procesul circulației prezintă două forme de circuite, care diferă unul de altul. Dacă însemnăm marfa prin M și banii prin B , putem exprima astfel aceste două forme:

$$\begin{array}{c} M-B-M \\ B-M-B \end{array}$$

În secțiunea de față ne vom ocupa exclusiv de prima formă, sau de forma nemijlocită a circulației mărfurilor.

Circuitul $M-B-M$ cuprinde: mișcarea $M-B$, schimbul unei mărfi pe bani, sau *vînzarea*; mișcarea opusă, $B-M$, schimbul banilor pe marfă, sau *cumpărarea*; și unitatea celor două mișcări, $M-B-M$, schimbul unei mărfi pe bani cu scopul de a schimba banii pe marfă, sau *vînzarea în vederea*

* — lire sterline, șilingi, penze. — Nota trad.

cumpărării. Dar rezultatul în care se stinge procesul însuși este $M—M$, schimbul de marfă pe marfă, schimbul real de substanțe.

Dacă luăm drept punct de plecare prima marfă, $M—B—M$ reprezintă transformarea acesteia în aur și retransformarea ei din aur în marfă, sau o mișcare în care marfa există la început ca o valoare de întrebuințare deosebită, apoi leapădă această existență și o dobîndește pe aceea de valoare de schimb sau de echivalent general, debarasată de orice legătură cu existența ei naturală; apoi ea leapădă și această formă și în cele din urmă rămîne o valoare de întrebuințare reală, destinată să satisfacă o necesitate anumită. În această din urmă formă ea trece din sfera circulației în sfera consumului. Circulația $M—B—M$ în ansamblu este deci, în primul rînd, seria completă a metamorfozelor pe care le parcurge orice marfă pentru a deveni valoare de întrebuințare nemijlocită pentru posesorul ei. Prima metamorfoză are loc în prima jumătate a circulației $M—B$, cea de-a doua în cealaltă jumătate $B—M$, iar întreaga circulație reprezintă drumul vieții mărfii. Dar circulația $M—B—M$ reprezintă metamorfoza totală a unei mărfi numai atunci cînd este totodată suma unor metamorfoze unilaterale determinate ale altor mărfuri, căci fiecare metamorfoză a primei mărfi este transformarea acesteia în altă marfă, deci transformarea celeilalte mărfi în cea dintîi, prin urmare o transformare bilaterală care are loc în același stadiu al circulației. Trebuie să examinăm mai întîi fiecare dintre cele două procese de schimb în care se descompune circulația $M—B—M$.

$M—B$, sau *vînzare*: M , marfa, intră în procesul de circulație nu numai ca o valoare de întrebuințare deosebită, de exemplu ca o tonă de fier, ci ca o valoare de întrebuințare avînd un preț determinat, să zicem 3 l. st., 17 șilingi și $10\frac{1}{2}$ pence, sau o uncie de aur. Acest preț, indicînd, pe de o parte, cantitatea de timp de muncă pe care o cuprinde tona de fier, adică mărimea valorii ei, exprimă totodată dorința pioasă a fierului de a se transforma în aur, adică de a da timpului de muncă cuprins în el însuși forma de timp de muncă social-general. Dacă această transsubstanțiere nu reușește, tona de fier nu numai că încetează a fi o marfă, dar încetează totodată a fi și un produs, căci ea este marfă numai pentru că este non-valoare de întrebuințare pentru posesorul ei, sau, cu alte cuvinte, munca acestuia din urmă este muncă reală numai ca muncă utilă pentru alții, în timp ce pentru el însuși

ea este utilă numai ca muncă abstract-generală. De aceea fierul sau posesorul său trebuie să descopere în lumea mărfurilor punctul unde fierul atrage aurul. Dar această dificultate, acest salto mortale * al mărfii, este biruit dacă vânzarea, așa cum se presupune aici la analiza circulației simple, are loc în mod real. Tona de fier, realizându-se ca valoare de întrebuințare prin înstrăinarea ei, adică prin trecerea ei din mâinile aceluia pentru care ea este non-valoare de întrebuințare în mâinile aceluia pentru care ea este valoare de întrebuințare, își realizează totodată prețul și se transformă din aur imaginar în aur real. În locul denumirii de uncie de aur, sau de 3 l.st., 17 șilingi și 10¹/₂ pence, a intervenit acum o uncie de aur real, iar tona de fier a părăsit scena. Datorită vânzării $M-B$, nu numai că marfa, care prin prețul ei fusese transformată în mod ideal în aur, este transformată în mod real în aur, dar, datorită aceluiași proces, aurul, care ca măsură a valorilor nu era decît bani ideali și figura de fapt numai ca denumire bănească a mărfurilor înseși, se transformă în bani reali **. Dacă înainte aurul a devenit un echivalent general ideal pentru că toate mărfurile își măsurau în el valoarea, acum, ca produs al înstrăinării omnilaterale a mărfurilor în schimbul lui — și vânzarea $M-B$ este tocmai procesul acestei înstrăinări generale —, aurul devine marfa care poate fi înstrăinată în mod absolut, devine bani reali. Dar în vânzare aurul devine bani reali numai pentru că, în prețurile lor, valorile de schimb ale mărfurilor au fost deja în mod ideal aur.

În vânzarea $M-B$, la fel ca și în cumpărarea $B-M$, stau față în față două mărfuri, fiecare dintre ele reprezentînd unitatea valorii de schimb și a valorii de întrebuințare; dar în marfă valoarea ei de schimb există numai în mod ideal ca preț, pe cînd în aur, deși el însuși este o valoare de întrebuințare reală, valoarea lui de întrebuințare există numai ca purtătoare a valorii de schimb, și de aceea numai ca o valoare de întrebuințare formală, care nu se leagă de nici o nevoie individuală reală. În felul acesta, contradicția dintre valoarea de întrebuințare și valoarea de schimb se polarizează

* — salt mortal. — *Nota trad.*

** „Banii sînt de două feluri, ideali și reali, și sînt folosiți în două feluri diferite: pentru evaluarea obiectelor și pentru cumpărarea lor. La evaluarea obiectelor, banii ideali folosesc tot atît de bine ca și cei reali, ba poate chiar mai bine. Cealaltă întrebuințare a banilor constă în cumpărarea obiectelor pe care ei le evaluează... Prețurile se stabilesc și contractele se încheie în bani ideali și se realizează în bani reali” (Galiani, „Della Moneta”, pag. 112 sq.).

între cei doi termeni ai formulei $M-B$, astfel încît marfa în fața aurului stă ca o valoare de întrebuințare care abia trebuie să-și realizeze în aur valoarea ei de schimb ideală, prețul, pe cînd aurul în fața mărfii stă ca o valoare de schimb care își materializează abia în marfă valoarea ei de întrebuințare formală. Numai prin această dedublare a mărfii în marfă și aur și, apoi, prin această dublă punere față în față, în care fiecare termen extrem reprezintă în mod ideal ceea ce termenul său opus este în mod real și reprezintă în mod real ceea ce termenul său opus este în mod ideal, adică numai prin reprezentarea mărfurilor ca opoziții polare bilaterale, se rezolvă contradicțiile cuprinse în procesul lor de schimb.

Pînă aici am considerat $M-B$ ca o vînzare, ca o transformare a mărfii în bani. Dacă privim însă lucrurile din partea extremei celeilalte, același proces apare, dimpotrivă, ca $B-M$, ca o cumpărare, ca o transformare a banilor în marfă. Vînzarea este în mod necesar totodată și contrariul ei, cumpărare; e vînzare dacă privim procesul dintr-o parte și cumpărare dacă-l privim din cealaltă parte. Cu alte cuvinte, în realitate acest proces se deosebește numai prin aceea că în $M-B$ inițiativa pornește din partea mărfii, sau a vînzătorului, pe cînd în $B-M$ ea pornește din partea banilor, sau a cumpărătorului. Prin urmare, prezentînd prima metamorfoză a mărfii, transformarea mărfii în bani ca urmare a încheierii primului stadiu al circulației $M-B$, presupunem totodată că o altă marfă s-a transformat deja în bani și, în consecință, se află deja în al doilea stadiu al circulației $B-M$. În felul acesta intrăm într-un cerc vicios de premise. Circulația însăși este acest cerc vicios. Dacă în $M-B$ nu-l vom considera pe B ca fiind metamorfoza deja efectuată a unei alte mărfi, prin aceasta vom smulge respectivul act de schimb din procesul de circulație. Dar în afara acestuia din urmă dispăre forma $M-B$ și se găsesc față în față numai doi M diferiți, să zicem fier și aur, al căror schimb nu reprezintă un act de circulație deosebit, ci un simplu troc. La sursa producției sale, aurul este o marfă la fel ca oricare alta. Valoarea lui relativă și aceea a fierului sau a oricărei alte mărfi este reprezentată aici în cantitățile în care aceste mărfuri se schimbă între ele. În procesul de circulație însă, această operație e deja presupusă; în prețurile mărfurilor, valoarea proprie a aurului e deja dată. De aceea nu poate fi nimic mai greșit decît ideea că în procesul de circulație aurul și marfa ar intra într-un raport de schimb direct și că de aceea valoarea lor relativă

s-ar stabili prin faptul că acestea se schimbă între ele ca simple mărfuri. Dacă se creează aparența că în procesul de circulație aurul s-ar schimba pe alte mărfuri ca o simplă marfă, această iluzie decurge pur și simplu din faptul că, în prețuri, cantități determinate de mărfuri sînt deja echivalate cu cantități determinate de aur, adică sînt deja raportate la aur ca bani, ca echivalent general, și de aceea pot fi în mod nemijlocit schimbate pe el. În măsura în care prețul unei mărfi se realizează în aur, marfa se schimbă pe aur ca marfă, ca materializare deosebită a timpului de muncă; dar în măsura în care prețul ei este cel care se realizează în aur, marfa se schimbă pe aur ca bani și nu ca marfă, adică pe aur ca materializare generală a timpului de muncă. În ambele rapoarte însă, cantitatea de aur pe care se schimbă marfa în cadrul procesului de circulație nu este determinată de schimb, ci, dimpotrivă, schimbul e determinat de prețul mărfii, adică de valoarea ei de schimb exprimată în aur*.

În cadrul procesului de circulație, aurul apare în mîinile oricui ca rezultat al vînzării $M-B$. Deoarece însă $M-B$, vînzarea, este totodată $B-M$, cumpărare, rezultă că în timp ce M , marfa de la care pornește procesul, efectuează prima ei metamorfoză, cealaltă marfă, care constituie polul opus B , își efectuează cea de-a doua metamorfoză și de aceea parcurge a doua jumătate a circulației, în timp ce prima marfă se mai găsește încă în prima jumătate a drumului ei.

Ca rezultat al primului proces al circulației, al vînzării, apare punctul de plecare al celui de-al doilea, banii. Locul mărfii în prima ei formă a fost luat de echivalentul ei aur. Acest rezultat poate constitui mai întîi un punct de oprire a procesului, deoarece, în această a doua formă a ei, marfa posedă o existență proprie durabilă. Marfa, care în mîna posesorului ei nu avusese nici o valoare de întrebuintare, există acum sub o formă oricînd utilizabilă, căci poate fi schimbată oricînd și depinde de împrejurări cînd și în ce punct al lumii mărfurilor va intra ea din nou în circulație. Existența mărfii sub formă de crisalidă de aur constituie o fază independentă din viața ei, fază în care poate rămîne un timp mai mult sau mai puțin îndelungat. Pe cînd, în cadrul trocului, schimbul

* Aceasta nu exclude, firește, ca prețul de piață al mărfurilor să fie mai mare sau mai mic decît valoarea lor. Dar această rezervă nu privește circulația simplă și ține de cu totul altă sferă, pe care o vom analiza mai tîrziu, acolo unde vom cerceta raportul dintre valoare și prețul de piață.

unei valori de întrebuințare deosebite este nemijlocit legat de schimbul unei alte valori de întrebuințare deosebite, în procesul circulației caracterul general al muncii creatoare de valoare de schimb apare în separarea și în descompunerea arbitrară a actelor de vânzare și cumpărare.

$B—M$, *cumpărarea*, este inversul mișcării $M—B$ și totodată metamorfoza a doua, finală, a mărfii. Ca aur, sau în existența ei ca echivalent general, marfa poate fi reprezentată nemijlocit în valorile de întrebuințare ale tuturor celorlalte mărfuri, care în prețurile lor tind toate spre aur ca existență transcendentă a lor, dar în același timp indică cantitatea de monedă sunătoare de care este nevoie pentru ca trupurile lor, valorile de întrebuințare, să treacă de partea banilor, iar sufletele lor, valoarea de schimb, să se prefacă chiar în aur. Produsul general al înstrăinării mărfurilor este marfa care poate fi înstrăinată în mod absolut. Nu există nici o limită calitativă pentru transformarea aurului în marfă; există doar una cantitativă, determinată de propria sa cantitate sau de mărimea propriei sale valori. „Totul se poate cumpăra cu aur”. În timp ce în mișcarea $M—B$, prin înstrăinarea ei ca valoare de întrebuințare, marfa realizează propriul ei preț și valoarea de întrebuințare a banilor străini, în mișcarea $B—M$, prin înstrăinarea ei ca valoare de schimb, ea realizează propria ei valoare de întrebuințare și prețul celorlalte mărfi. Dacă, prin realizarea prețului ei, marfa transformă totodată aurul în bani reali, prin retransformarea ei marfa face ca aurul să devină propria ei existență bănească efemeră. Deoarece circulația mărfurilor presupune o diviziune a muncii dezvoltată, deci multilateralitatea nevoilor individului în opoziție cu unilateralitatea produsului său, cumpărarea $B—M$ se înfățișează uneori sub forma unei egalități cu un singur echivalent-marfă, iar alteori se fărâmițează într-o serie de echivalente-marfă, limitată de cercul nevoilor cumpărătorului și de mărimea sumei sale de bani. După cum vânzarea este totodată cumpărare, tot astfel și cumpărarea este totodată vânzare, $B—M$ e totodată $M—B$, dar inițiativa aparține aici aurului, sau cumpărătorului.

Dacă revenim acum la ansamblul circulației $M—B—M$, vedem că în cadrul acestei circulații o marfă parcurge întreaga serie a metamorfozelor ei. Dar, paralel cu mișcarea prin care o marfă începe prima jumătate a circulației și efectuează prima metamorfoză, o altă marfă intră în a doua jumătate a circulației, efectuează a doua ei metamorfoză și iese

din circulație ; și invers, prima marfă intră în a doua jumătate a circulației, efectuează a doua ei metamorfoză și iese din circulație, în timp ce o a treia marfă intră în circulație, parcurge prima jumătate a drumului ei și efectuează prima metamorfoză. Prin urmare, circulația $M—B—M$ în ansamblu, ca metamorfoză totală a unei mărfi, reprezintă întotdeauna sfârșitul metamorfozei totale a unei alte mărfi și începutul metamorfozei totale a unei a treia mărfi, adică o serie fără început și fără sfârșit. Pentru mai multă claritate și spre a deosebi între ele diferitele mărfuri, să notăm în mod diferit pe cei doi M de la extremele formulei, de exemplu $M'—B—M''$. În fond, prima verigă, $M'—B$, îl presupune pe B ca rezultat al unei alte $M—B$, adică este ea însăși doar ultima verigă din $M—B—M'$, pe când cea de-a doua verigă, $B—M''$, are ca rezultat $M''—B$, adică se înfățișează ca prima verigă din $M''—B—M'''$ etc. Mai departe reiese că ultima verigă $B—M$, deși B nu este decît rezultatul unei *singure* vânzări, se poate exprima sub forma $(B—M')+(B—M'')+(B—M''')$ + etc., adică se poate fărâmița într-o mulțime de cumpărări și deci într-o mulțime de vânzări, adică într-o mulțime de prime verigi ale unor noi metamorfoze totale ale altor mărfuri. Dacă, prin urmare, metamorfoza totală a unei singure mărfi constituie o verigă care face parte nu dintr-un singur lanț de metamorfoze fără început și fără sfârșit, ci din mai multe lanțuri de acest fel, procesul de circulație al lumii mărfurilor — deoarece fiecare marfă în parte parcurge circulația $M—B—M$ — se prezintă ca o extrem de încurcată împletire de lanțuri ale acestei mișcări, care se încheie mereu și reîncepe mereu într-o diversitate infinită de puncte. În același timp însă, fiecare vânzare sau cumpărare singulară există ca un act izolat și de sine stătător, iar celălalt act, care-l completează, poate fi separat de el în timp și în spațiu, și de aceea nu trebuie să fie legat de el în mod nemijlocit ca o continuare a lui. Întrucît fiecare proces de circulație izolat $M—B$ sau $B—M$, ca transformare a unei mărfi în valoare de întrebuițare și a alteia în bani, ca primul și al doilea stadiu al circulației, constituie pentru ambele părți un punct de oprire de sine stătător, iar pe de altă parte, deoarece toate mărfurile își încep cea de-a doua metamorfoză a lor și ocupă punctul de plecare al celei de-a doua jumătăți a circulației sub formă de echivalent general, de aur, formă care le este comună tuturor, în circulația reală orice $B—M$ se poate alătura oricărui $M—B$, capitolul al doilea din drumul vieții unei

mărfi se poate alătura primului capitol din drumul vieții unei alte mărfi. De exemplu, *A* vinde fier pentru 2 l. st., adică efectuează $M-B$, sau prima metamorfoză a mărfii fier, amînd însă cumpărarea pentru mai tîrziu. În același timp, *B*, care cu două săptămîni în urmă a vîndut 2 cuarteri de grîu cu 6 l. st., cumpără cu aceleași 6 l. st. un costum la firma „Moses & fiul” și efectuează $B-M$, sau metamorfoza a doua a mărfii grîu. Aceste două acte, $B-M$ și $M-B$, apar aici numai ca verigi ale unui lanț, pentru că în *B*, în aur, o marfă arată la fel ca cealaltă, și în aur nu se mai poate recunoaște dacă e fier metamorfozat sau grîu metamorfozat. În procesul de circulație real, $M-B-M$ reprezintă deci o întîmplătoare alăturare și succesiune de nenumărate verigi dezordonat risipite ale unor metamorfoze totale diferite. Procesul de circulație real apare, așadar, nu ca metamorfoză totală a mărfii, nu ca mișcare a mărfii care parcurge faze opuse, ci ca un simplu agregat de nenumărate cumpărări și vînzări care se efectuează întîmplător unele alături de altele sau unele după altele. În felul acesta, determinarea de formă a acestui proces dispăre, și dispăre cu atît mai complet cu cît fiecare act de circulație izolat, de exemplu vînzarea, este în același timp contrariul său, cumpărare, și viceversa. Pe de altă parte, procesul de circulație este mișcarea metamorfozelor lumii mărfurilor, și de aceea trebuie să reflecte această mișcare și în mișcarea lui de ansamblu. Cum o reflectă vom vedea în capitolul următor. Aici nu ne mai rămîne decît să remarcăm că în $M-B-M$ cele două extreme *M* se află, din punctul de vedere al formei, într-un raport diferit față de *B*. Primul *M* se raportează la bani ca o marfă particulară la marfa generală, pe cînd banii se raportează la cel de-al doilea *M* ca marfa generală la o marfă singulară. Prin urmare, în mod abstract logic, $M-B-M$ poate fi redus la forma de silogism $P-G-S$, în care particularul formează primul termen extrem, generalul termenul mediu care face legătura, iar singularul ultimul termen extrem.

Posesorii de mărfuri au intrat în procesul circulației pur și simplu ca păzitori ai mărfurilor. În cadrul acestui proces, ei stau față în față în calitatea opusă de cumpărător și vînzător, unul ca o căpățîină de zahăr personificată, celălalt ca aur personificat. De îndată ce căpățîina de zahăr devine aur, vînzătorul devine cumpărător. Aceste roluri sociale determinate nu decurg nicidecum din individualitatea ome-

nească în general, ci din relațiile de schimb dintre oameni care își produc produsele sub formă de mărfuri. Relațiile care au loc între cumpărător și vânzător sînt atît de puțin neindividuale, încît amîndoi intră în aceste relații numai în măsura în care este negată munca lor individuală, adică în măsura în care ea, ca muncă neindividuală, devine bani. De aceea, pe cît de absurd este să consideri că aceste roluri economice burgheze de cumpărător și vânzător ar fi forme sociale veșnice ale individualismului omenesc, pe atît de nejustificat este să le deplîngi ca pe o cauză a suprimării acestui individualism *. Ele sînt o expresie necesară a individualității pe baza unei anumite trepte a procesului de producție social. În afară de aceasta, în opoziția dintre cumpărător și vânzător, natura antagonistă a producției burgheze se exprimă încă într-un mod atît de superficial și de formal, încît această opoziție aparține și formațiilor sociale preburgheze, deoarece ea nu cere decît ca indivizii să se raporteze unii la alții ca posesori de mărfuri.

Dacă examinăm acum rezultatul mișcării $M-B-M$, vedem că el se reduce la schimbul de substanțe $M-M$. O marfă a fost schimbată pe alta, o valoare de întrebuințare a fost schimbată pe alta, și transformarea mărfii în bani sau marfa ca bani, nu servește decît pentru a mijloci acest schimb de substanțe. Bani apar, așadar, numai ca *mijloc de schimb* al mărfurilor, dar nu ca mijloc de schimb în general, ci ca mijloc

* Cît de adînc rănește sufletele sensibile pînă și cea mai superficială formă a antagonismului care se exprimă în vînzare și cumpărare, ne-o arată următorul pasaj din lucrarea d-lui Isaac Péreire „Leçons sur l'industrie et les finances”. Paris, 1832. Faptul că același Isaac, ca fondator și dictator al societății „Crédit Mobilier”²³, și-a cîștigat la Paris trista faimă de rechin de bursă arată cîte parale face sentimentală sa critică a economiei politice. D-l Péreire, la cea epocă unul dintre apostolii lui Saint-Simon, spune: „Deoarece toți indivizii sînt izolați, separați unii de alții atît în munca lor cît și în consum, între ei are loc un schimb de produse ale muncii lor productive. Din necesitatea schimbului derivă necesitatea de a determina valoarea relativă a obiectelor. Ideile de valoare și de schimb sînt deci strîns legate și, în forma lor actuală, amîndouă exprimă individualismul și antagonismul... Stabilirea valorii produselor este posibilă numai pentru că există vînzare și cumpărare, cu alte cuvînte un antagonism între diferiți membri ai societății. Oamenii se preocupă de preț, de valoare numai acolo unde au loc vînzări și cumpărări, adică acolo unde fiecare individ este nevoit să lupte pentru a-și procura obiectele necesare întreținerii existenței sale” (op. cit., pag. 2, 3 și urm.).

de schimb caracterizat prin procesul de circulație, adică ca mijloc de circulație*.

Cel care, pornind de la faptul că procesul de circulație a mărfurilor se reduce la $M—M$ și de aceea pare să nu fie decît un troc efectuat prin mijlocirea banilor, sau de la faptul că în general $M—B—M$ nu numai că se scindează în două procese izolate, ci exprimă totodată și unitatea lor în mișcare, ar conchide că între vînzare și cumpărare există numai unitate, dar nu și separare, acela ar vîdi o manieră de a gîndi a cărei critică este de domeniul logicii și nu de cel al economiei politice. Separarea vînzării și cumpărării în procesul de schimb sfărîmă limitele locale, primitive, tradițional-pioase și naiv-absurde ale schimbului social de substanțe; în același timp ea reprezintă forma generală a ruperii momentelor conexe ale acestui schimb social și a contrapunerii lor reciproce, într-un cuvînt posibilitatea generală a crizelor comerciale, dar aceasta numai pentru că contradicția dintre marfă și bani este forma abstractă și generală a tuturor contradicțiilor cuprinse în munca burgheză. De aceea poate să existe circulație bănească fără crize, dar nu pot fi crize acolo unde nu există circulație bănească. Aceasta nu înseamnă însă decît că, acolo unde în dezvoltarea ei munca bazată pe schimbul privat nu a atins încă nici stadiul formării banilor, ea este cu atît mai puțin în stare să provoace fenomene care presupun o dezvoltare deplină a procesului de producție burghez. De aceea putem aprecia la justa ei valoare toată profunzimea criticii care afirmă că prin desființarea „privilegiului” metalelor nobile și printr-un așa-zis „sistem bănesc rațional” ar putea fi înlăturate „inconveniente” producției burgheze. Pe de altă parte, ca o mostră de apologetică economică e de ajuns să cităm o teorie căreia i s-a făcut reclama că ar fi deosebit de ingenioasă. *James Mill*, tatăl cunoscutului economist englez *John Stuart Mill*, spune :

„Niciodată nu poate fi o lipsă de cumpărători la toate mărfurile. Oricine oferă spre vînzare o marfă vrea să capete în schimbul ei o altă marfă și, ca atare, el este cumpărător prin simplul fapt că e vînzător. De aceea cumpărătorii și vînzătorii tuturor mărfurilor, luați la un loc, trebuie în virtutea unei necesități metafizice să se echilibreze reciproc. Prin urmare, dacă la o marfă oarecare există mai mulți vînzători decît

* „Banii nu sînt decît mijlocul și calea, pe cînd produsele necesare vieții sînt ținta și scopul”. Boisguillebert, „Le détail de la France”, 1697, în culegerea lui Eugène Daire „Economistes financiers du XVIII-ème siècle”, vol. I, Paris, 1843, pag. 210.

cumpărători, trebuie să existe mai mulți cumpărători decît vînzători la o altă marfă”*.

Mill statornicește acest echilibru prin aceea că transformă procesul de circulație într-un simplu troc, introducînd apoi prin contrabandă în acest troc figurile cumpărătorului și vînzătorului, împrumutate din procesul de circulație. Folosind limbajul său confuz, se poate spune că, în momente cînd nici o marfă nu poate fi vîndută — cum a fost, de exemplu, la Londra și la Hamburg în anumite momente ale crizei comerciale din 1857—1858 —, există de fapt mai mulți cumpărători decît vînzători la o *singură* marfă, și anume la *bani*, și mai mulți vînzători decît cumpărători la *toate celelalte forme de bani*, și anume la mărfuri. Echilibrul metafizic al cumpărărilor și vînzărilor se limitează la faptul că orice cumpărare este o vînzare și orice vînzare este o cumpărare, ceea ce însă nu reprezintă cine știe ce consolare pentru posesorii de mărfuri care nu sînt în stare să vîndă și deci nici să cumpere**.

* În noiembrie 1807 a apărut în Anglia o lucrare a lui William Spence sub titlul: „Britain independent of commerce” [„Anglia nu depinde de comerț”], a cărei idee fundamentală a fost dezvoltată de William Cobbett în revista sa „Political register” sub titlul și mai vehement de „Perish commerce” [„Jos comerțul”]. Ca o ripostă la acestea, James Mill a publicat în 1808 lucrarea sa „Defence of commerce”²⁶, în care se află deja argumentul citat în text, argument pe care noi l-am reprodus din lucrarea sa „Elements of political economy”. În polemica dusă cu Sismondi și cu Malthus în legătură cu problema crizelor comerciale, J.-B. Say și-a însușit această isteasă descoperire, și întrucît nu se știe cu ce idee nouă a îmbogățit acest caraghios „prince de la science” [„prinț al științei”] economia politică — meritul său se rezumă la imparțialitatea cu care i-a denaturat deopotrivă pe contemporanii săi: Malthus, Sismondi și Ricardo — admiratorii săi de pe continent au proclamat solemn că el, Say, este acela care a găsit această comoară: ideea cu privire la echilibrul metafizic dintre cumpărări și vînzări.

** Felul în care economiștii prezintă diferitele determinări de formă ale mărfii poate fi văzut din următoarele exemple: „Posedînd bani, avem de făcut un singur schimb pentru a obține obiectul dorit, pe cînd dacă posedăm surplusuri din alte produse trebuie să facem două schimburi, dintre care primul (procurarea banilor) este incomparabil mai dificil decît al doilea”. G. Opdyke. „A treatise on political economy”. New York, 1851, pag. 287—288.

„Faptul că banii se vînd mai ușor este rezultatul direct sau consecința firească a faptului că mărfurile se vînd mai greu” (Th. Corbet. „An inquiry into the causes and modes of the wealth of individuals etc.” Londra, 1841, pag. 117). „Banii au proprietatea de a putea fi schimbați întotdeauna pe ceea ce se măsoară cu ajutorul lor” (Bosanquet. „Metallic, paper and credit currency etc.” Londra, 1842, pag. 100).

„Banii pot întotdeauna să cumpere alte mărfuri, pe cînd alte mărfuri nu pot întotdeauna să cumpere bani” (Th. Tooke. „An inquiry into the currency principle”, 2 ed. Londra, 1844, pag. 10).

Separarea vânzării de cumpărare face să fie cu puțință, pe lângă comerțul propriu-zis, o sumedenie de tranzacții fictive care preced schimbul definitiv dintre producătorii și consumatorii de mărfuri. Ea permite astfel unei mase de paraziți să pătrundă în procesul de producție și să tragă foloase din această separare. Dar aceasta nu înseamnă iarăși decît că, o dată cu banii ca formă generală a muncii burgheze, este dată și *posibilitatea* dezvoltării contradicțiilor acesteia din urmă.

b) Circulația banilor

Circulația reală se prezintă mai întii ca o mulțime de cumpărări și vânzări care se efectuează întimplător și concomitent. Atît în cazul vânzării cît și în cazul cumpărării, marfa și banii stau întotdeauna față în față în același raport: vânzătorul de partea mărfii, iar cumpărătorul de partea banilor. De aceea banii ca mijloc de circulație apar întotdeauna ca *mijloc de cumpărare*, fapt datorită căruia deosebirile dintre destinațiile lor în fazele opuse ale metamorfozei mărfurilor au devenit invizibile.

Banii trec în mîinile vânzătorului în cadrul aceluiași act prin care marfa trece în mîinile cumpărătorului. Marfa și banii circulă deci în direcții opuse, și această schimbare de locuri în cadrul căreia marfa trece de o parte și banii de cealaltă are loc simultan într-un număr nedeterminat de mare de puncte pe toată suprafața societății burgheze. Dar primul pas pe care marfa îl face în procesul circulației este în același timp și ultimul ei pas *. Indiferent dacă marfa se deplasează pentru că aurul este atras de ea ($M-B$) sau pentru că ea este atrasă de aur ($B-M$), prin această singură mișcare, prin această singură schimbare de loc ea trece din sfera circulației în sfera consumului. Circulația este mișcarea neconținută a mărfurilor, dar mereu a altor mărfuri, și fiecare marfă efectuează numai o singură dată această mișcare. Orice marfă își începe a doua jumătate a circulației sale nu ca aceeași marfă, ci ca o altă marfă, ca aur. Prin urmare, mișcarea mărfii care a suferit o metamorfoză este mișcarea auru-
lui. Aceeași piesă bănească sau aceeași bucată de aur care în actul $M-B$ și-a schimbat o dată locul cu o marfă apare

* Aceeași marfă poate fi de mai multe ori cumpărată și din nou vîndută. În acest caz ea nu circulă ca simplă marfă, ci în cadrul unei determinări care, din punctul de vedere al circulației simple, al opoziției simple dintre marfă și bani, nu există încă.

iarăși, dar în ordine inversă, ca punct de plecare pentru $B—M$, și în felul acesta își schimbă locul pentru a doua oară, cu o altă marfă. Așa cum acești bani au trecut din mâinile cumpărătorului B în mâinile vânzătorului A , tot așa ei trec acum din mâna lui A , devenit cumpărător, în mâinile lui C . Mișcarea formei unei mărfi, transformarea ei în bani și retransformarea ei din bani, sau mișcarea metamorfozei totale a mărfii, apare, așadar, ca mișcare exterioară a aceleiași piese bănești care își schimbă de două ori locul cu două mărfuri diferite. Oricât de împrăștiat și de întâmplător s-ar efectua concomitent cumpărările și vânzările, în circulația reală cumpărătorul are întotdeauna în fața sa un vânzător, și, înainte de a fi ajuns în mâinile cumpărătorului, banii care trec în locul mărfii vândute trebuie să-și fi schimbat deja o dată locul cu o altă marfă. Pe de altă parte, mai devreme sau mai târziu ei vor trece din nou din mâinile vânzătorului, devenit cumpărător, în mâinile unui nou vânzător, și prin această frecventă repetare a schimbării de loc banii exprimă înlanțuirea metamorfozelor pe care le suferă mărfurile. Prin urmare, aceleași piese bănești se deplasează — una mai frecvent, alta mai rar — de la un punct al circulației la altul, întotdeauna în direcția opusă mișcării mărfurilor, descriind totodată un arc de circulație mai mare sau mai mic. Aceste mișcări diferite ale aceleiași piese bănești se pot succeda numai în timp, pe cînd, dimpotrivă, multiplicitatea și caracterul dispart al cumpărărilor și vânzărilor se manifestă în schimbări de loc momentane între mărfuri și bani, schimbări care au loc simultan, unele lîngă altele.

În forma ei simplă, circulația mărfurilor $M—B—M$ se efectuează prin trecerea banilor din mâinile cumpărătorului în mâinile vânzătorului și din mâinile vânzătorului, devenit cumpărător, în acelea ale unui nou vânzător. Cu aceasta se încheie metamorfoza mărfii, prin urmare și mișcarea banilor, în măsura în care aceasta din urmă este expresia acestei metamorfoze. Deoarece însă noi valori de întrebuințare trebuie să fie mereu produse sub formă de mărfuri și de aceea trebuie să fie mereu aruncate din nou în circulație, $M—B—M$ este repetat și reînnoit mereu de aceiași posesori de mărfuri. Banii pe care aceștia i-au cheltuit în calitate de cumpărători se reîntorc în mâinile lor de îndată ce ei apar din nou ca vânzători de mărfuri. Permanenta reînnoire a circulației mărfurilor se reflectă, așadar, în faptul că banii nu numai că rulează în permanență dintr-o mînă în alta pe toată suprafața

societății burgheze, ci descriu în același timp numeroase mici circuite diferite, pornind de la o infinitate de puncte diferite și reîntorcându-se la aceleași puncte pentru a repeta din nou aceeași mișcare.

Deoarece schimbarea formei mărfurilor apare ca o simplă deplasare a banilor, iar continuitatea mișcării circulației revine în întregime banilor, căci marfa face întotdeauna numai un pas în direcție opusă mișcării banilor, în timp ce banii fac întotdeauna pasul al doilea în locul mărfii și spun *B* acolo unde marfa spune *A*, întreaga mișcare pare să emane de la bani, deși la vânzare marfa este aceea care scoate banii din locul lor, și, prin urmare, la rîndul ei și ea pune în mișcare banii, după cum la cumpărare banii pun în mișcare marfa. Mai departe, deoarece banii stau în fața mărfii întotdeauna în același raport, și anume ca *mijloc de cumpărare*, și ca atare pun în mișcare mărfurile numai prin realizarea prețurilor lor, întreaga mișcare a circulației apare ca o mișcare în cadrul căreia banii își schimbă locul cu mărfurile, realizându-le prețurile fie prin diferite acte de circulație, care au loc simultan, unul lângă altul, fie prin acte care au loc succesiv, cînd una și aceeași monedă realizează rînd pe rînd prețurile unor mărfuri diferite. Dacă examinăm, de pildă, $M-B-M'-B-M''-B-M'''$ etc. fără a ține seama de momentele calitative, care în procesul de circulație real devin invizibile, nu vedem decît una și aceeași operație monotonă. *B*, după ce a realizat prețul lui *M*, realizează rînd pe rînd prețurile lui $M'-M''$ etc., iar mărfurile $M'-M''-M'''$ etc. trec întotdeauna în locul părăsit de bani. De aceea se pare că, realizînd prețurile mărfurilor, banii le pun în mișcare pe acestea din urmă. În această funcție, care constă în realizarea prețurilor, banii înșiși circulă în permanență, cînd schimbîndu-și numai locul, cînd parcurgînd un arc al circulației și cînd descriind o mică circumferință pe care punctul de plecare coincide cu punctul de întoarcere. Ca mijloc de circulație, banii își au propria lor circulație. De aceea mișcarea formelor mărfurilor aflate în procesul de circulație apare ca mișcare proprie a banilor care mijlocește schimbul mărfurilor, în timp ce mărfurile ca atare ar fi nemișcate. În felul acesta, mișcarea procesului de circulație a mărfurilor se înfățișează sub forma mișcării banilor ca mijloc de circulație, sub forma *circulației banilor*.

Dacă posesorii de mărfuri prezintă ca produse ale muncii sociale produsele muncilor lor particulare, transformînd un obiect, aurul, în existență nemijlocită a timpului de muncă

general, și deci în bani, acum propria lor mișcare omnilaterală, prin care ei mijlocesc schimbul de substanțe al muncilor lor, le stă în față ca mișcare specifică a acestui obiect, ca circulație a aurului. Însăși mișcarea socială este pentru posesorii de mărfuri, pe de o parte, o necesitate exterioară, iar pe de altă parte un proces de mijlocire pur formal, care dă fiecărui individ posibilitatea de a scoate din circulație, în schimbul valorii de întrebuințare pe care o aruncă în ea, alte valori de întrebuințare avînd o valoare de aceeași mărime. Valoarea de întrebuințare a mărfii se afirmă o dată cu ieșirea ei din sfera circulației, pe cînd valoarea de întrebuințare a banilor ca mijloc de circulație este însăși circulația lor. Mișcarea mărfii în cadrul procesului de circulație nu este decît un moment trecător, pe cînd mișcarea neînteruptă a banilor în cadrul procesului de circulație devine o funcție a banilor. Această funcție specifică a banilor în cadrul procesului de circulație le dă acestora ca mijloc de circulație o nouă determinare de formă, pe care o vom examina mai îndeaproape în cele ce urmează.

Înainte de toate este clar că circulația banilor este o mișcare infinit de fărîmițată, pentru că în ea se reflectă fărîmițarea infinită a procesului de circulație în cumpărări și vânzări și separarea arbitrară a fazelor reciproc complementare ale metamorfozei mărfurilor. În circuitele mici ale banilor, unde punctul de plecare coincide cu punctul de întoarcere, se observă, ce-i drept, o mișcare recurentă, o adevărată mișcare circulară; dar nu-i mai puțin adevărat că există tot atîtea puncte de plecare cîte mărfuri și chiar numai datorită multitudinii lor nedeterminate aceste circuite nu sînt cîtuși de puțin susceptibile de a fi controlate, măsurate și calculate. Tot atît de nedeterminat este intervalul de timp dintre momentul pornirii de la punctul de plecare și cel al întoarcerii la același punct. Este de asemenea indiferent dacă într-un caz dat are loc sau nu un asemenea circuit. Nu există fapt economic mai cunoscut decît acela că se pot cheltui bani cu o mîină fără a-i primi înapoi cu cealaltă. Banii pornesc din puncte infinit de diferite și se întorc la puncte infinit de diferite, dar coinciderea punctului de plecare cu punctul de întoarcere este întîmplătoare, pentru că în mișcarea $M-B-M$ retransformarea cumpărătorului în vînzător nu constituie o condiție necesară. Într-o măsură și mai mică însă circulația banilor reprezintă o mișcare care radiază dintr-un singur centru spre toate punctele periferice și se întoarce din toate

punctele periferice spre același centru. Așa-zisa mișcare circulară a banilor, așa cum se conturează ea în închipuirea noastră, se limitează la aceea că în toate punctele se observă apariția și dispariția lor, deplasarea lor neconținută. Într-o formă mijlocită superioară a circulației banilor, de exemplu în circulația bancnotelor, vom vedea că condițiile cheltuirii banilor cuprind și condițiile reîntoarcerii lor. Dar în cadrul circulației simple a banilor este, dimpotrivă, ceva întâmplător că același cumpărător devine din nou vânzător. Acolo unde în circulația simplă a banilor se constată adevărate mișcări circulare cu caracter permanent, ele nu sînt decît reflectarea unor procese de producție mai adînci. De pildă, vineri fabricantul ridică bani de la bancherul său, sîmbătă plătește cu ei salariile muncitorilor săi, care lasă imediat cea mai mare parte din acești bani în mîinile băcanilor etc., iar luni aceștia din urmă îi aduc înapoi bancherului.

Am văzut că banii realizează simultan o anumită masă de prețuri în variatele cumpărări și vânzări care au loc una lîngă alta în spațiu și că numai o singură dată ei își schimbă locul cu mărfurile. Pe de altă parte însă, în măsura în care în mișcarea banilor se manifestă mișcarea întregului ansamblu de metamorfoze ale mărfurilor și înlănțuirea acestor metamorfoze, aceeași monedă realizează prețurile mai multor mărfuri și efectuează astfel un număr mai mare sau mai mic de deplasări. Dacă luăm procesul de circulație dintr-o țară oarecare și într-o perioadă de timp dată, de exemplu într-o zi, cantitatea de aur necesară pentru realizarea prețurilor și deci pentru circulația mărfurilor va fi determinată de doi factori : pe de o parte, de suma totală a acestor prețuri și, pe de altă parte, de numărul mijlociu de deplasări ale acelorași monede de aur. Acest număr de deplasări, sau viteza circulației banilor, este, la rîndul ei, determinată sau exprimă numai viteza mijlocie cu care mărfurile parcurg diferitele faze ale metamorfozelor lor, cu care aceste metamorfoze se succed una după alta ca verigile unui lanț și cu care mărfurile care și-au efectuat metamorfozele sînt înlocuite în procesul de circulație prin alte mărfuri. Prin urmare, în timp ce în procesul de stabilire a prețurilor valoarea de schimb a tuturor mărfurilor a fost transformată în mod ideal într-o cantitate de aur de aceeași valoare, iar în cele două acte izolate ale circulației, $B-M$ și $M-B$, aceeași sumă de valoare a existat de două ori, pe de o parte în marfă și pe de alta în aur, existența auru- lui ca mijloc de circulație nu este determinată de raportarea lui

izolată la mărfurile nemișcate singulare, ci de existența lui mișcătoare în lumea mișcătoare a mărfurilor, este determinată de funcția lui de a exprima, prin schimbarea sa de locuri, schimbarea formei mărfurilor și deci, prin viteza cu care-și schimbă locul, viteza cu care acestea își schimbă forma. Prezența sa reală în procesul de circulație, adică masa reală de aur aflată în circulație este determinată, așadar, de existența lui funcțională în însuși procesul de ansamblu.

Circulația bănească are drept premisă circulația mărfurilor, și anume: banii fac să circule mărfurile care au prețuri, adică mărfurile care în mod ideal au și fost echivalate cu cantități determinate de aur. La stabilirea prețului mărfurilor, mărimea valorii cantității de aur care servește ca unitate de măsură, adică valoarea aurului, e presupusă a fi dată. Pornind de la această premisă, cantitatea de aur necesară pentru a satisface nevoile circulației e determinată, în primul rând, de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează să fie realizate. La rîndul ei însă, această sumă totală este determinată: 1) de nivelul prețurilor, de nivelul relativ ridicat sau scăzut al valorilor de schimb ale mărfurilor, exprimate în aur, și, 2) de masa mărfurilor care circulă la prețuri determinate, adică de masa cumpărărilor și vânzărilor care se fac la prețuri date*. Dacă un cuarter de grâu costă 60 de șilingi, pentru a-l face să circule sau pentru a-i realiza prețul este nevoie de o cantitate de aur de două ori mai mare decît în cazul cînd ar fi costat numai 30 de șilingi. Pentru ca să circule 500 de cuarteri de grâu a 60 de șilingi este nevoie de o cantitate de aur de două ori mai mare decît pentru circulația a 250 de cuarteri la același preț. În sfîrșit, pentru ca să circule 10 cuarteri a 100 de șilingi este nevoie numai de jumătate din cantitatea de aur care e necesară pentru a face să circule 40 de cuarteri a 50 de șilingi. De aici reiese că cantitatea de aur necesară pentru a satisface nevoile circulației mărfurilor poate să scadă, în pofida urcării prețurilor, dacă masa mărfurilor aflate în circulație scade într-o măsură mai mare

* Masa de bani e indiferentă, „cu condiția ca ei să existe în cantitate suficientă pentru a menține prețurile corespunzătoare mărfurilor”. Boisguillebert, op. cit., pag. 209. „Dacă o circulație de mărfuri în sumă de 400 000 000 are nevoie de o masă de aur de 40 000 000 și dacă această proporție de $\frac{1}{10}$ reprezintă nivelul potrivit, în cazul cînd din cauze naturale valoarea mărfurilor aflate în circulație crește la 450 000 000, masa de aur, pentru a rămîne la același nivel adecvat, ar trebui să crească la 45 000 000”. W. Blake. „Observations on the effects produced by the expenditure of government etc.” Londra, 1823, pag. 80.

decît crește suma totală a prețurilor ; și viceversa, masa mijloacelor de circulație poate să crească dacă masa mărfurilor aflate în circulație scade, dar suma prețurilor lor crește într-o măsură mai mare. Valoroase cercetări detaliate ale unor englezi au arătat, de pildă, că în Anglia, în primele stadii ale unei scumpiri a cerealelor, masa banilor aflați în circulație crește, pentru că suma prețurilor masei micșorate de cereale depășește suma anterioară a prețurilor masei mai mari de cereale, dar că în același timp circulația masei celorlalte mărfuri continuă nestingherită, un timp oarecare, la vechile prețuri. Dimpotrivă, într-un stadiu ulterior al scumpirii cerealelor, masa banilor aflați în circulație scade, pentru că pe lângă cereale celelalte mărfuri se vînd, fie în cantități mai mici și la prețurile vechi, fie în aceleași cantități, dar la prețuri mai scăzute.

Dar cantitatea banilor aflați în circulație este determinată, după cum am văzut, nu numai de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează să fie realizate, ci și de viteza cu care circulă banii, sau de durata intervalului de timp în cursul căruia ei efectuează această realizare. Dacă același sovereign efectuează în cursul unei zile zece cumpărări de mărfuri, de fiecare dată la prețul de un sovereign, trecînd astfel de 10 ori din mînă în mînă, el îndeplinește exact același rol pe care l-ar îndeplini 10 sovereigni, dintre care fiecare ar efectua în cursul unei zile numai o singură deplasare *. Rapiditatea circulației aurului poate, așadar, să înlocuiască cantitatea lui ; sau, cu alte cuvinte, prezența aurului în procesul de circulație este determinată nu numai de existența lui ca echivalent alături de marfă, ci și de existența lui în însăși mișcarea metamorfozelor mărfurilor. Dar rapiditatea circulației banilor înlocuiește cantitatea lor numai în cadrul unor anumite limite, deoarece în fiecare moment dat au loc în spațiu, una lângă alta, cumpărări și vînzări infinit de fărîmițate.

Dacă suma prețurilor mărfurilor aflate în circulație crește, dar într-o măsură mai mică decît crește viteza circulației banilor, masa mijloacelor de circulație va scădea. Dacă, dimpotrivă, viteza circulației scade într-o măsură mai mare decît scade suma prețurilor masei de mărfuri aflate în circulație, masa mijloacelor de circulație va crește. Creșterea cantității

* „Viteza circulației banilor și nu cantitatea metalelor este aceea care creează impresia că există bani mulți sau puțini” (Galiani, op. cit., pag. 99).

mijloacelor de circulație în cazul scăderii generale a prețurilor sau scăderea cantității mijloacelor de circulație în cazul urcării generale a prețurilor este unul dintre fenomenele cele mai riguros constatate în istoria prețurilor mărfurilor. Dar cauzele care provoacă o urcare a nivelului prețurilor și în același timp o creștere și mai mare a vitezei de circulație a banilor, precum și mișcarea inversă, nu intră în cadrul cercetării circulației simple. Ca exemplu se poate arăta, printre altele, că în perioadele de înflorire a creditului, viteza circulației banilor crește mai rapid decât prețurile mărfurilor, pe cînd în cazul restrîngerii creditului prețurile mărfurilor scad mai încet decât viteza circulației. Caracterul superficial și formal al circulației bănești simple se vedește tocmai în faptul că toți factorii care determină cantitatea mijloacelor de circulație, și anume masa mărfurilor aflate în circulație, prețurile, urcarea sau scăderea prețurilor, numărul vânzărilor și al cumpărărilor simultane, viteza circulației banilor, depînd de procesul metamorfozei lumii mărfurilor, care, la rîndul lui, depinde de caracterul general al modului de producție, de numărul populației, de relațiile dintre oraș și sat, de dezvoltarea mijloacelor de transport, de gradul de dezvoltare a diviziunii muncii, de credit etc., pe scurt de împrejurări care, toate, se află în afara circulației bănești simple și care nu fac decât să se reflecte în ea.

Dacă viteza circulației este dată, masa mijloacelor de circulație este determinată, așadar, pur și simplu de prețurile mărfurilor. Prin urmare, prețurile sînt ridicate sau scăzute nu pentru că în circulație se află o cantitate mai mare sau mai mică de bani, ci, dimpotrivă, în circulație se află o cantitate mai mare sau mai mică de bani pentru că prețurile sînt ridicate sau scăzute. Aceasta este una dintre cele mai importante legi economice, a cărei demonstrare amănunțită cu ajutorul istoriei prețurilor mărfurilor constituie, poate, unicul merit al economiei politice engleze de după Ricardo. Dacă experiența arată că nivelul circulației metalice sau că masa aurului sau argintului aflat în circulație într-o țară oarecare, deși expusă unor fluxuri și refluxuri temporare, uneori foarte puternice *, rămîne totuși în genere constantă în decursul

* Un exemplu de scădere extraordinară a circulației metalice sub nivelul ei mediu ne-a fost oferit de Anglia în 1858; acest lucru se vede din următorul extras din revista londoneză „The Economist”²⁷. „Prin însăși natura fenomenului” (și anume caracterul fărîmițat al circulației simple) „nu poate fi stabilită cu precizie cantitatea numerarului care circulă pe piață și care se află în mîinile claselor nelegate de bănci. Dar

unor perioade de timp mai îndelungate, iar devierile de la nivelul mediu nu constituie decît slabe oscilații, acest fenomen se explică pur și simplu prin caracterul contradictoriu al condițiilor care determină masa banilor aflați în circulație. Modificarea concomitentă a acestor condiții paralizează efectul lor și lasă totul așa cum a fost.

Legea potrivit căreia, dacă sînt date viteza de circulație a banilor și suma prețurilor mărfurilor, cantitatea mijloacelor aflate în circulație reprezintă o mărime determinată poate fi exprimată și în așa fel că, dacă sînt date valorile de schimb ale mărfurilor și viteza mijlocie a metamorfozelor lor, cantitatea aurului aflat în circulație depinde de propria lui valoare. De aceea, dacă valoarea aurului, adică timpul de muncă necesar pentru producerea lui, ar crește sau ar scădea, prețurile mărfurilor s-ar urca sau ar scădea în raport invers, și acestei urcări sau scăderi generale a prețurilor i-ar corespunde, dacă viteza de circulație rămîne aceeași, o masă mai mare sau mai mică de aur, necesară pentru circulația aceleiași mase de mărfuri. O schimbare asemănătoare ar avea loc și în cazul cînd vechea măsură a valorii ar fi înlăturată de un metal cu o valoare mai mare sau mai mică. Astfel, atunci cînd Olanda, mînată de o grijă delicată față de creditori și de teama consecințelor pe care ar putea să le aibă descoperirea minelor din California și din Australia, a înlocuit banii de aur cu bani de argint, ea a avut nevoie, pentru a asigura circulația aceleiași mase de mărfuri, de o cantitate de argint de 14—15 ori mai mare decît cantitatea de aur care circula înainte.

Din faptul că cantitatea de aur aflat în circulație depinde de suma schimbătoare a prețurilor mărfurilor și de viteza schimbătoare a circulației rezultă că masa mijloacelor de circulație metalice trebuie să fie capabilă de restrîngere și de sporire, adică, în funcție de nevoile procesului de circulație, aurul trebuie cînd să intre în acest proces ca mijloc de circulație, cînd să iasă din nou din el. Cum realizează însuși procesul de circulație aceste condiții, vom vedea mai tîrziu.

poate că activitatea sau inactivitatea monetărilor marilor națiuni comerciale este unul dintre cele mai bune indicii care arată variațiile acestei cantități. Se bat cantități mari de monede cînd moneda e cerută în cantitate mare și cantități mici cînd e cerută în cantitate mică... Monetăria Angliei a pus în circulație: în 1855 — 9 245 000 l. st., în 1856 — 6 476 000 l. st., în 1857 — 5 293 858 l. st. În cursul anului 1858, monetăria aproape că n-a avut de lucru". „The Economist” din 10 iulie 1858. În același timp, în subsolurile băncii se aflau aproximativ 18 000 000 l. st. aur.

c) Moneda. Semnul valorii

În funcția sa ca mijloc de circulație, aurul capătă o formă proprie, devine *monedă*. Pentru ca circulația lui să nu fie stînjinită de dificultăți tehnice, aurul este prefăcut în monedă după etalonul banilor de calcul. Piesele de aur a căror amprență și formă arată că ele conțin greutatea de aur reprezentate prin denumirile de calcul ale banilor — liră sterlină, șiling etc. — sînt monede. Ca și stabilirea prețului monetar, operația tehnică a baterii monedelor îi revine statului. Bani în calitate de monedă, ca și în calitate de bani de calcul, capătă *un caracter local și politic*, vorbesc limbi diferite și poartă uniforme naționale diferite. De aceea sfera în care banii circulă ca monedă se separă — ca circulație de mărfuri *internă*, limitată de granițele aceluiași stat — de circulația *generală* a lumii mărfurilor.

Dar aurul în lingouri și aurul sub formă de monedă nu se deosebesc între ele mai mult decît se deosebește denumirea lui monetară de denumirea lui ca greutate. Ceea ce în cazul din urmă apare ca deosebire de denumire apare în primul caz ca o simplă deosebire de formă. Moneda de aur poate fi aruncată în lingotieră și retransformată astfel în aur sans phrase *, și invers, este de ajuns să trimitem la monetărie un lingou de aur pentru ca el să capete forma de monede. Transformarea și retransformarea dintr-o formă exterioară în alta apare ca o operație pur tehnică.

Pentru 100 de pfunzi sau 1 200 de uncii troy de aur de 22 de carate se poate căpăta la monetăria Angliei 4 672¹/₂ l. st. sau sovereigni de aur; dacă am pune acești sovereigni pe un talger al balanței și 100 de pfunzi de aur în lingouri pe celălalt, balanța va sta în echilibru. Aceasta dovedește că sovereignul nu este altceva decît greutatea de aur indicată prin această denumire în prețul monetar englez și avînd o formă și amprență proprie. Acești 4 672¹/₂ sovereigni de aur aruncați în circulație din diferite puncte și absorbiți de ea efectuează în decursul unei zile un anumit număr de deplasări, unul mai multe, altul mai puține. Dacă media deplasărilor zilnice ale fiecărei uncii ar fi egală cu 10, atunci 1 200 de uncii de aur ar realiza prețurile unor mărfuri în sumă totală de 12 000 de uncii, sau 46 725 de sovereigni. Oricît am suci și am învîrți o uncie de aur, ea nu va cîntări niciodată 10 uncii de aur. Dar aici, în procesul circulației, 1 uncie are în-

* — pur și simplu. — *Nota trad.*

tr-adevăr greutatea pe care o au 10 uncii. Existența monedei în cadrul procesului de circulație este echivalentă cu cantitatea de aur pe care o conține înmulțită cu numărul deplasărilor ei. Rezultă deci că, pe lângă existența ei reală ca piesă de aur cu o greutate determinată, moneda capătă și o existență ideală, care izvorăște din funcția ei. Dar, indiferent dacă sovereignul efectuează un circuit sau zece, în fiecare cumpărare sau vânzare distinctă el acționează numai ca 1 sovereign. Aici se întâmplă același lucru ca și cu un general care în ziua bătăliei, apărând la timp în 10 puncte diferite, înlocuiește 10 generali, deși în fiecare dintre aceste puncte nu apare decât unul și același general. Idealizarea mijlocului de circulație pe care o produce în circulația banilor înlocuirea cantității prin viteză privește numai existența funcțională a monedei în cadrul procesului de circulație, dar nu afectează existența piesei bănești izolate.

Circulația banilor reprezintă însă o mișcare exterioară, și sovereignul, deși non olet *, se învîrtește într-o societate pestriță. Frecîndu-se de tot felul de mîini, buzunare, pungi, chimire, săculețe, casete și lăzi, moneda se uzează, lasă un atom de aur aici, altul colo, și în felul acesta, uzîndu-se în peregrinările sale prin lume, pierde tot mai mult din conținutul ei intrinsec. Ea se uzează pentru că este folosită. Să examinăm sovereignul într-un moment cînd soliditatea sa inițială pare a nu fi știrbită decât în foarte mică măsură.

„Un brutar care a primit astăzi de la bancă un sovereign nou-nouț și îl dă mîine ca plată morarului nu plătește același sovereign veritabil; acesta a devenit mai ușor decât a fost în momentul cînd l-a primit brutarul” **.

„E limpede că, prin însăși natura lucrurilor, monedele trebuie să se deprecieze mereu una după alta, fie și numai din cauza frecării lor obișnuite și inevitabile. Este fizicește imposibil să scoți complet din circulație pentru un timp oarecare, fie și pentru o singură zi, monedele ușoare ***.

După evaluările lui Jacob, dintre cele 380 000 000 l. st. care existau în Europa în 1809, pînă în 1829, adică în 20 de

* — nu are miros. — *Nota trad.*

** Dodd. „Curiosities of industry etc.” Londra, 1854.

*** „The Currency question reviewed etc. by a banker etc.”. Edinburgh, 1845, pag. 69 etc. „Dacă un scud puțin uzat ar conta ca avînd o valoare mai mică decât unul absolut nou, circulația ar fi mereu împiedicată și nu ar exista nici o plată care să se efectueze fără litigii” (G. Garnier, op. cit., vol. I, pag. 24).

ani, dispăruseră complet în urma uzurii 19 000 000 l. st. *. Prin urmare, dacă, la primul pas pe care-l face intrînd în procesul de circulație, marfa în același timp iese din acest proces, în schimb moneda, după cîțiva pași făcuți în procesul de circulație, reprezintă un conținut metalic mai mare decît cel pe care-l are în realitate. Cu cît o monedă circulă un timp mai îndelungat cu o viteză de circulație constantă sau cu cît circulația ei este mai rapidă în decursul aceleiași interval de timp, cu atît existența ei ca monedă se detașează tot mai mult de existența ei ca aur sau ca argint. Ceea ce rămîne este *magni nominis umbra* **. Corpul monedei nu mai este decît o umbră. Dacă la început moneda a dobîndit, datorită procesului de circulație, o greutate mai mare, acum ea devine datorită lui mai ușoară, dar continuă să conteze în fiecare vînzare sau cumpărare izolată ca avînd cantitatea inițială de aur. Sovereignul, ca sovereign *aparent*, ca aur aparent, continuă să îndeplinească funcția unor bani de aur legitimi. În timp ce, în urma contactului cu lumea exterioară, alte ființe își pierd idealismul, moneda se idealizează datorită practicii, se transformă într-o existență pur iluzorie a corpului ei de aur sau de argint. Această a doua idealizare a banilor de metal, determinată chiar de procesul de circulație, această separare a conținutului lor nominal de conținutul lor real, este folosită parte de guverne, parte de aventurieri particulari, prin cele mai variate falsificări de monede. Întreaga istorie a monedei de la începuturile evului mediu și pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea se reduce la istoria acestor duble și antagoniste falsificări, și culegerea de lucrări ale economiștilor italieni, editată de Custodi în mai multe volume, se învîrtește în mare parte în jurul acestei probleme.

Existența iluzorie a aurului în cadrul funcției sale intră însă în conflict cu existența lui reală. În procesul de circulație, o monedă de aur pierde din conținutul ei metalic mai mult, alta mai puțin, și de aceea un sovereign valorează acum în realitate mai mult decît altul. Deoarece însă, în existența lor funcțională ca monede, sovereignii sînt considerați a avea aceeași valoare, iar un sovereign care cîntărește $\frac{1}{4}$ de uncie nu valorează mai mult decît un sovereign

* W. Jacob. „An historical inquiry into the production and consumption of the precious metals”. Londra, 1831, vol. II, ch. XXVI, pag. 322.

** — umbra unui mare nume. — *Nota trad.*

care nu are decît în aparență $\frac{1}{4}$ de uncie, sovereigni cu greutatea deplină sînt adesea supuși unor operații chirurgicale în mîinile unor posesori lipsiți de scrupule și, în felul acesta, li se face pe cale artificială ceea ce însăși circulația a făcut pe cale naturală cu frații lor mai ușori. Monedele se ciuntesc și se falsifică, iar prisosul osînzei lor de aur ia drumul lingotierei. Dacă $4\ 672\frac{1}{2}$ sovereigni de aur, puși pe cîntar, nu mai cîntăresc în medie decît 800 de uncii în loc de 1 200, înseamnă că pe piața aurului ei nu vor mai putea cumpăra decît 800 de uncii de aur, sau că prețul de piață al aurului s-ar urca peste prețul lui monetar. Fiecare piesă bănească, chiar dacă are greutatea completă, ar valora sub formă de monedă mai puțin decît valorează sub formă de lingou. Sovereignii cu greutate deplină ar fi retransformați în lingouri, formă în care o cantitate mai mare de aur are o valoare mai mare decît o cantitate mai mică de aur. De îndată ce această micșorare a conținutului metalic ar afecta un număr suficient de sovereigni pentru a determina o urcare durabilă a prețului de piață al aurului peste prețul său monetar, denumirile de calcul ale monedei, deși ar rămîne aceleași, ar indica pe viitor o cantitate mai mică de aur. Cu alte cuvinte, etalonul banilor s-ar schimba și, pe viitor, baterea monedelor de aur s-ar face potrivit cu acest nou etalon. Datorită idealizării lui ca mijloc de circulație, aurul ar reacționa modificînd raporturile stabilite prin lege în cadrul cărora el era etalon al prețurilor. Aceeași revoluție s-ar repeta după o anumită perioadă de timp și, în felul acesta, aurul, atît în funcția sa de etalon al prețurilor cît și în calitate de mijloc de circulație, ar fi supus unor permanente schimbări, și anume în așa fel încît schimbarea survenită într-o formă ar provoca o schimbare în cealaltă, și viceversa. Prin aceasta se explică fenomenul menționat mai sus, și anume că în istoria tuturor popoarelor moderne aceeași denumire bănească s-a păstrat pentru un conținut metalic din ce în ce mai mic. Contradicția dintre aur ca monedă și aur ca etalon al prețurilor devine de asemenea o contradicție între aur ca monedă și aur ca echivalent general, calitate în care el circulă nu numai în cadrul hotarelor diferitelor țări, ci și pe piața mondială. Ca măsură a valorilor, aurul a avut întotdeauna greutatea deplină, pentru că a servit numai ca aur ideal. Ca echivalent în actul izolat $M-B$, aurul recade imediat din starea lui mobilă în stare de repaos; în monedă însă, substanța lui naturală intră în conflict permanent cu funcția lui. Transformarea sovereignu-

lui de aur în aur iluzoriu nu poate fi evitată cu totul, dar legislația caută să împiedice fixarea ca monedă a unui asemenea sovereign, scoțîndu-l din circulație atunci cînd pierderea de substanță atinge o anumită limită. După legile engleze, de pildă, un sovereign care a pierdut din greutate mai mult de 0,747 grani nu mai este un sovereign legal. Banca Angliei, care numai între 1844 și 1848 a verificat la cîntar 48 000 000 de sovereigni de aur, folosește pentru cîntărirea aurului balanța d-lui Cotton, balanță care nu numai că descoperă o diferență de $\frac{1}{100}$ de gran între doi sovereigni, ci, asemenea unei ființe raționale, aruncă imediat sovereignul cu greutate incompletă pe o placă, de unde acesta ajunge într-o altă mașină care, cu o cruzime orientală, îl taie în bucăți.

În aceste condiții, moneda de aur nu ar putea de loc să circule dacă circulația ei n-ar fi limitată la anumite sfere în cadrul cărora ea nu se uzează atît de repede. În măsura în care o monedă de aur contează în circulație ca $\frac{1}{4}$ de uncie, pe cînd în realitate ea nu mai cîntărește decît $\frac{1}{5}$ de uncie, ea a devenit în fond, pentru $\frac{1}{20}$ de uncie aur, un simplu semn sau simbol al aurului; în felul acesta, însuși procesul de circulație face ca orice monedă de aur să se transforme, într-o măsură mai mare sau mai mică, într-un simplu semn sau simbol al substanței ei. Dar nici un lucru nu poate fi propriul său simbol. Strugurii pictați nu sînt un simbol al strugurilor adevărați, ci struguri aparenți. Cu atît mai mult nu poate un sovereign cu greutate micșorată să fie simbolul unui sovereign cu greutate deplină, exact așa cum un cal slab nu poate fi simbolul unui cal gras. Prin urmare, deoarece aurul devine propriul său simbol, deși nu poate servi drept propriul său simbol, în sferile de circulație în care el se uzează cel mai repede, adică în sferile în care cumpărările și vînzările se reînnoiesc mereu în proporții infime, aurul capătă o existență simbolică ca argint sau aramă, detașată de existența lui ca aur. În aceste sfere ar circula mereu ca monedă o parte determinată din suma totală a banilor de aur, deși nu întotdeauna ar circula unele și aceleași piese de aur. Această parte a aurului va fi înlocuită prin semne de argint sau de aramă. Prin urmare, dacă în interiorul unei țări poate funcționa ca măsură a valorilor, și deci ca bani, numai o singură marfă specifică, în schimb ca monedă pot servi, alături de bani, și diferite alte mărfuri. Aceste mijloace de circulație auxiliare, de pildă semnele de argint sau de aramă reprezintă în cadrul circulației fracțiuni anumite ale monedei de aur. De aceea

propriul lor conținut în argint sau aramă nu este determinat de raportul dintre valoarea argintului și aramei și valoarea aurului, ci se stabilește prin lege în mod arbitrar. Ele trebuie să fie emise numai în asemenea cantități în care ar circula în mod continuu micile fracțiuni ale monedei de aur pe care ele le reprezintă, fracțiuni necesare fie pentru a schimba pe bani mărunți monede de aur mai mari, fie pentru a realiza prețuri corespunzător de mici ale unor mărfuri. În cadrul circulației mărfurilor cu amănuntul, semnele de argint și de aramă aparțin, la rîndul lor, unor sfere deosebite. Prin însăși natura lucrurilor, viteza circulației lor se află în raport invers cu prețul pe care ele îl realizează în fiecare cumpărare și vânzare singulară, sau cu mărimea acelei fracțiuni de monedă de aur pe care ele o reprezintă. Dacă ținem seama de volumul enorm al comerțului zilnic cu amănuntul într-o țară ca Anglia, proporțiile relativ neînsemnate ale cantității totale de monede auxiliare aflate în circulație ne arată rapiditatea și continuitatea circulației lor. Dintr-un raport parlamentar publicat recent, aflăm, de pildă, că în 1857 monetăria engleză a emis monede de aur în sumă de 4 859 000 l. st., monede de argint în valoare nominală de 733 000 l. st. și în valoare metalică de 363 000 l. st. Suma totală a aurului prefăcut în monede în perioada de 10 ani expirată la 31 decembrie 1857 era de 55 239 000 l. st., pe cînd totalul monedelor de argint reprezenta numai 2 434 000 l. st. Monedele de aramă se cifrau în 1857 la numai 6 720 l. st. în valoare nominală, valoarea aramei reprezentînd 3 492 l. st., dintre care 3 136 l. st. în pence, 2 464 în jumătăți de penny și 1 120 în farthingi. Valoarea totală a monedelor de aramă bătute în cursul ultimilor zece ani era de 141 477 l. st. în valoare nominală, valoarea metalului reprezentînd 73 503 l. st. Și așa cum moneda de aur nu se poate fixa pentru totdeauna în funcția ei de monedă, pentru că legea stabilește pierderea de metal care o scoate din circulație, tot așa, invers, semnele de argint și de aramă sînt împiedicate să treacă din sferile lor de circulație în sfera de circulație a monedei de aur și nu se pot fixa acolo ca bani, pentru că legea prevede mărimea prețului pe care ele îl pot realiza. Astfel, de pildă, în Anglia primirea aramei este obligatorie numai la plățile pînă la 6 pence, iar a argintului numai la plățile pînă la 40 de șilingi. Dacă semnele de argint și de aramă ar fi emise în cantități mai mari decît o cer nevoile sferelor lor de circulație, prețurile mărfurilor nu ar crește de pe urma acestui fapt, ci s-ar produce o acumulare

a acestor semne în mîinile negustorilor cu amănuntul, care în cele din urmă ar fi nevoiți să le vîndă ca metal. Astfel, în 1798, o sumă de 20 350 l. st. în monede de aramă engleze cheltuite de particulari se acumulasă în mîinile micilor negustori, care căutau în zadar să le repună în circulație și în cele din urmă au fost nevoiți să le vîndă ca marfă pe piața aramei*.

Semnele de argint și de aramă care în anumite sfere ale circulației interne reprezintă moneda de aur conțin o cantitate de argint și de aramă stabilită prin lege, dar, odată intrate în circulație, ele se uzează la fel ca și monedele de aur și, corespunzător cu viteza și continuitatea circulației lor, se transformă și mai repede în corpuri ideale, fantomatice. Dacă s-ar proceda și aici la stabilirea unei limite pentru micșorarea conținutului de metal, limită dincolo de care semnele de argint și de aramă să-și piardă caracterul lor de monede, este evident că, într-o anumită parte a propriei lor sfere de circulație, semnele de argint și de aramă ar trebui să fie înlocuite, la rîndul lor, cu alți bani simbolici, să zicem cu bani de fier sau de plumb, și această reprezentare a unor bani simbolici prin alți bani simbolici ar fi un proces fără sfîrșit. De aceea, în toate țările cu o circulație dezvoltată, însăși necesitatea circulației bănești impune ca, în calitatea lor de monedă, semnele de argint și de aramă să devină independente de orice grad de pierdere a metalului lor. Prin aceasta iese la iveală ceea ce era în firea lucrurilor, și anume că ele sînt simboluri ale monedei de aur nu pentru că sînt făcute din argint sau din aramă, nu pentru că au o valoare, ci tocmai în măsura în care n-au nici o valoare.

De aici rezultă că în calitate de simboluri ale banilor de aur pot funcționa obiecte relativ lipsite de valoare, de pildă un bilet de *hîrtie*. Existența monedelor auxiliare sub formă de semne de metal — argint, aramă etc. — se explică în cea mai mare parte prin faptul că în majoritatea țărilor metalele mai puțin prețioase, ca argintul în Anglia, arama în republica romană din antichitate, în Suedia, Scoția etc., au circulat ca bani înainte ca procesul de circulație să le fi redus la rolul de monedă divizionară și să fi pus în locul lor un metal mai prețios. De altfel, prin însăși natura lucrurilor, simbolul banilor care izvorăște nemijlocit din circulația metalică este inițial el însuși tot un metal. Așa cum partea de aur care ar

* David Buchanan. „Observations on the subjects treated of in Doctor Smith's Inquiry on the wealth of nations, etc.". Edinburgh, 1814, pag. 3.

trebui să circule mereu ca monedă divizionară este înlocuită prin semne de metal, tot așa și partea de aur care în calitate de monedă este mereu absorbită de sfera circulației interne și, în consecință, trebuie să se afle mereu în circulație poate fi înlocuită prin semne lipsite de valoare. Nivelul sub care masa monedelor aflate în circulație nu scade niciodată se stabilește în fiecare țară în mod empiric. Diferența, inițial insesizabilă, dintre conținutul nominal și conținutul metalic al monedei metalice poate să ajungă, așadar, pînă la separarea lor absolută. Denumirea monetară a banilor se separă de substanța lor și există în afara ei, sub formă de bilete de hîrtie lipsite de valoare. Așa cum, datorită procesului de schimb al mărfurilor, valoarea lor de schimb se cristalizează în bani de aur, tot așa banii de aur aflați în circulație se volatilizează, transformîndu-se în propriul lor simbol, mai întîi sub forma monedei de aur uzate, apoi sub forma monedelor metalice auxiliare și, în sfîrșit, sub forma unor semne lipsite de valoare, a unor bilete de hîrtie, a unui simplu *semn al valorii*.

Moneda de aur și-a creat însă locțiitori, mai întîi metalici, apoi de hîrtie, numai pentru că, deși a pierdut o parte din metal, ea a continuat să funcționeze ca monedă. Ea circula nu pentru că s-a uzat, ci s-a uzat — pînă s-a transformat într-un simbol — pentru că a circulat mult timp. Numai în măsura în care, în cadrul procesului de circulație, banii de aur devin ei înșiși un simplu semn al propriei lor valori, ei pot fi înlocuiți prin simple semne ale valorii.

În măsura în care mișcarea $M-B-M$ este unitatea-proces a celor două momente $M-B$ și $B-M$, care trec nemijlocit unul într-altul, sau în măsura în care marfa parcurge procesul metamorfozei ei totale, ea își dezvoltă valoarea de schimb, transformînd-o în preț și în bani, pentru ca imediat să suprimă din nou această formă și să redevină o marfă sau, mai curînd, o valoare de întrebuințare. Prin urmare, marfa atinge numai o *independență aparentă* a valorii ei de schimb. Am văzut, pe de altă parte, că aurul, în măsura în care funcționează numai ca monedă sau în măsura în care se află mereu în circulație, reprezintă în realitate numai veriga de legătură în metamorfozele mărfurilor și *existența* lor *bănească efemeră*; el realizează prețul unor mărfuri numai pentru a realiza apoi prețul altor mărfuri, dar nu apare nicăieri ca existență în repaus a valorii de schimb sau chiar ca marfă aflată în repaus. Realitatea pe care valoarea de schimb a mărfurilor o capătă în acest proces și pe care aurul o reprezintă în cir-

culația lui nu este decît realitatea scînteii electrice. Deși este aur real, el funcționează numai ca aur aparent, și de aceea poate fi înlocuit în această funcție printr-un semn care să-l reprezinte.

Semnul valorii, de pildă un bilet de hîrtie care funcționează ca monedă, este un semn care indică cantitatea de aur exprimată în denumirea sa monetară, adică un *semn al aurului*. Așa cum în sine o cantitate determinată de aur nu exprimă un raport de valoare, tot așa semnul care înlocuiește aurul nu exprimă un asemenea raport. În măsura în care o cantitate determinată de aur, ca timp de muncă materializat, posedă o valoare de mărime determinată, semnul aurului reprezintă valoare. Dar mărimea valorii reprezentate prin acest semn depinde în fiecare caz de valoarea cantității de aur pe care el o reprezintă. În raport cu mărfurile, semnul valorii reprezintă *realitatea prețului lor*, este *signum pretii* * și semnul valorii lor, numai pentru că valoarea lor este exprimată în prețul lor. În procesul $M-B-M$, în măsura în care el se prezintă numai ca unitate-proces sau ca trecere nemijlocită a celor două metamorfoze una în alta — și el se prezintă astfel în sfera circulației, în care funcționează semnul valorii —, valoarea de schimb a mărfurilor capătă în preț numai o existență ideală, iar în bani numai o existență imaginară, simbolică. Valoarea de schimb, așadar, apare *numai* ca imaginară sau reprezentată sub formă de obiect, dar ea nu posedă nici o *realitate*, decît în mărfuri înseși, în măsura în care în ele este materializată o cantitate determinată de timp de muncă. De aceea *se creează aparența* că semnul valorii ar reprezenta *nemijlocit* valoarea mărfurilor, prezentîndu-se nu ca semn al aurului, ci ca semn al valorii de schimb, care în preț este doar exprimată, dar de existat există numai în marfa propriuzisă. Această aparență este însă falsă. Semnul valorii e *nemijlocit* numai *semn al prețului*, adică *semn al aurului*, și numai pe cale ocilită semn al valorii mărfii. Aurul nu și-a vîndut umbra, ca Peter Schlemihl²⁸; dimpotrivă, el cumpără cu umbra sa. De aceea semnul valorii acționează numai în măsura în care reprezintă în procesul circulației prețul unei mărfi față de altă marfă sau în măsura în care *reprezintă aurul* față de fiecare posesor de mărfuri. Un obiect anumit, relativ lipsit de valoare, de exemplu o bucată de piele, un bilet de hîrtie etc., devine — mai întîi din obișnuință — semn al materialului bănesc, dar se statornicește ca atare numai

* — semnul prețului. — *Nota trad.*

atunci cînd existența lui ca simbol este garantată prin voința generală a posesorilor de mărfuri, adică atunci cînd dobîndește o existență stabilită prin lege și deci un curs obligatoriu. Banii de hîrtie ai statului cu curs obligatoriu reprezintă forma desăvîrșită a *semnului valorii* și unica formă a banilor de hîrtie, care ia naștere nemijlocit din circulația metalică sau din circulația de mărfuri simplă. *Banii de credit* țin de o sferă superioară a procesului de producție social și sînt guvernați de cu totul alte legi. Banii de hîrtie simbolici nu se deosebesc în fond cu nimic de moneda metalică auxiliară, numai că ei acționează într-o sferă mai largă a circulației. Dacă dezvoltarea pur tehnică a etalonului prețurilor sau a prețului monetar și, mai departe, transformarea exterioară a lingourilor de aur în monede de aur au fost de ajuns pentru a determina intervenția statului, ducînd astfel la separarea vădită a circulației interne de circulația generală a mărfurilor, desăvîrșirea acestei separări se datorește dezvoltării și transformării monedei în semn al valorii. Ca simplu mijloc de circulație, banii pot căpăta o existență de sine stătătoare numai în sfera circulației interne.

Expunerea noastră a arătat că existența monetară a aurului ca semn al valorii detașat de substanța aur rezultă din însuși procesul de circulație și nu dintr-un acord sau din amestecul statului. Rusia oferă un exemplu izbitor de naștere naturală a semnului valorii. Pe vremea cînd pieile și blănurile serveau acolo ca bani, contradicția dintre acest material perisabil și incomod și funcția lui ca mijloc de circulație a generat obiceiul de a-l înlocui cu mici bucăți de piele ștampilată, care deveneau în felul acesta ordine de plată plătibile în piei și blănuri. Mai tîrziu, sub denumirea de copeici, ele au devenit simple semne pentru fracțiuni ale rublei de argint și și-au păstrat pe alocuri acest rol pînă în 1700, cînd Petru cel Mare a poruncit să fie schimbate pe monede mărunte de aramă, emise de stat *. Autorii din antichitate, care au putut observa numai fenomenele circulației metalice, priveau deja moneda de aur ca simbol sau ca semn al valorii. În acest sens pot fi

* Henry Storch. „Cours d'économie politique etc. avec des notes par J. B. Say”. Paris, 1823, t. IV, pag. 79. Storch și-a publicat lucrarea la Petersburg în limba franceză. J. B. Say a retipărit-o imediat la Paris, completînd-o cu așa-zise „note”, care de fapt nu conțin decît locuri comune. Storch a primit cu multă răceală această completare a operei sale de către acest „prince de la science” (vezi lucrarea sa „Considérations sur la nature du revenu national”, Paris, 1824).

citați Platon * și Aristotel **. În țările în care creditul e complet nedezvoltat, de pildă în China, banii de hîrtie cu curs obligatoriu se întîlnesc foarte timpuriu ***. Apărătorii mai vechi ai banilor de hîrtie arată și ei în mod expres că transformarea monedei metalice în semn al valorii are loc chiar

* Plato. De Rep., L. II : „νόμισμα εὐμβολον τῆς ἀλλαγῆς“, Opera omnia, etc., ed. G. Stallbaumius, Londra, 1850, pag. 304. [Platon. „Republica“, cartea a II-a : „Banii sînt un simbol al schimbului“. — *Nota trad.*] Platon dezvoltă noțiunea de bani numai în două determinări, și anume ca măsură a valorii și ca semn al valorii; dar, pe lângă semnul valorii care este folosit în circulația internă, el cere un alt semn al valorii pentru comerțul Greciei cu alte țări (comp. și cartea a 5-a a „Legilor“ sale).

** Aristotel. „Ethica Nicomachea“, cartea 5, capit. 8 : „Banii au devenit mijloc general de schimb în urma unui acord. Tocmai de aceea ei se numesc νόμισμα, pentru că nu există de la natură, ci în virtutea unei legi (νόμος), și depinde de noi ca să-i schimbăm și să-i facem nefolositori“. Aristotel concepea banii incomparabil mai multilateral și mai profund decît Platon. În pasajul următor el explică admirabil cum schimbul în natură dintre diferitele comunități generează necesitatea de a se atribui caracterul de bani unei mărfi specifice, adică unei substanțe care posedă ea însăși valoare. „Cînd sursele de ajutor reciproc de unde puteau fi aduse produsele ce lipseau și unde puteau fi trimise surplusurile proprii au devenit mai îndepărtate, s-a ajuns în mod inevitabil la folosirea banilor... S-a convenit ca în schimburile reciproce să se dea și să se ia ceva care, fiind în sine un lucru prețios, să fie în același timp ușor de mînut, de pildă fierul, argintul sau ceva asemănător“. Aristotel. „De Republica“, l. I, c. 9. Michel Chevalier, care fie că nu l-a citit pe Aristotel, fie că nu l-a înțeles, citează acest pasaj pentru a dovedi că, după părerea lui Aristotel, mijlocul de circulație trebuie să conștie dintr-o substanță care posedă în sine valoare. Dimpotrivă, Aristotel spune în mod expres că banii ca simplu mijloc de circulație par să existe numai în virtutea unui acord sau în virtutea legii, după cum o arată și denumirea lor, νόμισμα, precum și faptul că în realitate valoarea lor de întrebuințare ca monedă ei o capătă numai de la funcția lor și nu de la o valoare de întrebuințare care să le aparțină lor înșiși. „Banii par a fi un lucru de nimic, ceva pur convențional, care nu au nimic de la natură, căci în afara circulației ei își pierd orice valoare și nu sînt buni la nimic“ (op. cit. [pag. 15]).

*** Mandeville, Sir John. „Voyages and Travels“. Londra, ed. 1705, pag. 105 : „Acest împărat (al Chinei) poate cheltui cît îi place, fără nici o socoteală, căci el nu cheltuiește și nu fabrică decît bani din piele sau din hîrtie ștampilată. Și cînd acești bani circulă un timp atît de îndelungat încît încep să se uzeze, oamenii îi aduc la vistieria împăratului și capătă acolo bani noi în locul celor vechi. Acești bani circulă în toată țara și în toate provinciile... Ei nu fac bani nici din aur, nici din argint“; și, socoate Mandeville, „de aceea el poate cheltui neconștient și fără limită“.

în procesul de circulație. În acest sens se pronunță Benjamin Franklin * și episcopul Berkeley **.

Cîte topuri de hîrtie tăiată în bilete pot circula ca bani ? Pusă în felul acesta, întrebarea ar fi absurdă. Semnele lipsite de valoare sînt semne ale valorii numai în măsura în care ele reprezintă în procesul de circulație aurul, și ele reprezintă aurul numai în măsura în care acesta ar intra ca monedă în procesul de circulație ; această cantitate este determinată de propria lui valoare dacă valorile de schimb ale mărfurilor și viteza metamorfozelor lor sînt date. Bilete cu denumirea de 5 l. st. n-ar putea circula decît într-un număr de 5 ori mai mic decît biletele cu denumirea de 1 l. st., și, dacă toate plățile s-ar face în bilete de cîte 1 șiling, ar trebui să circule de 20 de ori mai multe bilete a 1 șiling decît bilete a 1 l. st. Dacă moneda de aur ar fi reprezentată prin bilete cu denumiri diferite, de exemplu prin bilete de 5 l. st., 1 l. st. și 10 șilingi, cantitatea acestor feluri diferite de semne ale valorii ar fi determinată nu numai de cantitatea de aur necesară circulației în totalitatea ei, ci și de cantitatea de aur necesară pentru sfera de circulație a fiecărui fel de bilete. Dacă 14 000 000 l. st. (cifră admisă de legislația bancară din Anglia, dar nu pentru monedă, ci pentru banii de credit) ar reprezenta nivelul sub care circulația unei țări nu ar scădea niciodată, atunci ar putea să circule 14 000 000 de bilete de hîrtie, fiecare fiind semnul valorii pentru 1 l. st. Dacă valoarea aurului ar scădea sau ar crește deoarece timpul de muncă necesar pentru producerea lui s-ar micșora sau ar crește, atunci, dacă valoarea de schimb a aceleiași mase de mărfuri rămîne neschimbată, numărul biletelor de 1 l. st. aflate în circulație ar crește sau s-ar micșora în raport invers cu schimbarea valorii aurului. Dacă

* Benjamin Franklin. „Remarks and facts relative to the American paper money”. 1764, pag. 348, l.c. : „În momentul de față, chiar și banii de argint din Anglia își datorează, în parte, valoarea rolului lor de mijloc de plată legal ; este vorba de partea din valoare care constituie diferența dintre greutatea reală și denumirea lor. Majoritatea șilingilor și a monedelor de șase pence care circulă în prezent au pierdut prin uzură 5, 10 sau 20% din greutatea lor, iar unele piese de șase pence chiar 50%. Acestei diferențe dintre valoarea *reală* și cea *nominală* nu-i corespunde nici o valoare intrinsecă ; ei nu-i corespunde nici măcar o hîrtie, nimic nu-i corespunde. O monedă de argint în valoare de 3 pence trece drept o monedă de 6 pence numai pentru că este un mijloc de plată legal și pentru că toți au certitudinea că o pot plasa ușor la aceeași valoare”.

** Berkeley, op. cit. : „Dacă denumirea monedei se va păstra după ce metalul ei va fi împărțit soarta tuturor lucrurilor pieritoare, înseamnă oare aceasta că comerțul va înceta să existe ? ”

aurul ca măsură a valorii ar fi înlocuit cu argint, atunci — dacă raportul dintre valoarea argintului și valoarea aurului ar fi de 1 : 15 și dacă pe viitor fiecare bilet ar reprezenta o cantitate de argint egală cu cea de aur pe care a reprezentat-o înainte — ar trebui să se afle în circulație 210 000 000 de bilete de 1 l. st. în loc de 14 000 000. Cantitatea biletelor de hîrtie este determinată, așadar, de cantitatea banilor de aur pe care ei îi înlocuiesc în circulație, și deoarece biletele de hîrtie sînt semne ale valorii numai în măsura în care înlocuiesc banii de aur, valoarea lor e determinată pur și simplu de *cantitatea* lor. Prin urmare, în timp ce cantitatea de aur aflată în circulație depinde de prețurile mărfurilor, valoarea biletelor de hîrtie aflate în circulație depinde, dimpotrivă, exclusiv de propria lor cantitate.

Intervenția statului, care emite banii de hîrtie și le fixează un curs obligatoriu — și aici ne ocupăm numai de asemenea bani de hîrtie —, pare să desființeze legea economică. Statul, care prin prețul monetar nu făcea decît să dea nume unei greutate de aur determinate și care prin baterea monedei nu făcea decît să aplice pe piesa de aur ștampila sa, pare să transforme acum, prin puterea magică a ștampilei sale, biletele de hîrtie în aur. Deoarece biletele de hîrtie au un curs obligatoriu, nimeni nu poate împiedica statul să impună circulației un număr oricît de mare din aceste bilete și să le imprime orice denumire monetară : 1 l. st., 5 l. st., 20 l. st. O dată intrate în circulație, biletele nu mai pot fi aruncate afară din ea, pentru că stîlpii de hotar ai țării respective împiedică ieșirea lor și pentru că *în afara* circulației ele își pierd orice valoare, atît valoarea de întrebuițare cît și valoarea de schimb. Detașate de existența lor funcțională, ele se transformă în petice de hîrtie lipsite de orice valoare. Dar această putere a statului este numai aparentă. El poate să arunce în circulație orice cantitate de bilete de hîrtie cu orice denumiri monetare, dar o dată cu acest act mecanic încetează și controlul său. O dată intrate în circulație, semnele valorii, sau banii de hîrtie, cad sub puterea legilor ei imanente.

Dacă pentru a satisface nevoile circulației mărfurilor ar fi necesară o cantitate de 14 000 000 l. st. aur, iar statul ar arunca în circulație 210 000 000 de bilete de hîrtie, fiecare cu denumirea de 1 l. st., aceste 210 000 000 s-ar transforma în reprezentanți ai aurului pentru o sumă totală de 14 000 000 l. st. Ar fi același lucru ca și cînd statul ar fi făcut din biletele de 1 l. st. reprezentanții unui alt metal, de 15 ori mai puțin prețios, sau

ai unei cantități de aur a cărei greutate este de 15 ori mai mică decît cea dinainte. Nu s-ar schimba nimic în afară de denumirea etalonului prețurilor, care este, firește, convențională, indiferent dacă se schimbă direct, prin schimbarea conținutului monedei, sau indirect, prin sporirea cantității biletelor de hîrtie într-o proporție corespunzătoare unui nou etalon, mai scăzut. Deoarece denumirea de liră sterlină va indica acum o cantitate de aur de 15 ori mai mică, prețurile tuturor mărfurilor se vor urca de 15 ori și cele 210 000 000 de bilete de 1 l. st. vor fi acum de fapt tot atît de necesare pe cît erau înainte cele 14 000 000. În aceeași măsură în care ar crește suma totală a semnelor valorii s-ar micșora cantitatea de aur reprezentată de fiecare semn în parte. Urcarea prețurilor n-ar fi decît o reacție a procesului de circulație, care egalează în mod forțat semnele valorii cu cantitatea de aur în locul căreia ele circulă.

Istoria ciuntirii monedei de către guvernele Angliei și Franței ne oferă numeroase exemple cînd prețurile nu s-au urcat în aceeași măsură în care a fost ciuntită moneda de argint. Acest fenomen se datorește pur și simplu faptului că măsura sporirii cantității de monede nu corespundea măsurii în care a fost falsificată moneda, adică faptului că cantitatea emisă de monede cu conținut metalic micșorat nu era suficientă pentru ca valorile de schimb ale mărfurilor să fie evaluate de aici înainte în acest metal ca măsură a valorilor și să fie realizate cu ajutorul unor monede corespunzătoare acestei unități de măsură mai scăzute. Prin aceasta se rezolvă dificultatea rămasă nerezolvată în duelul dintre Locke și Lowndes. Raportul în care semnul valorii, indiferent dacă este vorba de bilete de hîrtie sau de monede de aur și de argint ciuntite, înlocuiește greutatea de aur și de argint corespunzătoare prețului monetar nu depinde de propriul lui material, ci de cantitatea în care aceste semne se află în circulație. Dificultatea de a înțelege acest raport provine de acolo că banii, în cele două funcții ale lor ca măsură a valorii și ca mijloc de circulație, sînt supuși unor legi care nu numai că își sînt opuse una alteia, ci, după cît se pare, contrazic caracterul opus al acestor două funcții. Pentru funcția banilor ca măsură a valorilor, funcție în care banii servesc numai ca bani de calcul, iar aurul servește numai ca aur ideal, are o importanță hotărîtoare materialul natural al banilor. Evaluate în argint sau ca prețuri în argint, valorile de schimb se prezintă, firește, cu totul altfel decît atunci cînd sînt ex-

primate în aur sau ca prețuri în aur. Dimpotrivă, în funcția lor ca mijloc de circulație, în care banii apar nu numai în reprezentare, ci trebuie să fie prezenți ca obiect real alături de celelalte mărfuri, materialul banilor devine indiferent și totul depinde numai de cantitatea lor. Pentru unitatea de măsură are o însemnătate hotărâtoare dacă ea este un pfund de aur, de argint sau de aramă; dimpotrivă, numai numărul monedelor, independent de materialul lor propriu, le face să fie întruchiparea corespunzătoare a fiecăreia dintre aceste unități de măsură. Dar judecata comună găsește o contradicție în faptul că în banii doar imaginari totul depinde de substanța lor materială, pe cînd în moneda materialmente existentă totul depinde de un raport numeric ideal.

Prin urmare, urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor în funcție de sporirea sau de micșorarea masei biletelor de hîrtie — aceasta din urmă acolo unde drept mijloc de circulație servesc exclusiv biletele de hîrtie — nu înseamnă decît că prin intermediul procesului de circulație se înfăptuiește în mod forțat legea, violată în mod mecanic din afară, potrivit căreia cantitatea de aur aflată în circulație este determinată de prețurile mărfurilor, iar cantitatea semnelor valorii aflate în circulație este determinată de cantitatea monedelor de aur pe care aceste semne le înlocuiesc în circulație. De aceea, pe de altă parte, orice masă de bilete de hîrtie este absorbită și oarecum digerată de procesul de circulație, pentru că semnul valorii, indiferent cu ce titlu de aur ar intra în circulație, este comprimat în cadrul acesteia din urmă astfel încît să devină semnul cantității de aur care ar putea circula în locul lui.

În circulația semnelor valorii, toate legile circulației bănești reale apar răsturnate și puse cu capul în jos. În timp ce aurul circulă pentru că are valoare, banii de hîrtie au valoare pentru că circulă. În timp ce, la o valoare de schimb dată a mărfurilor, cantitatea aurului aflat în circulație depinde de propria lui valoare, valoarea banilor de hîrtie depinde de cantitatea în care ei se află în circulație. În timp ce cantitatea aurului aflat în circulație crește sau scade o dată cu urcarea sau cu scăderea prețurilor mărfurilor, prețurile mărfurilor par a se urca sau a scădea în funcție de schimbarea cantității banilor de hîrtie aflați în circulație. În timp ce circulația mărfurilor poate absorbi numai o cantitate determinată de monede de aur și de aceea restrîngerea și sporirea alternativă a cantității de bani aflate în circulație se afirmă ca o lege ne-

cesară, banii de hîrtie par a putea intra în circulație în orice cantitate. În timp ce statul ciunțește moneda de aur și de argint și prin aceasta, dacă emite moneda fie și numai cu $1/100$ de gran sub conținutul ei nominal, tulbură funcționarea ei ca mijloc de circulație, el efectuează o operație întru totul regulată atunci cînd emite bilete de hîrtie lipsite de valoare, care, în afară de numele monetar, nu au nimic comun cu metalul. În timp ce moneda de aur reprezintă în mod vizibil valoarea mărfurilor numai în măsura în care aceasta din urmă este exprimată în aur sau reprezentată ca preț, semnul valorii pare a reprezenta nemijlocit valoarea mărfii. De aici se vede limpede de ce autorii care au cercetat fenomenele circulației banilor în mod unilateral, studiind numai circulația banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, nu au putut înțelege just legile imanente ale circulației banilor. Într-adevăr, în circulația semnelor valorii aceste legi sînt nu numai inversate, ci și imperceptibile, deoarece banii de hîrtie, dacă sînt emiși în cantitate cuvenită, efectuează mișcări care nu le sînt proprii lor ca semne ale valorii, pe cînd mișcarea care le este proprie, în loc să izvorască nemijlocit din metamorfoza mărfurilor, ia naștere din violarea proporției juste dintre banii de hîrtie și aur.

3. *Banii*

Spre deosebire de monedă, *banii*, fiind rezultatul procesului circulației sub forma $M-B-M$, constituie punctul de plecare al procesului circulației sub forma $B-M-B$, adică schimbarea banilor pe marfă cu scopul de a schimba marfa pe bani. În forma $M-B-M$ punctul de plecare și punctul final al mișcării îl constituie marfa, în forma $B-M-B$ banii. În prima formă, banii mijlocesc schimbul de mărfuri, în a doua marfa mijlocește transformarea banilor în bani. Banii, care în prima formă apar ca simplu mijloc, în a doua apar ca scop final al circulației, pe cînd marfa, care în prima formă apare ca scop final, în a doua apare ca simplu mijloc. Deoarece banii înșiși sînt deja rezultatul circulației $M-B-M$, în forma $B-M-B$ rezultatul circulației apare totodată ca punctul ei de plecare. În timp ce în $M-B-M$ conținutul real al procesului îl constituie schimbul de substanțe, conținutul real al celui de-al doi-

lea proces, al procesului $B—M—B$, îi constituie însăși existența formei de marfă care izvorăște din acest prim proces.

În forma $M—B—M$ ambii termeni extremi reprezintă mărfuri de valoare egală, dar în același timp valori de întrebuințare diferite din punct de vedere calitativ. Schimbul lor $M—M$ este un schimb real de substanțe. În forma $B—M—B$, dimpotrivă, ambii termeni extremi sînt aur, și anume aur de valoare egală. A schimba aur pe marfă pentru a schimba apoi marfa pe aur, sau, dacă avem în vedere rezultatul $B—B$, a schimba aur pe aur, pare a fi ceva absurd. Dacă însă exprimăm $B—M—B$ în formula : *a cumpăra pentru a vinde* — ceea ce nu înseamnă decît a schimba aur pe aur printr-o mișcare mijlocitoare — vom recunoaște imediat în ea forma dominantă a producției burgheze. În practică însă nu se cumpără pur și simplu pentru a vinde, ci se cumpără ieftin pentru a se vinde mai scump. Banii se schimbă pe marfă pentru a schimba din nou aceeași marfă pe o cantitate mai mare de bani, astfel încît termenii extremi B și B , dacă nu diferă din punct de vedere calitativ, diferă însă din punct de vedere cantitativ. O asemenea deosebire cantitativă presupune un schimb de neechivalente, pe cînd marfa și banii ca atare nu sînt decît forme opuse ale mărfii însăși, deci moduri diferite de existență ale aceleiași mărimi de valoare. Prin urmare, circuitul $B—M—B$ ascunde sub formele bani și marfă relații de producție mai dezvoltate și reprezintă în sfera circulației simple doar reflecția unei mișcări mai complexe. De aceea banii, spre deosebire de mijloacele de circulație, trebuie să fie deduși din forma nemijlocită a circulației mărfurilor $M—B—M$.

Aurul, adică marfa specifică care servește ca măsură a valorilor și ca mijloc de circulație, devine bani fără vreo altă intervenție din partea societății. În Anglia, unde argintul nu este nici măsură a valorilor și nici mijloc de circulație dominant, el nu devine bani, la fel cum în Olanda aurul, de cînd a fost detronat ca măsură a valorii, a încetat a fi bani. Așadar, o marfă devine bani în primul rînd ca unitate a măsurii valorii și a mijlocului de circulație, adică unitatea măsurii valorii și a mijlocului de circulație este bani. Dar, ca asemenea unitate, aurul posedă și o existență de sine stătătoare, distinctă de existența lui în aceste două funcții. Ca măsură a valorilor, aurul constituie numai bani ideali și aur ideal ; ca

simplicu mijloc de circulație, el constituie bani simbolici și aur simbolic; dar, în simpla sa intrupare metalică, aurul constituie bani, sau banii sînt aur real.

Să examinăm acum marfa aur aflată în repaus, care este bani în raportul ei cu celelalte mărfuri. Toate mărfurile reprezintă în prețurile lor o anumită sumă de aur; ele sînt deci numai aur imaginar sau bani imaginari, *reprezentanți ai aurului*, în timp ce, dimpotrivă, în calitate de semn al valorii banii apăreau doar ca simpli reprezentanți ai prețurilor mărfurilor*. Prin urmare, deoarece toate mărfurile nu sînt decît bani imaginari, banii sînt singura marfă reală. În opoziție cu mărfurile, care nu fac decît să reprezinte existența de sine stătătoare a valorii de schimb, a muncii sociale generale, a avuției abstracte, aurul este *existența materială a avuției abstracte*. Sub aspectul valorii de întrebuițare, fiecare marfă exprimă, prin raportarea ei la o nevoie deosebită, numai un singur moment al avuției materiale, numai o singură latură a avuției. Banii însă satisfac orice nevoie, în măsura în care pot fi schimbați nemijlocit pe orice obiect necesar. Propria lor valoare de întrebuițare se realizează în șirul nesfîrșit de valori de întrebuițare care formează echivalentul banilor. În trainica lor substanță metalică ei conțin într-o formă latentă toată avuția materială desfășurată în lumea mărfurilor. Prin urmare, dacă în prețurile lor mărfurile reprezintă echivalentul general sau avuția abstractă, aurul, acesta din urmă reprezintă în valoarea lui de întrebuițare valorile de întrebuițare ale tuturor mărfurilor. Aurul este deci *reprezentantul material al avuției materiale*. El este „le précis de toutes les choses” ** (*Boisguillebert*), compendiul avuției sociale. El este totodată, după formă, întruchiparea nemijlocită a muncii sociale și, după conținut, totalitatea felurilor de muncă reală. El este avuția generală individualizată ***. În rolul său de mijlocitor al circulației, aurul a trecut prin tot felul de vicisitudini, a fost ciuntit și chiar subțiat pînă a devenit un simplu

* „Nu numai metalele nobile sînt reprezentanți ai lucrurilor..., ci și, invers, lucrurile sînt... reprezentanți ai aurului și argintului”. A Genovesi, „Lezioni di Economia civile” (1765), pag. 281, în ediția Custodi. Economiei moderne, vol. VIII.

** — chintesența tuturor lucrurilor. — *Nota trad.*

*** Petty: „Aurul și argintul sînt «universal wealth» [«avuție universală»]”, „Political Arithmetic”, pag. 242.

petic de hîrtie simbolic. Dar ca bani, el își recapătă măreția de aur. Din slugă el devine stăpîn *. Din simplu salahor el devine zeul mărfurilor **.

a) Tezaurizarea

Aurul ca bani s-a separat inițial de mijlocul de circulație prin aceea că marfa și-a întrerupt procesul metamorfozei și a rămas încremenită sub formă de crisalidă de aur. Aceasta se întâmplă ori de câte ori vînzarea nu este urmată de cumpărare. Prin urmare, separarea de sine stătătoare a aurului în calitate de bani este, înainte de toate, expresia concretă a scindării procesului de circulație sau a metamorfozei mărfii în două acte separate, care există independent unul de altul. Moneda însăși devine bani de îndată ce mișcarea ei e întreruptă. În mîna vînzătorului care a primit-o în schimbul mărfii sale, ea este bani și nu monedă; de îndată ce pleacă din mîna lui, ea redevine monedă. Fiecare e vînzător al mărfii unilaterale pe care o produce și cumpărător al tuturor celorlalte mărfuri de care are nevoie pentru existența lui socială. În timp ce apariția sa ca vînzător depinde de timpul de muncă necesar pentru producerea mărfii sale, apariția sa ca cumpărător este determinată de reinnoirea permanentă a nevoilor sale de trai. Pentru a putea cumpăra fără să vîndă, el trebuie să fi vîndut fără să fi cumpărat. În realitate, circulația $M-B-M$ este unitatea-proces a vînzării și cumpă-

* E. Misselden. „Free trade or the means to make trade flourish etc.” Londra, 1622. „Materialul natural al comerțului este marfa, adică lucrurile pe care, la terminarea producției, negustorii le consideră bunuri utile. Materialul artificial al comerțului îl constituie banii, care au fost denumiți sinewes of warre and of state [nervul războiului și al statului]. Deși atît prin firea lucrurilor cît și în timp banii apar după marfă, totuși în prezent ei au dobîndit în practică o însemnătate primordială” (pag. 7). El compară marfa și banii cu „cei doi fii ai patriarhului Iacob, care și-a pus mîna dreaptă pe fiul mai mic și stînga pe fiul mai mare” (op. cit.). Boisguillebert, „Dissert. sur la nature des richesses etc.”, l.c. (pag. 395, 399). „...Și iată-l pe sclavul comerțului devenit stăpînul lui... Mizeria popoarelor vine numai de acolo că cel care mai înainte fusese sclav a fost făcut stăpîn, sau, mai bine zis, tiran”.

** Boisguillebert: „Oamenii au ajuns să idolatrizeze aceste metale (aurul și argîntul) și, desconsiderînd scopul și intențiile pentru care au fost introduse în comerț, și anume de a servi ca gaj în procesul de schimb și la predarea reciprocă, le-au înlăturat aproape complet de la îndeplinirea acestui serviciu, pentru a le transforma în zei, cărora li s-au jertfit și li se mai jertfesc încă mai multe avuții, lucruri prețioase și chiar vieți omenești decît a jertfit vreodată antichitatea oarbă acestor false divinități” (op. cit., pag. 395).

rării numai în măsura în care ea este totodată procesul permanent al separării lor. Pentru ca banii să curgă permanent ca monedă, moneda trebuie să se sedimenteze permanent sub formă de bani. Circulația permanentă a monedei este condiționată de reținerea ei permanentă, în cantități mai mari sau mai mici, în cadrul unor fonduri monetare de rezervă, care se nasc pretutindeni în sfera circulației și în același timp o condiționează; formarea, repartizarea, dispariția și reconstituirea acestor fonduri de rezervă se schimbă mereu, existența lor dispăre mereu, dispariția lor are loc în permanență. Adam Smith a exprimat această transformare neîntreruptă a monedei în bani și a banilor în monedă, spunând că fiecare posesor de mărfuri, pe lângă marfa deosebită pe care o vinde, trebuie să aibă întotdeauna în rezervă o anumită sumă din marfa generală, sumă cu care el cumpără. Am văzut că, în circulația $M-B-M$, veriga a doua, $B-M$, se fărâmițează într-o serie de cumpărări care nu se efectuează dintr-o dată, ci succesiv, astfel încît o parte din B circulă ca monedă, pe cînd cealaltă parte rămîne în repaus ca bani. Banii sînt aici de fapt numai *monedă suspendată*, și diferitele părți componente ale masei monetare aflate în circulație apar întotdeauna alternativ cînd într-o formă, cînd în alta. Prin urmare, această primă transformare a mijlocului de circulație în bani nu reprezintă decît un moment tehnic al circulației bănești însăși*.

Prima formă naturală a avuției o constituie surplusul sau excedentul de produse, adică partea din produse care nu este necesară nemijlocit ca valoare de întrebuințare, sau posesiunea unor produse a căror valoare de întrebuințare nu intră în sfera necesităților stricte. Atunci cînd am analizat trecerea mărfii în bani, am văzut că pe treptele nedezvoltate ale producției acest prisos sau excedent de produse formează sfera propriu-zisă a schimbului de mărfuri. Produsele excedentare devin produse care pot fi schimbate, sau mărfuri. Forma de

* *Boisguillebert* își dă seama că chiar prima imobilizare a banilor, a acestui perpetuum mobile, adică negarea existenței lor funcționale ca mijloc de circulație, înseamnă separarea și transformarea lor în ceva de sine stătător în raport cu mărfurile. Banii, zice el, trebuie să se afle „în continuă mișcare, ceea ce nu este posibil decît atîta timp cît ei posedă mobilitate; dar, de îndată ce devin lipsiți de mobilitate, totul e pierdut” („Le détail de la France”, pag. 213). El nu înțelege că această oprire este condiția mișcării lor. În fond el vrea ca forma valoare a mărfurilor să apară doar ca formă efemeră a schimbului lor de substanțe, dar să nu se consolideze niciodată ca scop în sine.

existență adecvată a acestui surplus o constituie aurul și argintul, prima formă în care avuția se statornicește ca avuție socială abstractă. Nu numai că mărfurile pot fi păstrate sub formă de aur sau de argint, adică sub formă de material bănesc, ci aurul și argintul sînt avuție sub o formă care poate fi păstrată. Orice valoare de întrebuițare ca atare servește prin aceea că e consumată, adică nimicită. Valoarea de întrebuițare a aurului ca bani constă însă în a fi purtătorul valorii de schimb, în a fi — ca materie primă informă — materializarea timpului de muncă general. Ca metal inform, valoarea de schimb posedă o formă neperisabilă. O cantitate de aur sau de argint, imobilizată astfel sub formă de bani, este un *teaur*. La popoarele cu circulație pur metalică, de pildă la popoarele din antichitate, teaurizarea apare ca un proces general, începînd de la individul izolat și terminînd cu statul care își păzește teaurul de stat. În timpurile mai vechi, în Asia și în Egipt, aceste tezaure păzite de regi și de preoți apar mai curînd ca o mărturie a puterii lor. În Grecia și la Roma, formarea unor tezaure de stat, ca formă de surplusuri întotdeauna sigură și întotdeauna la îndemînă, devine o sarcină politică. Transferarea rapidă a unor astfel de tezaure dintr-o țară în alta de către cuceritori și subitul lor aflux parțial în circulație constituie o particularitate a economiei din antichitate.

Ca *timp de muncă materializat*, aurul garantează mărirea propriei sale valori și, deoarece el este materializarea timpului de muncă *general*, procesul de circulație îi garantează acțiunea sa permanentă ca valoare de schimb. Prin simplul fapt că posesorul de mărfuri poate păstra marfa sub forma ei de valoare de schimb sau însăși valoarea de schimb ca marfă, schimbul de mărfuri cu scopul de a le recăpăta sub forma transformată a aurului devine motivul propriu-zis al circulației. Metamorfoza mărfii $M-B$ are drept scop însăși această metamorfoză, adică transformarea mărfii dintr-o avuție naturală deosebită într-o avuție socială generală. În locul schimbului de substanțe, schimbul formei devine scop în sine. Dintr-o simplă formă, valoarea de schimb devine conținutul mișcării. Marfa se păstrează ca avuție, ca marfă, numai în măsura în care se menține în sfera circulației, și în această stare fluidă ea se menține numai în măsura în care se solidifică ca argint și ca aur. Ea rămîne în fluxul mărfurilor ca cristal al procesului de circulație. Or, aurul și argintul se fixează ca bani numai în măsura în care nu sînt mijloace

de circulație. Ele devin bani numai cînd nu sînt mijloace de circulație. Rezultă deci că retragerea mării din circulație sub formă de aur constituie singurul mijloc de a o menține mereu în sfera circulației.

Posesorul de mărfuri poate să scoată din circulație sub formă de bani numai atît cît îi dă sub formă de marfă. A vinde mereu, a arunca neconținut în circulație mărfuri — iată deci prima condiție a teaurizării, din punctul de vedere al circulației mărfurilor. Pe de altă parte, ca mijloc de circulație banii dispar mereu în însuși procesul de circulație, pentru că ei se realizează mereu în valori de întrebuințare și se mistuiesc într-o consumare efemeră. Ei trebuie deci să fie smulși din fluxul mistuitor al circulației, sau marfa trebuie să fie oprită la prima ei metamorfoză, pentru a împiedica banii să-și exercite funcția de mijloc de cumpărare. Posesorul de mărfuri, care a devenit acum teaurizator, trebuie să vîndă cît mai mult și să cumpere cît mai puțin, cum preconiza încă bătrînul Caton : patrem familias vendacem, non emacem esse²⁹. Așa cum hărnicia este condiția pozitivă a teaurizării, economisirea este condiția ei negativă. Cu cît este mai mică măsura în care echivalentul mării este retras din circulație sub formă de mărfuri deosebite sau valori de întrebuințare, cu atît este mai mare măsura în care acest echivalent este retras de acolo sub formă de bani sau de valoare de schimb *. Prin urmare, însușirea avuției sub forma ei generală determină renunțarea la avuție în realitatea ei materială. De aceea stimulentele vitale al teaurizării este *avaritia*, pentru care nu marfa ca valoare de întrebuințare constituie o trebuință, ci valoarea de schimb ca marfă. Pentru a-și însuși prisosul sub forma lui generală, trebuințele particulare trebuie să fie considerate ca un lux, ca ceva superfluu. Astfel, în 1593 cortesurile i-au înaintat lui Filip al II-lea o întîmpinare în care, printre altele, se spune :

„În 1586 cortesurile din Valladolid au rugat pe maiestatea-voastră să nu mai permită în regat importul de luminări, sticlărie, bijuterii, cuțite și alte obiecte asemănătoare, care se aduc din străinătate cu scopul de a schimba pe aur aceste obiecte atît de nefolositoare vieții omului, ca și cum spaniolii ar fi niște *indieni*”.

Teaurizatorul disprețuiește plăcerile lumești, tempore și efemere, ca să alerge după teaurul etern, pe care nu-l

* „Cu cît crește stocul de mărfuri, cu atît descrește stocul existent ca teaur (în treasure)”. Misselden, op. cit., pag. 23.

mănincă nici moliile, nici rugina și care e cu totul ceresc și în același timp cu totul pămîntesc.

„Cauza finală generală a lipsei noastre de aur — spune Misselden în lucrarea citată — trebuie căutată în faptul că regatul nostru consumă mult prea multe mărfuri străine, care, în loc să ne fie commodities*, se dovedesc a fi discommodities** pentru că din cauza lor ne lipsim de tezaure atît de numeroase care ar putea fi importate în locul acestor nimicuri (toys). Noi consumăm mult prea multe vinuri din Spania, Franța, Renania, Levant; stafidele din Spania și din Levant, linonul lawns și batistul din Hainaut; mătășurile din Italia, zahărul și tutunul din Indiile occidentale, mirodeniile din Indiile orientale, toate acestea nu sînt pentru noi o *necesitate absolută* și totuși aceste lucruri se cum-pără cu aur greu***.

Ca aur și argint, avuția este neperisabilă atît pentru că valoarea de schimb există într-un metal indestructibil cît și mai ales pentru că aurul și argintul sînt împiedicate să devină ca mijloace de circulație forma bănească doar efemeră a mărfii. Conținutul perisabil este sacrificat astfel formei neperisabile.

„Dacă, prin intermediul impozitelor, banii sînt luați din mîinile unuia care îi mănincă și-i bea și dați în mîinile unuia care îi folosește pentru ameliorarea solului, pentru pescuit, pentru întreprinderi miniere, manufacturi sau chiar pentru îmbrăcăminte, din punctul de vedere al societății aceasta înseamnă în orice caz un avantaj, căci pînă și îmbrăcămîntea nu are un caracter atît de perisabil ca hrana și băutura. Dacă banii se cheltuiesc pe mobilă, avantajul este cu atît mai mare, iar dacă sînt folosiți pentru construcții de case, avantajul e și mai mare etc.: dar cel mai mare avantaj se realizează dacă se aduce în țară aur și argint, pentru că numai aceste lucruri sînt neperisabile și sînt prețuite ca avuție peste tot și în toate timpurile; toate celelalte sînt avuție numai pro hic et nunc [într-un anumit loc și timp]****.

Smulgerea banilor din fluxul circulației spre a-i feri de schimbul social de substanțe se manifestă și pe plan exterior prin *îngroparea* lor, astfel încît, ca tezaur subteran neperisabil, avuția socială este pusă într-o relație privată cu totul secretă cu posesorul de mărfuri. Doctorul Bernier, care a stat un timp la Delhi la curtea lui Aurangzeb, povestește că negustorii își îngroapă pe ascuns banii adînc în pămînt, mai cu seamă nemahomedanii păgîni, care dețin în mîinile lor aproape întregul comerț și toți banii; ei

* — folositoare. — *Nota trad.*

** — dăunătoare. — *Nota trad.*

*** Op. cit., pag. 11—13 și urm.

**** Petty. „Political Arithmetic”, pag. 196.

„sînt pătrunși de credința că aurul și argintul pe care îl îngroapă în timpul vieții lor le va folosi după moarte pe lumea cealaltă” *.

De altfel, teaurizatorul, în măsura în care ascetismul său este însoțit de hărnicie, este în fond protestant și chiar puritan.

„Nu se poate tăgădui că vînzarea-cumpărarea este un lucru trebuincios de care nu ne putem lipsi ; poți foarte bine să cumperi creștinește, mai cu seamă lucruri care servesc nevoilor și bunei-cuviințe, căci și patriarhii cumpărau și vindeau vite, lînă, cereale, unt, lapte și alte bunuri. Sînt darurile lui dumnezeu, pe care el le scoate din pămînt și le împarte între oameni. Dar negoțul cu străinătatea, care aduce din Calcutta, India etc. mărfuri ca mătăsuri scumpe, obiecte de aur și mirodenii, care nu sînt de nici un folos, servind numai pentru lux, și storc țării și oamenilor bani, nu ar trebui îngăduit dacă am avea o singură cîrmuire și un suveran. Dar despre asta nu vreau să scriu acum, pentru că cred că în cele din urmă, cînd nu vom mai avea bani, acest negoț va înceta de la sine, ca și luxul și ghiftuiala ; căci nici un fel de scîrieri sau sfaturi nu vor ajuta atîta timp cît nu ne va sili nevoia și sărăcia” **.

* François Bernier. „Voyages contenant la description des états du Grand Mogol”, tome I, conf. pag. 312—314.

** Dr. Martin Luther : „Bücher vom Kaufhandel und Wucher”. 1524. În același pasaj, Luther spune : „Dumnezeu ne-a blestemat pe noi, germanii, să ne irosim aurul și argintul nostru în țări străine, să îmbogățim pe toată lumea, iar noi să rămînem cerșetori. Anglia ar avea mai puțin aur dacă Germania nu i-ar cumpăra postavul, iar regele Portugaliei ar avea și el mai puțin aur dacă nu i-am cumpăra mirodeniile. Dacă ai socoti cîți bani se scot fără rost din statele germane la tîrgul din Frankfurt, ai rămîne mirat cum de se mai găsește un ban în ținuturile germane. Frankfurtul este o gaură de aur și de argint prin care se scurge din ținuturile germane tot ce încolțește și crește aici și se transformă în monedă ; dacă această gaură ar fi astupată, n-am mai auzi oamenii tînguindu-se că peste tot sînt numai datorii și că nimeni nu are bani, că toate statele și orașele sînt stoarse de cămătari. Dar să lăsăm lucrurile să meargă așa cum trebuie să meargă : noi, germanii, trebuie să rămînem germani ! Noi nu vom ceda !”.

Misselden, în lucrarea citată mai sus, vrea să rețină aurul și argintul cel puțin în cadrul creștinătății. „Banii se împuținează datorită comerțului cu Turcia, Persia și cu Indiile orientale, comerț care se face în cea mai mare parte cu bani peșin, dar cu totul altfel decît comerțul dintre creștini. Căci, deși comerțul din cadrul lumii creștine se face tot cu bani peșin, banii rămîn însă mereu în cadrul acestei lumi. Într-adevăr, în comerțul dintre țările creștine există fluxuri și refluxuri de bani, căci uneori există într-un loc mai mulți bani, iar în altul mai puțini, în funcție de faptul că o țară îndură lipsuri, iar alta are surplusuri ; banii vin și se duc, circulînd în lumea creștină, dar rămîn întotdeauna în cadrul ei. Pe cînd banii care se scot pentru nevoile comerțului cu popoarele necreștine în țările arătate mai sus se cheltuiesc pentru totdeauna și nu se mai întorc niciodată”.

În vremuri de zdruncinare a schimbului social de substanțe, îngroparea banilor ca tezaur se practică chiar și în societatea burgheză dezvoltată. Legătura socială în forma ei compactă — pentru posesorul de mărfuri această legătură constă în marfă, iar existența adecvată a mărfii o constituie banii — este pusă la adăpost de mișcarea socială. Nervus rerum * social este înmormântat împreună cu corpul al cărui nerv este el.

Tezaurul n-ar fi decît metal nefolositor, sufletul său bănesc l-ar părăsi și el ar rămîne doar un scrum al circulației, caput mortum ** al ei, dacă nu ar tinde mereu spre sfera circulației. Banii, sau valoarea de schimb devenită de sine stătătoare, reprezintă din punct de vedere calitativ existența avuției abstracte, dar pe de altă parte orice sumă de bani dată este o mărime de valoare cantitativ limitată. Limita cantitativă a valorii de schimb contrazice generalitatea ei calitativă și tezaurizatorul resimte această limită ca o barieră, care în realitate se transformă totodată într-o barieră calitativă, adică face ca tezaurul să nu fie decît un reprezentant limitat al avuției materiale. Banii ca echivalent general se prezintă nemijlocit, după cum am văzut, sub forma unei egalități în care ei formează una dintre părți, iar seria nesfîrșită a mărfurilor cealaltă parte. De mărimea valorii de schimb depinde în ce măsură banii se apropie, în realizarea lor, de o asemenea serie nesfîrșită, adică în ce măsură ei corespund noțiunii lor ca valoare de schimb. Mișcarea valorii de schimb ca valoare de schimb, ca automat, nu poate fi în genere alta decît aceea de a-și depăși limitele cantitative. De îndată însă ce limita cantitativă a unui tezaur a fost depășită, se creează o nouă limită, care la rîndul ei trebuie să fie înlăturată. Ceea ce apare ca limită nu este, așadar, o margine determinată a tezaurului, ci orice margine a sa. Înseamnă deci că tezaurizarea nu are nici o margine imanentă, nici o măsură, ci este un proces fără sfîrșit, care în rezultatul obținut de fiecare dată găsește un motiv pentru a fi reluat. Dacă tezaurul se înmulțește numai pentru că e conservat, în schimb se conservă numai pentru că este înmulțit.

Banii reprezintă nu numai unul dintre obiectele setei de îmbogățire, ci *unicul* ei obiect. Această sete este, în fond,

* Textual: nervul lucrurilor, în sens figurat — mobilul tuturor lucrurilor. — *Nota trad.*

** — aici în sensul de rămășițe pămîntești, — *Nota trad.*

auri sacra fames *. Setea de îmbogățire, spre deosebire de pasiunea pentru avuție naturală concretă sau pentru valori de întrebuințare, ca veșminte, podoabe, cirezi etc., este posibilă numai atunci când avuția generală ca atare se individualizează într-un obiect special și de aceea poate fi păstrată sub forma unei mărfi anumite. Banii apar deci ca obiect și totodată ca izvor al setei de îmbogățire **. În fond, la baza acestui fenomen se află faptul că valoarea de schimb ca atare, prin urmare și înmulțirea ei, devine un scop. Avariția păstrează tezaurul, nepermițând banilor să devină mijloc de circulație, dar setea de aur menține sufletul bănesc al tezaurului, permanenta lui tendință de a circula.

Activitatea prin intermediul căreia se formează tezaurul este, pe de o parte, retragerea banilor din circulație prin vânzări mereu repetate și, pe de altă parte, simpla adunare, simpla *acumulare*. De fapt, numai în sfera circulației simple, și anume sub forma teaurizării, se produce acumularea de avuție ca atare, pe când celelalte așa-zise forme de acumulare sînt, după cum vom vedea mai târziu, în mod greșit considerate ca acumulare, și aceasta numai datorită faptului că amintesc simpla acumulare de bani. Toate celelalte mărfuri se acumulează sau sub formă de valori de întrebuințare, și în acest caz modul acumulării lor este determinat de specificul valorii lor de întrebuințare. Acumularea de cereale, de exemplu, necesită amenajări speciale. Acumularea de oi mă face cioban, acumularea de sclavi și pămînt face să fie necesare relații de dominație și de supunere etc. Acumularea unor feluri deosebite de avuție necesită procese speciale, distincte de simplul act al acumulării propriu-zise, și dezvoltă anumite laturi ale individualității. Sau avuția sub formă de mărfuri se acumulează ca valoare de schimb, și atunci acumularea apare ca o operație comercială sau specific economică. Cei care îndeplinesc această operație devin negustori de cereale, negustori de vite etc. Aurul și argintul sînt bani nu datorită vreunei activități a individului care le acumulează, ci ca cristale ale procesului de circulație care se desfășoară fără vreo contribuție din partea lui. El nu are altceva de făcut decît să pună deoparte aur și argint și să adauge o cantitate de aur și de argint la alta, activitate com-

* — blestemata sete de aur. — *Nota trad.*

** „Banii sînt originea avariției... Treptat ea se transformă într-o demență, care nu mai e avariție, ci sete de aur”. Plinius. „*Historia naturalis*”, L. XXXIII, c. III [sect. 14].

plet lipsită de conținut care, aplicată la toate celelalte mărfuri, le-ar deprecia *.

Tezaurizatorul nostru apare ca un martir al valorii de schimb, un sfânt ascet așezat în virful stîlpului său de metal. El are de-a face numai cu avuția sub forma ei socială, și de aceea el o îngroapă, ascunzînd-o de societate. El dorește marfa numai sub forma în care e mereu capabilă să circule, și de aceea o retrage din circulație. El este entuziasmat de valoarea de schimb, și de aceea nu schimbă nimic. Forma fluidă a avuției și forma ei pietrificată, elixirul vieții și piatra filozofală, se ciocnesc cu înverșunare una cu alta, ca în alchimie. În nemărginita lui sete imaginară de plăceri, el renunță la orice plăcere. În dorința de a-și satisface toate trebuințele sociale, abia dacă-și satisface trebuințele naturale elementare. Păstrînd avuția în corporalitatea ei metalică, el o transformă într-o simplă himeră. În fond, acumularea banilor de dragul banilor e forma barbară a producției pentru producție, adică dezvoltarea forțelor productive ale muncii sociale dincolo de limitele nevoilor obișnuite. Cu cît producția de mărfuri e mai puțin dezvoltată, cu atît mai importantă este această primă separare de sine stătătoare a valorii de schimb sub formă de bani, tezaurizarea, care de aceea are un rol important la popoarele antice, în Asia pînă în prezent și la popoarele de agricultori din zilele noastre, la care valoarea de schimb nu a cuprins încă toate relațiile de producție. Funcția specific economică a tezaurizării în cadrul circulației metalice înseși o vom examina imediat, dar mai întîi vom releva și o altă formă de tezaurizare.

* Horațiu nu înțelege deci nimic din filozofia tezaurizării cînd spune (Satir. L. II, Satir 3 :

„De-ar cumpăra cineva chitare fără ca pentru cîntec
Sau alta din muze să aibă înclinare ; sau unul ce nu-i ciubotar
Calapoade și sule ; ori pînze de navă
Fără să-i placă pe mare să umble ; — pe bună dreptate
Nebun îl va crede o lume întreagă. Dar cel ce
Îngroapă grămezi de argint și de aur
Fără să le folosească, chiar fără măcar să le-atingă
Asemeni odoarelor sfinte, nu-i și el nebun deopotrivă ?”

Domnul Senior pricepe chestiunea mai bine : „Banii par să fie singurul lucru dorit de toată lumea, și aceasta se datorește faptului că banii sînt *avuție abstractă* și că, posedînd această avuție, oamenii își pot satisface toate trebuințele, de orice natură ar fi ele”. „Principes fondamentaux de l'Economie politique”, traduit par le Comte Jean Arrivabene, Paris, 1836, pag. 221) ; sau Storch : „Întrucît banii reprezintă toate celelalte avuții, ajunge să-i acumulăm pentru a ne putea procura toate felurile de avuție care există pe lume” (op. cit., vol. 2, pag. 135).

Cu totul independent de proprietățile lor estetice, mărfurile din argint și aur, întrucît materialul din care sînt făcute este material bănesc, pot fi transformate în bani, la fel cum banii de aur sau lingourile de aur pot fi transformate în asemenea mărfuri. Deoarece aurul și argintul constituie materialul avuției abstracte, cel mai bun mijloc de a afișa avuția constă în folosirea lor ca valori de întrebuintare concrete, și dacă pe anumite trepte ale producției posesorul de mărfuri își ascunde tezaurul, el se simte totuși tentat să apară față de ceilalți posesori de mărfuri, pretutindeni unde poate s-o face fără riscuri, drept un *rico hombre* *. El se aurește pe sine și-și aurește casa **. În Asia, în special în India, unde teaurizarea nu este, ca în economia burgheză, o funcție subordonată a mecanismului producției în ansamblu, ci avuția sub această formă rămîne ținta finală, mărfurile de aur și de argint nu sînt în fond decît forma estetică a tezaurului. În Anglia medievală, mărfurile de aur și de argint erau considerate de lege drept o simplă formă de tezaur, deoarece, de pe urma muncii simple care li se adăuga, valoarea lor nu creștea decît foarte puțin. Menirea lor era de a fi din nou aruncate în circulație, și de aceea aliajul lor era prescris cu aceeași precizie ca și acela al monedei propriu-zise. Folosirea crescîndă a aurului și argintului ca obiecte de lux o dată cu creșterea avuției este ceva atît de simplu, încît pentru cei din antichitate era un lucru cît se poate de clar ***, pe cînd economiștii moderni au emis teoria greșită că folosirea mărfurilor de argint și de aur sporește nu în raport cu creșterea avuției, ci numai în raport cu scăderea valorii metalelor nobile. De aceea datele acestor economiști cu privire la folosirea aurului californian și australian, care în toate celelalte privințe sînt exacte, au întotdeauna o lacună, deoarece consumul mărit al aurului ca materie primă nu este justificat, potrivit ideii lor greșite, printr-o scădere corespunzătoare a valorii lui. În răstimpul dintre 1810 și 1830, în urma războiului dintre coloniile americane și Spania ³⁰ și a întreprinderii lucrului în mine din cauza revoluțiilor, producția

* — om bogat. — *Nota trad.*

** Cît de neschimbat rămîne omul lăuntric al individului deținător de mărfuri chiar și acolo unde acesta se civilizează și devine capitalist ne-o arată cazul reprezentantului din Londra al unei bănci internaționale, care a înrămat o bancnotă de 100 000 l. st. și a atîrnat-o pe perete ca blazon al familiei. Toată frumusețea e că această bancnotă privește de sus ironic întreaga circulație.

*** Vezi mai jos pasajul citat din Xenofon.

medie anuală de metale nobile a scăzut la mai puțin de jumătate. În comparație cu 1809, în 1829 scăderea cantității de monede aflate în circulație în Europa reprezenta aproape $\frac{1}{6}$. Prin urmare, deși volumul producției scăzuse și cheltuielile de producție — dacă în genere a intervenit vreo schimbare în ceea ce le privește — s-au urcat, consumul metalelor prețioase ca obiecte de lux s-a mărit totuși considerabil, în Anglia încă în timpul războiului, iar pe continent după pacea de la Paris. El s-a mărit o dată cu creșterea avuției generale *. Se poate afirma ca o lege generală că transformarea banilor de aur și de argint în obiecte de lux are loc în special în timp de pace, pe când retransformarea lor în lingouri sau chiar în monede are loc numai în vremuri tulburi **. Cît de însemnat este raportul dintre cantitatea de aur și argint teaurizată sub formă de obiecte de lux și metalul nobil care servește ca bani se poate vedea din faptul că în 1829 acest raport era, după Jacob, de 2 : 1 în Anglia, și că în toată Europa și America cantitatea de metal nobil existent sub formă de obiecte de lux era cu $\frac{1}{4}$ mai mare decît cantitatea existentă sub formă de bani.

Am văzut că circulația banilor nu este decît o manifestare a metamorfozei mărfurilor sau a schimbării de forme prin care se efectuează schimbul social de substanțe. De aceea, o dată cu variația sumei prețurilor mărfurilor aflate în circulație sau a volumului metamorfozelor lor simultane, pe de o parte, și dacă, pe de altă parte, viteza schimbării formelor lor este dată în fiecare caz, cantitatea totală a aurului aflat în circulație trebuie să se mărească sau să se micșoreze mereu, ceea ce e posibil numai cu condiția ca între cantitatea totală de bani existentă într-o țară și cantitatea de bani aflată în circulație să existe un raport care să varieze neconținut. Această condiție este îndeplinită prin teaurizare. Dacă prețurile scad sau dacă viteza de circulație se mărește, rezervoarele tezaurelor absorb partea de bani care cade afară din circulație ; dacă însă prețurile se urcă sau dacă viteza de circulație scade, tezaurele se deschid și se reîntorc parțial în circulație. Această înghețare sub formă de tezaur a banilor care circulă și reîntoarcerea

* Jacob, op. cit., vol. II, cap. 25 și 26.

** „În perioade de mari frământări și de nesiguranță, mai cu seamă în perioade de tulburări interne sau de invazii, obiectele de aur și de argint sînt repede transformate în bani ; dimpotrivă, în perioade de liniște și de prosperitate, banii sînt transformați în veselă și bijuterii” (op. cit., vol. II, pag. 357).

tezaurelor în sfera circulației reprezintă o mișcare oscilatorie mereu variabilă, în care precumpănirea unei direcții sau alteia e determinată exclusiv de fluctuațiile circulației mărfurilor. Tezaurile apar astfel drept canale de scurgere și de alimentare a banilor aflați în circulație, astfel încît în calitate de monedă circulă întotdeauna numai cantitatea de bani cerută de necesitățile nemijlocite ale circulației propriu-zise. Dacă volumul circulației în ansamblu se extinde subit și dacă predomină unitatea fluidă a vînzării și cumpărării, și în condiții cînd suma totală a prețurilor care urmează a fi realizate crește mai rapid decît viteza circulației banilor, tezaurele se golesc văzînd cu ochii; de îndată ce în mișcarea generală se produce o oprire neobișnuită sau se statornicește separarea vînzării de cumpărare, cantități însemnate de mijloace de circulație îngheață sub formă de bani și rezervoarele tezaurelor se umplu cu mult peste nivelul lor mijlociu. În țările cu circulație pur metalică sau în care producția se află pe o treaptă nedezvoltată, tezaurele sînt nespuse de fărîmițate și risipite pe întregul cuprins al țării, pe cînd în țările burgheze dezvoltate ele sînt concentrate în depozitele băncilor. Tezaurul nu trebuie confundat cu rezerva monetară, care formează ea însăși o parte componentă a cantității totale de bani care se află permanent în circulație, pe cînd raportul activ dintre tezaur și mijlocul de circulație presupune scăderea sau creșterea acestei cantități totale de bani. Mărfurile de aur și de argint, după cum am văzut, formează și ele atît un canal de scurgere pentru metalele nobile cît și o sursă latentă de alimentare a lor. În perioade normale însă, numai prima lor funcție prezintă importanță pentru economia circulației metalice*.

* În pasajul care urmează, Xenofon dezvoltă noțiunea de bani sub specificul lor determinare de formă ca bani și ca tezaur:

„Dintre toate domeniile pe care le cunosc, acesta este singurul în care noul întreprinzător nu stîrnește invidia celor vechi... Căci cu cît o mină de argint este mai bogată și cu cît se extrage din ea mai mult argint, cu atît va atrage ea mai mulți oameni. Într-adevăr, dacă s-au achiziționat atîtea obiecte casnice cîte sînt necesare în gospodărie, rar se întîmplă să se mai cumpere și altele; cînd însă este vorba de bani, nimeni nu posedă atîta ca să nu dorească să aibă mai mult, și atunci cînd cineva posedă mai mult decît îi trebuie, îngropînd surplusul, el se bucură la fel ca și cum l-ar folosi. Cînd statul prosperă, cetățenii au cu deosebire nevoie de bani: bărbații doresc să cumpere arme frumoase, cai iuți, case somptuoase și mobilă de lux, iar femeile doresc tot felul de găтели, poadoabe de aur; cînd însă statele suferă de pe urma unei recolte proaste

b) Mijloc de plată

Cele două forme sub care banii se deosebeau pînă acum de mijlocul de circulație erau: forma de *monedă suspendată* și forma de *tezaur*. Prima formă reflecta transformarea trecătoare a monedei în bani, faptul că a doua verigă din $M-B-M$, cumpărarea $B-M$, trebuie să se fărîmîteze în cadrul unei anumite sfere de circulație într-o serie de cumpărări succesive. Tezaurizarea însă se baza pur și simplu pe izolarea actului $M-B$, care nu se continua prin $B-M$; sau ea nu reprezenta decît o dezvoltare de sine stătătoare a primei metamorfoze a mărfii, reprezenta banii dezvoltați aici ca existență înstrăinată a tuturor mărfurilor, în opoziție cu mijlocul de circulație ca existență a mărfii sub forma ei de obiect ce se înstrăinează mereu. Rezerva de monede și tezaurul erau bani numai pentru că erau non-mijloc de circulație și erau non-mijloc de circulație numai pentru că nu circulau. În determinarea în care îi analizăm acum, banii circulă sau intră în circulație, dar nu în cadrul funcției de mijloc de circulație. Ca mijloc de circulație, banii erau întotdeauna mijloc de cumpărare; acum însă ei acționează ca non-mijloc de cumpărare.

De îndată ce, datorită tezaurizării, banii devin existența avuției sociale abstracte și reprezentantul palpabil al avuției materiale, ei capătă în această determinare a lor ca bani funcții specifice în cadrul procesului de circulație. Dacă banii circulă ca simplu mijloc de circulație și deci ca mijloc de cumpărare, se presupune că marfa și banii se găsesc în același moment față în față, că, prin urmare, aceeași mărime de valoare e prezentă de două ori: la un pol ca marfă în mîna vînzătorului, la celălalt pol ca bani în mîna cumpărătorului. Această existență simultană a celor două echivalente la cei doi poli opuși și simultana lor schimbare de loc sau înstrăinarea lor reciprocă presupune, la rîndul ei, că vînzătorul și cumpărătorul intră în relații numai ca posesori de echivalente care există de față. Or, procesul metamorfozei mărfurilor, care dă naștere diferitelor determinări

sau a unui război, e nevoie de bani pentru procurare de alimente, căci ogoarele stau nelucrate, sau pentru recrutare de trupe" (Xenofon. „De vectigalibus”, c. IV). În lucrarea sa „Politica”, cartea 1, cap. 9, Aristotel dezvoltă cele două mișcări ale circulației, $M-B-M$ și $B-M-B$, în opoziția lor sub numele de „economie” și „chrematică”. La autorii de tragedii din Grecia antică, în special la Euripide, aceste două forme sînt opuse una alteia ca $\delta\iota\chi\eta$ [echitate] și $\chi\epsilon\rho\delta\omicron\varsigma$ [profit].

de formă ale banilor, îi metamorfozează și pe posesorii de mărfuri, sau modifică rolurile sociale în care ei apar unii în fața altora. În procesul metamorfozei mărfii, deținătorul de mărfuri își schimbă pielea ori de câte ori marfa trece dintr-o formă în alta sau ori de câte ori banii iau forme noi. Astfel, la început, posesorii de mărfuri se aflau față în față numai ca posesori de mărfuri; apoi unul a devenit vânzător, celălalt cumpărător; după aceea fiecare dintre ei devine alternativ cînd cumpărător, cînd vânzător; mai tirziu ei au devenit tezurizatori și, în sfîrșit, oameni bogați. În felul acesta posesorii de mărfuri ies din procesul circulației altfel decît au intrat în el. În fond diferitele determinări de formă pe care le capătă banii în procesul de circulație nu sînt decît schimbări de formă cristalizate ale mărfurilor înseși, schimbări care, la rîndul lor, nu sînt decît expresia materială a relațiilor sociale schimbătoare în care posesorii de mărfuri efectuează schimbul lor de substanțe. În procesul circulației se creează noi relații de schimb și, ca purtători ai acestor relații schimbate, posesorii de mărfuri dobîndesc noi roluri economice. După cum în cadrul circulației interne banii se idealizează și un simplu bilet de hîrtie, ca reprezentant al aurului, îndeplinește funcția de bani, tot așa procesul acesta dă cumpărătorului sau vânzătorului care a intrat în el pur și simplu ca reprezentant al banilor sau al mărfii, deci ca unul care reprezintă bani viitori sau marfă viitoare, calitatea de vânzător sau de cumpărător real.

Toate determinările de formă în care aurul se dezvoltă și devine bani nu sînt altceva decît dezvoltarea determinărilor cuprinse în metamorfoza mărfurilor, dar care în circulația simplă a banilor — la apariția banilor ca monedă sau în mișcare $M-B-M$ ca unitate ce se realizează sub formă de proces — nu s-au separat ca o formă de sine stătătoare sau au apărut ca simple posibilități, de pildă în întreruperea metamorfozei mărfii. Am văzut că, în procesul $M-B$, marfa, în calitate de valoare de întrebuițare reală și de valoare de schimb ideală, s-a raportat la bani ca la valoare de schimb reală și ca valoare de întrebuițare doar ideală. Înstrăinînd marfa ca valoare de întrebuițare, vânzătorul realizează propria ei valoare de schimb și valoarea de întrebuițare a banilor. Invers, înstrăinînd banii ca valoare de schimb, cumpărătorul realizează valoarea de întrebuițare a banilor și prețul mărfii. În consecință, marfa și banii și-au schimbat locurile. Procesul viu al acestei opoziții

polare bilaterale se scindează acum din nou în realizarea lui. Vînzătorul își înstrăinează marfa în mod real, dar prețul ei este realizat la început numai în mod ideal. El a vîndut-o la prețul ei, dar acest preț urmează să fie realizat abia mai tîrziu, la o dată stabilită. Cumpărătorul cumpără în calitate de reprezentant al unor bani viitori, pe cînd vînzătorul vinde ca posesor al unei mărfi prezente. De partea vînzătorului, marfa ca valoare de întrebuițare este realmente înstrăinată, deși prețul ei încă nu este realizat efectiv; de partea cumpărătorului, banii sînt realizați efectiv în valoarea de întrebuițare a mărfii, deși ca valoare de schimb încă n-au fost înstrăinați efectiv. În locul semnului valorii, ca pînă acum, cumpărătorul însuși apare aici ca reprezentant simbolic al banilor. După cum însă înainte simbolica generală a semnului valorii cerea din partea statului garanții și decretarea cursului obligatoriu, acum simbolica personală a cumpărătorului generează contracte particulare între posesorii de mărfuri, contracte a căror îndeplinire este garantată prin lege.

Dimpotrivă, în procesul $B-M$, banii pot fi înstrăinați ca mijloc de cumpărare real și prețul mărfii poate fi realizat astfel înainte ca valoarea de întrebuițare a banilor să fie realizată sau înainte ca marfa să fie înstrăinată. Aceasta are loc, de exemplu, sub forma obișnuită a plății anticipate, sau sub forma în care guvernul englez cumpără opiu de la raiții din India sau în care negustorii străini stabiliți în Rusia cumpără de la ruși o mare parte din produsele lor agricole. Aici însă banii funcționează sub forma de mijloc de cumpărare, formă pe care o cunoaștem deja, și de aceea nu capătă nici o nouă determinare de formă*. Fără să ne oprim deci asupra acestui din urmă caz, menționăm totuși, referitor la forma transformată în care apar aici cele două procese $B-M$ și $M-B$, că deosebirea dintre cumpărare și vînzare, care apare în mod nemijlocit în procesul de circulație doar ca o deosebire imaginară, devine acum o deosebire reală, pentru că într-una din forme e prezentă numai marfa, în cealaltă numai banii, iar în ambele forme este prezent numai termenul extrem de la care pornește inițiativa. În afară de aceasta, ceea ce e comun ambelor forme este că, în amîndouă, unul dintre echivalente există numai în

* Firește, capitalul este avansat de asemenea sub formă de bani, iar banii avansați pot fi capital avansat; dar acest punct de vedere depășește cadrul circulației simple.

voința comună a cumpărătorului și a vânzătorului, voință care îi leagă pe amîndoi și capătă forme stabilite prin lege.

Vinzătorul și cumpărătorul devin creditor și debitor. Dacă posesorul de mărfuri, ca păzitor al tezaurului, era mai mult o figură comică, el devine acum înspăimîntător, pentru că nu pe sine însuși, ci pe aproapele său el îl consideră ca existență a unei anumite sume de bani, transformîndu-l astfel pe acesta, și nu pe sine însuși, într-un martir al valorii de schimb. Din credincios el devine creditor și din religie cade în jurisprudență.

„I stay here on my bond”! *

Așadar, în forma modificată $M-B$, în care marfa este prezentă, iar banii nu sînt decît reprezentați, banii funcționează mai întîi ca măsură a valorii. Valoarea de schimb a mării este evaluată în bani ca măsură a acestei valori de schimb, dar, ca valoare de schimb stabilită prin contract, prețul există nu numai în capul vânzătorului, ci este totodată măsura obligației cumpărătorului. În al doilea rînd, banii funcționează aici ca mijloc de cumpărare, deși ei nu fac decît să proiecteze umbra existenței lor viitoare. Ei fac ca marfa să-și schimbe locul, trecînd din mîinile vânzătorului în mîinile cumpărătorului. Cînd sosește termenul executării contractului, banii intră în circulație, deoarece își schimbă locul și trec din mîinile fostului cumpărător în mîinile fostului vânzător. Dar ei intră în circulație nu ca mijloc de circulație sau ca mijloc de cumpărare. Ca asemenea mijloace ei au funcționat înainte de a fi fost prezenți, dar apar după ce au încetat de a funcționa ca asemenea mijloace. Dimpotrivă, ei intră în circulație ca unic echivalent adecvat al mării, ca existență absolută a valorii de schimb, ca ultimul cuvînt al procesului de schimb, într-un cuvînt ca bani, și anume ca bani în funcția lor determinată ca *mijloc de plată general*. În această funcție de mijloc de plată, banii apar ca marfă absolută, dar în sfera circulației propriu-zise și nu în afara ei, cum s-a întîmplat cu tezaurul. Deosebirea dintre mijlocul de cumpărare și mijlocul de plată ** se face simțită într-un mod foarte neplăcut în perioadele de criză comercială.

* — „Insist asupra creanței mele!” (Shakespeare. „Neguțătorul din Veneția”). — *Nota trad.*

** Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Deosebirea dintre mijlocul de cumpărare și mijlocul de plată este subliniată de Luther”. — *Nota red.*

La început, transformarea produsului în bani apare în circulație numai ca o necesitate individuală pentru posesorul de mărfuri, întrucît produsul său nu constituie pentru el o valoare de întrebuințare, ci urmează abia să devină o asemenea valoare prin înstrăinarea lui. Dar, pentru a plăti la termenul convenit prin contract, el trebuie în prealabil să vîndă marfă. Prin urmare, cu totul independent de nevoile sale individuale, datorită mișcării procesului de circulație, vînzarea s-a transformat pentru el într-o necesitate socială. Ca fost cumpărător al unei mărfi, el devine în mod forțat vînzătorul unei alte mărfi nu pentru a obține bani ca mijloc de cumpărare, ci pentru a-i obține ca mijloc de plată, ca formă absolută a valorii de schimb. Transformarea mărfii în bani, ca act final, sau prima metamorfoză a mărfii, ca scop în sine — ceea ce în cazul tezurizării părea a fi un capriciu al posesorului de mărfuri — a devenit acum o funcție economică. Motivul și conținutul vînzării făcute în vederea unei plăți este conținutul procesului de circulație, conținut care rezultă din însăși forma acestui proces.

În cadrul acestei forme de vînzare, marfa își schimbă locul, circulă, amînînd pentru mai tirziu prima ei metamorfoză, transformarea ei în bani. De partea cumpărătorului, dimpotrivă, a doua metamorfoză, adică retransformarea banilor în marfă, are loc înainte de efectuarea primei metamorfoze, adică înainte ca marfa să se transforme în bani. Prin urmare, prima metamorfoză apare aici în timp după a doua. Prin aceasta, banii, această întruchipare a mărfii în prima ei metamorfoză, capătă o nouă determinare de formă. Banii, sau dezvoltarea de sine stătătoare a valorii de schimb, nu mai reprezintă forma mijlocitoare a circulației mărfurilor, ci rezultatul ei final.

Nu e nevoie să demonstrăm amănunțit că asemenea *vînzări pe termen*, în care ambii poli ai vînzării există separați în timp, rezultă în mod firesc din circulația simplă a mărfurilor. Mai întii, dezvoltarea circulației face ca apariția alternativă a aceluiași posesori de mărfuri, unul față de altul, ca vînzător și cumpărător, să se repete. Acest fenomen repetat nu rămîne pur întimplător, ci, de pildă, o marfă e comandată pentru un termen viitor, cînd urmează să fie livrată și plătită. În acest caz, vînzarea are loc în mod ideal, adică numai din punct de vedere juridic, fără ca marfa și banii să apară sub forma lor corporală. Aici ambele forme ale banilor, adică banii ca mijloc de circulație și ca mijloc de plată,

coincid încă, pentru că, pe de o parte, marfa și banii își schimbă locul simultan și, pe de altă parte, banii nu cumpără marfa, ci realizează prețul mărfii, care a fost vîndută mai înainte. Apoi, prin însăși natura lor, o serie întregă de valori de întrebuințare se înstrăinează realmente nu în momentul transmiterii efective a mărfii, ci numai prin punerea ei la dispoziție pentru un timp determinat. De exemplu, cînd o casă este dată cu chirie pe timp de o lună, valoarea de întrebuințare a casei va fi transmisă abia la expirarea lunii, deși casa a trecut din mîină în mîină la începutul lunii. Întrucît aici transmiterea efectivă a valorii de întrebuințare și înstrăinarea ei reală nu coincid în timp, realizarea prețului ei are loc de asemenea mai tîrziu decît trecerea ei din mîină în mîină. În sfîrșit, deosebirea în ceea ce privește durata producției diferitelor mărfuri și momentul producerii lor face ca unul să apară ca vînzător atunci cînd celălalt încă nu poate apărea în calitate de cumpărător; în cazul repetării frecvente a cumpărărilor și vînzărilor între aceiași posesori de mărfuri, cele două momente ale vînzării se separă, așadar, potrivit cu condițiile de producție a mărfurilor lor. În felul acesta se nasc între posesorii de mărfuri raporturi de la creditor la debitor, raporturi care, deși constituie baza firească a sistemului de credit, se pot dezvolta pe deplin și înainte de existența acestuia din urmă. Este limpede însă că o dată cu dezvoltarea creditului, și deci a producției burgheze în genere, funcția banilor ca mijloc de plată se va extinde în dauna funcției lor ca mijloc de cumpărare și, într-o măsură și mai mare, ca element al tezaurizării. În Anglia, de pildă, banii ca monedă se folosesc aproape exclusiv în sfera comerțului cu amănuntul și a micului comerț dintre producători și consumatori, în timp ce ca mijloc de plată ei domină sfera marilor tranzacții comerciale*.

* D-l Macleod, în ciuda pasiunii sale doctrinare pentru definiții, e atît de departe de a înțelege cele mai elementare relații economice, încît deduce banii în general din forma lor cea mai dezvoltată, din forma banilor ca mijloc de plată. El spune între altele: deoarece nu întotdeauna oamenii au nevoie de serviciile lor reciproce în același timp și pentru aceeași mărime de valoare, „rămîne o anumită diferență sau cantitate de servicii care se cuvin unuia din partea celuilalt, adică rămîne o datorie”. Posesorul acestei creanțe are nevoie de serviciile unei alte persoane, care n-are nevoie imediată de serviciile lui, și „transmite acestei terțe persoane creanța pe care o are asupra celei dintîi. Creanța trece astfel din mîină în mîină și devine mijloc de circulație. Cînd cineva capătă o creanță exprimată în bani de metal, el poate să dispună nu numai de ser-

Ca mijloc de plată general, banii devin *marfa generală* a contractelor, la început numai în cadrul sferei circulației mărfurilor *. Dar pe măsura dezvoltării banilor în această funcție, toate celelalte forme de plată se transformă treptat în plăți bănești. Gradul de dezvoltare a banilor ca mijloc de plată exclusiv indică gradul în care valoarea de schimb a pus stăpânire pe producție în toată amploarea ei **.

Masa banilor care circulă ca mijloc de plată e determinată, în primul rînd, de suma totală a plăților, adică de suma prețurilor mărfurilor înstrăinate și nu a celor care urmează a fi înstrăinate, ca în circulația bănească simplă. Dar suma astfel determinată se schimbă sub influența a doi factori: în primul rînd, sub influența vitezei cu care aceeași piesă bănească repetă una și aceeași funcție sau cu care plățile se succed unele după altele sub forma unui lanț în continuă desfășurare. A îi plătește lui B, după care B îi plătește lui C și așa mai departe. Viteza cu care aceeași piesă bănească repetă funcțiunea ei ca mijloc de plată depinde, pe de o parte, de împletirea calității de creditor și debitor în rîndul posesorilor de mărfuri, astfel că același posesor de mărfuri e creditor față de unul și debitor față de altul etc., iar pe de altă parte de durata intervalelor de timp care despart diferitele termene de plată. Acest lanț de plăți sau de prime metamorfoze amînate ale mărfurilor este calitativ diferit de lanțul de metamorfoze care are loc în circulația banilor

viciile debitorului inițial, ci și de serviciile tuturor membrilor societății productive". Macleod. „Theory and practice of banking etc.” Londra, 1855, v. I, ch. I.

* Bailey, op. cit., pag. 3, spune: „Banii constituie marfa generală a contractelor, sau marfa în care este exprimată majoritatea tranzacțiilor patrimoniale care urmează să fie executate în viitor”.

** Senior, op. cit., pag. 221, spune: „Deoarece valoarea tuturor lucrurilor variază într-o perioadă de timp determinată, oamenii adoptă ca mijloc de plată un lucru a cărui valoare variază cel mai puțin și care își păstrează cel mai mult o capacitate medie dată de a cumpăra lucruri. În felul acesta, banii devin expresia sau reprezentantul valorilor”. Dimpotrivă. Tocmai pentru că aurul, argintul etc. au devenit bani, adică existența valorii de schimb care a căpătat o existență de sine stătătoare, ele devin mijloc de plată general. Fluctuațiile în mărimea valorii banilor se descoperă tocmai atunci cînd apare interesul, menționat de d-l Senior, pentru stabilitatea mărimii valorii banilor, adică în perioadele cînd prin forța împrejurărilor banii se statornicesc ca mijloc de plată general. O astfel de perioadă a fost în Anglia domnia reginei Elisabeta, cînd lordul Burleigh și sir Thomas Smith, ținînd seama de deprecierea vădită a metalelor nobile, au obținut din partea parlamentului un act care obliga universitățile din Oxford și Cambridge să stipuleze ca o treime din renta lor funciară să le fie plătită în grîu și malț.

ca mijloc de circulație. Acest din urmă lanț de metamorfoze nu numai că se manifestă în cadrul unei succesiuni în timp, ci și *ia naștere* pentru prima oară în cadrul ei. Marfa devine bani, apoi din nou marfă și dă astfel celeilalte mărfi posibilitatea de a deveni bani etc., sau vânzătorul devine cumpărător și, în felul acesta, un alt posesor de mărfuri devine vânzător. Această legătură ia naștere în mod întâmplător în însuși procesul schimbului de mărfuri. Dar în faptul că, folosind banii primiți de la *A*, *B* îi plătește lui *C*, *C* lui *D* etc., și anume în intervale de timp care se succed rapid, în această legătură exterioară nu se manifestă decît o legătură socială deja existentă. Aceiași bani trec din mîină în mîină nu pentru că funcționează ca mijloc de plată, ci circulă ca mijloc de plată pentru că diferiții posesori de mărfuri au și bătut palma. Prin urmare, viteza cu care circulă banii ca mijloc de plată indică o atragere mult mai profundă a indivizilor în procesul de circulație decît viteza cu care circulă banii ca monedă sau ca mijloc de cumpărare.

Suma prețurilor cumpărărilor și vânzărilor care se efectuează simultan și care de aceea au loc alături în spațiu constituie limita înlocuirii masei monedelor prin viteza lor de circulație. Această limitare nu există pentru banii care funcționează ca mijloc de plată. Dacă o serie de plăți ce urmează a fi efectuate simultan se concentrează într-un singur loc, ceea ce la început nu se întâmplă, firește, decît în marile centre de circulație a mărfurilor, aceste plăți se compensează reciproc ca mărimi negative și pozitive, pentru că *A* are de plătit lui *B*, dar în același timp are de primit o plată de la *C* etc. De aceea suma de bani necesară ca mijloc de plată nu va mai fi determinată de suma plăților ce urmează a fi efectuate simultan, ci de concentrarea mai mare sau mai mică a plăților și de mărimea soldului care rezultă după compensarea lor reciprocă ca mărimi negative și pozitive. Instituții speciale în vederea acestor compensații apar cu totul independent de dezvoltarea sistemului de credit, cum a fost, de pildă, în Roma antică. Dar examinarea lor nu-și are locul aici, după cum nu-și are aici locul nici examinarea termenelor generale de plată care se statornicesc peste tot în anumite cercuri sociale. Ne vom mărgini să relevăm doar că influența specifică pe care aceste termene o exercită asupra fluctuațiilor periodice ale cantității banilor aflați în circulație a fost în mod științific studiată abia în ultimul timp.

Atîta timp cît plățile se compensează reciproc ca mărimi pozitive și negative, banii reali nu intervin în nici un fel. Ei funcționează aici numai ca măsură a valorilor; pe de o parte în prețurile mărfurilor, pe de altă parte în mărirea obligațiilor reciproce. Prin urmare, în afară de existența ei ideală, valoarea de schimb nu capătă aici nici o existență de sine stătătoare, nici măcar existența de semn al valorii, cu alte cuvinte banii devin numai bani de calcul ideali. Funcția banilor ca mijloc de plată conține, așadar, contradicția că, pe de o parte, întrucît plățile se compensează reciproc, banii acționează numai în mod ideal ca măsură, iar pe de altă parte, întrucît plățile urmează a fi realmente efectuate, ei intră în circulație nu ca mijloc de circulație efemer, ci ca existență în repaus a echivalentului general, ca marfă absolută, într-un cuvînt ca bani. De aceea, acolo unde lanțul plăților s-a dezvoltat și unde s-a creat un sistem artificial de compensare reciprocă a lor, atunci cînd intervin perturbări care înterup în mod forțat cursul plăților și tulbură mecanismul compensării lor, banii își pierd subit chipul eteric, himeric pe care-l au ca măsură a valorilor și se transformă în bani peșin, sau mijloc de plată. În felul acesta, în condițiile producției burgheze dezvoltate, în care posesorul de mărfuri e de multă vreme capitalist și, cunoscîndu-l pe Adam Smith al său, își bate joc de superstiția că numai aurul și argintul ar fi bani sau că banii în general ar fi, spre deosebire de celelalte mărfuri, marfa absolută, — banii apar din nou subit nu ca mijlocitor al circulației, ci ca singura formă adecvată a valorii de schimb, ca unica avuție, exact așa cum îi concepe tezaurizatorul. Faptul că banii constituie o asemenea formă exclusivă de existență a avuției își găsește expresia în deprecierea reală, parțială sau totală, a oricărei avuții materiale, și nu printr-o depreciere pur imaginară, ca în sistemul monetar. Este vorba aici de acel moment specific al crizelor pieței mondiale care se numește criză de bani. Summum bonum * care în asemenea momente este cerut ca singura avuție îl constituie banii, numerarul, și, dimpotrivă, toate celelalte mărfuri, tocmai pentru că sînt valori de întrebuințare, apar ca ceva inutil, ca niște fleacuri, lucruri de nimic sau, cum spune doctorul Martin Luther, doar ca obiecte de lux sau de ghiftuală. Această transformare subită a sistemului de credit în sistem monetar adaugă la panica practică

* — Bunul suprem. — *Nota trad.*

spaima teoretică, și agenții circulației se cutremură în fața misterului de nepătruns al propriilor lor relații *.

La rîndul lor, plățile fac să fie necesar un fond de rezervă, o acumulare de bani ca mijloc de plată. Crearea acestui fond de rezervă nu mai apare ca o activitate neesențială pentru circulația propriu-zisă, ca în cazul teaurizării, sau ca o simplă oprire tehnică a monedei, ca în cazul rezervei de monede; aici banii trebuie să fie acumulați treptat, spre a fi prezenți la anumite termene viitoare de plată. În felul acesta, în timp ce, pe măsura dezvoltării producției burgheze, se produce o scădere a teaurizării sub forma abstractă în care e considerată ca îmbogățire, teaurizarea cerută nemijlocit de procesul de schimb crește, sau, mai bine zis, o parte din tezurele care se creează în genere în sfera circulației mărfurilor este transformată în fond de rezervă de mijloace de plată. Cu cît producția burgheză e mai dezvoltată, cu atît aceste fonduri de rezervă se limitează la strictul necesar. În lucrarea sa asupra reducerii dobînzii **, Locke dă o serie de date interesante cu privire la mărimea acestor fonduri de rezervă în timpul său. Din aceste date se vede ce parte importantă din totalul banilor aflați în circulație absorbeau în Anglia rezervoarele de mijloace de plată tocmai în perioada cînd au început să se dezvolte băncile.

Legea care reglează cantitatea banilor aflați în circulație, așa cum ea — legea — a rezultat din analiza circulației bănești simple, se modifică esențial sub influența circulației mijloacelor de plată. La o viteză dată a circulației banilor, fie ca mijloc de circulație, fie ca mijloc de plată, suma totală a banilor care circulă într-o perioadă de timp dată va fi determinată de suma totală a prețurilor mărfurilor care urmează a fi realizate, plus suma totală a plăților scadente în aceeași perioadă, minus plățile care se sting reciproc prin compensare. Legea generală potrivit căreia masa banilor aflați

* *Boisguillebert*, care ar dori să împiedice relațiile de producție burgheze să se ridice împotriva burghezilor irușiși, preferă să examineze formele de bani în care aceștia din urmă apar numai în mod ideal sau efemer. Așa a fost mai înainte mijlocul de circulație. La fel este mijlocul de plată. Ceea ce el nu vede totuși este faptul că banii trec nemijlocit din forma lor ideală în realitatea lor exterioară, faptul că moneda sunătoare este în mod latent deja cuprinsă în măsura doar imaginată a valorilor. Faptul că banii, spurc el, nu sint decît o simplă formă a mărții iese la iveală în comerțul de angro, unde schimbul are loc fără intervenția banilor după ce „les marchandises sont appréciées” [„mărfurile sint evaluate”]. „Le détail de la France”, pag. 210.

** Locke, op. cit., pag. 17, 18.

în circulație depinde de prețurile mărfurilor nu e cîtuși de puțin știrbită prin aceasta, deoarece însăși suma plăților e determinată de prețurile stabilite prin contracte. În același timp însă reiese clar că, chiar dacă viteza circulației și economia realizată la plăți sînt presupuse constante, suma prețurilor masei de mărfuri aflate în circulație într-o perioadă determinată, de exemplu într-o zi, și masa banilor aflați în circulație în cursul aceleiași zile nu coincid nicidecum, deoarece în circulație se află o anumită masă de mărfuri al căror preț urmează să fie realizat în bani abia mai tîrziu, precum și o anumită masă de bani corespunzînd unei mase de mărfuri care au ieșit de mult din circulație. La rîndul ei, această din urmă masă de bani va depinde de faptul cît de mare este — ca valoare — suma plăților scadente în aceeași zi, deși au fost contractate în perioade foarte diferite.

Am văzut că variația valorii aurului și argintului nu afectează funcția lor ca măsură a valorii sau ca bani de calcul. Această variație capătă însă o importanță decisivă pentru bani ca tezaur, deoarece o dată cu urcarea sau cu scăderea valorii aurului și argintului se urcă sau scade și mărimea valorii tezaurului de aur și argint. Și mai mare este importanța acestei variații cînd este vorba de bani ca mijloc de plată. Plata are loc abia după vînzarea mărfii, adică banii exercită în două perioade de timp diferite două funcții diferite, întîi ca măsură a valorii, apoi ca mijloc de plată corespunzător acestei măsurări. Dacă în acest interval de timp se schimbă valoarea metalelor nobile sau timpul de muncă necesar pentru producerea lor, aceeași cantitate de aur sau de argint va avea, atunci cînd apare ca mijloc de plată, o valoare mai mare sau mai mică decît în momentul cînd a servit ca măsură a valorii sau cînd a fost încheiat contractul. Faptul că o marfă deosebită, de pildă aurul și argintul, funcționează ca bani sau ca valoare de schimb devenită de sine stătătoare intră aici în conflict cu natura ei ca marfă deosebită, mărimea valorii căreia depinde de variația cheltuielilor ei de producție. Marea revoluție socială pe care a provocat-o în Europa scăderea valorii metalelor nobile constituie un fapt tot atît de bine cunoscut ca și revoluția diametral opusă pe care a provocat-o în Roma antică, într-una din primele perioade ale republicii, urcarea valorii aramei, metal în care fuseseră contractate datoriile plebeilor. Fără să urmărim mai departe influența pe care oscilațiile valorii metalelor nobile o exercită asupra sistemului economiei burgheze, din cele

spuse pînă acum vedem că scăderea valorii metalelor nobile favorizează pe debitori în dauna creditorilor, în timp ce urcarea valorii acestor metale, dimpotrivă, favorizează pe creditori în dauna debitorilor.

c) Bani universali

Aurul devine bani, spre deosebire de monedă, mai întîi ieșind din circulație ca tezaur, apoi intrînd în ea ca non-mijloc de circulație și, în sfîrșit, sfărîmînd barierele circulației interne spre a funcționa ca echivalent general în lumea mărfurilor. În felul acesta aurul devine *bani universali*.

Dacă măsurile generale de greutate a metalelor nobile au servit inițial ca măsuri ale valorii, pe piața mondială denumirile de calcul ale banilor se retransformă în denumirile de greutate corespunzătoare. Dacă metalul brut inform (aes rude) reprezenta forma inițială a mijlocului de circulație și dacă însăși forma monedei nu era la început decît atestarea oficială a greutății cuprinse în bucățile de metal, ca monedă universală metalul nobil își leapădă din nou forma și amprenta și recapătă forma indiferentă a lingoului; cu alte cuvinte, dacă în străinătate circulă diferite monede naționale, cum ar fi imperialii rusești, talerii mexicani sau sovereignii englezești, contează nu denumirea, ci numai conținutul lor. În sfîrșit, ca bani internaționali, metalele nobile își îndeplinesc din nou funcția lor inițială de mijloc de schimb, care, asemenea schimbului de mărfuri însuși, a luat naștere nu în sînul comunității primitive, ci în punctele de contact dintre diferitele comunități. Prin urmare, ca bani universali, banii își recapătă forma lor naturală inițială. Părăsind sfera circulației interne, ei își leapădă din nou formele speciale care au rezultat din desfășurarea procesului de schimb în cadrul acestei sfere aparte, adică își leapădă formele lor locale de etalon al prețurilor, de monedă, monedă divizionară și semn al valorii.

Am văzut că, în circulația internă a unei țări, numai o singură marfă servește ca măsură a valorilor. Deoarece însă într-o țară această funcție este îndeplinită de aur, iar în alta de argint, pe piața mondială funcționează o dublă măsură a valorii; din această cauză banii capătă o dublă existență și în toate celelalte funcții ale lor. Traducerea valorii mărfurilor din prețuri-aur în prețuri-argint și invers este determinată de fiecare dată de valoarea relativă a acestor două

metale, valoare care se schimbă mereu și a cărei stabilire apare deci ca un proces permanent. Posesorii de mărfuri din fiecare sferă de circulație internă sînt nevoiți să folosească alternativ în circulația externă cînd aurul, cînd argintul și să schimbe astfel metalul care funcționează ca bani în țara respectivă pe metalul de care au nevoie ca bani în străinătate. În consecință, fiecare națiune folosește ca bani universali ambele metale: aurul și argintul.

În circulația internațională a mărfurilor, aurul și argintul apar nu ca mijloc de circulație, ci ca *mijloc general de schimb*. Dar mijlocul general de schimb funcționează numai sub cele două forme dezvoltate în care apare ca *mijloc de cumpărare și mijloc de plată*, cu deosebirea că pe piața mondială raportul dintre ele se inversează. În sfera circulației interne, banii, în măsura în care erau monedă, reprezentau veriga mijlocie în unitatea-proces $M-B-M$ sau forma pur efemeră a valorii de schimb în cadrul neconținutei schimbării de locuri între mărfuri, adică funcționau exclusiv ca mijloc de cumpărare. Pe piața mondială lucrurile se petrec invers. Aurul și argintul apar aici ca mijloc de cumpărare atunci cînd schimbul de substanțe e numai unilateral și de aceea cumpărarea și vînzarea se separă. De pildă, comerțul de graniță de la Keatza este de fapt și prin contract³¹ un schimb în natură, în cadrul căruia argintul nu servește decît ca măsură a valorii. Războiul din 1857—1858³² i-a determinat pe chinezi să vîndă fără a cumpăra. Ca urmare, argintul a apărut deodată ca mijloc de cumpărare. Ținînd seama de litera contractului, rușii transformau piese de 5 franci franțuzești în mărfuri brute de argint, care le serveau astfel ca mijloc de schimb. Argintul funcționează în permanență ca mijloc de cumpărare între Europa și America, de o parte, și Asia, unde e teaurizat, de altă parte. Apoi, metalele nobile funcționează ca mijloc de cumpărare internațional atunci cînd echilibrul obișnuit al schimbului de substanțe dintre două națiuni suferă o perturbare subită, de exemplu în caz de recoltă proastă, care obligă pe una dintre ele să cumpere în cantități neobișnuit de mari. În sfîrșit, metalele nobile reprezintă un mijloc de cumpărare internațional pentru țările producătoare de aur și de argint, unde acestea din urmă sînt în mod nemijlocit produs și marfă și nu o formă transformată a mărfii. Pe măsura dezvoltării schimbului de mărfuri dintre diferitele sfere de circulație naționale, se dezvoltă și funcția banilor universali ca *mijloc de plată* pentru echilibrarea balanțelor internaționale.

Ca și circulația internă, circulația internațională necesită o cantitate mereu variabilă de aur și de argint. De aceea o parte din tezaurele acumulate servește la toate popoarele ca fond de rezervă de bani universali, care cînd se golește, cînd se umple din nou, corespunzător cu oscilațiile schimbului de mărfuri *. În afară de mișcările speciale, în cadrul cărora banii universali se deplasează de la o sferă de circulație națională la alta, ei posedă o mișcare generală, ale cărei puncte de plecare se află la sursele de producție a aurului și argintului, de unde șuvoaie de aur și de argint se revarsă în diferite direcții pe piața mondială. Aici aurul și argintul intră în circulația mondială ca mărfuri și sînt schimbate, ca echivalente, în raport cu timpul de muncă cuprins în ele, pe echivalente-marfă, înainte de a ajunge în sferile de circulație internă. De aceea, în aceste sfere ele apar ca avînd o mărime de valoare dată. Orice scădere sau creștere a cheltuielilor lor de producție afectează, așadar, în mod corespunzător pe piața mondială valoarea lor relativă, care, dimpotrivă, nu depinde cîtuși de puțin de măsura în care diferitele sfere de circulație naționale absorb aurul sau argintul. Partea din șuvoiul metallic pe care o captează fiecare sferă aparte a lumii mărfurilor intră în parte nemijlocit în circulația internă a banilor în vederea înlocuirii monedelor metalice uzate, în parte e reținută în diferitele rezervoare-tezaure de monede, mijloace de plată și bani universali, în parte e transformată în obiecte de lux, iar restul, în sfîrșit, devine tezaur propriu-zis. Pe o treaptă dezvoltată a producției burgheze, teaurizarea se limitează la minimul cerut de diversele procese de circulație pentru a asigura funcționarea liberă a mecanismului lor. Tezaur ca atare devine aici numai avuția care zace nefolosită, atunci cînd nu reprezintă forma momentană a unui excedent al balanței plăților, cînd nu este rezultatul unui schimb de substanțe întrerupt și deci o înghețare a mărții în prima ei metamorfoză.

Dacă, în calitate de bani, aurul și argintul sînt prin însăși noțiunea lor marfa generală, în banii universali ei capătă forma de existență corespunzătoare a mărții universale. În măsura în care toate produsele se înstrăinează în schimb aurului și argintului, acestea din urmă devin forma transfor-

* „Banii acumulați se adaugă la suma care, pentru a fi efectiv în circulație și pentru a face față eventualelor cerințe ale comerțului, se îndepărtează și iese din sfera circulației propriu-zise”. G. R. Carli, notă la lucrarea lui Verri, „Meditazioni sulla Economia Politica”, t. XV, pag. 196, în ediția Custodi, op. cit.

mată a tuturor mărfurilor și deci marfa care poate fi înstrăinată în mod omnilateral. Aurul și argintul devin realmente materializarea timpului de muncă general, în măsura în care schimbul de substanțe al felurilor reale de muncă cuprinde întregul glob pămîntesc. Ele devin echivalent general în măsura în care se dezvoltă seria echivalentelor speciale care constituie sfera lor de schimb. Deoarece în circulația mondială mărfurile își desfășoară în mod universal propria lor valoare de schimb, forma transformată în aur și argint a acesteia din urmă apare ca bani universali. Prin urmare, dacă datorită industriei lor variate și prin intermediul schimbului general națiunile de posesori de mărfuri transformă aurul în bani adecvați, industria și schimbul reprezintă pentru ele doar un mijloc de a retrage de pe piața mondială bani sub formă de aur și de argint. De aceea aurul și argintul ca bani universali sînt în aceeași măsură un produs al circulației generale a mărfurilor, ca și un mijloc de lărgire continuă a sferei acestei circulații. Așa cum fără știrea alchimistilor, care încercau să fabrice aur, s-a născut chimia, tot astfel fără știrea posesorilor de mărfuri, care aleargă după marfă sub forma ei magică, iau naștere sursele industriei mondiale și ale comerțului mondial. Aurul și argintul ajută la crearea pieței mondiale prin aceea că, în noțiunea lor de bani, ele anticipează existența acestei piețe. Influența extraordinară pe care descoperirea unor noi terenuri aurifere pe la mijlocul secolului al XIX-lea o exercită asupra schimburilor mondiale dovedește că acțiunea magică a acestor metale nobile nu se limitează nicidecum la perioada de început a societății burgheze, ci rezultă în mod necesar din felul denaturat [Verkehrung] în care agenților lumii mărfurilor le apare propria lor muncă socială.

Așa cum banii devin bani universali, tot așa și posesorul de mărfuri devine un cosmopolit. Relația cosmopolită dintre oameni nu este la origine decît relația lor ca posesori de mărfuri. Privită în sine, marfa este deasupra oricăror bariere religioase, politice, naționale și de limbă. Limba ei universală este prețul, iar esența ei comună [Gemeinwesen] banii. O dată cu dezvoltarea banilor universali în opoziție cu moneda națională se dezvoltă și cosmopolitismul posesorului de mărfuri, ca o credință a rațiunii practice în opoziție cu tradiționalele prejudecăți religioase, naționale și de altă natură, care îngreuiază schimbul de substanțe în rîndurile omenirii. Cînd

același aur care, sosind în Anglia sub formă de eagles * americani, devine aici sovereign, după 3 zile circulă la Paris ca napoleon, iar după câteva săptămîni se regăsește la Veneția sub formă de ducat, păstrînd însă tot timpul aceeași valoare, posesorului de mărfuri îi devine limpede că naționalitatea „is but the guinea's stamp” **. Ideea sublimă în care i se dezvâlăuie toată lumea este aceea a unei piețe, a *pieței mondiale* ***.

4. Metalele nobile

Procesul de producție burghez pune stăpînire mai întîi pe circulația metalică, ca pe un organ transmis de-a gata, care, deși se transformă treptat, își păstrează însă tot timpul structura sa fundamentală. Problema de ce aurul și argintul servesc ca material bănesc și nu alte mărfuri depășește cadrul sistemului burghez. De aceea ne vom limita să expunem sumar numai tezele esențiale.

Deoarece timpul de muncă general nu cunoaște decît deosebiri cantitative, obiectul care trebuie să servească drept întruchiparea lui specifică trebuie să fie în măsură să exprime deosebiri pur cantitative, ceea ce presupune identitatea, omogenitatea calitativă. Aceasta e prima condiție pentru funcționarea unei mărfi în calitate de măsură a valorii. De pildă, dacă evaluez toate mărfurile în boi, piei, cereale etc., trebuie de fapt să le măsoz în boi mijlocii ideali, în piei mijlocii ideale etc., pentru că există o deosebire calitativă între un bou și altul, între o cantitate de cereale și alta, între o piele și alta. Dimpotrivă, aurul și argintul, ca corpuri simple, sînt întotdeauna egale cu ele însele și de aceea cantități egale din aceste metale reprezintă valori de aceeași mărime ****. Cea-

* — vulturi. — *Nota trad.*

** — „nu e decît efigia guineii”. — *Nota trad.*

*** Montanari. „Della Moneta” (1683), op. cit., pag. 40: „Legăturile dintre popoare s-au extins pe întregul glob pămîntesc în așa măsură, încît aproape că se poate spune că lumea întreagă a devenit un singur oraș, în care are loc un tîrg permanent la care se vînd toate mărfurile, și oricine, sînd acasă la el, poate să dobîndească cu ajutorul banilor și să se bucure de tot ce produc pămîntul, animalele și hîrnicia omului. Minunată invenție”.

**** „Metalele posedă particularitatea specifică că numai în ele toate raporturile se reduc la unul singur, care este cantitatea lor, căci de la natură ele nu se deosebesc prin calități diferite nici în ceea ce privește structura lor interioară, nici în ceea ce privește forma și factura lor exterioară” (Galvani, op. cit., pag. 126—127).

laltă condiție pe care trebuie s-o îndeplinească marfa destinată a servi ca echivalent general, condiție care decurge direct din funcția de a reprezenta deosebiri pur cantitative, este posibilitatea de a divide după dorință această marfă în diferite părți și de a le reuni la loc, în așa fel încît banii de calcul să poată fi reprezentați și sub o formă tangibilă. Aurul și argintul posedă aceste proprietăți în cel mai înalt grad.

Ca mijloc de circulație, aurul și argintul prezintă față de celelalte mărfuri avantajul că marii lor greutatei specifice — ele reprezintă o greutate relativ mare într-un volum mic — îi corespunde greutatea lor specifică economică, căci într-un volum mic cuprind relativ mult timp de muncă, adică o mare valoare de schimb. Prin aceasta e asigurată ușurința transportării, a trecerii din mînă în mînă și dintr-o țară într-alta, capacitatea de a apărea și a dispărea cu aceeași rapiditate, într-un cuvînt mobilitatea materială, această condiție sine qua non a mărfii care trebuie să servească ca perpetuum mobile al procesului de circulație.

Valoarea specifică ridicată a metalelor nobile, durabilitatea lor, relativa lor indestructibilitate, faptul că nu se oxidează în contact cu aerul și, mai ales la aur, insolubilitatea în acizi, cu excepția apei regale, toate aceste proprietăți naturale fac din metalele nobile materialul natural al tezaurizării. De aceea Petru Ermitul, care pare să fi fost un mare amator de ciocolată, face următoarea remarcă cu privire la sacii de cacao care reprezentau una dintre formele de bani mexicani :

„O, monedă fericită, care oferi speciei umane o băutură plăcută și folositoare și ferești pe inocenții tăi posesori de infernală patimă a zgîrceniei, pentru că nu poți fi nici îngropată și nici păstrată timp îndelungat” („De Orbe Novo”³³).

Marea însemnătate pe care metalele în genere o au în cadrul procesului de producție nemijlocit este legată de funcția lor ca unelte de producție. Fără să mai vorbim de raritatea aurului și a argintului, faptul că ele sînt mai moi decît fierul și chiar decît arama (sub forma călită în care era folosită în antichitate) le face inaptele de a fi folosite în acest mod și de aceea ele sînt în mare măsură lipsite de proprietatea pe care se bazează valoarea de întrebuițare a metalelor în general. Pe cît sînt de inutile în cadrul procesului de producție nemijlocit, pe atît de netrebucioase sînt ele ca mijloace de subzistență, ca obiecte de consum. De aceea ele pot intra în procesul de circulație social în orice cantitate,

fără să prejudicieze procesele de producție și consumație nemijlocite. Valoarea lor individuală de întrebuințare nu intră în conflict cu funcția lor economică. Pe de altă parte, aurul și argintul sînt de prisos nu numai într-un sens negativ, adică sînt obiecte de care te poți lipsi, dar în virtutea proprietăților lor estetice ele constituie materialul firesc pentru obiecte de lux, podoabe, obiecte de fast și de uz festiv, într-un cuvînt forma pozitivă a prisosului și a bogăției. Ele apar oarecum ca lumină solidificată, dezgropată din adîncuri; argintul reflectă toate razele de lumină în compoziția lor inițială, în timp ce aurul reflectă numai potența cea mai înaltă a culorii, roșul. Simțul culorilor este însă forma cea mai populară a simțului estetic în general. Legătura etimologică dintre denumirile metalelor prețioase și raporturile culorilor în diferite limbi indo-germanice a fost dovedită de Jakob Grimm (vezi lucrarea sa „Istoria limbii germane”³⁴).

În sfîrșit, capacitatea aurului și argintului de a se transforma din forma monetară în forma de lingouri, din aceasta din urmă în articole de lux și invers, avantajul de a nu fi legate de anumite forme de întrebuințare date o dată pentru totdeauna, avantaj prin care ele se deosebesc de alte mărfuri, toate acestea fac ca aceste metale să fie materialul natural al banilor, care trebuie să treacă mereu dintr-o determinare de formă în alta.

Natura nu produce bani, după cum nu produce nici bancheri și nici curs de schimb. Dar deoarece producția burgheză trebuie să cristalizeze avuția ca fetiș sub forma unui obiect anumit, aurul și argintul sînt întruchiparea corespunzătoare a acestei avuții. Prin natura lor, aurul și argintul nu sînt bani, dar banii sînt, prin natura lor, aur și argint. Pe de o parte, cristalul bănesc de aur și de argint e nu numai produsul procesului de circulație, ci de fapt unicul său produs care rămîne. Pe de altă parte, aurul și argintul sînt produse naturale finite, și, atît ca produs nemijlocit al procesului de circulație cît și ca produs al naturii, ele nu pot fi separate prin nici o deosebire de formă. Produsul general al procesului social, sau însuși procesul social ca produs, este un produs deosebit al naturii, un metal care zace în măruntaiele pămîntului și care se extrage de acolo*.

* În anul 760 o mulțime de oameni săraci și-au părăsit locurile pentru a merge să scoată aur prin spălarea nisipului aurifer de la sud de Praga; 3 oameni puteau să extragă într-o zi 3 mărci de aur. Datorită acestui fapt, afluența de oameni la aceste exploatări de aur și nunărul

Am văzut că aurul și argintul nu pot îndeplini cerința ce li se pune în calitatea lor de bani, aceea de a fi valori de o mărime constantă. Dar, după cum a observat încă Aristotel, ele posedă o valoare de o mărime mai constantă decît posedă în medie celelalte mărfuri. Fără a mai vorbi de efectul general al unei creșteri sau scăderi a valorii metalelor nobile, fluctuațiile raportului dintre valoarea aurului și aceea a argintului au o importanță deosebită, pentru că pe piața mondială amîndouă aceste metale servesc ca material bănesc unul alături de celălalt. Cauzele pur economice ale acestei variații a valorii — cuceririle și alte prefaceri politice, care exercitau în antichitate o mare influență asupra valorii metalelor, au numai un efect local și trecător — trebuie să fie reduse la variațiile survenite în timpul de muncă necesar pentru producerea acestor metale. La rîndul lui, acest timp de muncă depinde de raritatea lor naturală relativă, ca și de greutatea mai mare sau mai mică pe care o prezintă obținerea lor în stare de metal pur. Aurul este, de fapt, primul metal pe care l-a descoperit omul. Pe de o parte, natura însăși îl prezintă sub o formă cristalizată nativă, individualizat, fără să fie în combinație chimică cu alte corpuri, sau, cum spuneau alchimistii, în stare virgină ; pe de altă parte, natura însăși ia asupra sa o vastă muncă tehnologică, spălînd aur în albiile fluviilor. Reiese deci că din partea omului nu se cere decît o muncă dintre cele mai simple fie pentru extragerea aurului din albiile fluviilor, fie pentru scoaterea lui din nisipul aluviunilor, pe cînd extragerea argintului presupune lucrări miniere și în general o dezvoltare relativ înaltă a tehnicii. De aceea valoarea inițială a argintului, cu toate că raritatea sa absolută e mai mică, era relativ mai mare decît aceea a aurului. Afirmăția lui Strabo că la unul dintre triburile arabe se dădeau 10 pfunzi de aur pentru 1 pfund de fier și 2 pfunzi de aur pentru 1 pfund de argint nu pare de loc neverosimilă. Pe măsură însă ce se dezvoltă forța productivă a muncii sociale și, datorită acestui fapt, produsul muncii simple se scumpește în comparație cu produsul muncii complexe, pe măsură ce scoarța pămîntului este răscolită tot mai mult, iar sursele inițiale ale extracției aurului de la suprafață se secătuiesc, valoarea argintului scade în raport cu cea a aurului.

brațelor de muncă de care a fost lipsită agricultura au crescut în așa măsură, încît în anul următor țara a fost lovită de foamete (vezi M. G. Körner. „Abhandlung von dem Altertum des böhmischen Bergwerks”. Schneeberg, 1758 [pag. 37—38]).

În sfârșit, pe o anumită treaptă de dezvoltare a tehnicii și a mijloacelor de comunicație, descoperirea de noi țări pose-soare de aur și de argint capătă o importanță deosebit de mare. În Asia antică, raportul dintre aur și argint era de 6 : 1 sau 8 : 1 ; acest din urmă raport era încă în vigoare în China și în Japonia la începutul secolului al XIX-lea ; raportul de 10 : 1 din timpul lui Xenofon poate fi socotit raportul mediu din perioada de mijloc a antichității. Exploatarea minelor de argint din Spania de către Cartagina și mai târziu de către Roma a avut în antichitate aproximativ același efect pe care descoperirea minelor americane l-a avut asupra Europei moderne. Pentru epoca imperiului roman, 15 sau 16 : 1 poate fi considerat raportul mediu aproximativ, deși adesea înțelnim la Roma o depreciere și mai mare a argintului. Aceeași mișcare, care începe cu o valoare relativ scăzută a aurului și termină cu scăderea valorii argintului, se repetă și în epoca următoare, de la începuturile evului mediu și pînă în timpurile moderne. Ca și pe vremea lui Xenofon, în evul mediu raportul mijlociu este de 10 : 1, iar în urma descoperirii minelor americane revine la 16 sau 15 : 1. Descoperirea minelor de aur din Australia, California și Columbia face să fie probabilă o nouă scădere a valorii aurului*.

* Pînă acum descoperirile din Australia etc. n-au afectat încă raportul dintre valoarea aurului și argintului. Afirmările contrare ale lui Michel Chevalier valorează tot atît cît și socialismul acestui fost saint-simonist. Cotările argintului pe piața londoneză arată, ce-i drept, că în perioada 1850—1858 prețul mediu al argintului, exprimat în aur, este aproape cu 3% mai mare decît cel din perioada 1830—1850. Dar această urcare se explică pur și simplu prin cererea de argint din partea Asiei. În perioada 1852—1858, prețul argintului se schimbă, în diferiți ani și în diferite luni, *numai* în funcție de această cerere și nicidecum din cauza afluxului de aur din sursele nou descoperite. Iată un tabel al prețurilor argintului, exprimate în aur, pe piața londoneză :

Prețul unei uncii de argint :

Anul	1852	martie	60 ¹ / ₂	pence	Iulie	60 ¹ / ₂	pence	noiembrie	61 ¹ / ₂	pence
"	1853	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"
"	1854	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"
"	1855	"	60 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"	"	60 ¹ / ₂	"
"	1856	"	60	"	"	61 ¹ / ₂	"	"	62 ¹ / ₂	"
"	1857	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"	"	61 ¹ / ₂	"
"	1858	"	61 ¹ / ₂	"	"	—	—	"	—	—

C. Teorii asupra mijloacelor de circulație și asupra banilor

Dacă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în această perioadă a copilăriei societății burgheze moderne, setea generală de aur mîna peste mări popoare și principii în cruciade pentru căutarea Graal-ului de aur *, tot așa primii tîlmaci ai lumii moderne, creatorii sistemului monetar, una dintre variantele căruia o constituie sistemul mercantilist, au proclamat aurul și argintul, adică banii, drept unica avuție. Ei declarau, pe bună dreptate, că vocația societății burgheze este aceea de „a face bani”, prin urmare, din punctul de vedere al circulației simple a mărfurilor, de a tezauriza avuția eternă, pe care nu o mînîncă nici moliile, nici rugina. Nu poți combate sistemul monetar invocînd argumentul că o tonă de fier la prețul de 3 l. st. reprezintă o valoare de aceeași mărime ca și 3 l. st. de aur. Aici nu este vorba de mărimea valorii de schimb, ci de forma ei adecvată. Dacă în sistemul monetar și în cel mercantilist comerțul mondial și ramurile deosebite ale muncii naționale nemijlocit legate de comerțul mondial erau declarate a fi singurele surse adevărate ale avuției sau ale banilor, trebuie să ținem seama de faptul că, la acea epocă, cea mai mare parte a producției naționale se desfășura încă în forme feudale și servea ca sursă nemijlocită de existență pentru producătorii înșiși. În cea mai mare parte, produsele nu se transformau încă în mărfuri și deci nici în bani; ele în genere nu intrau în schimbul social general de substanțe și de aceea nu apăreau ca materializare a muncii abstract-generale și nu constituiau în realitate avuție burgheză. Banii ca scop al circulației sînt valoarea de schimb, sau avuția abstractă, și nu vreun element material al avuției ca scop determinant și mobil al producției. Corespunzător treptei embrionare a producției burgheze, acești profeți nerecunoscuți se cramponau de forma solidă, palpabilă și strălucitoare a valorii de schimb, de forma ei ca marfă generală în opoziție cu toate mărfurile speciale. Pe vremea aceea, sfera economică burgheză propriu-zisă era sfera circulației mărfurilor. Așa se explică de ce ei au privit din punctul de vedere al acestei sfere elementare întregul proces complex al producției burgheze și au ajuns să confunde banii cu capitalul. Lupta neîncetată a

* Insemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Aurul este un lucru minunat! Cine îl posedă este stăpîn pe tot ce dorește. Aurul poate chiar să deschidă sufleteilor porțile raiului” (*Columb*, într-o scrisoare din Jamaica din 1503). — *Nota red.*

economiștilor moderni împotriva sistemului monetar și mercantilist se datorește în cea mai mare parte faptului că acest sistem divulgă într-o manieră brutal-naivă secretul producției burgheze, faptul că aceasta din urmă e întru totul subordonată valorii de schimb. Ricardo observă undeva, deși în scopul unei greșite aplicări practice, că chiar în perioade de foamete cerealele se importă nu pentru că poporul flămânzește, ci pentru că negustorul de cereale câștigă bani. Prin urmare, în critica pe care o face sistemului monetar și mercantilist, economia politică greșește atunci când combate acest sistem ca pe o simplă iluzie, ca pe o simplă teorie falsă, și nu vede în el forma barbară a propriului ei principiu fundamental. În plus, acest sistem păstrează nu numai un drept istoric, dar în anumite sfere ale economiei moderne el se bucură de drepturi de cetățenie deplină. Pe toate treptele procesului de producție burghez, unde avuția ia forma elementară a mărfii, valoarea de schimb îmbracă forma elementară a banilor, și în toate fazele procesului de producție avuția se reîntoarce pentru un moment la forma elementară generală a mărfii. Chiar și în cea mai dezvoltată economie burgheză, funcțiile specifice ale aurului și argintului ca bani, spre deosebire de funcția lor ca mijloc de circulație și în opoziție cu toate celelalte mărfuri, nu sînt suprimate, ci numai limitate, așa încît sistemul monetar și mercantilist își păstrează toate drepturile. Faptul catolic că aurul și argintul, ca întru chipare nemijlocită a muncii sociale și deci ca existență a avuției abstracte, sînt opuse celorlalte mărfuri, mărfurilor profane, jignește, firește, onoarea protestantă a economiei burgheze, care de teama prejudecăților sistemului monetar a pierdut pentru mult timp capacitatea de a înțelege fenomenele circulației banilor, așa cum vom vedea din cele ce urmează.

În opoziție cu sistemul monetar și cu cel mercantilist, care cunosc banii numai sub determinarea lor de formă ca produs cristalizat al circulației, era foarte firesc ca economia politică clasică să considere banii în primul rînd sub forma lor fluidă, ca valoare de schimb care ia naștere chiar în cadrul metamorfozei mărfurilor și care apoi dispăre din nou în ea. De aceea, așa cum circulația mărfurilor este considerată exclusiv sub forma $M-B-M$, iar aceasta din urmă, la rîndul ei, este considerată exclusiv ca unitatea-proces a vînzării și cumpărării, tot așa banii sînt recunoscuți în determinarea lor de formă ca mijloc de circulație, în opoziție cu determinarea

lor de formă ca bani. Dacă mijlocul de circulație se izolează în funcția sa ca monedă, el se transformă, după cum am văzut, în semn al valorii. Deoarece însă economia politică clasică a avut în fața ei înainte de toate circulația metalică ca formă dominantă a circulației, ea concepe banii metalici ca monedă, iar moneda metalică ca simplu semn al valorii. Potrivit cu legea circulației semnelor valorii, se formulează teza că prețurile mărfurilor depind de masa banilor aflați în circulație, și nu invers, că masa banilor aflați în circulație depinde de prețurile mărfurilor. Găsim această părere mai mult sau mai puțin curată la economiștii italieni din secolul al XVII-lea; ea este când adoptată, când negată de *Locke*, apoi dezvoltată în mod categoric de „Spectator” (în numărul din 19 octombrie 1711), de *Montesquieu* și de *Hume*. Deoarece *Hume* este cel mai de seamă reprezentant al acestei teorii în secolul al XVIII-lea, vom începe cu el analiza noastră.

În cadrul unor anumite premise, o creștere sau o micșorare a cantității de bani de metal aflați în circulație sau de semne ale valorii aflate în circulație pare să exercite asupra prețurilor mărfurilor o influență *uniformă*. Dacă scade sau se urcă valoarea aurului sau a argintului în care valorile de schimb ale mărfurilor sînt exprimate ca prețuri, prețurile se urcă sau scad, pentru că s-a schimbat măsura valorilor; iar cantitatea de aur și de argint aflată în circulație ca monedă crește sau scade, pentru că prețurile s-au urcat sau au scăzut. Dar fenomenul vizibil este variația prețurilor în funcție de sporirea sau de scăderea cantității mijloacelor de circulație, în condiții când valoarea de schimb a mărfurilor rămîne neschimbată. Pe de altă parte, dacă cuantumul semnelor valorii aflate în circulație scade sau crește peste sau sub nivelul lor necesar, ele sînt readuse în mod forțat la acest nivel prin scăderea sau urcarea prețurilor mărfurilor. În ambele cazuri se pare că aceeași cauză a produs același efect, și *Hume* se menține ferm în cadrul acestei aparențe.

Orice cercetare științifică a raportului dintre cantitatea mijloacelor de circulație și mișcarea prețurilor mărfurilor trebuie în mod necesar să pornească de la premisa că valoarea materialului bănesc este dată. Dar *Hume*, dimpotrivă, examinează exclusiv epoci în care au loc revoluții în valoarea metalelor nobile, deci revoluții în măsura valorilor. Urcarea prețurilor mărfurilor concomitent cu creșterea cantității banilor metalici începînd din perioada descoperirii minelor americane formează fundalul istoric al teoriei sale, după cum po-

lemica împotriva sistemului monetar și a celui mercantilist vădește motivul ei practic. Afluxul de metale nobile poate, firește, să crească în condiții când cheltuielile lor de producție rămân aceleași. Pe de altă parte, micșorarea valorii lor, adică a timpului de muncă necesar pentru producerea lor, se manifestă la început numai prin creșterea aflului lor. Prin urmare, spuneau discipolii mai recentți ai lui Hume, valoarea scăzută a metalelor nobile se manifestă în masa crescândă a mijloacelor de circulație, iar masa crescândă a mijloacelor de circulație se manifestă în urcarea prețurilor mărfurilor. În realitate însă crește numai prețul mărfurilor de export, care se schimbă pe aur și pe argint ca marfă și nu ca mijloc de circulație. Așa fiind, prețul acestor mărfuri, care sînt evaluate în aur și argint de o valoare scăzută, se urcă în comparație cu toate celelalte mărfuri, a căror valoare de schimb continuă să fie evaluată în aur și argint potrivit cu etalonul vechilor lor cheltuieli de producție. Această dublă evaluare a valorilor de schimb ale mărfurilor în aceeași țară nu poate fi, firește, decît temporară, și prețurile exprimate în aur sau argint trebuie să se egalizeze proporțional cu valorile de schimb, astfel încît în cele din urmă valorile de schimb ale tuturor mărfurilor ajung să fie evaluate potrivit cu noua valoare a materialului bănesc. Dezvoltarea acestui proces, ca și modul în care valoarea de schimb a mărfurilor își croiește în genere drum prin intermediul oscilațiilor prețurilor de piață nu au a fi examinate aici. Dar că în epocile mai puțin dezvoltate ale producției burgheze această egalizare se produce foarte treptat de-a lungul unor perioade îndelungate și că în nici un caz nu ține pasul cu creșterea numerarului aflat în circulație, acest lucru a fost dovedit în chip elocvent de o serie de noi cercetări critice asupra mișcării prețurilor mărfurilor în secolul al XVI-lea *. Cu totul străine de problema în discuție sînt referirile preferate ale discipolilor lui Hume la creșterea prețurilor în Roma antică în urma cuceririi Macedoniei, Egiptului și Asiei Mici. Transferarea subită și forțată a unor mari tezaure de bani dintr-o țară într-alta, caracteristică lumii antice, reducerea temporară a cheltuielilor de producție a metalelor nobile într-o anumită țară prin simplul proces al jafului, afectează tot atît de puțin legile imanente

* Hume recunoaște de altfel caracterul treptat al acestei egalizări, deși acest lucru contravine principiului său. Vezi David Hume, „Essays and treatises on several subjects”. Londra, 1777, vol. I, pag. 300.

ale circulației banilor pe cât de puțin legea generală care reglementează prețul grânelor este afectată de distribuirea gratuită a grânelor egiptene și siciliene la Roma. Lui Hume, ca și tuturor celorlalți autori din secolul al XVIII-lea, i-au lipsit materialele necesare pentru o studiere amănunțită a circulației banilor : pe de o parte, o istorie autentică a prețurilor mărfurilor, iar pe de altă parte statistici oficiale neîntrerupte cu privire la creșterea și la restrângerea cantității de mijloace de circulație, la fluxul și la refluxul de metale nobile etc. ; într-un cuvânt, i-a lipsit materialul care apare abia o dată cu dezvoltarea deplină a sistemului bancar. Teoria lui Hume asupra circulației poate fi rezumată în următoarele teze : 1) prețurile mărfurilor dintr-o țară sînt determinate de masa banilor (reali sau simbolici) aflați în acea țară ; 2) banii care circulă într-o țară reprezintă toate mărfurile care se găsesc în acea țară ; pe măsură ce crește numărul reprezentanților, adică al banilor, fiecărui reprezentant în parte îi revine o cantitate mai mare sau mai mică din obiectul reprezentat ; 3) dacă se mărește cantitatea de mărfuri, prețul lor scade sau valoarea banilor crește. Dacă însă crește cantitatea de bani, atunci, dimpotrivă, prețurile mărfurilor se urcă, iar valoarea banilor scade *.

„Scumpirea tuturor lucrurilor — spune Hume — în urma unui excedent de bani este dezavantajoasă pentru orice comerț existent, deoarece ea permite țărilor mai sărace să le concureze cu succes pe cele mai bogate pe toate piețele străine ** ...Dacă considerăm o națiune izolată, existența unei cantități mai mari sau mai mici de monede pentru socotirea sau reprezentarea mărfurilor nu exercită nici o influență, bună sau rea, la fel cum bilanțul unui negustor nu se va schimba de pe urma faptului că în contabilitatea sa el va folosi, în locul notației arabe, care necesită puține cifre, notația romană, care are nevoie de mai multe cifre. Mai mult, cantitatea mai mare de bani, la fel ca și cifrele romane, este mai incomodă și cere mai multă osteneală atît pentru păstrarea cît și pentru transportarea ei” ***.

Pentru a demonstra în genere ceva, Hume ar fi trebuit să arate că, într-un sistem *dat* de semne de calcul, cantitatea cifrelor folosite nu depinde de mărimea valorii cifrelor, ci, invers, mărimea valorii cifrelor depinde de cantitatea semnelor folosite. E perfect adevărat că nu e cîtuși de puțin convenabil să evaluezi sau „să socotești” valoarea mărfurilor în aur sau argint de o valoare scăzută, și de aceea, o dată cu creșterea sumei valorii mărfurilor aflate în circulație, popoa-

* Comp. Stuart, op. cit., vol. I, pag. 394—400.

** David Hume, op. cit., pag. 300.

*** Op. cit., pag. 303.

rele au găsit întotdeauna că e mai comod să socotească în argint decît în aramă și în aur decît în argint. Pe măsură ce au devenit mai bogate, ele au transformat metalele mai puțin prețioase în monedă auxiliară și pe cele mai prețioase în bani. Pe de altă parte, Hume uită că pentru a socoti în aur și argint valorile, nici aurul și nici argintul nu trebuie „să existe efectiv”. El confundă banii de calcul cu mijloacele de circulație și pentru el amîndouă sînt monedă (coin). Deoarece o schimbare a valorii măsurii valorilor, sau a metalelor nobile care funcționează ca bani de calcul, atrage după sine urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor și deci a masei banilor aflați în circulație, dacă viteza de circulație rămîne neschimbată, Hume ajunge la concluzia că urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor depinde de cantitatea banilor aflați în circulație. Din faptul închiderii minelor europene Hume a putut să se convingă că în secolele al XVI-lea și al XVII-lea nu numai că a crescut cantitatea de aur și de argint, dar totodată au scăzut și cheltuielile necesare pentru producerea lor. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, prețurile mărfurilor din Europa s-au urcat concomitent cu creșterea masei de aur și de argint importate din America; prin urmare, în fiecare țară prețurile mărfurilor sînt determinate de cantitatea de aur și de argint din țara respectivă. Aceasta era prima „concluzie necesară” * la care a ajuns Hume. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea prețurile nu s-au urcat în aceeași proporție cu creșterea cantității de metale nobile; a trecut mai bine de o jumătate de secol înainte ca oamenii să constate o oarecare schimbare în prețurile mărfurilor și chiar după aceea a mai trecut multă vreme pînă cînd valorile de schimb ale mărfurilor au început să fie evaluate pretutindeni potrivit cu valoarea scăzută a aurului și argintului, adică pînă cînd revoluția a cuprins prețurile tuturor mărfurilor. De aceea, conchide Hume — care în totală contradicție cu principiile filozofiei sale transformă în mod necritic în teze generale fapte observate în mod unilateral —, prețul mărfurilor sau valoarea banilor e determinată nu de cantitatea absolută a banilor aflați în țara respectivă, ci de cantitatea de aur și de argint care intră efectiv în circulație; în cele din urmă însă, întreaga cantitate de aur și de argint aflată într-o țară trebuie să fie absorbită de circulație, și anume sub formă de monedă **. E

* David Hume, op. cit., pag. 303.

** „Este evident că prețurile depind nu atît de cantitatea absolută de mărfuri și de bani de care dispune o națiune, cît de cantitatea de

limpede că, dacă aurul și argintul posedă o valoare proprie, atunci, abstracție făcînd de toate celelalte legi ale circulației, se poate afla în circulație numai o cantitate determinată de aur și de argint ca echivalent al unei sume de valori date ale mărfurilor. Prin urmare, dacă orice cantitate de aur și de argint existentă întîmplător într-o țară trebuie să intre ca mijloc de circulație în procesul schimbului de mărfuri, indiferent de suma valorilor mărfurilor, înseamnă că aurul și argintul nu au valoare immanentă și că de aceea nu sînt de fapt mărfuri reale. Aceasta este a treia „concluzie necesară” la care a ajuns Hume. După părerea sa, mărfurile intră în procesul de circulație fără prețuri, iar aurul și argintul fără valoare. Tocmai de aceea el nu vorbește nicăieri de valoarea mărfurilor și de valoarea aurului, ci numai de raporturile lor cantitative. Încă Locke afirmase că aurul și argintul nu ar avea decît o valoare imaginară sau convențională; aceasta este prima formă brutală a opoziției față de afirmația sistemului monetar că numai aurul și argintul au o valoare adevărată. Faptul că existența bănească a aurului și argintului derivă numai din funcția pe care o îndeplinesc în procesul social al schimbului este interpretat în sensul că propria lor valoare, deci și mărimea valorii lor, se datoresc unei funcții sociale*. Aurul și argintul sînt deci obiecte fără valoare, dar în cadrul procesului de circulație ele capătă o mărime fictivă de valoare în calitatea lor de *reprezentanți ai mărfurilor*. Datorită acestui proces, ele se transformă nu în bani, ci în valoare. Această valoare a lor e determinată de raportul dintre propria lor cantitate și cantitatea mărfurilor, deoarece amîndouă aceste cantități trebuie să se acopere. Prin urmare, dacă Hume introduce aurul și argintul în lumea mărfurilor ca non-mărfuri, de îndată ce ele apar sub formă de monedă el le transformă în simple mărfuri care se schimbă pe alte mărfuri

mărfuri care este adusă și poate fi adusă pe piață și de cantitatea de bani aflată în circulație. Dacă moneda este pusă sub lacăt, efectul produs asupra prețurilor e același ca și cum ea ar fi fost distrusă; dacă mărfurile se acumulează în magazine și în depozite, rezultatul va fi același. Deoarece în asemenea cazuri banii și mărfurile nu se întîlnesc niciodată, ele nu pot nici să exercite vreo influență unele asupra altora. În cele din urmă, nivelul general al prețurilor atinge exact *proporția corespunzătoare noii cantități de bani metalici existenți în țară* (op. cit., pag. 307, 308, 303).

* Însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Vezi cele spuse de *Law* și de *Franklin* despre valoarea suplimentară pe care o dobîndesc aurul și argintul datorită faptului că funcționează în calitate de bani; vezi și *Forbonnais*. — *Nota red.*”

printr-un simplu troc. Dacă lumea mărfurilor s-ar compune dintr-o singură marfă, de exemplu din 1 000 000 de cuarteri de grîne, ar fi foarte simplu să ne imaginăm că un cuarter se schimbă pe două uncii de aur, dacă există 2 000 000 de uncii de aur, și pe 20 de uncii de aur, dacă există 20 000 000 de uncii de aur, că, prin urmare, prețul mărfii și valoarea banilor se urcă sau scad în raport invers cu cantitatea de bani existentă *. Dar lumea mărfurilor se compune dintr-o varietate infinită de valori de întrebuințare, a căror valoare relativă nu e nicidecum determinată de cantitățile lor relative. Cum își închipuie deci Hume acest schimb între masa de mărfuri și cantitatea de aur? El se mulțumește cu ideea naivă și lipsită de sens că orice marfă, ca parte alicotă a masei totale de mărfuri, se schimbă contra unei părți alicote corespunzătoare din cantitatea de aur. Mișcarea-proces a mărfurilor, mișcare care rezultă din contradicția — cuprinsă în ele — dintre valoarea de schimb și valoarea de întrebuințare și care se manifestă în circulația banilor și se cristalizează în diferitele determinări de formă ale acestora, dispare, așadar, și în locul ei trece egalitatea mecanică imaginată dintre greutatea masei metalelor nobile aflate într-o țară și masa mărfurilor de care ea dispune în acel moment.

Sir James Steuart își începe cercetările sale cu privire la monedă și la bani cu o critică amănunțită a ideilor lui Hume și Montesquieu **. El este de fapt primul care pune întrebarea: oare cantitatea banilor aflați în circulație este determinată de prețurile mărfurilor, sau, dimpotrivă, prețurile mărfurilor sînt determinate de cantitatea banilor aflați în circulație? Deși claritatea expunerii sale suferă de pe urma ideilor sale fanteziste despre măsura valorilor, precum și de pe urma ideii sale inconsecvente despre valoarea de schimb în general și a reminiscentelor sistemului mercantilist, el descoperă totuși cele mai importante determinări de formă ale banilor și legile generale ale circulației banilor, pentru că nu pune în mod mecanic mărfurile de o parte și banii de altă parte, ci dezvoltă efectiv diferitele funcții ale banilor, deducîndu-le din diferitele momente ale schimbului de mărfuri propriu-zis.

„Folosirea banilor în circulația internă poate fi redusă la două puncte principale: plata sumelor datorate de o persoană și cumpărarea lucruri-

* Insemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Această ficțiune figurează textual la Montesquieu”. — *Nota red.*

** Steuart, op. cit., vol. I, pag. 394 și urm.

lor de care are nevoie o persoană; și una și alta, luate laolaltă, generează cererea de bani numerar (ready money demands)... Starea comerțului și a manufacturilor, modul de viață și cheltuielile obișnuite ale locuitorilor, toate acestea luate la un loc reglează și determină mărimea cererii de bani numerar, adică cuantumul înstrăinărilor. Pentru efectuarea acestor plăți multiple este nevoie de o anumită cantitate de bani. Această cantitate, la rândul ei, poate să crească sau să scadă după împrejurări, deși cuantumul înstrăinărilor rămâne același... În orice caz, circulația unei țări nu poate absorbi decât o cantitate determinată de bani*.

„Prețul de piață al mărfii este determinat de acțiunea încâlcită a cererii și concurenței (demand and competition), care nu depind cîtuși de puțin: de masa de aur și de argint aflată într-o țară. Și ce se întâmplă cu aurul și argintul care nu sînt cerute ca monedă? Ele sînt teaurizate sau întrebuințate ca material pentru confecționarea de articole de lux. Cînd masa de aur și de argint scade sub nivelul cerut de circulație, aurul și argintul se înlocuiesc prin bani simbolici sau prin alte mijloace auxiliare. Dacă un curs de schimb favorabil aduce în țară un surplus de bani și curmă totodată cererea de remiteri de bani în străinătate, ei ajung adesea în lăzile cu bani, unde devin tot atît de inutili ca și cînd ar zăcea în mine”**.

A doua lege descoperită de *Steuart* este aceea că circulația întemeiată pe credit se reîntoarce la punctul ei de pornire. În sfîrșit, el elucidează ce efecte exercită asupra fluxului și refluxului internațional de metale nobile diferența existentă între nivelurile dobînzii în diferite țări. Ultimele două puncte au fost menționate de noi numai cu titlu informativ, deoarece sînt departe de obiectul cercetării noastre: circulația simplă***. Banii simbolici sau banii de credit —

* James Steuart, op. cit., vol. II, pag. 377—379 și urm.

** Op. cit., pag. 379—380 și urm.

*** „Surplusul de monede va fi pus sub lacăt sau transformat în obiecte... Cît privește banii de hîrtie, după ce-și vor fi îndeplinit prima lor menire de a satisface cererea celui care i-a luat cu împrumut, ei vor fi restituiți de către debitori și se vor realiza... De aceea, indiferent de proporția în care ar crește sau ar scădea cantitatea de monedă într-o țară, prețurile mărfurilor se vor urca sau vor scădea potrivit principiilor cererii și concurenței, iar acestea din urmă vor depinde întotdeauna de înclinările acestora care posedă bunuri sau orice alte echivalente pentru cumpărare, dar niciodată de cantitatea de monede de care dispun... Oricît de mică ar fi cantitatea de bani metalici dintr-o țară, atîta timp cît în țară există bunuri reale de orice fel și o tendință de consum din partea posesorilor lor, prețurile se vor menține la un nivel ridicat prin intermediul schimbului în natură, al banilor simbolici, al plăților reciproce și a *mii* de alte invenții... Dacă această țară întreține relații cu alte națiuni, trebuie să existe la numeroase mărfuri o anumită proporție între prețurile din țară și cele din străinătate, și de aceea o creștere sau o scădere bruscă a cantității de bani metalici, dacă presupunem că ar putea provoca *in mod de sine stătător* o urcare sau o scădere a prețurilor, ar fi limitată în acțiunea ei din cauza concurenței străine” (op. cit., vol. I, pag. 400—401). „În fiecare țară, circulația banilor trebuie să fie proporțională cu activitatea productivă a locuitorilor care produc mărfurile ce se aduc pe piață... De aceea, dacă într-o țară cantitatea de bani metalici scade și nu mai corespunde

Steuart încă nu face deosebire între aceste două forme de bani — pot înlocui metalele nobile în calitatea acestora de mijloc de cumpărare sau de mijloc de plată în circulația internă, dar nu și pe piața mondială. De aceea banii de hîrtie sînt banii unei societăți date (money of the society), pe cînd aurul și argintul sînt banii lumii întregi (money of the world) *.

Particularitatea caracteristică a națiunilor cu dezvoltare „istorică” în sensul școlii istorice a dreptului³⁵ constă în aceea că ele își uită mereu propria lor istorie. De aceea, deși problema controversată a raportului dintre prețurile mărfurilor și cantitatea mijloacelor de circulație a frămîntat în permanență parlamentul în timpul primei jumătăți a secolului nostru și a determinat în Anglia apariția a mii de broșuri mari și mici, Steuart a rămas un „ciine mort” într-o măsură mai mare chiar decît i se păruse a fi Spinoza lui Moses Mendelssohn pe vremea lui Lessing. Pînă și cel mai proaspăt istoric al circulației banilor, Maclaren, îl transformă pe Adam Smith în autor al teoriei lui Steuart și pe Ricardo în autor al teoriei lui Hume **. Dar în timp ce Ricardo a îmbunătățit

prețurilor articolelor produse și oferite spre vînzare, se va recurge la invenții, de pildă la bani simbolici, care să asigure un echivalent pentru aceste produse. Dacă însă cantitatea de bani metalici va depăși proporțiile producției, ei nu vor provoca o urcare a prețurilor și nici nu vor intra în circulație: *ei vor fi acumulați în tezaure...* Oricît de mare ar fi cantitatea de bani existentă într-o țară în raport cu celelalte țări, *în circulație* poate să rămînă totdeauna numai o cantitate aproximativ proporțională cu consumul locuitorilor bogați și cu munca și activitatea productivă a locuitorilor săraci, și această proporție nu e determinată „de cantitatea de bani efectiv existentă în țară” (op. cit., pag. 403—408 și urm.). „Toate națiunile se vor strădui să exporte numerarul de care nu au nevoie în propria lor circulație, trimițindu-l în țările unde dobînda este mai ridicată decît aceea din țara lor” (op. cit., vol. II, pag. 5). „Țara cea mai bogată din Europa poate fi cea mai săracă în ceea ce privește cantitatea de bani metalici aflați în circulație” (op. cit., vol. II, pag. 6). (Vezi polemica dintre *Arthur Young* și Steuart). [Ultima propoziție, în paranteze rotunde, reprezintă o însemnare făcută de Marx în exemplarul său personal. — *Nota red.*]

* Steuart, op. cit., vol. II, pag. 370. Louis Blanc transformă „the money of the society”, care nu înseamnă altceva decît bani interni, naționali, în bani socialiști, care nu înseamnă absolut nimic, și în consecință îl transformă pe Jean Law într-un socialist (vezi primul volum al lucrării sale „Istoria revoluției franceze”).

** Maclaren, op. cit., pag. 43 și urm. Patriotismul l-a determinat pe un scriitor german decedat prematur (Gustav Julius) să-l opună pe bătrînul Büsch, ca pe o autoritate, școlii lui Ricardo. Onorabilul Büsch a tradus în dialectul hamburghez engleza genială a lui Steuart și, printr-o îndreptărire sărăcită, a denaturat originalul ori de cîte ori a putut.

teoria lui Hume, Adam Smith nu face decît să înregistreze ca pe niște fapte lipsite de viață rezultatele cercetărilor lui Steuart. Înțeleapta sa zicală scoțiană : „Dacă ai agonisit puțin, îți va fi adesea ușor să agonisești mult, dar greutatea cea mare e să agonisești puțin”, Adam Smith a aplicat-o și la bunurile spirituale, și de aceea a tănuit cu grijă meschină sursele cărora le datorează puținul din care a știut într-adevăr să facă mult. Nu o dată preferă el să tocească ascuțișul unei probleme acolo unde o formulare precisă l-ar obliga să se răfuiască cu predecesorii săi. La fel procedează el și în teoria banilor. Adam Smith adoptă în mod tacit teoria lui Steuart, spunînd că aurul și argintul existent într-o țară este în parte folosit ca monedă, în parte acumulat ca fond de rezervă pentru negustori în țările lipsite de bănci sau ca rezervă bancară în țările cu circulație de credit, în parte servește ca tezaur pentru compensarea plăților internaționale, iar în parte servește la confecționarea articolelor de lux. Problema cantității monedei aflate în circulație este în mod tacit înlăturată de Smith prin aceea că în mod cu totul greșit el consideră banii drept o simplă marfă *. Vulgarizatorul lui Smith, banalul J. B. Say — pe care francezii l-au proclamat prinț al științei, așa cum Johann Christoph Gottsched l-a proclamat pe Schönaich al său drept Homer, iar Pietro Aretino s-a proclamat singur „terror principum” și „lux mundi” ** — a ridicat, cu multe ifose, la rangul de dogmă această omisiune nu tocmai naivă a lui Adam Smith ***. De altfel, polemica ascuțită împotriva iluziilor sistemului mercantilist l-au împiedicat pe Adam Smith să înțeleagă obiectiv fenomenele circulației metalice, în timp ce ideile sale despre banii de credit sînt originale și profunde. După cum în teoriile paleontologiei din secolul al XVIII-lea se face mereu simțit un curent subteran izvorît din atitudinea critică sau apologetică față de legenda biblică a potopului, tot astfel în spatele tu-

* Insemnare făcută de Marx în exemplarul său personal: „Acest lucru nu este exact. Dimpotrivă, în unele locuri Adam Smith formulează just legea”. — *Nota red.*

** — „spaima prinților” și „lumina lumii”. — *Nota trad.*

*** De aceea deosebirea dintre „currency” și „money”, adică dintre mijloc de circulație și bani, nu este relevantă în „Wealth of Nations”. Derutat de imparțialitatea aparentă a lui Adam Smith, care îi cunoștea foarte bine pe Hume și pe Steuart, onestul Maclaren observă : „Teoria dependenței prețurilor de cantitatea mijloacelor de circulație nu a atras încă pînă acum atenția asupra ei ; doctorul Smith, la fel ca și Locke” (Locke oscilează în părerile sale), „nu vede în banii metalici altceva decît o marfă” (Maclaren, op. cit., pag. 44).

turor teoriilor despre bani din secolul al XVIII-lea se ascunde o luptă surdă împotriva sistemului monetar, acest spectru care a stat la leagănul economiei burgheze și care continua să-și proiecteze umbra asupra legislației.

Cercetările din secolul al XIX-lea asupra naturii banilor se datoresc nemijlocit nu fenomenelor circulației metalice, ci mai curînd fenomenelor circulației bancnotelor. Cercetarea celei dintii a fost întreprinsă numai pentru a se descoperi legile celei de-a doua. Suspendarea convertibilității în aur a bancnotelor de către Banca Angliei începînd din 1797, urcarea prețurilor multor mărfuri care a urmat după aceasta, scăderea prețului monetar al aurului sub prețul lui de piață, deprecierea bancnotelor, mai ales cu începere din 1809, toate acestea ofereau prilejul practic imediat pentru o luptă de partid în incinta parlamentului și pentru o dispută teoretică în afara lui, ambele purtate de aceeași pasiune. Drept fundal istoric al acestor dezbateri au servit: istoria banilor de hîrtie din secolul al XVIII-lea, prăbușirea băncii fondate de Law³⁶, deprecierea bancnotelor provinciale ale coloniilor engleze din America de Nord, depreciere care a mers mîna în mîna cu creșterea cantității semnelor valorii și a durat de la începutul pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea; apoi, mai tîrziu, banii de hîrtie impuși prin lege (Continental bills) de către guvernul central american în timpul războiului de independență; în sfîrșit, experiența cu asignațiile franceze, întreprinsă pe o scară și mai largă. Majoritatea autorilor englezi din acel timp confundă circulația bancnotelor, care e determinată de cu totul alte legi, cu circulația semnelor valorii sau a banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, emise de stat: pretinzînd că explică cu ajutorul legilor circulației metalice fenomenele acestei circulații a banilor de hîrtie cu curs obligatoriu, în realitate ei nu fac decît să deducă, dimpotrivă, legile celei dintii din fenomenele celei din urmă. Lăsăm la o parte pe toți acești autori din perioada 1800—1809 și ne oprim de-a dreptul la Ricardo, atît pentru că el sintetizează ideile predecesorilor săi și le formulează mult mai precis cît și pentru că teoria banilor sub forma pe care i-a dat-o el domină pînă în ziua de astăzi legislația bancară engleză. Ca și predecesorii săi, Ricardo confundă circulația bancnotelor, sau a banilor de credit, cu circulația simplelor semne ale valorii. Faptul care-l preocupă cel mai mult este deprecierea banilor de hîrtie și urcarea concomitentă a prețurilor mărfurilor. Ceea ce au fost minele americane pentru Hume au fost pen-

tru Ricardo prezele de tipărit bani de hîrtie din Thread-needle street³⁷; și, într-un loc, el însuși identifică în mod expres acești doi factori. Primele lui scrieri, consacrate exclusiv problemei banilor, datează din perioada polemicii extrem de înverșunate dintre Banca Angliei, de partea căreia se aflau ministrii și partidul războiului, și adversarii ei, în jurul cărora se grupaseră opoziția parlamentară, whigii și partidul păcii. Aceste scrieri au fost o anticipare directă a celebrului raport din 1810 al comitetului lingourilor (Bullion Committee), raport în care au fost adoptate vederile lui Ricardo*. Faptul curios că Ricardo și adepții săi, care declară că banii nu sînt decît semne ale valorii, sînt numiți „bullioniști” (adepti ai lingourilor de aur) se explică nu numai prin denumirea acestui comitet, ci prin însuși conținutul doctrinei lui Ricardo. În lucrarea sa de economie politică, Ricardo a reprodus și a dezvoltat aceleași idei, dar nu a cercetat nicăieri natura banilor în sine, așa cum a făcut cu valoarea de schimb, cu profitul, cu renta etc.

Ricardo începe prin a determina valoarea aurului și a argintului, ca și pe aceea a tuturor celorlalte mărfuri, prin cuantumul timpului de muncă materializat în ele**. În aur și argint, ca mărfuri cu o valoare dată, se măsoară valorile tuturor celorlalte mărfuri***. De aici rezultă că, în orice țară, cantitatea mijloacelor de circulație este determinată de valoarea unității de măsură a banilor, pe de o parte, și de suma valorilor de schimb ale mărfurilor, pe de altă parte. Această cantitate se modifică datorită economisirii mijloacelor de plată****. Întrucît, așadar, cantitatea în care pot circula bani

* David Ricardo. „The high price of bullion, a proof of the depreciation of banknotes”, 4 edition. Londra, 1811 (prima ediție a apărut în 1809). De asemenea: „Reply to Mr. Bosanquet's practical observations on the report of the bullion committee”. Londra, 1811.

** David Ricardo. „On the Principles of Political Economy etc.”, pag. 77: „Valoarea metalelor nobile, ca și cea a tuturor celorlalte mărfuri, depinde în ultimă analiză de cantitatea totală de muncă necesară pentru obținerea și aducerea lor pe piață”.

*** Op. cit., pag. 77, 180, 181.

**** Ricardo, op. cit., pag. 421. „Cantitatea de bani care poate fi folosită într-o țară depinde de valoarea lor. Dacă pentru circulația mărfurilor ar fi folosit numai aur, ar fi nevoie de o cantitate de 15 ori mai mică decît ar fi necesară dacă ar fi folosit argintul în același scop”. Vezi și Ricardo: „Proposals for an economical and secure currency”. Londra, 1816, pag. 8, unde spune: „Cantitatea bancnotelor aflate în circulație depinde de suma necesară țării pentru a acoperi nevoile circulației, și această sumă e determinată de valoarea unității de măsură a banilor, de suma plăților și de economiile care se fac la efectuarea lor”.

de o valoare dată reprezintă o mărime determinată, iar valoarea banilor se manifestă în procesul de circulație numai în cantitatea lor, înseamnă că simple semne ale valorii banilor, dacă sînt emise în proporția determinată de valoarea banilor, îi pot înlocui în circulație pe aceștia din urmă; și, într-adevăr,

„banii care circulă se află în situația lor cea mai desăvîrșită atunci cînd constau exclusiv din hîrtie avînd aceeași valoare ca și aurul pe care pretind a-l reprezenta” *.

Prin urmare, pînă aici Ricardo determină cantitatea mijloacelor de circulație — presupunînd că valoarea banilor e dată — prin prețurile mărfurilor, iar banii ca semne ale valorii înseamnă pentru el semnul unei cantități determinate de aur și nu, ca la Hume, semnul unui reprezentant lipsit de valoare al mărfurilor.

Acolo unde Ricardo părăsește subit drumul drept al exunerii sale și adoptă punctul de vedere opus, el recurge imediat la circulația internațională a metalelor nobile și în felul acesta incurcă problema, introducînd în ea puncte de vedere străine. Urmărind înlănțuirea intimă a ideilor sale, vom lăsa mai întîi la o parte toate împrejurările artificiale, întîmplătoare, și de aceea vom transpune minele de aur și de argint pe teritoriul țărilor în care metalele nobile circulă ca bani. Singura teză care rezultă din analiza de pînă acum a lui Ricardo este că, dacă valoarea aurului este dată, cantitatea banilor aflați în circulație este determinată de prețurile mărfurilor. Prin urmare, masa de aur aflată în circulație într-o țară la un moment dat este determinată pur și simplu de valoarea de schimb a mărfurilor care circulă. Să presupunem acum că suma acestor valori de schimb scade, fie pentru că se produc mai puține mărfuri la vechile valori de schimb, fie pentru că, în urma sporirii forței productive a muncii, aceeași masă de mărfuri conține o valoare de schimb micșorată. Sau să presupunem, dimpotrivă, că suma valorilor de schimb crește fie pentru că masa mărfurilor se mărește în timp ce cheltuielile de producție rămîn aceleași, fie pentru că valoarea aceleiași mase de mărfuri sau a uneia mai mici crește în urma scăderii forței productive a muncii. Ce se va întîmpla în ambele cazuri cu cantitatea *dată* de metal aflat în circulație? Dacă aurul ar fi bani numai pentru că circulă ca mijloc de circulație, dacă ar fi nevoie să rămînă întotdeauna în cir-

* Ricardo. „Principles of Political Economy”, pag. 432, 433.

culație, la fel ca și banii de hîrtie cu curs obligatoriu emiși de stat (și la asta se gîndește Ricardo), atunci în primul caz cantitatea banilor aflați în circulație ar fi excesivă în raport cu valoarea de schimb a metalului, pe cînd în al doilea s-ar afla sub nivelul ei normal. De aceea, deși posedă o valoare proprie, aurul va deveni în primul caz semnul unui metal cu o valoare de schimb mai mică decît valoarea lui proprie, iar în al doilea semnul unui metal cu o valoare mai mare. În primul caz, aurul ca semn al valorii se va afla sub valoarea lui reală, iar al doilea — peste valoarea lui reală (iarăși o concluzie care decurge din circulația banilor de hîrtie cu curs obligatoriu). În primul caz, lucrurile se petrec ca și cînd mărfurile ar fi evaluate într-un metal cu o valoare mai mică decît cea a aurului, iar în al doilea — ca și cînd ar fi evaluate într-un metal cu o valoare mai mare. De aceea, în primul caz, prețurile mărfurilor s-ar urca, pe cînd în al doilea ele ar scădea. În ambele cazuri, mișcarea prețurilor mărfurilor, urcarea sau scăderea lor, ar fi efectul sporirii sau restrîngerii relative a masei aurului aflat în circulație peste sau sub nivelul corespunzător propriei lui valori, adică peste sau sub cantitatea normală determinată de raportul dintre propria lui valoare și valoarea mărfurilor care trebuie să se afle în circulație.

Același proces ar avea loc dacă suma prețurilor mărfurilor care circulă ar rămîne neschimbată, dar masa aurului care circulă ar scădea sub sau s-ar ridica peste nivelul potrivit; primul caz are loc dacă monedele de aur uzate prin circulație nu s-ar înlocui printr-o nouă producție corespunzătoare a minelor, iar al doilea dacă noul aflux de aur din mine ar depăși nevoile circulației. În ambele cazuri se presupune că cheltuielile necesare pentru producerea aurului, sau valoarea lui, rămîn neschimbate.

Să rezumăm. Banii care circulă rămîn la un nivel normal dacă cantitatea lor, la o valoare de schimb dată a mărfurilor, e determinată de propria lor valoare ca metal. Ei depășesc acest nivel, aurul scade sub propria lui valoare ca metal și prețurile mărfurilor se urcă în măsura în care suma valorilor de schimb ale masei de mărfuri se micșorează sau în care afluxul de aur din mine se mărește. Cantitatea lor scade sub nivelul normal, prețul aurului se urcă peste propria lui valoare ca metal și prețurile mărfurilor scad în măsura în care suma valorilor de schimb ale masei de mărfuri se mărește sau în care afluxul de aur din mine nu înlocuiește masa aurului uzat. În ambele cazuri, aurul aflat în circulație este semn

al valorii pentru o valoare mai mare sau mai mică decît aceea pe care el o conține efectiv. El poate deveni propriul său semn supraevaluat sau subevaluat. Îndată ce toate mărfurile vor începe să fie evaluate în această nouă valoare a banilor și prețurile tuturor mărfurilor se vor urca sau vor scădea în mod corespunzător, cantitatea aurului aflat în circulație va fi din nou în concordanță cu nevoile circulației (concluzie pe care Ricardo o subliniază cu vădită plăcere), dar în contradicție cu cheltuielile de producție a metalelor nobile și deci cu raportul lor, ca marfă, față de celelalte mărfuri. Potrivit cu teoria ricardiană a valorii de schimb în general, urcarea aurului peste valoarea lui de schimb, adică peste valoarea determinată de timpul de muncă cuprins în el, ar provoca o creștere a producției de aur, pînă cînd afluxul lui sporit ar reduce din nou valoarea aurului la mărimea ei normală. Dimpotrivă, scăderea aurului sub valoarea lui ar provoca o restrîngere a producției de aur pînă cînd valoarea aurului s-ar urca din nou la mărimea ei normală. Prin aceste mișcări opuse va fi rezolvată contradicția dintre valoarea aurului ca metal și valoarea lui ca mijloc de circulație, va fi restabilit nivelul normal al masei de aur aflate în circulație, iar nivelul prețurilor mărfurilor va corespunde din nou măsurii valorilor. Aceste fluctuații în valoarea aurului aflat în circulație s-ar extinde în aceeași măsură și asupra aurului sub formă de lingouri, deoarece, potrivit ipotezei, tot aurul, în afară de cel întrebuițat sub formă de articole de lux, se află în circulație. Deoarece aurul însuși, fie sub formă de monedă, fie sub formă de lingouri, poate deveni semn al unei valori mai mari sau mai mici decît propria lui valoare ca metal, se înțelege că și bancnotele convertibile care circulă vor avea aceeași soartă. Deși bancnotele sînt convertibile și de aceea valoarea lor reală corespunde valorii lor nominale, masa totală a banilor aflați în circulație, în aur și bancnote (the aggregate currency consisting of metal and of convertible notes), poate fi evaluată peste sau sub valoarea ei, după cum cantitatea lor totală, din motivele enumerate mai sus, crește sau scade sub nivelul determinat de valoarea de schimb a mărfurilor aflate în circulație și de valoarea aurului ca metal. Din acest punct de vedere, banii de hîrtie neconvertibili au față de banii de hîrtie convertibili numai avantajul că sînt expuși unei duble depreciere. Scăderea lor sub valoarea metalului pe care trebuie să-l reprezinte poate fi provocată fie de faptul că sînt emiși în cantitate prea mare, fie de faptul că metalul reprezentat de ei

a scăzut sub propria lui valoare. Această depreciere, nu a banilor de hîrtie în raport cu aurul, ci a aurului și a banilor de hîrtie luate împreună, sau a masei totale a mijloacelor de circulație ale unei țări, reprezintă una dintre principalele descoperiri ale lui Ricardo, pe care lordul Overstone & Co. au pus-o în slujba lor, făcînd din ea un principiu fundamental al legislației bancare a lui sir Robert Peel în 1844 și 1845.

Ceea ce trebuia dovedit era că prețul mărfurilor sau valoarea aurului depinde de cantitatea de aur aflată în circulație. Demonstrația constă însă în a presupune ceea ce abia trebuie să fie dovedit, și anume că orice cantitate de metal nobil care servește ca bani, indiferent de raportul dintre această cantitate de metal și valoarea lui intrinsecă, trebuie să devină mijloc de circulație, monedă și deci semn al valorii pentru mărfurile care circulă, oricare ar fi suma totală a valorii acestor mărfuri. Cu alte cuvinte, demonstrația constă în a face abstracție de toate celelalte funcții pe care le îndeplinesc banii, în afară de funcția lor ca mijloc de circulație. Atunci cînd e strîns cu ușa, ca, de pildă, în polemica sa cu Bosanquet, Ricardo, fiind în întregime dominat de fenomenul deprecierei semnelor valorii datorită creșterii cantității lor, recurge la afirmații dogmatice*.

Dacă Ricardo ar fi expus în mod abstract această teorie sub forma în care am făcut-o noi, fără a introduce relații concrete și momente întîmplătoare care abat atenția de la miezul problemei, caracterul găunos al acestei teorii ar fi ieșit la iveală într-un mod cît se poate de pregnant. Dar el imprimă expunerii sale un aspect *internațional*. Cu toate acestea, nu e greu de dovedit că amploarea aparentă a proporțiilor nu schimbă cîtuși de puțin micimea ideilor fundamentale.

Așadar, prima teză glăsuia: cantitatea banilor metalici aflați în circulație e normală atunci cînd e determinată de suma valorilor mărfurilor care circulă, evaluată în valoarea ca metal a acestor bani. Pe scară internațională, această teză poate fi formulată astfel: în condițiile unei circulații normale, fiecare țară posedă o masă de bani corespunzătoare avuției și producției sale. Banii circulă la valoarea lor reală, sau la o valoare corespunzătoare cheltuielilor lor de producție;

* David Ricardo. „Reply to Mr. Bosanquet's practical Observations etc.”, pag. 49. „Socot că este incontestabil faptul că prețurile mărfurilor se urcă sau scad proporțional cu creșterea sau micșorarea cantității de bani”.

aceasta înseamnă că ei au aceeași valoare în toate țările*. De aceea banii n-ar trebui să fie niciodată exportați sau importați dintr-o țară într-alta**. În felul acesta ar avea loc un echilibru între currencies (masele totale ale banilor aflați în circulație) din diferitele țări. Nivelul normal al circulației bănești naționale (currency) este exprimat acum ca echilibru internațional între currencies, și prin aceasta nu ni se spune în fond nimic altceva decât că caracterul național nu schimbă cu nimic legea economică generală. Am ajuns acum la același punct fatal ca și înainte. În ce mod se produce zdruncinarea nivelului normal, adică în ce mod se produce tulburarea echilibrului internațional între diferitele currencies, sau cum încetează banii să aibă una și aceeași valoare în toate țările, sau, în fine, cum încetează ei să aibă în fiecare țară propria lor valoare? Așa cum înainte zdruncinarea nivelului normal se datora faptului că masa banilor aflați în circulație creștea sau scădea, în timp ce suma valorilor mărfurilor rămânea neschimbată, sau faptului că cuantumul banilor aflați în circulație rămânea același în timp ce valorile de schimb ale mărfurilor creșteau sau scădeau, tot așa acum nivelul internațional, determinat de valoarea metalului însuși, este zdruncinat datorită faptului că masa aurului care se află într-o țară crește în urma descoperirii unor noi mine pe teritoriul ei*** sau pentru că suma valorilor de schimb ale mărfurilor care circulă într-o țară oarecare a crescut sau a scăzut. După cum înainte producția metalelor nobile se restrângea sau creștea în funcție de necesitatea de a restrânge sau de a extinde currency și de a reduce sau urca în mod corespunzător prețurile mărfurilor, acum același efect este produs de exportul și importul dintr-o țară în alta. În țara în care prețurile se vor urca și în care, din cauza circulației bănești umflate, valoarea aurului va scădea sub valoarea lui ca metal, aurul se va deprecia în comparație cu celelalte țări și, în consecință, prețurile mărfurilor, în comparație cu cele din alte țări, se vor urca. De aceea se va produce un export de aur și un import de mărfuri. În caz contrar, va avea loc un fenomen diametral opus. După cum înainte producția de aur continua pînă cînd se restabiea raportul just dintre valoarea metalului și valorile mărfurilor,

* David Ricardo. „The high price of bullion etc.”, pag. 4: „Banii vor avea aceeași valoare în toate țările”. În cartea sa „Principles of political economy”, Ricardo a modificat această teză, dar nu într-un mod care să aibă vreo importanță aici.

** Op. cit., pag. 3—4.

*** Op. cit., pag. 4.

așa acum importul sau exportul de aur și, o dată cu aceasta, urcarea sau scăderea prețurilor mărfurilor, vor continua pînă cînd va fi din nou restabilit echilibrul dintre curențies internaționale. Așa cum în primul caz producția de aur crește sau scadea numai pentru că aurul se afla sub sau peste valoarea lui, tot așa acum deplasarea internațională a aurului va avea loc tot numai din această cauză. Așa cum în primul caz orice schimbare în producția de aur influența cantitatea de metal aflată în circulație și o dată cu aceasta prețurile, așa acum același efect va fi produs de importul și exportul internațional de aur. De îndată ce valoarea relativă a aurului și a mărfurilor, sau cantitatea normală a mijloacelor de circulație, ar fi restabilită, în primul caz ar înceta orice producție de aur, iar în al doilea orice export sau import de aur, cu excepția aurului necesar pentru înlocuirea monedelor uzate și pentru nevoile industriei producătoare de articole de lux. De aici rezultă că

„tentația de a exporta aur ca echivalent în schimbul unor mărfuri, sau o balanță comercială nefavorabilă, poate avea loc exclusiv în urma unei creșteri excesive a cantității mijloacelor de circulație” *.

Numai deprecierea sau supraestimarea metalului în urma sporirii sau restrîngerii masei mijloacelor de circulație peste sau sub nivelul lor normal provoacă un import sau un export de metal **. Tot de aici rezultă următoarele: deoarece în primul caz producția de aur crește sau scade, iar în cel de-al doilea aurul e importat sau exportat numai pentru că cantitatea lui se află peste sau sub nivelul ei normal și el este evaluat peste sau sub valoarea lui ca metal, din care cauză și prețurile mărfurilor sînt prea urcate sau prea scăzute, fiecare mișcare de acest fel acționează ca un corectiv ***, deoarece prin sporirea sau îpuținarea banilor aflați în circulație ea readuce prețurile la nivelul lor normal: în primul caz la nivelul valorii aurului și al mărfurilor, iar în al doilea caz la nivelul internațional al diferitelor curențies. Cu alte cuvinte, banii circulă în diferite țări numai în măsura în care circulă ca monedă în fiecare țară. Banii sînt numai monedă, și de aceea cantitatea de aur care se află într-o țară trebuie

* „O balanță comercială nefavorabilă nu ia naștere niciodată decît dintr-un surplus de mijloace de circulație” (Ricardo, „The high price of bullion etc.”, pag. 11, 12).

** „Exportul monedei e pricinuit de ieftinătatea ei, și nu este efectul, ci cauza unui bilanț nefavorabil” (op. cit., pag. 14).

*** Op. cit., pag. 17.

să intre în circulație, și, prin urmare, ca semn al propriei sale valori, el poate să se urce peste propria lui valoare sau să scadă sub nivelul ei. În felul acesta, pe calea ocolită a acestor peripeții internaționale, ne-am reîntors cu bine la dogma simplă care constituie punctul de plecare.

Cîteva exemple ne vor arăta cum ajustează Ricardo cu tot dinadinsul fenomenele reale potrivit cu teoria sa abstractă. El afirmă, de exemplu, că în anii cu recoltă proastă, foarte frecvenți în Anglia în perioada dintre 1800 și 1820, se exportă aur nu pentru că e nevoie de cereale și pentru că aurul reprezintă bani, adică un mijloc de cumpărare și de plată întotdeauna eficace pe piața mondială, ci pentru că valoarea aurului a scăzut în raport cu celelalte mărfuri și că de aceea în țara cu recoltă proastă currency s-a depreciat în comparație cu celelalte currencies naționale. Tocmai pentru că recolta proastă a micșorat masa mărfurilor aflate în circulație, cantitatea banilor aflați în circulație a depășit nivelul normal și, ca urmare, prețurile tuturor mărfurilor s-au urcat *. În opoziție cu această explicație paradoxală s-a demonstrat pe bază de statistici că, începînd din 1793 și pînă în zilele noastre, în anii cu recoltă proastă, cantitatea de mijloace de circulație existentă în Anglia nu numai că nu era excesivă, ci era chiar insuficientă, și de aceea se aflau și trebuiau să se afle în circulație mai mulți bani decît înainte **.

* Ricardo, op. cit., pag. 74, 75: „În caz de recoltă proastă, Anglia ajunge în situația unei țări care a fost privată de o parte a mărfurilor sale și de aceea are nevoie de o cantitate mai mică de mijloace de circulație. Mijloacele de circulație, care înainte corespundeau plășilor, devin acum supraabundente și relativ ieftinite proporțional cu scăderea producției. Exportarea acestei sume ar repune, așadar, valoarea mijloacelor de circulație în concordanță cu valoarea mijloacelor de circulație din alte țări”. Confuzia pe care o face între bani și marfă și între bani și monedă îmbracă un aspect ridicol în următoarea teză a lui Ricardo: „Dacă s-ar putea presupune că după o recoltă proastă, cînd Anglia are nevoie de un import de cereale neobișnuit de mare, o altă țară posedă un surplus de cereale, dar nu are nevoie de nici o altă marfă, este incontestabil că acea țară nu va exporta grîne în schimbul unor alte mărfuri: dar ea nu-și va exporta grînele nici pe bani, deoarece banii sînt o marfă de care nici o națiune n-are nevoie în mod absolut, ci numai în mod relativ”. Op. cit., pag. 75. Într-un poem al lui Pușkin, tatăl eroului nu poate înțelege că marfa este bani. Dar că banii sînt marfă este un lucru pe care rușii l-au înțeles de mult, după cum rezultă nu numai din exportul de grîu făcut în Anglia în perioada 1838—1842, ci din întreaga istorie a comerțului lor.

** Comp. Thomas Tooke. „History of prices” și James Wilson, „Capital currency and banking”. (În această din urmă carte sînt reeditate o serie de articole apărute în 1844, 1845 și 1847 la Londra în „Economist”).

În timpul blocadei continentale a lui Napoleon³⁸ și a decretelor de blocadă engleze³⁹, Ricardo susținea de asemenea că englezii exportau pe continent aur în loc de marfă, pentru că banii lor se depreciaseră în comparație cu banii țărilor continentale, fapt datorită căruia prețurile mărfurilor lor erau relativ mai urcate, și în felul acesta era mult mai avantajos să exporti aur decât mărfuri. După părerea sa, pe piața engleză mărfurile erau scumpe și banii ieftini, pe când pe continent mărfurile erau ieftine și banii scumpi.

„E fapt cert — spune un autor englez — că, sub influența sistemului continental din ultimii șase ani de război, prețurile fabricatelor noastre și ale produselor noastre coloniale erau dezastruos de scăzute. Prețurile zahărului și cafelei, de exemplu, exprimate în aur, erau pe continent de patru sau de cinci ori mai mari decât prețurile aceluiași mărfuri în Anglia, exprimate în bancnote. Era vremea când chimiștii francezi descoperiseră zahărul din sfeclă și înlocuiseră cafeaua cu cicoarea, în timp ce fermierii englezi experimentau îngrășarea boilor cu sirop și melasă; era vremea când Anglia pusese stăpânire pe insula Helgoland cu scopul de a crea aici un depozit de mărfuri pentru înlesnirea comerțului de contrabandă cu nordul Europei, iar fabricatele engleze mai căutate își făceau drum spre Germania prin Turcia... Aproape toate mărfurile din lume se acumulasera în depozitele noastre de mărfuri și zăceau acolo nemișcate, cu excepția unei mici cantități care se vindea pe baza unei licențe franceze, pentru care negustorii din Hamburg și din Amsterdam îi plăteau lui Napoleon între 40 000 și 50 000 l. st. Ciudați negustori trebuie să fi fost ei dacă plăteau asemenea sume pentru autorizația de a aduce o partidă de mărfuri de pe o piață scumpă pe o piață ieftină! Ce alternativă avea negustorul? Ori să cumpere pfundul de cafea cu 6 pence în bancnote și să-l expedieze pe o piață unde putea fi vândut imediat cu 3 sau 4 șilingi în aur, ori să cumpere aur cu bancnote la prețul de 5 l. st. per uncie și să-l trimită acolo unde el cota 3 l. st., 17 șilingi și 10¹/₂ pence. E absurd deci să se spună că trimiterea aurului în locul cafelei reprezenta o operație comercială mai avantajoasă... În nici o altă țară din lume nu puteai găsi atunci o cantitate atât de mare de mărfuri dorite ca în Anglia. Bona parte urmărirea mereu cu atenție cataloagele de prețuri din Anglia. Atîta timp cît constata că în Anglia aurul era scump și cafeaua ieftină, el se arăta mulțumit de efectul sistemului său continental” *.

Tocmai pe vremea cînd Ricardo formulase pentru prima oară teoria sa asupra banilor, iar comitetul lingurilor o folosise în raportul său parlamentar, s-a produs — în 1810 — o scădere dezastruoasă a prețurilor tuturor mărfurilor englezești în comparație cu cele din 1808 și 1809, în timp ce valoarea aurului a crescut comparativ. Produsele agricole constituiau o excepție, deoarece importul lor din străinătate întîmpina dificultăți, iar cantitatea disponibilă în țară se re-

* James Deacon Hume. „Letters on the cornlaws”. Londra, 1834, pag. 29—31.

dusese în urma unor recolte proaste *. Ricardo era atât de departe de a înțelege rolul metalelor nobile ca mijloc de plată internațional, încît într-o cuvîntare rostită de el în fața unei comisii a Camerei lorzilor (1819) a declarat :

„Surgerea aurului prin exportarea sa va înceta cu desăvîrșire atunci cînd vor fi reluate plățile în numerar și cînd circulația banilor va reveni la nivelul corespunzător unei circulații metalice”.

El a murit la timp, cu puțin înainte de izbucnirea crizei din 1825, care a dezmințit profeția sa. Perioada în care Ricardo și-a desfășurat activitatea publicistică era în genere puțin potrivită pentru studierea funcției metalelor nobile ca bani universali. Înainte de introducerea sistemului continental, balanța comercială fusese aproape întotdeauna favorabilă Angliei, pe cînd în timpul acestui sistem tranzacțiile cu continentul european erau prea neînsemnate pentru a influența cursul de schimb. Remiterile de bani erau mai cu seamă de natură politică, și Ricardo, după cît se pare, nu a înțeles de loc rolul subsidiilor bănești în exportul de aur din Anglia **.

Printre contemporanii lui Ricardo care au format școala adepților principiilor economiei sale politice, cel mai de seamă este *James Mill*. El a încercat să expună teoria banilor a lui Ricardo pe baza circulației metalice simple, fără momentele internaționale, care complică problema și sînt străine de subiect, în dosul cărora Ricardo ascundea inconsistența vederilor sale și fără considerații polemice în legătură cu operațiile Băncii Angliei. Tezele sale fundamentale sînt următoarele ***.

„Valoarea banilor este egală cu proporția în care ei se schimbă pe alte articole sau cu cantitatea de bani care se dă în schimbul unei anumite cantități de alte obiecte. Acest raport e determinat de cantitatea totală de bani care se află într-o țară. Dacă presupunem, pe de o parte, toate mărfurile unei țări și pe de altă parte, toți banii ei, este evident că în schimbul care intervine între ambele părți valoarea banilor, adică cantitatea de mărfuri pe care sînt schimbați acești bani, depinde în întregime de propria lor cantitate. Exact așa se petrec lucrurile și în mișcarea reală. Masa totală a mărfurilor unei țări se schimbă pe masa totală a banilor nu dintr-o dată, ci parte cu parte, și adesea în părți foarte mici, la epoci diferite în cursul anului. Aceeași piesă bănească care a servit astăzi la efectuarea unui schimb poate servi mâine la efectuarea unui alt schimb. O parte a banilor este folosită pentru un număr mai mare de acte

* Thomas Tooke. „History of prices etc.” Londra, 1848, pag. 110.

** Comp. W. Blake. „Observations etc.”, citată mai sus.

*** James Mill. „Elements of political economy”. În text citatele au fost traduse din franceză, după traducerea lui J. T. Parissot, Paris, 1823.

de schimb, o altă parte e folosită pentru un număr foarte mic de asemenea acte, iar o a treia parte e acumulată și nu servește la nici un fel de schimb. În cadrul acestor variații se stabilește o medie, bazată pe numărul actelor de schimb a căror efectuare ar necesita folosirea fiecărei piese de aur, dacă fiecare dintre ele ar realiza același număr de acte de schimb. Să fixăm în mod arbitrar acest număr mediu, de exemplu, la 10. Dacă fiecare monedă aflată într-o țară a servit la 10 cumpărări, rezultatul este același ca și cum cantitatea totală a monedelor s-ar fi înzecit și fiecare dintre ele ar fi servit numai la o singură cumpărare. În acest caz valoarea tuturor mărfurilor este egală cu de zece ori valoarea banilor etc. Dimpotrivă, dacă în loc ca fiecare monedă să servească într-un an la zece cumpărări, masa totală a banilor ar fi de zece ori mai mare și fiecare monedă n-ar efectua decât un singur schimb, e limpede că orice majorare a acestei mase ar provoca o scădere proporțională a valorii fiecărei monede în parte. Deoarece s-a presupus că masa tuturor mărfurilor pe care pot fi schimbați banii rămâne aceeași, valoarea masei totale a banilor nu a devenit, după majorarea cantității lor, mai mare decât a fost înainte. Dacă presupunem că ea a fost sporită cu o zecime, valoarea fiecărei părți alicote din masa totală, de exemplu a unei uncii, trebuie să scadă cu o zecime. Oricare ar fi deci gradul de micșorare sau de sporire a masei totale a banilor atunci când cantitatea celorlalte obiecte rămâne aceeași, valoarea masei totale și a fiecăreia din părțile ei componente înregistrează o scădere sau o creștere invers proporțională. E limpede că această teză exprimă un adevăr absolut. Ori de câte ori valoarea banilor a înregistrat o urcare sau o scădere și ori de câte ori cantitatea mărfurilor pe care ei puteau fi schimbați și viteza circulației lor au rămas aceleași, această schimbare trebuie să fi avut drept cauză o sporire sau o micșorare corespunzătoare a cantității banilor, și ea nu poate fi atribuită vreunei alte cauze. Dacă masa mărfurilor scade în timp ce cantitatea de bani rămâne aceeași, este același lucru ca și când suma totală a banilor s-ar fi mărit, și viceversa. Schimbări asemănătoare se produc în urma fiecărei schimbări intervenite în viteza de circulație a banilor. Orice sporire a numărului de deplasări ale banilor produce același efect ca și sporirea cantității lor totale; o micșorare a numărului acestor deplasări produce nemijlocit un efect contrar... Dacă o parte din produsul anual nu intră de loc în procesul schimbului, cum se întâmplă, de pildă, cu partea pe care o consumă producătorii înșiși, această parte nu intră în calcul. Deoarece nu este schimbată pe bani, din punctul de vedere al banilor această parte este ca și inexistentă... Atât timp cât sporirea și micșorarea cantității de bani se poate produce în mod nestingherit, cantitatea totală a banilor aflați într-o țară e reglată de valoarea metalelor nobile... Dar aurul și argintul sînt mărfuri a căror valoare, ca și a tuturor celorlalte mărfuri, e determinată de cheltuielile lor de producție, de cantitatea de muncă cuprinsă în ele" *.

Toată perspicacitatea lui Mill se reduce la o serie de presupuneri pe cât de arbitrar pe atât de absurde. El vrea să demonstreze că prețurile mărfurilor sau valoarea banilor sînt determinate „de cantitatea totală a banilor existenți într-o țară”. Dacă se presupune că masa și valoarea de schimb a mărfurilor aflate în circulație rămîn neschimbate, ca și vi-

* Op. cit., pag. 128—136 și urm.

teza circulației și valoarea metalelor nobile, determinată de cheltuielile de producție, și dacă totodată se *presupune* că totuși cantitatea banilor de metal *aflați în circulație* crește sau se micșorează proporțional cu masa banilor *existenți* în țară, devine într-adevăr „evident” că aici se presupune tocmai ceea ce urma să fie demonstrat. Mill comite de altfel aceeași greșeală ca și Hume, considerînd că în circulație se află valori de întrebuintare și nu mărfuri cu o valoare de schimb dată, și de aceea teza sa este falsă chiar dacă admitem toate „presupunerile” sale. Viteza de circulație, ca și valoarea metalelor nobile și *cantitatea* mărfurilor aflate în circulație, poate să rămînă neschimbată, și totuși, o dată cu modificarea valorii de schimb a mărfurilor, circulația lor ar putea să necesite o cantitate de bani cînd mai mare, cînd mai mică. Mill vede faptul că o parte din banii existenți în țară circulă, în timp ce partea cealaltă zace nemișcată. Cu ajutorul unui calcul mediu cît se poate de amuzant, el *presupune* că circulă toți banii existenți într-o țară, deși în realitate lucrurile par a se petrece altfel. Dacă presupunem că într-o țară 10 000 000 de taleri de argint circulă de două ori în decursul unui an, înseamnă că, dacă fiecare taler ar efectua o singură cumpărare, ar putea să circule aici 20 000 000. Și dacă suma totală a argintului aflat în țară sub orice formă reprezintă 100 000 000 de taleri, putem presupune că aceste 100 000 000 ar putea să circule dacă fiecare monedă ar efectua o cumpărare la cinci ani. S-ar putea presupune de asemenea că toți banii din lume circulă la Hampstead⁴⁰, dar că fiecare parte a lor, în loc să efectueze, să zicem, trei deplasări într-un an, efectuează o singură deplasare la 3 000 000 de ani. O presupunere este la fel de importantă ca și cealaltă pentru determinarea raportului dintre suma prețurilor mărfurilor și cantitatea mijloacelor de circulație. Mill simte că pentru el este deosebit de important să pună mărfurile nemijlocit nu în fața cantității de bani care se află în circulație, ci în fața întregii rezerve de bani existente în țară la un moment dat. El admite că masa totală a mărfurilor unei țări nu se schimbă „dintr-o dată” pe masa totală a banilor, ci diferite părți ale masei de mărfuri se schimbă în diferite epoci ale anului pe diferite părți ale masei de bani. Pentru a înlătura această discordanță, el *presupune* că ea nu există. De altfel, întreaga idee că mărfurile și banii își stau nemijlocit față în față și se schimbă nemijlocit unele pe altele este dedusă din mișcarea cumpărărilor și a vânzărilor simple, sau din funcția

banilor ca mijloc de cumpărare. Dar, în mișcarea banilor ca mijloc de plată, această apariție simultană a mărții și a banilor nu mai are loc.

Crizele comerciale din secolul al XIX-lea, în special marile crize din 1825 și 1836, nu au determinat o nouă dezvoltare a teoriei ricardiene a banilor, dar au dat loc la o nouă aplicare a acesteia din urmă. Acum nu mai era vorba de fenomene economice izolate, cum era la Hume deprecierea metalelor nobile în secolul al XVI-lea și al XVII-lea sau la Ricardo deprecierea banilor de hîrtie în cursul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, ci de marile furtuni de pe piața mondială a căror dezlănțuire rezolvă contradicția dintre toate elementele procesului de producție burghez; originea acestor furtuni și mijloacele de apărare împotriva lor erau căutate acum în sfera cea mai superficială și mai abstractă a procesului, în sfera circulației banilor. Ipoteza teoretică propriu-zisă de la care pornește această școală de descîntători ai furtunilor economice se rezumă în fond la dogma că Ricardo ar fi descoperit legile circulației pur metalice. Ceea ce le rămăsese lor de făcut era să încadreze în aceste legi circulația de credit sau circulația bancnotelor.

Fenomenul cel mai general și cel mai izbitor al crizelor comerciale este scăderea subită a prețurilor tuturor mărfurilor, care se produce după o destul de îndelungată perioadă de urcare generală a acestora. Scăderea generală a prețurilor mărfurilor poate fi exprimată ca o creștere a valorii relative a banilor în comparație cu toate mărfurile, și invers, urcarea generală a prețurilor — ca o scădere a valorii relative a banilor. În ambele moduri de exprimare, fenomenul este enunțat, dar nu explicat. Indiferent dacă îmi propun să explic urcarea periodică generală a prețurilor, urmată de scăderea lor generală, sau dacă formulez aceeași problemă în sensul de a explica scăderea și urcarea periodică a valorii relative a banilor în comparație cu mărfurile, această formulare diferită lasă problema la fel de neschimbată cum ar lăsa-o traducerea ei din limba germană în limba engleză. De aceea teoria banilor a lui Ricardo a fost deosebit de binevenită, deoarece ea dă unei tautologii aparența unui raport causal. De unde provine scăderea periodică generală a prețurilor mărfurilor? De la urcarea periodică a valorii relative a banilor. Și de unde provine, invers, urcarea periodică generală a prețurilor mărfurilor? De la scăderea periodică a valorii relative a banilor. S-ar putea spune tot atît de bine că urca-

rea și scăderea periodică a prețurilor provine din urcarea și din scăderea lor periodică. Însăși formularea problemei implică premisa că valoarea immanentă a banilor, adică valoarea lor determinată de cheltuielile de producție a metalelor nobile, rămîne *neschimbată*. Dacă această tautologie pretinde a fi mai mult decît o tautologie înseamnă că ea se bazează pe neînțelegerea celor mai elementare noțiuni. Dacă valoarea de schimb a lui *A*, măsurată prin *B*, scade, știm că acest lucru poate proveni tot atît de bine din scăderea valorii lui *A*, ca și din urcarea valorii lui *B*. Tot așa, invers, dacă valoarea de schimb a lui *A*, măsurată prin *B*, se urcă. O dată admisă transformarea tautologiei într-un raport cauzal, tot restul se deduce cu ușurință. Urcarea prețurilor mărfurilor se datorește scăderii valorii banilor, iar scăderea valorii banilor, după cum aflăm de la Ricardo, se datorește suprasaturației circulației bănești, adică faptului că masa banilor aflați în circulație depășește nivelul determinat de propria lor valoare immanentă și de valorile imanente ale mărfurilor. Tot așa, invers, scăderea generală a prețurilor mărfurilor se datorește urcării valorii banilor peste valoarea lor immanentă ca urmare a faptului că circulă prea puțini bani. Rezultă, așadar, că prețurile se urcă și scad periodic pentru că periodic se află în circulație prea mulți sau prea puțini bani. Dacă se va dovedi însă că urcarea prețurilor a coincis cu o restrîngere a circulației bănești, iar scăderea lor cu o creștere a circulației bănești, se va putea susține totuși că în urma unei scăderi sau creșteri oarecare a masei mărfurilor aflate în circulație, chiar dacă această scădere sau creștere nu poate fi dovedită prin statistici, cantitatea banilor aflați în circulație a crescut sau a scăzut, dacă nu în mod absolut, cel puțin în mod relativ. Am văzut mai sus că, după părerea lui Ricardo, aceste fluctuații generale ale prețurilor trebuie să aibă loc și în cadrul unei circulații pur metalice, dar că ele se echilibrează datorită alternării lor, așa că, de exemplu, o circulație bănească insuficientă provoacă scăderea prețurilor mărfurilor, această scădere a prețurilor mărfurilor provoacă un export de mărfuri, acest export atrage după sine un aflux de bani în țară, care la rîndul lui provoacă urcarea prețurilor mărfurilor. Lucrurile se petrec invers în cazul unei circulații bănești suprasaturate, cînd se importă mărfuri și se exportă bani. Deși aceste fluctuații generale ale prețurilor decurg din însăși natura circulației metalice așa cum o înțelegea Ricardo, forma lor violentă și furtunoasă — forma de crize — este inerentă perioadelor

cu credit dezvoltat ; de aceea devine cît se poate de limpede că emisiunea bancnotelor nu se reglează exact după legile circulației metalice. Circulația metalică își găsește remediul în importul și exportul de metale nobile, care intră de îndată în circulație ca monede, și astfel, prin fluxul sau refluxul lor, fac ca prețurile mărfurilor să scadă sau să urce. Un efect asemănător trebuie să producă acum băncile în mod artificial asupra prețurilor mărfurilor, imitînd legile circulației metalice. Dacă există un aflux de aur din străinătate, aceasta denotă că în circulație se află prea puțini bani, că valoarea banilor e prea ridicată, iar prețurile mărfurilor prea scăzute ; prin urmare, trebuie pusă în circulație o cantitate de bancnote proporțională cu cantitatea aurului nou importat. Și, invers, ele trebuie să fie retrase din circulație proporțional cu cantitatea de aur care se scurge din țară. Cu alte cuvinte, emisiunea bancnotelor trebuie să fie reglată în funcție de importul și de exportul de metale nobile sau de cursul de schimb. Premisa falsă a lui Ricardo că aurul nu ar fi decît monedă și că, în consecință, întreaga cantitate de aur ce se importă mărește cantitatea banilor aflați în circulație, făcînd astfel ca prețurile să se urce, și că întreaga cantitate de aur ce se exportă micșorează cantitatea monedei, făcînd astfel ca prețurile să scadă, această premisă teoretică devine aici o *experiență practică, în sensul că se recomandă să se pună în circulație atîtea monede cît aur există efectiv în momentul respectiv*. Lordul Overstone (bancherul Jones Loyd), colonelul Torrens, Norman, Clay, Arbuthnot și mulți alți autori, cunoscuți în Anglia sub denumirea de școala „currency principle”, nu numai că au propovăduit această doctrină, dar prin intermediul legilor bancare din 1844 și 1845 ale lui sir Robert Peel au făcut din ea baza legislației bancare în vigoare în Anglia și în Scoția. Eșecul rușinos suferit de această doctrină, atît pe plan teoretic cît și pe plan practic, în urma experiențelor întreprinse pe cea mai largă scară națională, poate fi expus abia în cadrul teoriei creditului *. De pe acum însă

* Cîteva luni înainte de izbucnirea crizei comerciale generale din 1857, o comisie a Camerei comunelor a întreprins o anchetă asupra urmărilor legilor bancare din 1844 și 1845. În depoziția făcută în fața acestei comisii, lordul Overstone, părintele teoretic al acestor legi, a rostit următoarea tiradă : „Datorită respectării riguroase și prompte a principiilor legii din 1844, totul a decurs în regulă și fără dificultăți ; sistemul bănesc este ferm și de nezdruccinat, prosperitatea țării e de netăgăduit, încrederea generală în înțelepciunea legii din 1844 crește zi de zi. Dacă comisia mai dorește și alte dovezi practice că la baza acestei legi stau

este clar că teoria lui Ricardo, care izolează banii sub forma lor fluidă de mijloc de circulație, termină prin a atribui aflului și refluxului de metale nobile o influență atât de absolută asupra economiei burgheze, cum n-a visat-o niciodată superstițiosul sistem monetar. În felul acesta, Ricardo, care proclamase banii de hîrtie drept forma cea mai desăvîrșită a banilor, a devenit profetul bullioniștilor.

După ce teoria lui Hume, sau contrariul abstract al sistemului monetar, a fost astfel dezvoltată pînă la ultimele ei consecințe, interpretarea concretă pe care Steuart a dat-o banilor a fost în sfîrșit reintegrată în drepturile ei de *Thomas Tooke* *. Tooke nu-și deduce principiile dintr-o teorie sau alta, ci din analiza conștiințioasă a istoriei prețurilor mărfurilor din 1793 pînă în 1856. În prima ediție a lucrării sale „Istoria prețurilor”, apărută în 1823, Tooke se mai află încă în întregime sub influența teoriei lui Ricardo și se străduiește în zadar să împace faptele cu această teorie. Pamflețul său „Despre bani”, care a apărut după criza din 1825, poate fi considerat ca prima expunere consecventă a ideilor pe care Overstone le-a pus în aplicare mai tîrziu. Dar cercetările ulterioare în domeniul istoriei prețurilor l-au făcut pe Tooke să înțeleagă că legătura directă dintre prețuri și cantitatea mijloacelor de circulație, legătură care era presupusă în teoria arătată, e o fantezie pură, că creșterea și restrîngerea mijloacelor de circulație, dacă valoarea metalelor nobile rămîne aceeași, constituie întotdeauna efectul și niciodată cauza fluctuației prețurilor, că circulația banilor în genere nu e decît o mișcare secundară și că în procesul de producție real banii mai capătă și cu totul alte determinări de formă decît pe aceea de mijloc de circulație. Cercetările amănunțite ale lui Tooke, ca și cercetările cu aceeași orientare ale lui *Wilson* și *Fullerton*, țin de alt domeniu și nu de sfera circulației metalice

principii sănătoase și că aplicarea ei are urmări birăfăcătoare, singurul răspuns real și suficient este acesta: priviți în jurul vostru; observați situația actuală a comerțului din țara noastră; observați mulțumirea care domnește în popor, bogăția și prosperitatea tuturor claselor societății; după ce va fi făcut toate acestea, comisia va fi în măsură să decidă dacă trebuie să pună capăt aplicării unei legi sub regimul căreia au fost obținute asemenea succese”. Astfel își trîmbița Overstone la 14 iulie 1857 victoria, iar la 12 noiembrie același an guvernul a fost nevoit să suspende pe propria sa răspundere aplicarea miraculoasei legi din 1844.

* Lucrarea lui Steuart îi era complet necunoscută lui Tooke, după cum se vede din a sa „History of prices from 1839—1847”, Londra, 1848, în care el expune istoria teoriilor asupra banilor.

simple, și de aceea nu pot fi examinate aici *. Toți acești autori consideră banii nu într-un mod unilateral, ci în diferitele lor momente, dar sub aspect pur material, în afara oricărei legături vii a acestor momente atît între ele cît și cu sistemul general al categoriilor economice. De aceea, în lucrările lor, *banii*, spre deosebire de *mijlocul de circulație*, sînt în mod greșit confundați cu *capitalul* sau chiar cu *marfa*, deși, pe de altă parte, ei sînt uneori nevoiți să recunoască că banii se deosebesc de capital și de marfă **. De pildă, dacă se trimite în străinătate aur, în fond se trimite în străinătate capital, dar același lucru se întîmplă și dacă se exportă fier, bumbac, cereale, pe scurt orice marfă. Și unul și celelalte sînt capital și, ca atare, se deosebesc între ele nu în calitate de capital, ci în calitate de bani și de marfă. Rolul aurului ca mijloc de schimb internațional nu rezultă, așadar, din determinarea de formă care îi este proprie în calitate de capital, ci din funcția lui specifică ca bani. De asemenea, atunci cînd aurul sau, în locul lui, bancnotele funcționează ca mijloc de plată în comerțul intern, ele sînt în același timp capital. Dar capitalul sub formă de mărfuri nu le-ar putea lua locul, după cum arată cît se poate de grăitor, de pildă, crizele. Vedem, așadar, iarăși că deosebirea dintre aur ca bani, pe de o parte, și marfa, pe de altă parte, — și nu existența lui în calitate de capital — îl face să devină mijloc de plată. Chiar și atunci cînd capita-

* Lucrarea cea mai de seamă a lui Tooke, în afară de „History of prices”, editată în șase volume de colaboratorul sau Newmarch, este „An inquiry into the currency principle, the connexion of currency with prices etc.”, 2 edition, Londra, 1844. Lucrarea lui Wilson am citat-o deja. Mai rămîne, în fine, să menționăm lucrarea: John Fullarton. „On the regulation of currencies”, 2 edition, Londra, 1845.

** „Trebuie să facem o distincție între aur ca marfă, adică capital, și bani ca mijloc de circulație” (Tooke. „An inquiry into the currency principle etc.”, pag. 10). „Se poate considera că, la sosirea lor, aurul și argintul vor acoperi aproape în întregime suma cerută... Aurul și argintul posedă un avantaj imens față de toate celelalte categorii de mărfuri... datorită faptului că ele servesc peste tot ca bani... De obicei contractele prevăd plata datoriilor din străinătate sau din țară nu în ceai, cafea, zahăr sau indigo, ci în monede; de aceea remiterea banilor fie în moneda stabilită prin contract, fie în lingouri, care pot fi repede transformate în moneda respectivă la monetăria sau pe piața țării în care sînt trimise, reprezintă întotdeauna pentru trimițător mijlocul de plată cel mai sigur, mai rapid și mai precis, care nu-l expune riscului de a avea neplăceri în urma unei eventuale lipse de cerere sau fluctuații de prețuri” (Fullarton, op. cit., pag. 132, 133). „Orice alt articol (în afară de aur și de argint) poate să nu corespundă, cantitativ sau calitativ, cererii obișnuite din țara în care e trimis” (Tooke, „An inquiry etc.”).

lul este exportat direct în calitate de capital, de pildă atunci cînd o anumită sumă de valoare este împrumutată cu dobîndă străinătății, depinde de conjunctură dacă acest capital va fi exportat sub formă de mărfuri sau sub formă de aur ; și dacă este exportat sub formă de aur, aceasta se datorește tocmai determinării specifice de formă pe care o au metalele nobile ca bani, în opoziție cu marfa. În general, acești autori nu privesc banii mai întîi sub forma lor abstractă, așa cum se dezvoltă ei în sfera circulației simple a mărfurilor și cum izvorăsc din relațiile care au loc chiar între mărfurile aflate în mișcare. De aceea autorii aceștia oscilează mereu între determinările de formă abstracte pe care le posedă banii în opoziție cu marfa și acele determinări de formă ale banilor sub care se ascund relații mai concrete, cum ar fi capitalul, revenue * și altele de acest fel **.

* — venitul. — *Nota trad.*

** Transformarea banilor în capital va fi examinată de noi în capitolul al III-lea, care tratează despre capital și care constituie sfîrșitul acestei prime secțiuni.

Adnotări

1 Remarcabila lucrare a lui K. Marx „*Contribuții la critica economiei politice*”, care marchează o etapă importantă în crearea economiei politice marxiste, a fost scrisă în august 1858—ianuarie 1859. În recenziile pe care a publicat-o în ziarul „Das Volk”, Engels subliniază însemnătatea deosebită pe care a avut-o această lucrare „pentru partidul proletar german”, precum și „metoda dialecticii materialiste” folosită în carte. La 22 iulie 1859, Marx îi scria lui Engels: „În caz că scrii ceva (despre această carte), să nu uiți: 1. că proudhonismul a fost distrus pînă la rădăcină, 2. că încă în cea mai simplă formă, aceea de *marxism*, este analizat caracterul *specific* social, în nici un caz cel *absolut* al producției burgheze”. Această lucrare reprezintă rodul a cincisprezece ani de cercetări științifice multilaterale, în cadrul cărora Marx a studiat un vast material social-economic și a elaborat bazele învățturii sale economice.

În august 1857, Marx trece la sistematizarea materialului adunat, pregătindu-se să scrie o mare lucrare economică. Prima schiță a planului acestei lucrări a fost întocmită de Marx în august-septembrie 1857. În lunile care au urmat, Marx își precizează planul în amănunt și în aprilie 1858 hotărăște că întreaga lucrare va avea 6 cărți. Prima carte era consacrată analizei capitalului, care urma să fie precedată de câteva capitole introductive; a doua — proprietății funciare; a treia — muncii salariate; a patra — statului; a cincea — comerțului internațional și a șasea — pieței mondiale. Potrivit planului, prima carte cuprindea patru secțiuni; prima secțiune, intitulată de Marx „Capitalul în general”, trebuia să cuprindă trei capitole: 1) valoarea, 2) banii și 3) capitalul.

Lucrînd la prima carte, adică la cartea „Despre capital”, Marx a scris în perioada august 1857—iunie 1858 un manuscris însumînd 50 de coli de tipar, pe care Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. l-a publicat în 1939—1941 în limba germană sub titlul „Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie (Rohentwurf)” („Principii generale ale criticii economiei politice (concept)”). În acest manuscris, care conține o introducere generală, o secțiune referitoare la bani și o secțiune mult mai cuprinzătoare cu privire la capital, Marx a expus sub formă de concept primele rezultate ale îndelungatelor sale cercetări economice, inclusiv tezele fundamentale ale teoriei sale a plusvalorii. Manuscrisul din 1857—1858 reprezintă de fapt varianta inițială, neterminată, a primei părți a lucrării economice fundamentale concepute de Marx în acea perioadă.

La începutul anului 1858, Marx hotărăște să-și editeze lucrarea în mod treptat, pe părți. Încheind un contract preliminar cu editorul berlinez F. Duncker, el se apucă să pregătească pentru tipar partea întâi. În perioada august 1858—ianuarie 1859, el prelucrează capitolul cu privire la bani, scrie capitolul cu privire la marfă, redactează textul definitiv al acestui manuscris și, dându-i titlul de „Contribuții la critica economiei politice”, îl trimite la 26 ianuarie 1859 editorului la Berlin. În loc să aibă 5—6 coli de tipar, cum se proiectase, partea întâi cuprinde 12 coli de tipar; ea nu mai conține trei capitole, cum prevedea planul, ci două: „Marfa” și „Banii sau circulația simplă”. În februarie 1859, Marx trimite editurii și prefața. În iunie 1859, lucrarea „Contribuții la critica economiei politice” iese de sub tipar. Faptul că lucrarea „Contribuții la critica economiei politice” conține subtitlurile „Cartea întâi. Despre capital” și „Secțiunea întâi. Capitalul în general” dovedește că ea reprezintă începutul primei cărți din cele șase planuite.

După partea întâi, Marx se pregătea să publice partea a doua, în care urmau să fie tratate problemele referitoare la capital. Cercetările ulterioare l-au determinat însă pe Marx să modifice planul inițial al marii sale lucrări. Planul care prevedea 6 cărți a fost înlocuit cu planul celor patru volume ale „Capitalului”. De aceea, în loc de a pregăti pentru tipar partea a doua și părțile următoare, Marx a pregătit „Capitalul”, în care a inclus, într-o formă prelucrată, și unele teze fundamentale din lucrarea „Contribuții la critica economiei politice”.

În timpul vieții lui Marx, cartea „Contribuții la critica economiei politice” nu a fost reeditată. Singura excepție o constituie prefața, al cărei text, intrucâtva prescurtat, a fost publicat la 4 iunie 1859 și în ziarul german „Das Volk”, care apărea la Londra. Un fragment din capitolul al doilea al cărții, consacrat criticii teoriei utopice a banilor-muncă a lui Gray, a fost inclus de Engels, ca o completare, la edițiile germane din 1885 și 1892 ale lucrării lui Marx „Mizeria filozofiei”. — 3.

- 2 Este vorba de „Introducerea” neterminată pe care Marx o destinase unei mari lucrări economice (vezi volumul de față, pag. 657—685). — 7.
- 3 „*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*” — cotidian, a apărut la Colonia între 1 ianuarie 1842 și 31 martie 1843. Ziarul a fost fondat de reprezentanți ai burgheziei renane, care avea o stare de spirit opoziționistă față de absolutismul prusac. La acest ziar au fost invitați să colaboreze și unii tineri hegelieni. Din aprilie 1842, K. Marx a devenit colaborator al ziarului „*Rheinische Zeitung*”, iar începând din octombrie același an — unul dintre redactorii săi. În „*Rheinische Zeitung*” au fost publicate și unele articole ale lui Engels. În timpul cât Marx a fost redactor la „*Rheinische Zeitung*”, ziarul a început să capete un caracter democrat-revoluționar tot mai pronunțat. La 19 ianuarie 1843, printr-o dispoziție a guvernului, apariția ziarului a fost interzisă începând de la 1 aprilie 1843. Până la acea dată, „*Rheinische Zeitung*” a fost supus unei cenzuri deosebit de severe. — 7.
- 4 Este vorba de articolele lui K. Marx: „Dezbaterile celei de-a 6-a diete renane (articolul al treilea). Dezbaterile asupra legii cu privire la furtul de lemne” și „Justificarea corespondentului din valea Moselei” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 121—164 și 191—222). — 8.

- 5 „*Allgemeine Zeitung*” — cotidian german reacționar, fondat în 1798 ; între 1810 și 1882 a apărut la Augsburg. În 1842, ziarul s-a dedat la o falsificare a ideilor comunismului și socialismului utopic, pe care Marx a demascato în articolul său „Comunismul și «Allgemeine Zeitung» din Augsburg”, apărut în „*Rheinische Zeitung*” în octombrie 1842 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 116—120). — 8.
- 6 „*Deutsch-französische Jahrbücher*” — apărut la Paris în limba germană sub redacția lui K. Marx și A. Ruge. A apărut numai primul număr, număr dublu, în februarie 1844. În acest număr au fost publicate lucrările lui K. Marx : „Contribuții la problema evreiască” și „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere”, precum și lucrările lui Engels : „Schiță a unei critici a economiei politice” și „Situația Angliei. «Past and Present» by Thomas Charlyle” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 382—412, 413—427, 544—571, 572—598). Aceste lucrări marchează trecerea definitivă a lui Marx și Engels de la democratismul revoluționar la materialism și comunism. Principala cauză care a dus la încetarea apariției acestei reviste au fost divergențele principiale dintre Marx și radicalul burghez Ruge. — 8.
- 7 Este vorba de prima lucrare economică a lui Engels, „Schiță a unei critici a economiei politice” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 544—571). — 10.
- 8 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, Editura politică, 1962, ediția a II-a, pag. 239—532. — 10.
- 9 Este vorba de lucrarea lui K. Marx și F. Engels „Ideologia germană” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 3, Editura politică, 1962, ediția a II-a, pag. 9—572). — 10.
- 10 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 461—500 și 447—460. — 10.
- 11 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 65—179. — 10.
- 12 Este vorba de lucrarea lui K. Marx „Muncă salariată și capital” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 441—472). — 10.
- 13 *Asociația muncitorilor germani* din Bruxelles a fost întemeiată de Marx și Engels la sfârșitul lunii august 1847 în scopul luminării politice a muncitorilor germani care locuiau în Belgia și al propagării ideilor comunismului științific în rândurile lor. Sub conducerea lui Marx și Engels și a tovarășilor lor de idei, asociația a devenit centrul legal de unire a proletarilor revoluționari germani din Belgia și a întreținut legături directe cu cluburile muncitorești flamande și valone. Cele mai bune elemente ale asociației au făcut parte din comunitatea din Bruxelles a Ligii comuniștilor. *Asociația muncitorilor germani* din Bruxelles și-a încetat activitatea curînd după revoluția din februarie 1848 din Franța, în urma arestării și expulzării majorității membrilor ei de către poliția belgiană. — 10.

- 14 „*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*” („Noua gazetă renană, Organ al democrației”) — a apărut zilnic, sub conducerea lui Marx, la Colonia, de la 1 iunie 1848 pînă la 19 mai 1849. Din redacție făceau parte: Engels, precum și W. Wolff, G. Weerth, F. Wolff, E. Dronke, F. Freiligrath și H. Bürgers.

Ca organ de luptă al aripii proletare a democrației, „Noua gazetă renană” a avut rolul de educator al maselor populare, ridicîndu-le la luptă împotriva contrarevoluției. Articolele de fond care precizau poziția gazetei în problemele fundamentale ale revoluției din Germania și din Europa erau scrise, de regulă, de Marx și Engels.

Poziția hotărîită și intransigentă a gazetei, internaționalismul ei militant, faptul că în coloanele ei era demascată politica guvernului prusian și a autorităților locale din Colonia, — toate acestea au făcut ca „Noua gazetă renană” să fie, chiar din primele ei luni de existență, ținta unor atacuri furibunde din partea presei feudale-monarhice și liberale-burgheze, precum și a unor persecuții din partea guvernului prusian, care s-au întezit mai ales după lovitura de stat contrarevoluționară care a avut loc în Prusia în noiembrie-decembrie 1848.

În pofida prigoanei și a șicanelor poliției, „Noua gazetă renană” a apărut cu mult curaj interesele democrației revoluționare, interesele proletariatului. În mai 1849, în condițiile ofensivei generale a contrarevoluției, guvernul prusian, profitînd de faptul că Marx nu obținuse cetățenia prusiană, a dispus expulzarea lui din Prusia. Expulzarea lui Marx și măsurile represive luate împotriva celorlalți redactori ai „Noii gazete renane” au dus la încetarea apariției ei. Ultimul număr al „Noii gazete renane”, nr. 301, tipărit în roșu, a apărut la 19 mai 1849. În articolul de adio către muncitorii din Colonia, redactorii ziarului au declarat că „ultimul lor cuvînt va fi întotdeauna și pretutindeni: *eliberarea clasei muncitoare!*”. — 10.

- 15 „*New York Daily Tribune*” — ziar american care a apărut între anii 1841 și 1924. Întemeiat de Horace Greeley, ziarist și om politic american de vază, ziarul a fost organul aripii stîngi a whigilor americani pînă pe la mijlocul deceniului al 6-lea al secolului trecut, apoi a devenit organul partidului republican. În deceniile al 5-lea și al 6-lea, ziarul se situa pe poziții progresiste și lupta împotriva sclaviei. La acest ziar au colaborat o serie de autori și ziaristi americani de seamă: de la sfîrșitul deceniului al 5-lea, unul dintre redactorii lui a fost Charles Dana, care se afla sub influența ideilor socialismului utopic. Colaborarea lui Marx la „*New York Daily Tribune*” a început în 1851 și a continuat timp de peste 10 ani, pînă în martie 1862; un mare număr de articole pentru „*New York Daily Tribune*” au fost scrise de Engels la rugămintea lui Marx. Deoarece Engels își scria articolele mai ales la Manchester, datele puse de el într-o serie de cazuri diferă de data reală la care au fost scrise, întrucît Marx indica de obicei pe articole data trimiterii la New York. Pe unele articole scrise la Londra, Marx pune indicația Paris, Viena sau Berlin. În articolele lor din „*New York Daily Tribune*”, Marx și Engels s-au ocupat de cele mai importante probleme privind politica internă și internațională, mișcarea muncitorească, dezvoltarea economică a țărilor europene, expansiunea colonială, mișcarea de eliberare națională din țările asuprite și dependente etc. În perioada de reacțiune care începuse în Europa, Marx și Engels au folosit acest ziar american progresist, larg răspîndit pentru a demasca, pe bază de fapte concrete, racilele socie-

tații capitaliste, contradicțiile de neîmpăcat care-i sînt inerente, precum și pentru a arăta caracterul mărginit al democrației burgheze.

Într-o serie de cazuri, redacția ziarului „New York Daily Tribune” a procedat în mod arbitrar cu articolele lui Marx și Engels, tipărind unele dintre ele fără semnătura autorului, ca articole de fond, sau intervenind uneori în textul lor. De la mijlocul anului 1855, ziarul a publicat toate articolele lui Marx și Engels fără semnătură. Marx a protestat în repetate rînduri împotriva acestor acțiuni ale redacției. Din toamna anului 1857, ca urmare a crizei economice din S.U.A., care se răsfrînsese și asupra situației financiare a ziarului, Marx a fost nevoit să reducă numărul corespondențelor trimise la „New York Daily Tribune”. Colaborarea lui Marx la acest ziar a încetat definitiv la începutul războiului civil din S.U.A. ; ruperea legăturilor dintre „New York Daily Tribune” și Marx se datorește în cea mai mare măsură faptului că în redacția ziarului se întăriseră pozițiile partizanilor unui compromis cu statele sclavagiste și că ziarul părăsise linia progresistă. — 11.

- 16 Marx citează cartea lui W. Petty : „A Treatise of Taxes and Contributions”. Londra, 1667, apărută anonim. — 24.
- 17 „The Spectator” — revistă literară engleză care a apărut la Londra între anii 1711 și 1714. — 41.
- 18 „Glorious revolution” — denumirea de „revoluție glorioasă” a fost dată de istoriografia engleză burgheză loviturii de stat din 1688. Această lovitură de stat a consolidat în Anglia monarhia constituțională, bazată pe un compromis între aristocrația funciară și burghezie. — 43.
- 19 Paralelogramele lui Owen sînt menționate de Ricardo în lucrarea sa „On protection to agriculture”. Fourth ed., Londra, 1822, pag. 21. Dezvoltîndu-și proiectul utopic de transformări sociale, Owen demonstrează că, din punct de vedere economic, precum și din punctul de vedere al organizării vieții casnice, cel mai util este ca așezările să aibă forma de paralelogram sau de pătrat. De aici expresia „paralelogramele lui Owen”. — 50.
- 20 Lucrarea „Theory of Exchanges”, menționată de K. Marx, reprezintă capitolul al 4-lea din cartea lui H. D. Macleod „The Elements of Political Economy”, Londra, 1858. — 50.
- 21 În dorința de a preîntîmpina ivirea unor dificultăți în preschimbarea bancnotelor pe monede de aur, din inițiativa lui R. Peel, guvernul englez a adoptat în 1844 o lege de reorganizare a Băncii Angliei, în urma căreia banca a fost împărțită în două secții de sine stătătoare : secția bancară și secția de emisiune. Aceste bancnote trebuiau să aibă o acoperire ; în acest scop se crea un fond de aur, care urma să fie întotdeauna disponibil ; totodată s-a stabilit ca emisiunea de bancnote fără acoperire aur să fie limitată la 14 000 000 l. st. Contrar prevederilor legii din 1844, cantitatea bancnotelor aflate în circulație depindea de fapt nu de fondul de acoperire, ci de cererea de bancnote în sfera circulației. În perioade de criză economică, cînd nevoia de bani era deosebit de acută, guvernul englez suspenda provizoriu legea din 1844 și sporea cantitatea de bancnote fără acoperire aur. — 53.

- 22 Este vorba de unirea Scoției cu Anglia în 1707, în urma căreia Scoția a fost definitiv alipită la Anglia. În urma acestui act, care lichidase parlamentul scoțian, au fost desființate și toate barierele economice care existaseră între cele două țări. — 61.
- 23 *Leges barbarorum* — documente de drept cutumiar al diferitelor triburi germanice, întocmite între secolele al V-lea și al IX-lea. — 63.
- 24 Marx citează lucrarea lui John Locke : „Some Considerations on the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money. In a Letter sent to a Member of Parliament, 1691”, apărută în : „The Works of John Locke”. In four volumes The seventh edition, Londra, 1768, pag. 54. — 67.
- 25 Este vorba de „*Société générale du Crédit Mobilier*” — mare societate anonimă franceză, fondată în 1852 de frații Péreire și autorizată printr-un decret din 18 noiembrie 1852. Principalul obiect al societății Crédit Mobilier era mijlocirea de împrumuturi și participarea la fondarea de întreprinderi industriale și de altă natură. Ea a participat intens la construcții de căi ferate în Franța, Austria, Ungaria, Elveția, Spania și Rusia. Principala sursă a veniturilor ei au fost speculațiile de bursă asupra hîrtilor de valoare emise de societățile anonime înființate de ea. Cu fondurile obținute din emiterea propriilor sale acțiuni, garantate doar cu hîrțile de valoare ale altor întreprinderi aflate în posesiunea ei, societatea Crédit Mobilier cumpăra mari pachete de acțiuni emise de diferite societăți, garantate prin valoarea bunurilor acestora din urmă. În felul acesta, aceleași bunuri reale dădeau naștere unui dublu capital fictiv. Societatea Crédit Mobilier era strîns legată de guvernul lui Napoleon al III-lea și se bucura de ocrotirea lui. În 1867, societatea a dat faliment, iar în 1871 a fost lichidată. Apariția, în deceniul al 6-lea, a societății Crédit Mobilier ca întreprindere financiară de tip nou a fost dictată de specificul perioadei de reacțiune, care se caracteriza prin dezmățul fără seamăn al agiotajului și speculațiilor de bursă. După exemplul societății Crédit Mobilier, instituții asemănătoare au fost create și într-o serie de țări din Europa centrală. Adevărata esență a societății Crédit Mobilier a fost dezvăluită de Marx într-o serie de articole publicate în „New York Daily Tribune”. — 84.
- 26 Este vorba de cartea : J. Mill. „Commerce defended. An Answer to the Arguments by which Mr. Spence, Mr. Cobbett, and others, have attempted to prove that Commerce is not a Source of National Wealth”, Londra, 1808. — 86.
- 27 „*The Economist*” — revistă săptămînală engleză pentru probleme economice și politice ; apare la Londra cu începere din 1843 ; organ al marii burghezii industriale. — 94.
- 28 *Peter Schlemihl* — eroul unei povestiri a poetului romantic german Chamisso, intitulată „Extraordinara poveste a lui Peter Schlemihl” ; în această povestire se arată cum Peter Schlemihl și-a vîndut umbra în schimbul unei pungi miraculoase. — 104.

- 29 *Patrem familias vendacem, non emacem esse* (Capul familiei trebuie să vîndă, nu să cumpere) — cuvinte scrise de Caton cel Bătrîn în lucrarea sa „De re rustica”. — 117.
- 30 Este vorba de războiul de independență dus de coloniile spaniole din America în anii 1810—1826. În urma acestui război, majoritatea țărilor din America Latină s-au eliberat de sub dominația spaniolă. — 123.
- 31 Este vorba de *Tratatul de la Keahta* cu privire la comerț și frontiere, încheiat la 21 octombrie 1727 între Rusia și China. Datorită Tratatului de la Keahta, comerțul ruso-chinez, în special schimbul în natură, a luat o mare dezvoltare. — 138.
- 32 Este vorba de războiul de cotropire, așa-numitul al doilea „război al opiuului” împotriva Chinei, dus de Anglia și de Franța în scopul de a obține noi privilegii în China și de a o transforma pe aceasta din urmă într-un stat semicolonial dependent. Războiul s-a încheiat cu înfrîngerea Chinei și cu încheierea tratatului pădălnic de la Tientsin. — 138.
- 33 Marx citează scrierea lui Anghiera (Petru Ermitul) „De Orbe Novo”, după cartea: W. H. Prescott. „History of the Conquest of Mexico, with a Preliminary View of the Ancient Mexican Civilisation, and the Life of the Conqueror Hernando Cortez”. Vol. 1, Londra, 1850, pag. 123. — 142.
- 34 Jakob Grimm. „Geschichte der deutschen Sprache”. Bd. I—II, Leipzig, 1848. — 143.
- 35 *Școala istorică a dreptului* — curent reacționar în știința istoriei și a dreptului, apărut în Germania la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Această școală combătea ideile burghezo-democratice ale revoluției franceze. În ceea ce privește caracterizarea acestei școli, vezi articolul lui Marx „Manifestul filozofic al școlii istorice a dreptului” și lucrarea sa „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 86—94 și 416). — 155.
- 36 Economistul și financiarul englez John Law a încercat să pună în practică ideea sa cu totul inconsistentă că, punînd în circulație bancnote fără acoperire, statul poate mări averea țării. În 1716, el a fondat în Franța o bancă particulară, transformată în 1718 în bancă de stat. Paralel cu emiterea neplafonată a bancnotelor, banca fondată de Law scoatea din circulație banii metalici. Datorită acestui fapt au luat o mare amploare agiotajul și speculațiile de bursă, care s-au soldat în 1720 cu falimentul total al Băncii de Stat și al întregului „sistem Law”. — 157.
- 37 *Threadneedle street* — stradă din Londra unde se află sediul Băncii Angliei. — 158.
- 38 *Blocada continentală, sau sistemul continental*, instituită de Napoleon I în 1806, interzicea țărilor de pe continentul european să facă comerț cu Anglia. La blocada continentală au luat parte Spania, Neapolul, Olanda, Prusia, Danemarca, Rusia, Austria și alte țări. — 166.

- 39 Este vorba de „decretele regale” (orders in council) date în Anglia în 1807 ca răspuns la blocada continentală instituită de Napoleon, decrete prin care se interzicea țărilor neutre să facă comerț cu Franța și cu țările care au aderat la sistemul continental. — 166.
- 40 *Hampstead* — una dintre cele 29 de circumscripții ale Londrei. — 169.
- 41 Marx folosește subiectul cunoscutei fabule a lui Esop despre ciobanul care-și paște oile. — 176.
- 42 Trupe franceze și austriece se aflau la Roma și pe teritoriul Statului Papal de pe vremea înăbușirii revoluției din 1848—1849 din Italia; garda papei de la Roma era alcătuită din *mercenari elvețieni*. — 176.
- 43 La sfârșitul anului 1847—începutul anului 1848, în Venetia și în Lombardia, care aparțineau Imperiului austriac, au avut loc acțiuni de masă ale populației italiene împotriva austrieilor. Un rol activ în mișcarea de eliberare națională l-a avut intelectualitatea burgheză; unul din centrele acestei mișcări era Universitatea din Pavia, închisă de autoritățile austriece la începutul anului 1848. Pretutindeni s-a desfășurat o campanie pentru prezentarea de petiții guvernului austriac; în strădania lor de a preîntîmpina o insurecție populară, liberalii au cerut poporului „să respecte legea” și să se limiteze la următoarele revendicări: reforme economice și autonomie în limitele monarhiei austriece. În semn de protest împotriva stoarcerii de impozite și a măsurilor de îngrădire a industriei și comerțului italian, precum și împotriva monopolului asupra tutunului, introdus de austrieți, populația a boicotat produsele industriale austriece și tutunul austriac; cercurile republicane ilegale au organizat demonstrații care adeseori s-au soldat cu ciocniri cu soldații și poliția. — 177.
- 44 La 18—22 martie 1848, în urma știrii despre victoria revoluției de la Viena, a izbucnit la Milano o insurecție populară care a constituit începutul revoluției din 1848—1849 în Italia. După o luptă crîncenă care a durat cinci zile, răsculații au reușit să-l alunge din Milano pe Radetzky cu cei 15 000 de soldați austrieți ai săi. La 22 martie s-a format un guvern provizoriu în care au intrat reprezentanți ai burgheziei liberale italiene. — 177.
- 45 La 1 ianuarie 1859, la recepția dată la Tuileries în cinstea corpului diplomatic, Napoleon al III-lea, adresîndu-se ambasadorului austriac Hübner, și-a exprimat regretul pentru faptul că relațiile dintre Franța și Austria „au devenit mai puțin amicale decît înainte”. El a adăugat: „transmiteți împăratului că sentimentele mele personale față de el nu s-au schimbat cituși de puțin”.
- La 10 ianuarie 1859, la deschiderea parlamentului din Sardinia, Victor Emanuel, rostîndu-și mesajul regal — vădit influențat de Napoleon al III-lea —, a declarat că, în ciuda respectului ce-l poartă tratatelor în vigoare, el nu poate rămîne nepăsător față de strigătul de durere care se îndreaptă spre el din toate colțurile Italiei.
- Această declarație a provocat conflictul diplomatic dintre Franța și Austria, de care Napoleon al III-lea avea nevoie pentru dezlănțuirea războiului împotriva Austriei, război hotărît cu mult înainte de această dată. Încă în iulie 1858, la Plombières, a fost semnat un acord secret

Cuprins

Prefață	V—XXVI
KARL MARX. Contribuții la critica economiei poli- tice	3—175
Prefață	7— 11
<i>Cartea întâi : Despre capital</i>	
Secțiunea I : Capitalul în general	15—175
<i>Capitolul întâi : Marfa</i>	15— 52
A. Din istoria analizei mărfii	41— 52
<i>Capitolul al doilea : Banii, sau circulația simplă</i>	53—175
1. Măsură a valorilor	53
B. Teorii asupra unității de măsură a banilor	65
2. Mijloc de circulație	75
a) Metamorfoza mărfurilor	76
b) Circulația banilor	87
c) Moneda. Semnul valorii	96
3. Banii	111
a) Tezaurizarea	114
b) Mijloc de plată	126
c) Bani universali	137
4. Metalele nobile	141
C. Teorii asupra mijloacelor de circulație și asupra banilor	146
KARL MARX. [Problema unificării Italiei]	176—182
KARL MARX. Perspective de război în Europa	183—186
KARL MARX și FRIEDRICH ENGELS. Panica fi- nanciară din Europa	187—192